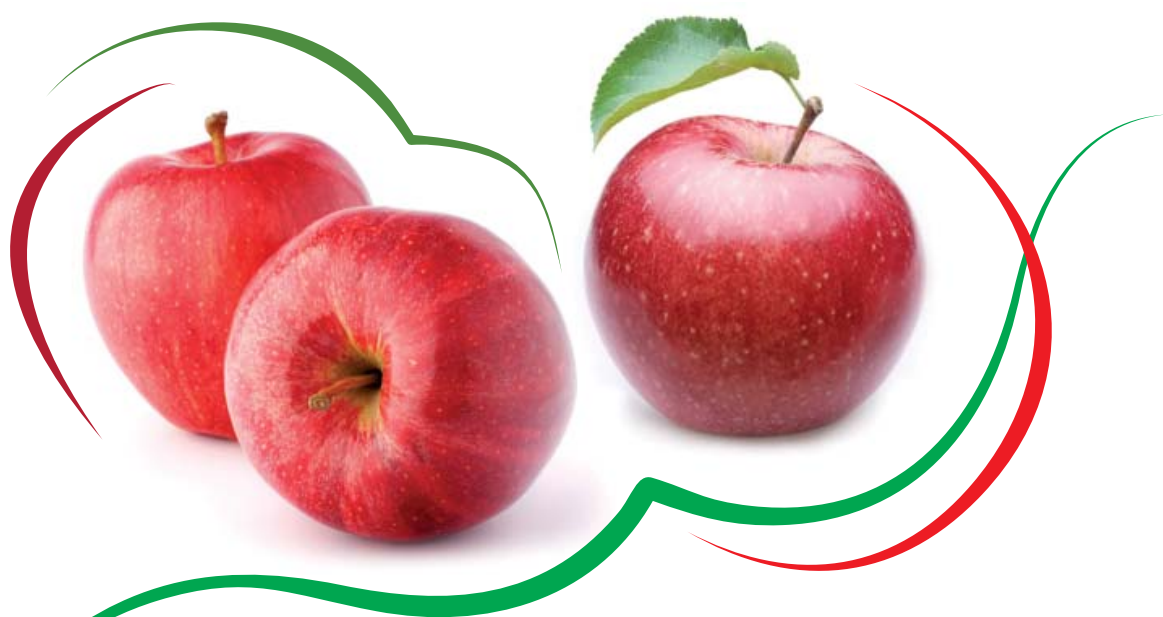

ROLNICTWO I GOSPODARKA ŻYWNOŚCIOWA W POLSCE

ROLNICTWO I GOSPODARKA ŻYWNOŚCIOWA W POLSCE

Praca zbiorowa pod redakcją Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

Warszawa 2014

SPIS TREŚCI

WSTĘP MINISTRA ROLNICTWA I ROZWOJU WSI	7
OGÓLNE INFORMACJE O POLSCE	9
Wybrane informacje o sytuacji gospodarczej Polski w 2013 r.	11
ROLNICTWO	13
Ogólna charakterystyka	13
Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	14
Czynniki kształtujące produkcyjno-ekonomiczną sytuację rolnictwa	19
Zaopatrzenie rolnictwa w środki produkcji	20
Wartość produkcji rolniczej i relacje cen	21
Dochody rolników	24
Spożycie żywności	26
ROLNICTWO W REGIONACH	28
PRODUKCJA ROŚLINNA, WYBRANE RYNKI I GAŁĘZIE PRZETWÓRSTWA	33
Program wsparcia produkcji roślin wysokobiałkowych	33
Integrowana produkcja roślinna	35
Rynek produkcji nasiennej	37
Rynek zbóż	37
Rynek cukru	38
Rynek ziemniaków	38
Rynek rzepaku	39
Rynek tytoniu i wyrobów tytoniowych	39
Rynek chmielu	40
Rynek lnu i konopi	40
Rynek suszu paszowego	40
Rynek owoców	40
Rynek warzyw	41
Stan zorganizowania rynku owoców i warzyw w Polsce	42
PRODUKCJA ZWIERZĘCA, WYBRANE RYNKI	43
Rynek mięsa wieprzowego	44
Rynek wołowiny	44
Rynek mięsa drobiowego	44
Rynek jaj	45
Rynek miodu	45
Rynek mleka	46
BIOPALIWA I BIOGAZ ROLNICZY	48
Biopaliwa	48
Biogaz rolniczy	50
PROGRAM POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOSĆ	52
Procedura Programu Poznaj Dobrą Żywność	52

POLSKIE PRODUKTY REGIONALNE I TRADYCYJNE	54
Lista Produktów Tradycyjnych	54
Produkty chronione w Unii Europejskiej	54
Produkty regionalne i tradycyjne	55
Korzyści ze stosowania ChNP, ChOG oraz GTS	55
Kontrola i certyfikacja	55
Kampania „Trzy znaki smaku”	56
ROLNICTWO EKOLOGICZNE	57
Kontrola i certyfikacja	58
HANDEL ZAGRANICZNY	59
Ogólna ocena	59
Geograficzna struktura handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi	60
Towarowa struktura handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi	63
Handel zagraniczny wybranymi produktami rolno-spożywczymi	66
I Zboża i ich przetwory	66
I Drób	67
I Wieprzowina	68
I Wołowina	69
I Mleko i jego przetwory	70
I Owoce i ich przetwory	71
I Warzywa i ich przetwory	72
POLITYKA WSPARCIA ROLNICTWA	74
Bezpośrednie wsparcie dochodów rolniczych w latach 2004-2013	74
Bezpośrednie wsparcie dochodów rolniczych po 2013 r.	76
Realizacja Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w latach 2007-2013	78
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020	80
Przygotowania do wdrażania polityki spójności w latach 2014-2020	81
RYBOŁÓWSTWO MORSKIE	83
Połowy bałtyckie i dalekomorskie	83
Rynek ryb	83
Polityka wsparcia rybołówstwa	85
OBSZARY WIEJSKIE	87
Infrastruktura na wsi	87
Przedsiębiorczość na terenach wiejskich	91
Turystyka wiejska i agroturystyka	93
Kobiety wiejskie	95
INSTYTUCJE ROLNICZE	97
Agencja Rynku Rolnego	97
I Wspieranie konsumpcji	97
I Pomoc żywnościowa	99
I Wspieranie promocji żywności	99

Obsługa funduszy promocji produktów rolno-spożywczych	100
Wspieranie producentów i stabilizacja rynków rolnych	100
Działania w sytuacjach kryzysowych i nadzwyczajnych	101
Administrowanie obrotem towarowym z zagranicą	102
Organizacja i monitorowanie rynków	102
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	103
Systemy wsparcia bezpośredniego	104
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013	104
Program Operacyjny „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”	107
Regionalne różnicowanie udzielonej pomocy	107
Pomoc krajowa	108
System identyfikacji i rejestracji zwierząt	108
Zarządzanie systemem identyfikacji działek rolnych	109
Agencja Nieruchomości Rolnych	109
Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego	112
Zaplecze naukowo-badawcze w Polsce	116
Struktura i nadzór	116
Misja	117
Finansowanie nauki	117
Potencjał intelektualny	117
Współpraca międzynarodowa	118
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB	119
Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa	120
Nadzór nad obrotem i stosowaniem środków ochrony roślin	120
Zdrowie roślin - nadzór fitosanitarny	122
Nasiennictwo	124
Działalność laboratoryjna Inspekcji	125
Doradztwo na rzecz realizacji polityki rolnej	127
Szkoły rolnicze	129

ADRESY JEDNOSTEK ZWIĄZANYCH Z ROLNICTWEM 131

DZIESIĄTY ROK FUNKCJONOWANIA POLSKI W UNII EUROPEJSKIEJ 133

Sektor rolno-spożywczy liderem polskiego handlu zagranicznego	133
Finansowy bilans członkostwa	134
Środki finansowe na wspólną politykę rolną oraz rybołówstwo	134
Efekty polityki rozwoju obszarów wiejskich	135
Ocena zmian w opinii mieszkańców wsi	136

Szanowni Państwo!

Oddajemy do Państwa ręk kolejną edycję naszej corocznej publikacji „Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce”. Jest to kompendium wiedzy o aktualnym stanie sektora rolnego. Przedstawiamy w nim, oprócz podstawowych danych o Polsce, również poszerzone informacje dotyczące poszczególnych rodzajów produkcji rolnej. Ponadto omawiane są zagadnienia dotyczące realizacji polityki wsparcia rolnictwa, obszarów wiejskich i rybołówstwa, które wynikają z mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej. Dopełnieniem są dane dotyczące polskiego handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi oraz informacje o najważniejszych instytucjach obsługujących ten sektor gospodarki.

Dopełnieniem są dane dotyczące polskiego handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi oraz informacje o najważniejszych instytucjach obsługujących ten sektor gospodarki.

Bieżąca edycja wydana została w roku dla nas szczególnym. Rok 2014 jest pełen różnych rocznic. Przede wszystkim obchodziliśmy 25. lecie pamiętnych wyborów, w których społeczeństwo jednoznacznie opowiedziało się za kierunkiem zmian. Ten wybór zapoczątkował głębokie zmiany nie tylko w Polsce, ale także w Europie. Konsekwencją decyzji z 1989 roku było dążenie do przeprowadzenia głębokich reform we wszystkich dziedzinach życia. Od pamiętnego czerwca rozpoczęliśmy naszą drogę do Unii Europejskiej. Musieliśmy pokonać wiele przeszkód formalnych i dostosować naszą gospodarkę do nowych wymagań. Szczególnie duży zakres prac legislacyjnych dotyczył sektora rolnego. Już pięć lat po rozpoczęciu przemian powstała Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, która miała przygotować polskich rolników i przetwórców do nowych wymagań. Te prace były niezbędne abyśmy mogli przystąpić do Unii Europejskiej, co nastąpiło dziesięć lat temu. Biorąc pod uwagę okres bezpośrednio poprzedzający ten moment, aż do roku 2014 na tereny wiejskie, rolnictwa i rybołówstwa napłynęło około 180 mld złotych.

Patrząc z dzisiejszej perspektywy widać wyraźnie, że dobrze wykorzystaliśmy zarówno te lata, jak i dostępne środki finansowe. Pomimo wielu obaw jakie towarzyszyły naszemu przystąpieniu do Wspólnoty, dziś, nawet ówcześni krytycy przyznają, że polskie rolnictwo bardzo się zmieniło i odniosło sukces. Środki unijne, wraz ze wsparciem krajowym, przy bardzo dużym wysiłku samych rolników, przedsiębiorców i pracowników zakładów przetwórczych, spowodowały przyspieszenie tempa modernizacji gospodarstw rolnych oraz przedsiębiorstw. W sposób ewolucyjny liczba gospodarstw rolnych zmniejszyła się o około 700 tysięcy. Musimy pamiętać, że Polska była jedynym, spośród 10. krajów, które w 2004 roku przystępowały do Unii Europejskiej, mającym kilka milionów rolników. Od tamtego czasu poprawiła się struktura gospodarstw rolnych, wzrosła średnia powierzchnia gospodarstwa i nastąpił proces specjalizacji produkcji. Co ważne, przy tych wszystkich zmianach, zachowany został tradycyjny wiejski krajobraz.

Zmiany nastąpiły również w przetwórstwie rolnym. Najszybciej dostosowały się zakłady przetwórstwa mięsa i mleka. Dziś należą one do światowej czołówki.

Połączenie doskonałego jakościowo surowca z nowoczesnymi zakładami przetwórczymi spowodowało, że polska żywność stopniowo zdobyła sobie szerokie uznanie wśród półmiliardowej rzeszy unijnych konsumentów, a nawet poza granicami Wspólnoty.

Najlepiej świadczą o tym wyniki handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi. Za rok 2013 uzyskaliśmy ponad 20 mld euro wartości sprzedaży, przy dodatnim saldzie wymiany na poziomie ponad 6 mld euro.

Przed nami nowa perspektywa finansowa do roku 2020. Mamy w niej do dyspozycji podobne środki, jakie wydatkowaliśmy do tej pory. Opracowaliśmy po raz pierwszy spójny system płatności bezpośrednich i Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Pomoc została ukierunkowana do rolnika aktywnego tak, aby jak największa liczba rodzinnych gospodarstw rolnych mogła na trwale związać się z rynkiem i tym samym uzyskać stabilność finansową. Ta perspektywa powinna pozwolić na zbudowanie trwałych podstaw dalszego rozwoju polskiego, a tym samym i europejskiego rolnictwa. Zapotrzebowanie na żywność będzie rosło, będzie także rosło zapotrzebowanie na żywność wysokiej jakości, a taką właśnie żywność Polska produkuje. Już około 30% naszej produkcji rolnej wysyłane jest poza nasze granice. Wciąż poszukujemy nowych rynków zbytu, a rosyjskie embargo wprowadzone w sierpniu 2014 roku potwierdziło dobitnie taką konieczność.

Jestem przekonany, że publikacja, którą trzymacie Państwo w ręku, podobnie jak jej poprzednie edycje, również okaże się przydatna i będzie pomocna w ocenie stanu polskiego rolnictwa, zachodzących w nim przemian i planów na przyszłość.

Życzę przyjemnej lektury.

Marek Sawicki
Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

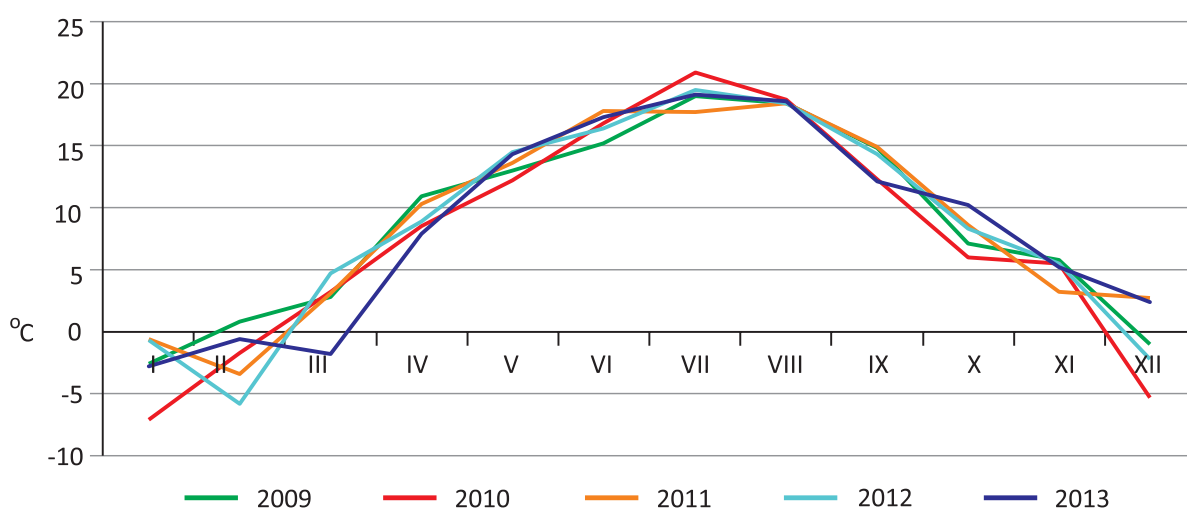
OGÓLNE INFORMACJE O POLSCE

Polska, środkowoeuropejski kraj średniej wielkości, z powierzchnią 312,7 tys. km² i 38,5 mln mieszkańców, zajmuje 6 miejsce w UE-27 zarówno pod względem liczby ludności jak i zajmowanego obszaru. Pod względem liczby ludności rolniczej Polska zajmuje pierwsze miejsce w Unii Europejskiej, oraz miejsce drugie (po Rumunii) pod względem liczby gospodarstw rolnych. Pracujący w rolnictwie, łowiectwie, leśnictwie oraz rybactwie 2,5-krotnie przekraczają procentowy udział pracujących w tych sektorach w UE-28 (odpowiednio – 14,5% i 5,6%). Polska zajmuje 7,2% ogólnej powierzchni krajów Unii, granicząc z 7 krajami, w tym 4 członkami UE (Niemcy, Czechy, Słowacja i Litwa) i 3 spoza Unii (Rosja, Białoruś, Ukraina).

Kraj charakteryzuje się dużą różnorodnością przyrodniczo-środowiskową. Szczególną ochroną objęte są 23 parki narodowe zajmujące ponad 314,6 tys. ha, rezerваты przyrody w liczbie 1486 o powierzchni 165,7 tys. ha, 122 parki krajobrazowe zajmujące powierzchnię blisko 2611 tys. ha i pomniki przyrody w liczbie 36,4 tys. Udział gruntów leśnych w ogólnej powierzchni lądowej kraju przekracza 30%. Chronionych jest wiele gatunków zwierząt, z których do najważniejszych zalicza się żubry (1337 szt.), kozice (334 szt.), niedźwiedzie (164 szt.), bobry (96 650 szt.), rysie (308 szt.) i wilki (1122 szt.).

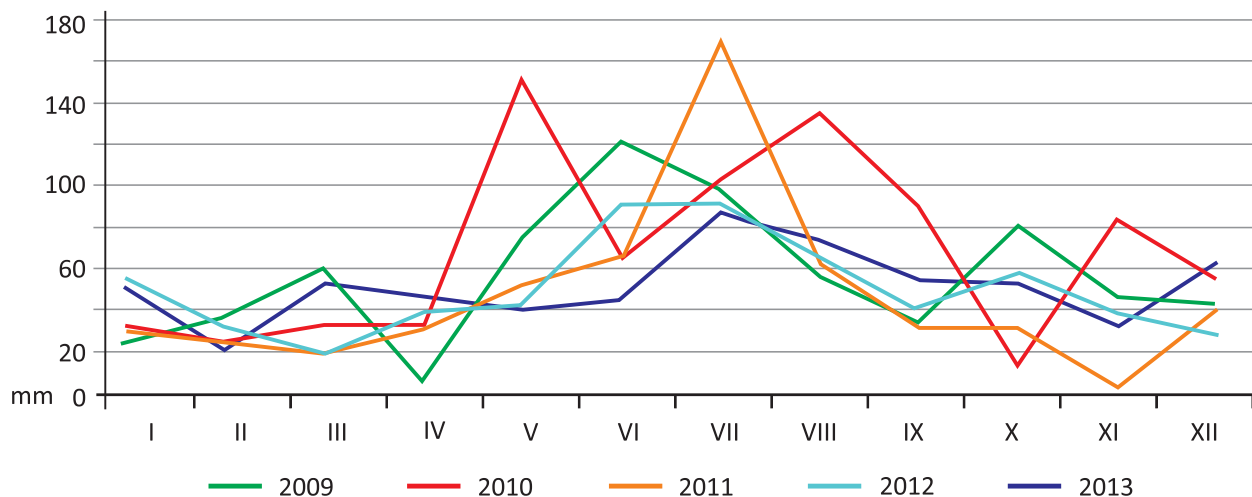
Rysunek 1. Średnie miesięczne temperatury powietrza w Polsce w latach 2009-2013 (w °C)

Źródło: Rolnictwo w 2013 r. GUS, Warszawa 2014.

Ponad 75% terytorium kraju położone jest poniżej 200 m n.p.m., w tym 0,2% poniżej 0 m, a tylko 3,1% powyżej 500 m n.p.m. Klimat w Polsce charakteryzuje się dużymi wahaniami w długości poszczególnych pór roku. W ostatnich 5 latach średnia temperatura powietrza wahała się od 7,5°C do 8,9°C, a suma opadów w przedziale od 576 mm do 830 mm.

Rysunek 2. Średnie miesięczne sumy opadów atmosferycznych w Polsce, w latach 2009-2013 (w mm)

Źródło: Rolnictwo w 2013 r. GUS, Warszawa 2014.

Opady atmosferyczne są głównym źródłem zasobów wodnych i charakteryzują się dużymi wahaniami w latach, miesiącach i regionach. W rezultacie występują obszary suszy i podtopienia, a także powodzie. W 2013 r. według stanu na 31 grudnia, pomiary temperatury i opadów prowadziło 270 stacji i posterunków, a wyłączne pomiary opadów – 980 stacji opadowych. Absolutne maksimum temperatury w 2013 r. odnotowano w sierpniu na stacji meteorologicznej Silnicze i wyniosła 38,9°C, a najniższa temperatura zanotowana została na stacji meteorologicznej w Poroninie i wyniosła ona – 27,2°C. Największa amplituda skrajnych wartości temperatury w Polsce w 2013 r. wyniosła 66,1°C. Maksymalny dobowy opad atmosferyczny w 2013 r. zanotowano na stacji opadowej w Braniewie i wyniósł on 159,5 mm.

Polska zaliczana jest do krajów o ubogich zasobach wodnych. Średni roczny odpływ wód powierzchniowych, łącznie z dopływami z zagranicy w latach 1980-2012 wyniósł 62,3 km³, a w 2013 – 67 km³, a z obszaru kraju 57,6 km³. W przeliczeniu na 1 mieszkańca daje to roczny zasób wody ok.1,5 dam³, podczas gdy średnio w Europie zasoby te szacowane są na 4,6 dam³.

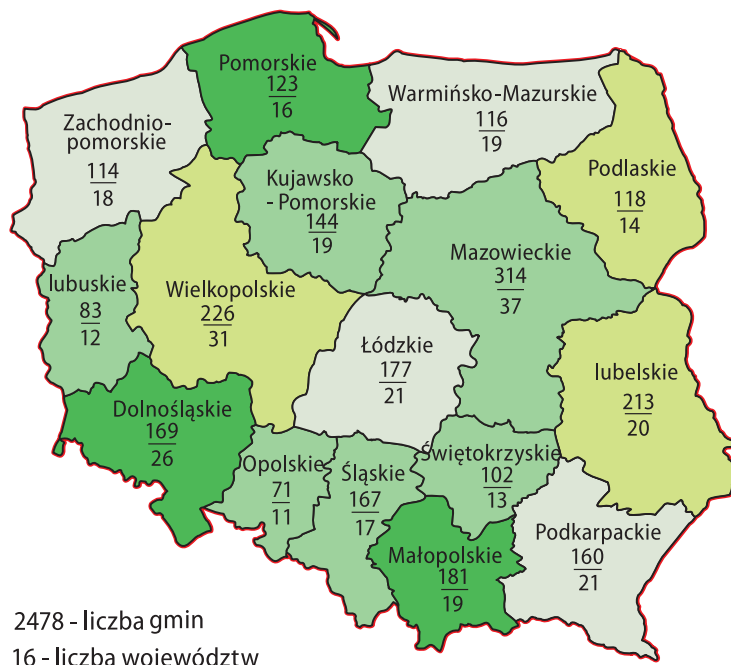
Zasoby wód w Polsce cechuje duża zmienność sezonowa i nierównomierność rozkładu terytorialnego. Zbiorniki retencyjne mają małą pojemność i mogą zatrzymać jedynie 6% rocznego odpływu wód w kraju, co nie zapewnia dostatecznej ochrony przed okresowymi nadmiarami lub deficytami wody.

Terytorialnie Polska podzielona jest na 16 województw, 314 powiatów, 66 miast na prawach powiatów i 2 479 gmin. Jednostkami pomocniczymi w gminach są m.in. sołectwa, których jest 40 583 tys. Największym pod względem powierzchni (35,6 tys. km²) i liczby ludności (5,3 mln) jest woj. mazowieckie. Najmniejszym pod względem powierzchni (9,4 tys. km²) i liczby ludności jest woj. opolskie (1,0 mln). Największą obszarowo gminą jest Pisz (634 km²), a najmniejszą Górowo Iłowieckie (3 km²). Pod względem liczby ludności największą gminą jest m. stołeczne Warszawa (1,7 mln), będące także miastem na prawach powiatu w woj. mazowieckim, a najmniejszą – gmina Krynica Morska (1,4 tys.) w woj. pomorskim.

Liczba ludności w Polsce w 2013 r. wyniosła 38,5 mln osób, w tym w miastach 23,3 mln, a na obszarach wiejskich 15,2 mln osób. W porównaniu z 2005 r. liczba ludności zwiększyła się o 339 tys. osób, przy czym wzrost dotyczył tylko obszarów wiejskich (o 505 tys.). W miastach liczba mieszkańców zmalała w tym okresie o 166 tys. osób. W porównaniu do roku 2012 zmalała liczba urodzeń żywych (z 386,3 do 369,6 tys.) i obniżył się współczynnik dzietności (z 1,299 do 1,256). W porównaniu do roku poprzedniego zmniejszył się wskaźnik urodzeń żywych na 1000 mieszkańców i wyniósł 9,6, wobec 10 w 2012. W 2013 r. liczba ludności zmalała o 37,7 tys. osób. Prognoza ludności sporządzona przez GUS zakłada systematyczny spadek liczby ludności Polski do roku 2035 (o 2,3 mln). Na obszarach wiejskich saldo migracji wewnątrz-

nych będzie stopniowo malało i nie zrekompensuje ubytku liczby ludności wiejskiej szacowanego na 0,5%. Ubytek ten będzie rezultatem malejącej liczby urodzeń. Czynnikiem hamującym odpływ ludności z miast będzie przede wszystkim tworzenie nowych miejsc pracy na terenach zurbanizowanych oraz pozostawanie w miastach na stałe części osób dotychczas zamieszkujących tam okresowo.

Mapa 1. Jednostki podziału terytorialnego w Polsce

WYBRANE INFORMACJE O SYTUACJI GOSPODARCZEJ POLSKI W 2013 R.

W 2013 r. na skutek niekorzystnych uwarunkowań zewnętrznych i silnej bariery popytowej, polska gospodarka rozwijała się wolniej niż w poprzednich latach. O ile w 2011 r. PKB zwiększył się o 4,5%, w 2012 r. o 1,9%, to wzrost w 2013 r. wyniósł 1,6%. Poziomu 2012 r. nie osiągnęło budownictwo, nieznacznie tylko przekroczył import. Nie udało się uniknąć negatywnego wpływu niekorzystnych uwarunkowań zewnętrznych, osłabiających koniunkturę w naszym kraju. Główną przyczyną spowolnienia stała się recesja w strefie euro, co zmniejszało możliwości eksportowe polskich przedsiębiorstw. Na niskim poziomie utrzymywał się popyt wewnętrzny, kreowany przez działalność inwestycyjną, wydatki konsumpcyjne i rządowe. Popyt wewnętrzny nie zmienił się w porównaniu do 2012 r. Spożycie wzrosło o 1,2%, a akumulacja obniżyła się o 4,7%.

Obniżeniu dynamiki rozwoju towarzyszyło ograniczenie wykorzystania zdolności produkcyjnych, pogorszenie sytuacji finansowej przedsiębiorstw oraz zmniejszenie popytu na pracę, co skutkowało spadkiem zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw i wysokim bezrobociem. Podmioty gospodarcze sygnalizowały nadmierny poziom zapasów i wzrastające trudności w regulowaniu zobowiązań finansowych oraz formułowały pesymistyczne oceny bieżącego i przyszłego klimatu koniunktury, ale od połowy roku wolno poprawiająca się koniunktura na rynkach światowych sygnalizowała o odwracaniu się negatywnych trendów. Tempo wzrostu wynosiło w pierwszym kwartale 0,5%, w drugim 0,8%, w trzecim wzrost wyniósł 1,9%, a w czwartym 2,7%. Poprawiły się także inne wskaźniki obrazujące sytuację makroekonomiczną.

Sytuacja gospodarcza Polski wyróżniała się korzystnie na tle krajów UE. Rok 2013 był drugim rokiem silnego spowolnienia gospodarczego państw Unii Europejskiej. PKB w UE-28 wzrósł realnie o 0,1%, po spadku o 0,4% w 2012 r. W strefie euro zmniejszył się odpowiednio o 0,7% i 0,5%. Spadkowi PKB w strefie euro towarzyszyło spowolnienie wzrostu gospodarczego Niemiec (z 3,3% w 2011, do 0,7% w 2012 i 0,4% w 2013 r.) głównego partnera handlowego Polski.

Trudna sytuacja utrzymywała się na rynku pracy. W końcu grudnia stopa rejestrowanego bezrobocia osiągnęła 13,4% i była taka sama jak w 2012 r. W grudniu bez pracy pozostawało ponad 2 157,9 tys. osób. Zwiększył się odsetek długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych z 50,2% do 53,7%. Wzrost

podaż pracy przekraczający wzrost popytu na pracę ograniczał presję wzrostu wynagrodzeń. Przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw osiągnęło średnio miesięcznie 3,8 tys. zł i było realnie o 2% wyższe niż przed rokiem. Przeciętna nominalna emerytura i renta pracownicza przekroczyła nieznacznie 1,9 tys. zł, a jej realna siła nabywcza zwiększyła się o 4,4%. Zwiększyła się realna wartość płatności o charakterze zasiłków (dla bezrobotnych, chorobowe). W 2013 r. zmalała wartość transferów pieniężnych od osób pracujących za granicą. Wzrosła natomiast realna wartość kredytów konsumpcyjnych w systemie bankowym, co wynikało ze złagodzenia kryteriów, warunków ich udzielania i kosztów pozyskiwania w związku z obniżeniem marż w połączeniu z obniżkami stóp procentowych. Szacuje się, że globalne dochody do dyspozycji brutto w gospodarstwach domowych były o 1,9% wyższe od notowanych w 2012 r. Zwraca uwagę przede wszystkim wzrost spożycia, które w całym roku zwiększyło się o 1,2%, podczas gdy w 2012 r., wzrosło tylko o 1%. Potwierdzają to dane dotyczące sprzedaży detalicznej, która w 2013 r. wzrosła o 1,6%, w tym towarów konsumpcyjnych o 3%, a obniżyła się sprzedaż towarów niekonsumpcyjnych o 4%.

Dopływ środków na cele prorozwojowe znacząco ograniczyły kończące się fundusze strukturalne należne Polsce w ramach perspektywy finansowej na lata 2007-2013. Przesądziło to o zahamowaniu inwestycji sektora publicznego.

Utrzymaniu tendencji wzrostowych w naszej gospodarce sprzyjał eksport. W 2013 r. wywóz towarów, liczony w euro był o 8% większy niż rok wcześniej, a import o 1,9%. W rezultacie saldo wyniosło minus 2 mld euro, wobec minus 10,6 mld euro w 2012 r. Kolejny bardzo dobry rok notowano w wymianie produktów rolno-spożywczych. Eksport zwiększył się o 14,2%, a import o 5,6%. Nadwyżka eksportu nad importem osiągnęła 6,1 mld euro. Nadwyżka ta pokryła prawie ¾ deficytu w handlu produktami pozostałych sektorów.

W 2013 r. trudna była sytuacja w zakresie finansów publicznych. Deficyt sektora instytucji rządowych i samorządowych spowodował wzrost długu, który zwiększył się. Zadłużenie sektora finansów publicznych do PKB wzrosło do 53,9%, wobec 52,6% w 2012 r. Dług sektora instytucji rządowych i samorządowych wzrósł w relacji do PKB do 57%, wobec 55,6% w 2012 r.

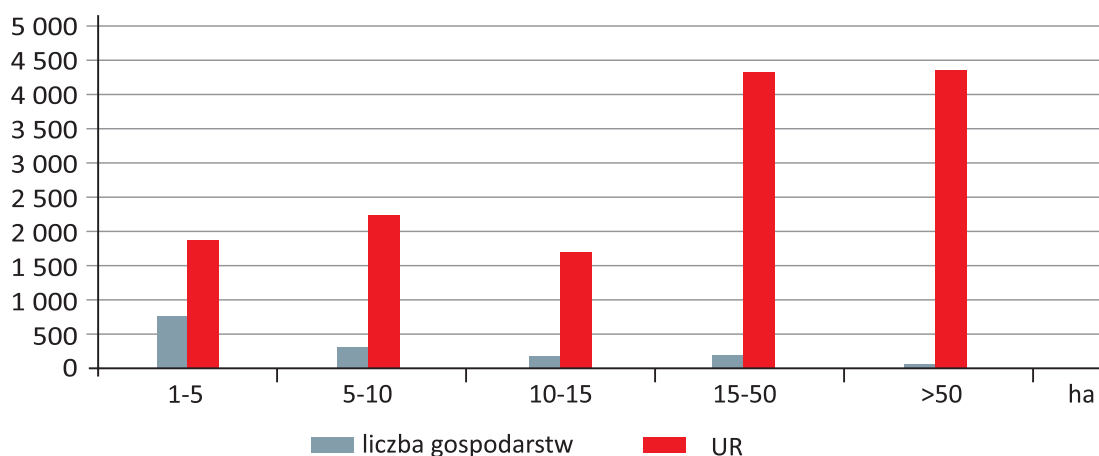

ROLNICTWO

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA

Rolnictwo polskie charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem – średnia powierzchnia użytków rolnych (UR) przypadająca na 1 gospodarstwo zwiększa się stopniowo i w 2013 r. wyniosła 10,2 ha użytków rolnych (w 2011 r. 9,1 ha, a w 2002 r. 5,8 ha). Mimo pewnego przyspieszenia koncentracji nieco ponad połowa gospodarstw w Polsce (52,5%) użytkuje nie więcej niż 5 ha UR. Z kolei ¼ gospodarstw (75,1%) użytkuje mniej niż 10 ha UR, a ich łączny udział w użytkach rolnych wynosi 28,3% (rys. 3). Gospodarstwa te z reguły

Rysunek 3. Użytkowanie gruntów w różnych obszarowo gospodarstwach w 2013 r.

Źródło: Rolnictwo w 2013 r. GUS, Warszawa 2014.

prowadzą produkcję metodami tradycyjnymi, przy niskim nawożeniu mineralnym i zużyciu chemicznych środków ochrony roślin, a także pasz przemysłowych w żywieniu zwierząt gospodarskich, zwłaszcza bydła. Następne prawie 31% użytków rolnych znajduje się w gospodarstwach 10-30 hektarowych. Ponad 71 tys. gospodarstw, a więc nieco więcej niż 5% ogólnej zbiorowości gospodaruje na prawie 41% użytków rolnych. Z danych powszechnego spisu rolnego z 2010 r. wynika, że ponad połowa gospodarstw produkuje wyłącznie lub głównie na własne potrzeby, ograniczając wydatki na zakup żywności i koszty utrzymania rodziny.

Tabela 1. Liczba gospodarstw i powierzchnia użytków rolnych w 2013 r.

Wyszczególnienie	do 1 ha	1-2 ha	2-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15 ha i więcej	Razem
powierzchnia UR tys. ha	29,2	404,0	1477,4	2228,3	1709,1	8761,2	14 609,2
liczba gospodarstw tys.	34,4	277,6	455,3	315,0	141,3	205,3	1429,0
UR/gospod. ha	0,8	1,5	3,2	7,1	12,1	42,7	10,2

Źródło: Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt w 2012 r.

Mimo niekorzystnej struktury agrarnej oraz gorszej, w porównaniu z innymi krajami członkowskimi, jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, Polska jest znaczącym w świecie i w Europie producentem produktów

Rysunek 4. Miejsce polskiego rolnictwa w UE-27 w 2012 r.

Źródło: MRiRW.

rolnych, ogrodniczych i pochodzenia zwierzęcego, dysponując wysokimi zasobami siły roboczej. Obecnie gospodarstwa rolne wytwarzają w Polsce produkcję, której wartość globalna (w cenach bieżących) plasuje polskie rolnictwo na 7. miejscu w Unii Europejskiej za Francją, Niemcami, Włochami, Hiszpanią, Wielką Brytanią i Holandią. W strukturze towarowej produkcji rolniczej od kilku lat największy udział ma żywiec rzeźny (31,8%), mleko krowie (17,4%) i zboża (15,0%).

Obecnie Polska jest liderem w Europie w produkcji jabłek, pszenżyta i czarnej porzeczki, zaś drugim producentem żyta, pieczarek, ziemniaków i borówek (rys. 4). Polska zajmuje także znaczące miejsce w produkcji owoców jagodowych (truskawek, malin, porzeczek) oraz warzyw gruntowych takich jak: cebula, kapusta i kalafior.

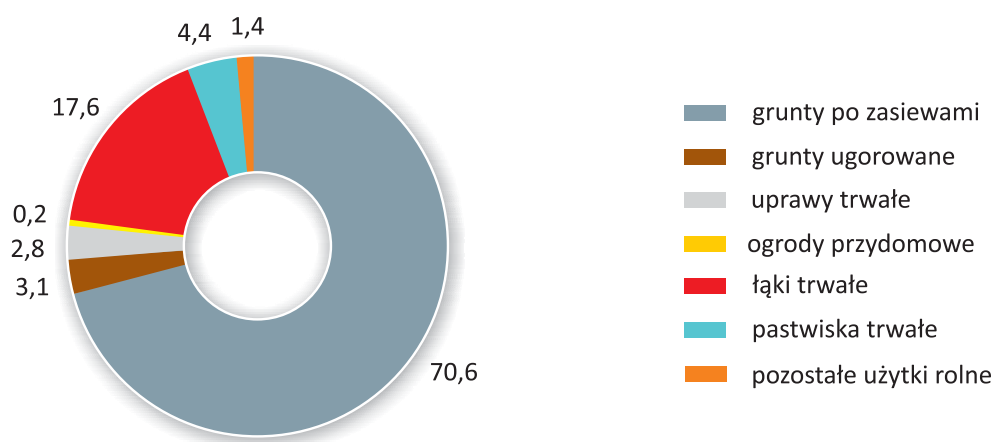
Warunki glebowo-klimatyczne i tradycje regionalne decydują o specjalizacji produkcji. Tereny Polski centralnej, wschodniej i północnej to obszary upraw żyta, mieszanek zbożowych i kukurydzy, a także użytki zielone. Sady i plantacje owoców jagodowych koncentrują się na Mazowszu (rejon grójecki), w woj. lubelskim, na Sandomierszczyźnie, a także w Wielkopolsce i woj. łódzkim. Uprawy roślin o większych wymaganiach glebowych i klimatycznych częściej uprawiane są w południowo-wschodniej i zachodniej części kraju oraz w regionie Żuław i Warmii. Przeważa tam uprawa zbóż intensywnych, głównie pszenicy oraz buraków cukrowych i rzepaku.

Chów bydła mlecznego koncentruje się przede wszystkim w woj. podlaskim, mazowieckim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim, a trzody chlewnej w woj. wielkopolskim i kujawsko-pomorskim. Owce w większym wymiarze chowane są jedynie w rejonach górskich (woj. małopolskie i podkarpackie).

ZASOBY ZIEMI ROLNICZEJ I STRUKTURA JEJ UŻYTKOWANIA

Rok 2013 nie przyniósł znaczących zmian powierzchni ogólnej, ani struktury użytkowania gruntów rolnych należących do gospodarstw. W 2013 r. użytkowały one 14,6 mln ha UR, z tego 13,3 mln ha użytkowały gospodarstwa indywidualne. W dobrej kulturze utrzymane było 14,4 mln ha, z tego 10,3 mln ha znajdowało się pod zasiewami, 3,2 mln ha zajmowały trwałe użytki zielone, 412 tys. ha plantacje trwałe (w tym 363 tys. ha sady), 446,5 tys. ha gruntów ornych ugorowano, 199,3 tys. ha to pozostałe użytki rolne, a 843,6 tys. ha zajmowały pozostałe grunty (tab. 2).

W porównaniu do 2012 r. powierzchnia gruntów utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej zmalała o 0,8%. W ogólnej strukturze użytków rolnych utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej (14,4 mln ha – 100%) pod

Rysunek 5. Struktura wykorzystania użytków rolnych w 2013 r. (w %)

Źródło: Rolnictwo w 2013 r. GUS, Warszawa 2014.

zasiewami było 70,6%, łąki trwałe i pastwiska stanowiły 22%, uprawy trwałe 2,8% (rys. 5). Jakość użytków w Polsce jest niższa niż średnio w UE. Duży udział gleb słabych i zakwaszonych zmniejsza rolniczą przydatność użytków rolnych. Udział gleb lekkich, charakteryzujących się wysoką piaszczystością, jest w Polsce dwukrotnie większy niż średnio w UE; w Polsce wynosi 60,8%, a w UE – 31,8%. Wskaźnik bonitacji gleb będący ilorazem hektarów przeliczeniowych do fizycznych użytków rolnych wynosi w Polsce 0,82. Niekorzystne warunki glebowe i nakładające się gorsze warunki klimatyczne znajdują odzwierciedlenie w niższej produktywności ziemi w porównaniu do średniej z UE.

Tabela 2. Struktura użytkowania gruntów w 2013 r.

Wyszczególnienie	Tys. ha	%
Powierzchnia ogółem	31 267,9	x
Użytki rolne ogółem	14 609,2	100
w tym użytki rolne w dobrej kulturze	14 409,9	x
grunty pod zasiewami	10 313,0	70,6
grunty ugorowane	446,5	3,1
uprawy trwałe	412,2	2,8
w tym sady	362,6	2,5
ogrody przydomowe	31,8	0,2
łąki trwałe	2 564,6	17,6
pastwiska trwałe	641,8	4,4
pozostałe użytki rolne	199,3	1,4
Lasy i grunty leśne	9 383,0	x
Pozostałe grunty	7 275,7	x

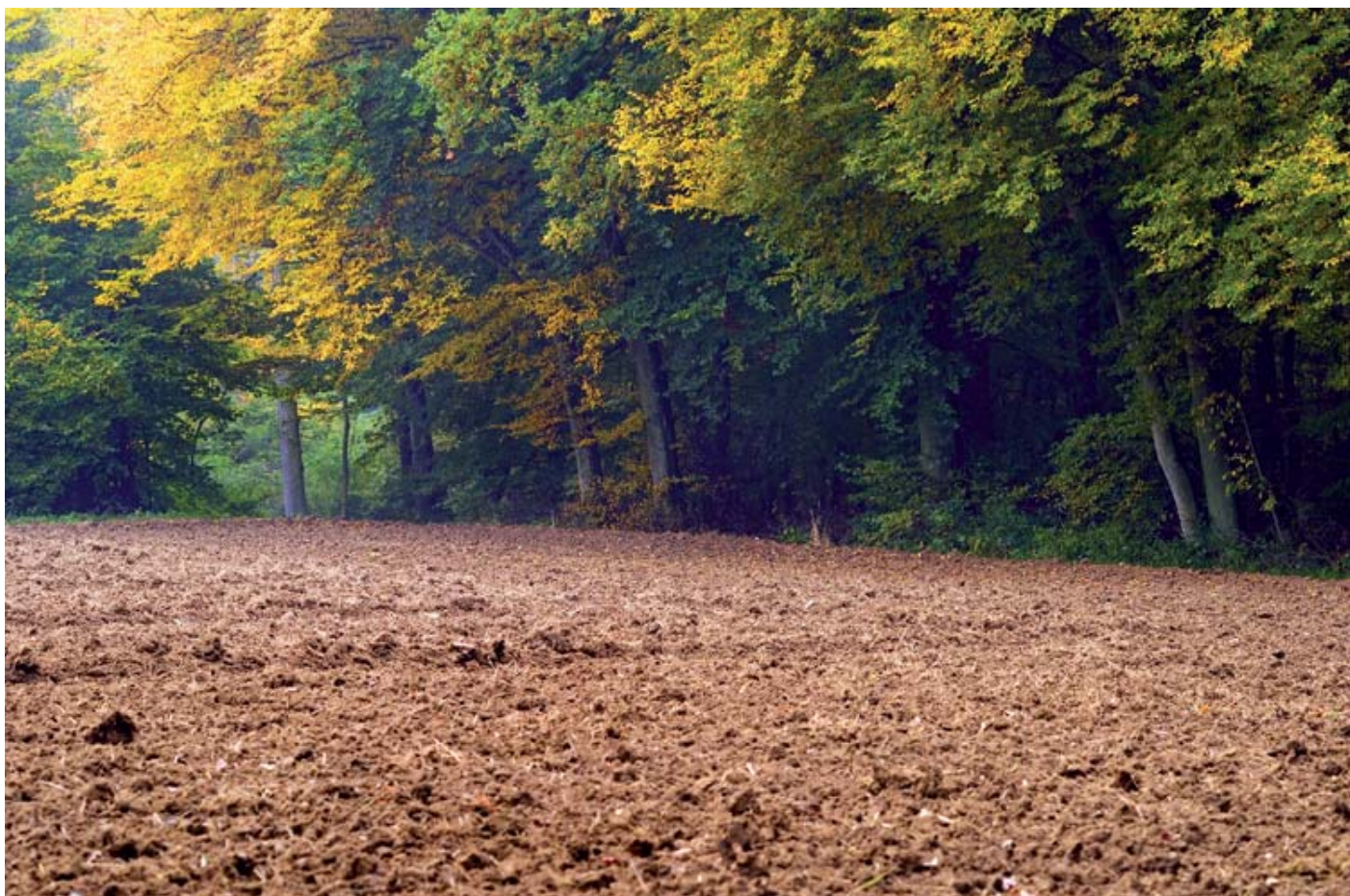
Źródło: Rolnictwo w 2013 r. GUS, Warszawa 2014.

Od czasu akcesji Polski do UE zmniejsza się powierzchnia gruntów ugorowanych na gruntach ornych. W 2013 r. powierzchnia gruntów ugorowanych wyniosła 449,6 tys. ha i była prawie 4,5-krotnie mniejsza niż w 2002 r., ale nieznacznie większa niż w 2012 r. (o 1,5%). Tendencja do zmniejszania powierzchni ugorów związana jest ze stosowaniem dopłat bezpośrednich do każdego hektara użytkowanego rolniczo oraz wzrostem cen ziemi rolniczej.

Dane o liczbie gospodarstw w poszczególnych latach potwierdzają tendencję zmian w polskim rolnictwie obserwowane na przestrzeni ostatnich lat, a szczególnie po akcesji. I tak – w porównaniu do wyników Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r. – główne zmiany dotyczą:

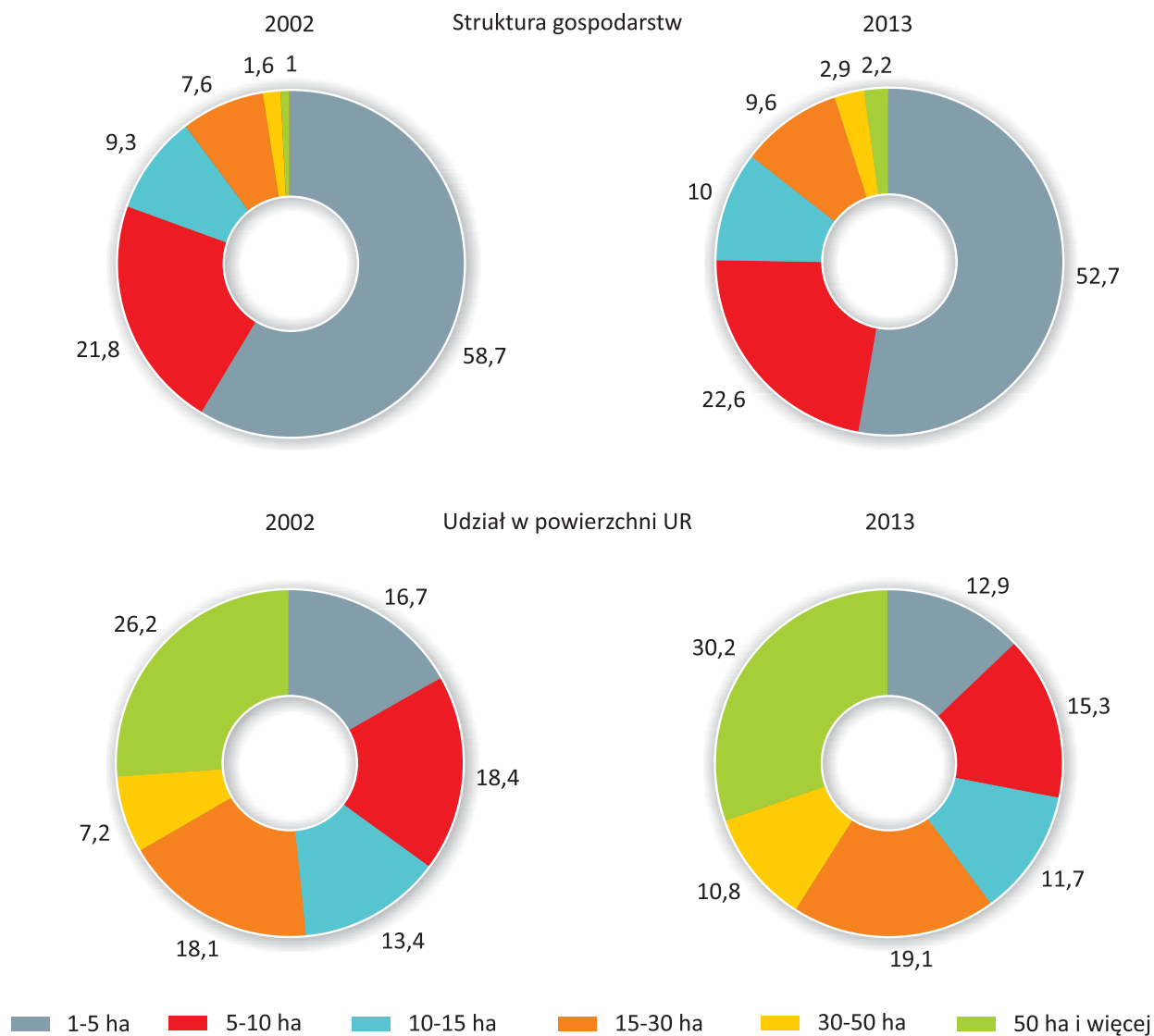
- zmniejszania się liczby gospodarstw rolnych wraz z jednoczesnym wzrostem ich powierzchni;
- znaczących zmian w strukturze gospodarstw rolnych, a wśród nich 46,2% spadek liczby gospodarstw najmniejszych (o powierzchni 1-2 ha) o 26% spadek liczby gospodarstw z grupy 2-15 ha, oraz o 10,4% z grupy 15-30 ha. Zmianom tym towarzyszy znaczący wzrost liczby gospodarstw większych o powierzchni 30 ha i więcej o 38% (rys. 6);
- wolnego, ale widocznego upowszechniania się modelu gospodarstwa wielofunkcyjnego, szczególnie w grupie gospodarstw małych, które podejmując działalność pozarolniczą – częściowo lub całkowicie rezygnują z działalności rolniczej;
- spadku ogólnej powierzchni gruntów w użytkowaniu gospodarstw na skutek przeznaczania gruntów rolniczych na cele nierolnicze, np. infrastrukturalne z jednoczesnym zmniejszaniem się powierzchni użytków rolnych (z 16,9 do 14,4 mln ha);
- nieznacznego zmniejszenia się powierzchni zasiewów z jednoczesnymi zmianami w strukturze upraw – spadek powierzchni zbóż, ziemniaków i buraków cukrowych przy jednoczesnym wzroście zasiewów rzepaku i pastewnych;
- wzrostu pogłowia bydła ogółem, z jednoczesnym zmniejszeniem się stada krów. Tendencja ta wiąże się ze wzrostem zainteresowania produkcją bydła rzeźnego po akcesji do UE oraz wzrostem opłacalności tej produkcji. Redukcja pogłowia krów jest następstwem kwotowania produkcji mleka po akcesji oraz wysokimi wymaganiami jakościowymi dla mleka krowiego;
- poprawy wyposażenia gospodarstw rolnych w środki produkcji, potwierdzając proces modernizacji rolnictwa po przystąpieniu do UE (niepodważalny wpływ instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej oraz poprawy sytuacji dochodowej rolnictwa).

W 2013 r. zmiany strukturalne były kontynuowane. W porównaniu z rokiem poprzednim liczba gospodarstw posiadających, co najmniej 1 ha UR zmalała o 3,3% do 1394,6 tys., przede wszystkim pod wpływem spadku liczby gospodarstw mniejszych użytkujących do 10 ha UR (o 5,4%), ale również 10-15 hektarowych (o 1,7%). Wzrosła natomiast ich „kosztem” liczba gospodarstw użytkujących od 30-100 ha (o 2,7%) oraz gospodarstw użytkujących ponad 100 ha (o 4,4%). W efekcie przeciętny obszar gospodarstwa użytkującego więcej niż 1 ha wzrósł do 10,2 ha. Wzrosła natomiast liczba gospodarstw użytkujących do 1 ha, z 21,5 tys. w 2012 r. do 34,4 tys. w 2013 r. W rezultacie ich udział w strukturze gospodarstw wyniósł 2,4%, a w strukturze użytkowania ziemi rolniczej 0,2%. Powierzchnia użytków rolnych, zmniejszyła się o 2,4% do 14,6 mln ha.

Mimo tych zmian struktura użytkowania ziemi rolniczej nie zmieniła się znacząco, łączny udział najmniejszych i małych gospodarstw posiadających do 5 ha UR w strukturze nie zmienił się w ostatnim roku. Nieznacznie, bo o 0,3% wzrósł udział gospodarstw 10-15 hektarowych. Wzrósł wyraźnie natomiast z 18,9 do 20,5% udział gospodarstw 30-100 hektarowych w strukturze użytków rolnych.

Rysunek 6. Struktura gospodarstw i użytków rolnych w różnych obszarowo gospodarstwach w latach 2002 i 2013

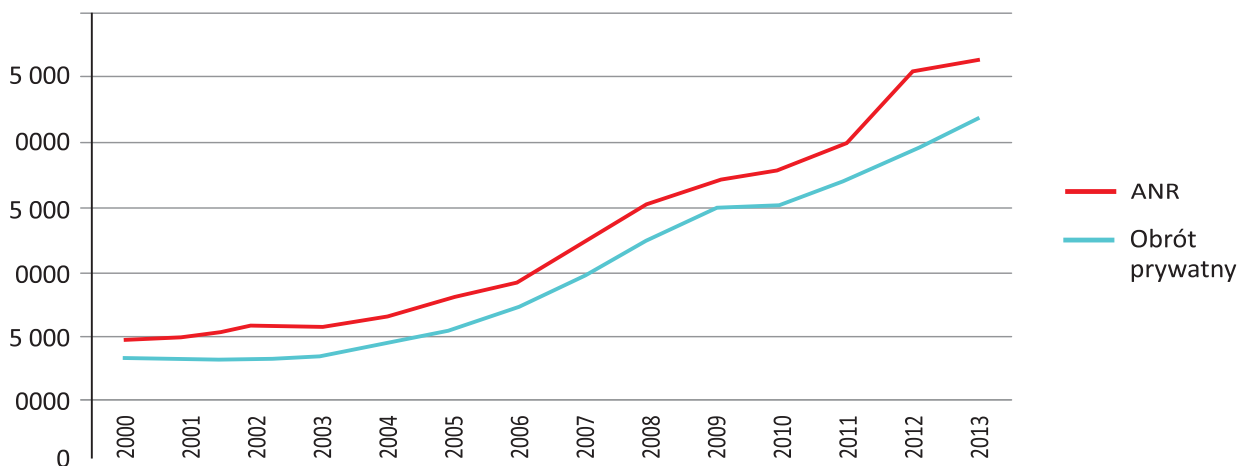

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002, 2010, Rocznik Statyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2012, GUS Warszawa 2013, Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich w 2013 r., Rolnictwo w 2013 r. GUS Warszawa 2014.

Zmiany struktury agrarnej są wypadkową ekonomicznego przymusu poprawy efektywności gospodarowania i wzrostu wydajności pracy, zasad funkcjonowania w gospodarce rynkowej oraz bezpośredniego wsparcia dochodów rolniczych.

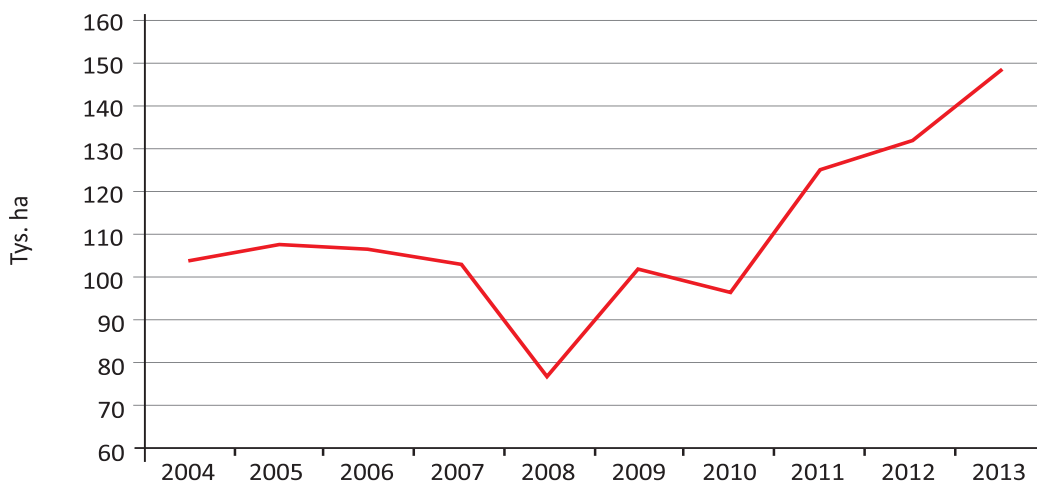
Od czasu integracji z UE wzrasta zainteresowanie zakupem ziemi rolniczej, co skutkuje wzrostem jej cen. W latach 2004-2013 ceny ziemi w obrocie rynkowym podniosły się 4-krotnie do ponad 26 tys zł/ha. Wzrost cen gruntów sprzedawanych przez Agencję Nieruchomości Rolnych (ANR) w tym czasie był jeszcze wyższy (4,7 krotny), ale ich poziom we wszystkich latach był niższy niż w obrocie prywatnym o około 15-30%, w zależności od koniunktury i zainteresowania rolników zakupem ziemi (rys. 7).

W 2013 r. wzrost cen gruntów w obrocie prywatnym był niższy (3,5%) niż sprzedawanych przez ANR (o 13,1%). Przyczyną mógł być utrzymujący się wysoki popyt w rejonach, gdzie podaż rynkowa jest mocno ograniczona.

Rysunek 7. Ceny sprzedaży gruntów przez ANR i w obrocie prywatnym w zł/ha

Źródło: ANR, GUS.

Nasilenie transakcji w rynkowym obrocie ziemią rolniczą cechuje się znacznym zróżnicowaniem regionalnym, uwarunkowanym głównie podażą, różnicami w strukturze agrarnej, siłą ekonomiczną gospodarstw i zróżnicowanymi motywacjami zakupu gruntów.

Rysunek 8. Sprzedaż gruntów rolnych przez ANR w latach 2004-2013 (tys. ha)

Źródło: ANR, GUS.

Relatywnie najmniejsze obroty notowane są w regionach południowej i środkowej Polski, gdzie struktura gospodarstw jest najbardziej rozdrobniona i dominuje przekazywanie ziemi usamodzielniającym się dzieciom. Jest to także przyczyną silnego zróżnicowania regionalnego cen ziemi. Najwyższe ceny (wyższe o 16-45% od przeciętnej) osiąga ziemia sprzedawana przez ANR w województwie dolnośląskim, wielkopolskim, kujawsko-pomorskim, śląskim i opolskim, gdzie poziom kultury rolnej i umiejętności rolników są wysokie, jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej wyższa od przeciętnej i utrzymuje się duże zainteresowanie powiększaniem gospodarstw, jako podstawowego czynnika umożliwiającego wzrost dochodów rolniczych. W województwie lubuskim, lubelskim i świętokrzyskim ceny są o 30-35% niższe od przeciętnej.

Istotny wpływ na poziom uzyskiwanych cen ma jakość gleb, a także jej położenie i stan infrastruktury transportowej w terenie. Duże wahania cen produktów rolniczych powodują, że mimo systematycznego wzrostu nominalnych cen ziemi, jej ceny wyrażone w miernikach naturalnych ulegają znacznym wahaniom. Pomimo pogorszenia sytuacji dochodowej w rolnictwie, Agencja Nieruchomości Rolnych sprzedała w 2013 r. 148 tys. ha, a więc o prawie 12% więcej niż przed rokiem i najwięcej od 2004 r. (rys. 8).

Tabela 3. Sprzedaż gruntów z zasobów Własności Rolnej Skarbu Państwa w tys. ha

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Tys. ha	104,5	108,3	107,4	103,7	78,2	102,4	96,5	125,1	132,2	148,0
Wskaźnik zmian (rok poprzedni = 100)	102,8	103,6	99,2	96,6	75,4	130,9	94,2	129,6	105,7	112,0

Źródło: ANR i GUS.

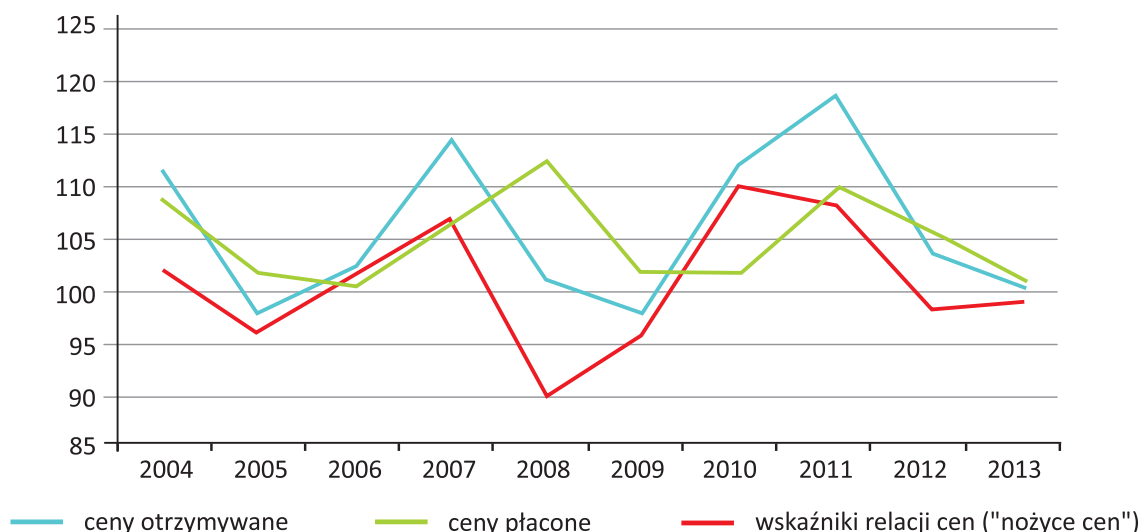
Na utrzymywanie się wysokiego popytu na ziemię znaczący wpływ miał wzrost dochodów rolniczych w poprzednich latach, kredyty preferencyjne z dopłatą do ich oprocentowania, możliwość sprzedaży gruntów na raty, którą oferowała Agencja Nieruchomości Rolnych. Sprzedaż utrudniało natomiast zaostreżenie przez banki kryteriów udzielania kredytów preferencyjnych na zakup ziemi, a także protesty rolników i zablokowanie sprzedaży części nieruchomości oraz trudności z właściwą wyceną nieruchomości rolnych spowodowane nasileniem zmian w planach zagospodarowania przestrzennego i zmianą dotychczasowych funkcji gruntów.

CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE PRODUKCYJNO-EKONOMICZNĄ SYTUACJĘ ROLNICTWA

W 2013 r. rynkowe uwarunkowania produkcji rolniczej nieznacznie polepszyły się w stosunku do 2012 r. Ceny otrzymywane przez rolników w 2013 r. wzrosły o 0,3%, podczas gdy ceny detaliczne środków produkcji wzrosły o 1,2%. Wskaźnik nożyc cen wyniósł więc 99,1 punktu wobec 98,3 punktu w 2012 r. i 108,3 punktu w 2011 r. 1%). Wskaźniki cen skupu większości produktów rolnych rosły wolniej niż ceny towarów i usług zakupywanych na cele bieżącej produkcji rolniczej oraz cele inwestycyjne, co powodowało, że rynkowe uwarunkowania produkcji rolniczej w 2013 r. nie były korzystne dla producentów rolnych.

Wskaźnik zmian cen skupu surowców rolniczych w 2013 r. wyniósł 100,3, w tym produktów roślinnych obniżył się (95,6 wobec 97,2 w 2012 r.), a produktów zwierzęcych wyniósł 104,1 wobec 109,1 w 2012 r. W 2013 r. obniżyły się ceny skupu pszenicy o 10,8%, żyta o 25,4%, pszenżyta o 18,5%, jęczmienia o 10,5%, kukurydzy o 8,2%, rzepaku o 25,6%, a wzrosły ceny skupu ziemniaków jadalnych o 43,3%, buraków cukrowych o 8,4%. Niższe były ceny skupu bydła o 3,1%, trzody chlewnej o 0,2%, jaj konsumpcyjnych o 25%, a wyższe mleka o 13,2%, i drobiu o 1%.

Rysunek. 9. Wskaźniki zmian cen płaconych i otrzymywanych przez producentów rolnych oraz „nożyce cen”

Źródło: dane GUS.

ZAOPATRZENIE ROLNICTWA W ŚRODKI PRODUKCJI

ZUŻYCIE NAWOZÓW W POLSCE

Stosowanie nawozów ma kluczowe znaczenie dla utrzymania odpowiedniego potencjału produkcyjnego gleby i zapewnienia wysokich, dobrych jakościowo plonów roślin uprawnych. Nawozy mineralne stanowią ważny element struktury kosztów uprawy roślin rolniczych, co w zasadniczy sposób limituje poziom ich zużycia.

W 2013 r. nastąpiły wyraźne spadki cen nawozów mineralnych na świecie. Spadek cen światowych przyczynił się do obniżek cen na wielu rynkach lokalnych. W Wielkiej Brytanii ceny obniżyły się o 9,7%, w USA o 5,9%, we Francji o 4,9%, w Niemczech o 3,1%. Natomiast w Polsce średnioroczne ceny nawozów mineralnych i wapniowych w 2013 r. wzrosły o 1,7%, przy czym superfosfat prosty zdrożał o 2,2%, mocznik o 1,8%, a obniżyły się ceny soli potasowej o 4,2% i saletrzaków o 3,1%. Ceny nawozów mineralnych na rynku krajowym zaczęły maleć w drugiej połowie roku. W rezultacie takich zmian na zakup 1 kg NPK w 2013 r. należało przeznaczyć równowartość 5,3 kg pszenicy, wobec 4,8 kg w 2012 r., a żyta odpowiednio: 7,5 kg i 5,7 kg.

Globalne zużycie nawozów mineralnych pod zbiory 2013 r. wyniosło 1993,4 tys. ton w przeliczeniu na czysty składnik i było o 3,2% wyższe w porównaniu z poprzednim sezonem. Zużycie nawozów azotowych wzrosło o 7,7% do 1179,1 tys. ton, nawozów fosforowych wzrosło o 0,9% do 374,1 tys. t., a zmniejszyło się potasowych o 6,7% do 390,2 tys. ton. Poziom nawożenia mineralnego zwiększył się o 5,7% do 133 kg NPK/ha UR (tab. 4). Jednostkowe zużycie nawozów azotowych wzrosło o 10,4% do 80,7 kg N/ha UR, fosforowych o 3,2% do 25,6 kg P₂O₅/ha UR, a potasowych zmniejszyło się o 4,3% do 26,7 kg K₂O/ha UR. W konsekwencji stosunek N:P:K wyniósł 1,0:0,32:0,33, podczas gdy w nawożeniu zrównoważonym dla upraw polowych zalecane są proporcje: 1,00:0,50:0,98. Utrzymało się wyraźne zróżnicowanie poziomu nawożenia między województwami. Najwyższy poziom nawożenia mineralnego odnotowano w województwie opolskim (223,5 kg NPK/ha UR), a najniższy – w województwie małopolskim (68,2 kg NPK/ha).

Tabela 4. Zużycie nawozów mineralnych i wapniowych w Polsce (kg/ha UR)

Nawozy	2005/06	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13
Mineralne NPK	123,3	132,6	117,9	119,6	129,1	125,8	133
w tym: N	62,5	70,7	68,0	69,2	72,1	73,1	80,7
P ₂ O ₅	27,7	28,8	23,3	22,8	27,0	24,8	25,6
K ₂ O	33,1	33,3	26,6	25,6	30,1	27,9	26,7
Wapniowe CaO	54,8	38,5	32,9	38,1	37,6	33,9	43,4

Źródło: dane Rynek środków produkcji, IERiGŻ-PIB oraz GUS.

W sezonie 2012/13 znacznie wzrosło zużycie nawozów wapniowych w Polsce w porównaniu do poprzedniego sezonu. Zużyto 634,7 tys. ton CaO, (o 126,9 tys. ton więcej niż w poprzednim sezonie), a w przeliczeniu na 1 ha UR wyniosło 52,4 kg (o 18,5 kg więcej niż w poprzednim roku). Najwyższy poziom zużycia nawozów wapniowych odnotowano w woj. opolskim – 97,7 kg CaO/ha UR, a najniższy w województwie podlaskim – 7,9 kg CaO/ha UR.

ZUŻYCIE NAWOZÓW W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Po wyraźnym wzroście zużycia nawozów mineralnych w Unii Europejskiej w sezonie 2010/11, w sezonie 2011/12 nastąpił spadek popytu na nawozy w Unii Europejskiej. Zużycie nawozów mineralnych zmniejszyło się o 6,4% do 15,1 mln ton. Zużycie nawozów w krajach UE-15 zmniejszyło się o 9,6%, w tym we Francji o 14,6%, w Hiszpanii o 14,3%, a w Niemczech o 9,3%. W krajach UE-12 zużycie wzrosło o prawie 4%, w tym na Łotwie o 28,8%, Węgrzech o 15,6%, na Słowacji o 14,5%, a w Rumunii o 7,8%.

Obniżenie nawożenia mineralnego w sezonie 2011/12 w krajach UE-15 to przede wszystkim rezultat zmniejszonego nawożenia potasowego (o 8,2%), mniej wysiano także nawozów fosforowych (o 7,3%)

i azotowych (o 5,8%). W strukturze zużycia nawozów mineralnych największy udział miały nawozy azotowe – 67,3%, a następnie potasowe – 17,4% i fosforowe – 15,4%. Dla porównania w sezonie 2009/10 udział nawozów azotowych wynosił 66,9%, potasowych – 17,7%, a fosforowych – 15,5%.

Jednostkowy poziom nawożenia mineralnego w UE-27 zmalał o 5,8% do 81 kg NPK/ha UR, przy czym w krajach UE-15 obniżył się o 10,9% do 82 kg NPK/ha UR, a w krajach UE-12 wzrósł o 2,7% do 76 kg NPK/ha UR. Najwyższe jednostkowe zużycie NPK od wielu lat występuje w krajach Beneluksu, które mają duży udział upraw intensywnych w strukturze zasiewów. W sezonie 2011/12 r. zużycie NPK wyniosło w tych krajach około 170 kg NPK/ha UR, natomiast w Niemczech – 136 kg NPK/ha UR. Relatywnie wysoki poziom nawożenia odnotowano również w Polsce (127 kg NPK/ha UR) i Francji (100 kg NPK/ha UR). W pozostałych krajach UE-27 zużycie NPK nie przekroczyło 100 kg NPK/ha UR. Najniższe zużycie nawozów odnotowano w Rumunii, Portugalii i na Łotwie (34-37 kg NPK/ha UR). Szacuje się, że w sezonie 2012/13 zużycie nawozów mineralnych w Unii Europejskiej zwiększyło się o około 5% zarówno w krajach UE-15 jak i UE-12.

Tabela 5. Zużycie nawozów mineralnych w UE (mln t NPK)

UE	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12
UE-27	17,3	17,0	18,3	13,7	14,9	16,1	15,1
UE-15	13,3	13,0	14,0	10,0	11,1	12,4	11,2
UE-12	3,9	4,0	4,4	3,7	3,8	3,8	3,9
POLSKA	1,9	2,0	2,1	1,9	1,9	2,0	1,9

Źródło: dane International Fertilizer Industry Association, Fertilizers Europe za IERiGŻ-PIB 2014.

SPRZEDAŻ ŚRODKÓW OCHRONY ROŚLIN

W porównaniu do 2012 r., sprzedaż środków ochrony roślin w roku 2013 nieznacznie zwiększyła się i wyniosła 22 204 tony substancji czynnej. Największy udział w strukturze sprzedaży stanowiły środki chwastobójcze (56,4%) oraz środki grzybobójcze i zaprawy nasienne (30%).

W grudniu 2013 r. ceny środków ochrony roślin w Polsce były średnio o 2,8% wyższe w porównaniu z grudniem 2012 r. Obrót środkami ochrony roślin na terenie kraju prowadzony był w 2013 r. w 6984 punktach sprzedaży. W stosunku do 2012 r. nastąpił wzrost liczby punktów sprzedaży środków ochrony roślin o 183 punkty. W stosunku do ogólnej liczby punktów obrotu środkami ochrony roślin 4,8% (338) stanowią hurtownie. Najmniejsza liczba punktów sprzedaży środków ochrony roślin znajduje się w województwie lubuskim (173). Największą liczbę takich punktów odnotowuje się w województwie wielkopolskim (893), mazowieckim (813) i lubelskim (693).

WARTOŚĆ PRODUKCJI ROLNICZEJ I RELACJE CEN

Globalna produkcja rolnicza w cenach bieżących osiągnęła w 2013 r. wartość 107,8 mld zł, w tym roślinna – 58 mld zł, a zwierzęca 49,8 mld zł. Dynamika produkcji globalnej liczonej w cenach stałych wyniosła 103,7% w tym w gospodarstwach indywidualnych o 105,5%. Produkcja roślinna w porównaniu z 2012 r. wzrosła o 4,5%, (w 2012 r. zanotowano spadek 0,6%), a produkcja zwierzęca o 5% (w 2012 r. zmniejszyła się o 1,4%). Na wzrost produkcji roślinnej złożyły się wyższe zbiory większości roślin uprawnych z wyjątkiem ziemniaków (-19,4%), warzyw gruntowych (-12,1%), buraków cukrowych (-9%), a także pastewnych okopowych. Wzrost produkcji zwierzęcej spowodowany był zwiększeniem produkcji żywca drobiowego (o 5%), mleka (o 0,4%) i jaj kurzych (o 5,3%).

Tabela 6. Dynamika produkcji rolniczej (ceny stałe) (rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	2004	2007	2009	2011	2012	2013
	Produkcja globalna					
Produkcja roślinna	116,7	108,9	103,0	105,9	99,4	104,5
Produkcja zwierzęca	97,3	102,9	101,7	97,9	98,6	105,0

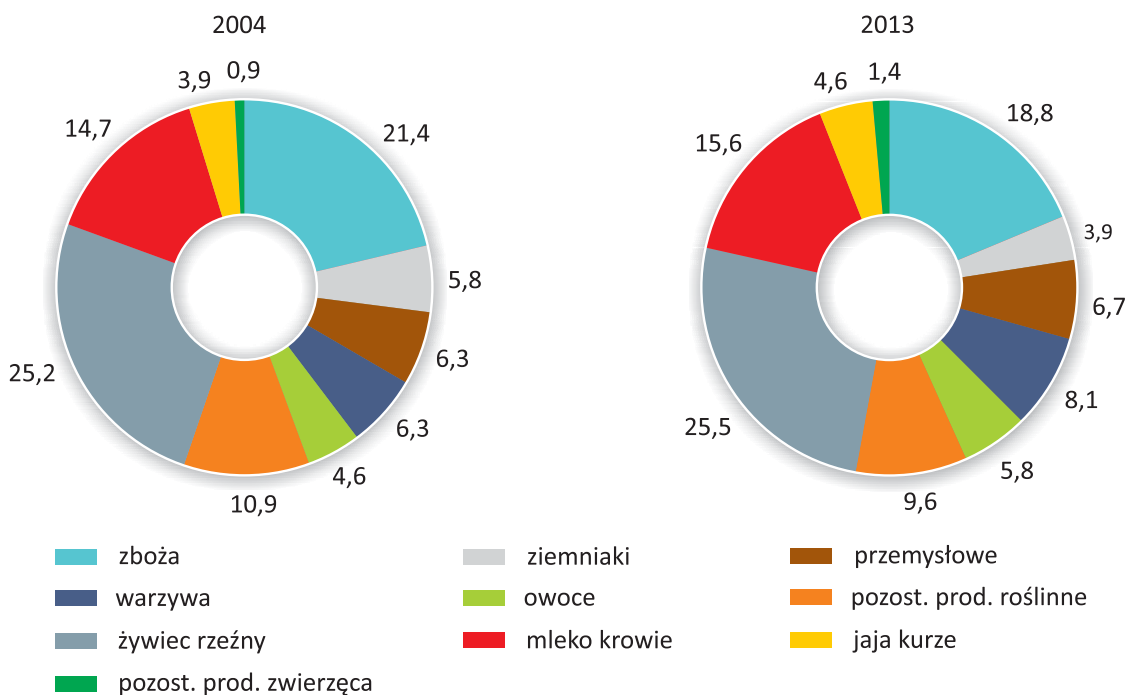
Ogółem rolnictwo	107,5	105,9	102,4	102,2	99,1	103,7
Produkcja towarowa						
Produkcja roślinna	112,1	99,3	107,2	108,3	101,9	108,2
Produkcja zwierzęca	97,5	103,1	99,7	100,1	100,7	102,5
Ogółem rolnictwo	103,3	101,5	103,1	103,8	101,2	105,1
Udział prod. towarowej w prod. globalnej %	66,3	64,4	71,2	70,8	72,7	74,5

Źródło: Rolnictwo w 2013 r., GUS, Warszawa 2014.

Towarowa produkcja rolnictwa w cenach stałych wzrosła w porównaniu z rokiem poprzednim o 5,1%, przy czym wzrost w gospodarstwach indywidualnych wyniósł 4,5%. Wzrost produkcji roślinnej w porównaniu z rokiem poprzednim wyniósł 8,2%, a zwierzęcej 2,5%. Od 2000 r. (z wyjątkiem 2007 r.) obserwuje się stopniowy wzrost udziału produkcji towarowej w produkcji globalnej rolnictwa. W 2013 r. udział ten zwiększył się do 74,5%, w tym w gospodarstwach indywidualnych do 73,2%. W porównaniu z 2004 r. towarowość globalnej produkcji rolniczej wzrosła o 8,2 pkt. proc.

Duże wahania dynamiki produkcji roślinnej i zwierzęcej w poszczególnych latach są spowodowane głównie zmiennymi warunkami pogodowymi, które wpływają na poziom plonów i zbiorów, a w konsekwencji na podaż i poziom cen. Odbija się to na wysokości kosztów i opłacalności, a w konsekwencji wielkości produkcji zwierzęcej.

Rysunek 10. Struktura globalnej produkcji rolniczej (%)

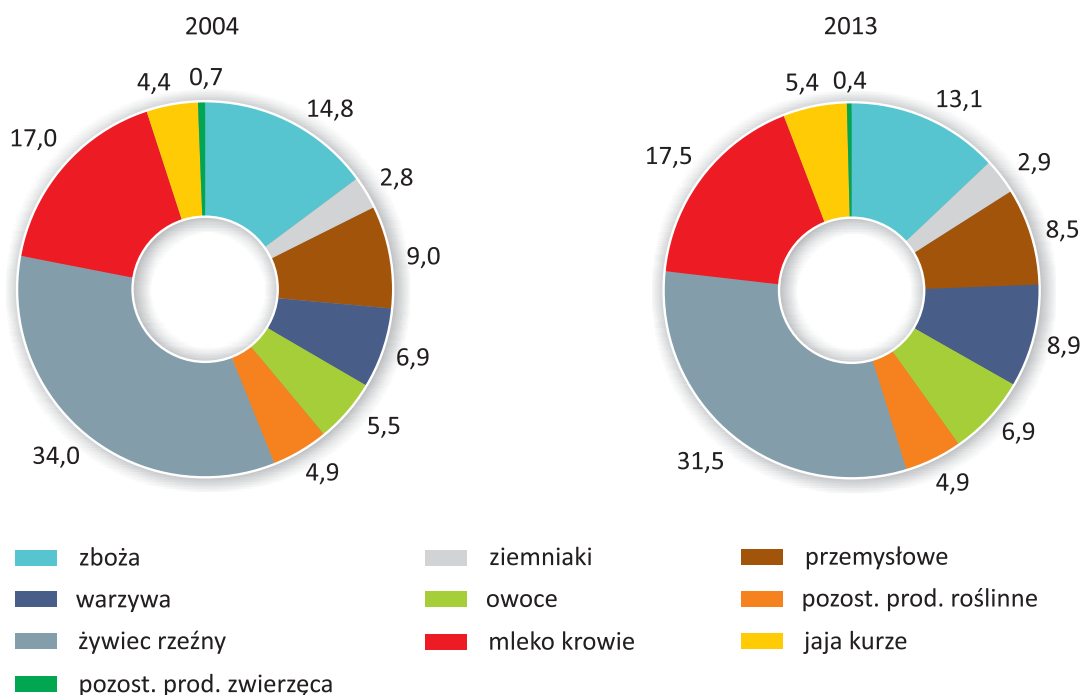

Źródło: Rolnictwo w 2013 r., GUS, Warszawa 2014

Na sytuację w rolnictwie w 2013 r. wpływ miały przede wszystkim korzystna koniunktura na międzynarodowym rynku mleka, wysokie ceny zbóż, zwłaszcza w pierwszej połowie roku, niski stan pogłowia trzody chlewnej, wysoka dynamika produkcji żywca drobiowego, odbudowa produkcji jaj.

Wysokie ceny zbóż na światowych rynkach i dobre zbiory krajowe stymulowały popyt eksportowy. W 2013 r. Polska po raz pierwszy w historii stała się znaczącym eksporterem netto zbóż (głównie pszenicy, kukurydzy oraz żyta). Z kraju wywieziono blisko 4 mln ton ziarna, a import wyniósł 1,2 mln ton. Wysoką dynamiką charakteryzował się import żywca wieprzowego. Niska sprawność rozrodu świń i wysokie koszty produkcji prosiąt spowodowały, że import żywych zwierząt – głównie prosiąt i warchlaków i wyniósł 5126 tys. szt. i był wyższy niż w poprzednim roku o 34%. Znacznie mniejszy był natomiast eksport trzody, który wyniósł 107 tys. szt.

Rysunek 11. Struktura towarowej produkcji rolniczej (%)

Źródło: Rolnictwo w 2013 r., GUS, Warszawa 2014

Ceny skupu większości produktów roślinnych w 2013 r. były niższe niż w 2012 r. o 0,5%, a ceny towarowej produkcji zwierzęcej zwiększyły się o 3,2%. W wyniku takich zmian ceny towarowej produkcji rolniczej wzrosły o 1,9%.

Tabela 7. Wskaźniki cen towarowej produkcji rolniczej (rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	2004	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Ogółem	122,5	97,3	97,2	107,0	115,7	104,0	101,9
w tym skup	114,4	97,1	96,2	105,2	119,5	106,1	99,5
Produkcja roślinna	124,0	93,9	90,1	119,2	117,8	98,4	100,6
Produkcja zwierzęca	121,1	99,4	103,4	98,7	114,2	108,7	103,2

Źródło: Rolnictwo w 2013, GUS, Warszawa 2014.

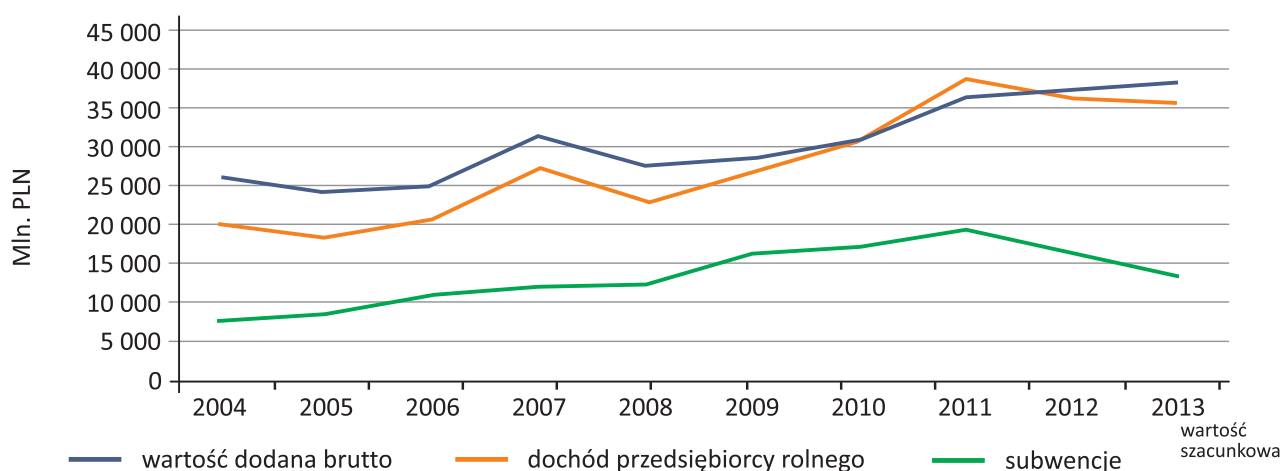
DOCHODY ROLNIKÓW

Dochody rolników są określane głównie przez wolumen produkcji rolniczej, poniesione nakłady, ceny, a właściwie przez ich zmiany i relacje oraz tzw. transfery, czyli subwencje i odsetki otrzymywane przez rolników oraz transfery dokonywane przez rolników na rzecz budżetu i instytucji zewnętrznych (podatki, czynsze dzierżawne, podatki od kredytów).

O dochodach w rolnictwie decyduje głównie wolumen produkcji rolniczej, poziom cen oraz ich zmienność jak również poniesione nakłady w procesie produkcji. Znacząco nie w dochodach mają również transfery, płynące zarówno do rolnictwa, jak i z rolnictwa do budżetu państwa. Istotny udział w dochodach w polskim rolnictwie stanowią dopłaty i subwencje.

Analiza sytuacji dochodowej w rolnictwie bazująca na Rachunkach Ekonomicznych dla Rolnictwa (RER) wykazuje, iż dochód w rolnictwie polskim systematycznie zwiększał się w latach 2004-2011 (wzrost o 95,2%). Od 2011 r. nastąpiło załamanie tendencji wzrostowej. W 2012 r. dochód przedsiębiorców rolnych na poziomie gospodarki narodowej wyniósł w cenach bieżących prawie 36,7 mld zł i tym samym zmalał o 5,8% w porównaniu do roku 2011. Według szacunku na rok 2013 dochód przedsiębiorców rolnych wykazał dalszy spadek – o 2% (rys. 12).

Rysunek 12. Wyniki ekonomiczne rolnictwa (ceny bieżące, mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rachunków Ekonomicznych dla Rolnictwa; Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB; (weryfikacja: sierpień 2014).

Na wzrost dochodu przedsiębiorcy rolnego w okresie 2004-2009 decydujący wpływ miał wzrost wartości subwencji. Ich udział w dochodach przedsiębiorców wzrósł z 38,8% w 2004 r. do ponad 60% w 2009 r. W kolejnych latach obserwuje się malejące znaczenie subwencji w dochodach. W 2011 r. udział ten spadł nieco poniżej 50%, w kolejnym roku poniżej 45%, natomiast w 2013 r. nie przekroczył już 40% (tab. 8 i rys. 13). Wartość produkcji sektora rolnego według RER w porównaniu do roku 2011 zwiększyła się nominalnie o 3,6% w 2012 r., a w 2013 r. o 2,8%. Przy wzroście zużycia pośredniego o odpowiednio 4% i 1% w stosunku do 2011 r. i przy jednoczesnej niższej wartości dopłat do produktów rolniczych (odpowiednio o 22% i 58%). Rezultatem tego było zwiększenie wartości produkcji dodanej brutto w stosunku do roku 2011 odpowiednio o 3% w 2012 r. i o 6% w 2013 r. W porównaniu z 2004 r. wartość dodana rolnictwa była większa o 42% w 2012 r. i szacunkowo o 46,4% w 2013 r., natomiast w cenach stałych (z 2005 r.) wzrost ten w 2012 r. i w 2013 r. przekroczył odpowiednio 22% i 30%.

Należy nadmienić, iż szacunkowy 1% wzrost wartości produkcji rolniczej w 2013 r. w porównaniu do roku poprzedniego należy łączyć z 0,9% zwiększeniem wolumenu produkcji przy około 0,3% spadkiem cen. Wzrost wartości produkcji był wynikiem zwiększenia wartości produkcji zwierzęcej o prawie 5%, na którą złożył się wzrost wolumenu tej gałęzi produkcji o niecałe 2%, przy jednoczesnym wzroście cen o 3%. W tym czasie wartość produkcji roślinnej spadła o ponad 3%, czego przyczyną były niższe ceny uzyskane przez rolników (również o ponad 3%).

Tabela 8. Wyniki ekonomiczne rolnictwa w 2013 r. na tle lat poprzednich (ceny bieżące, mln zł)

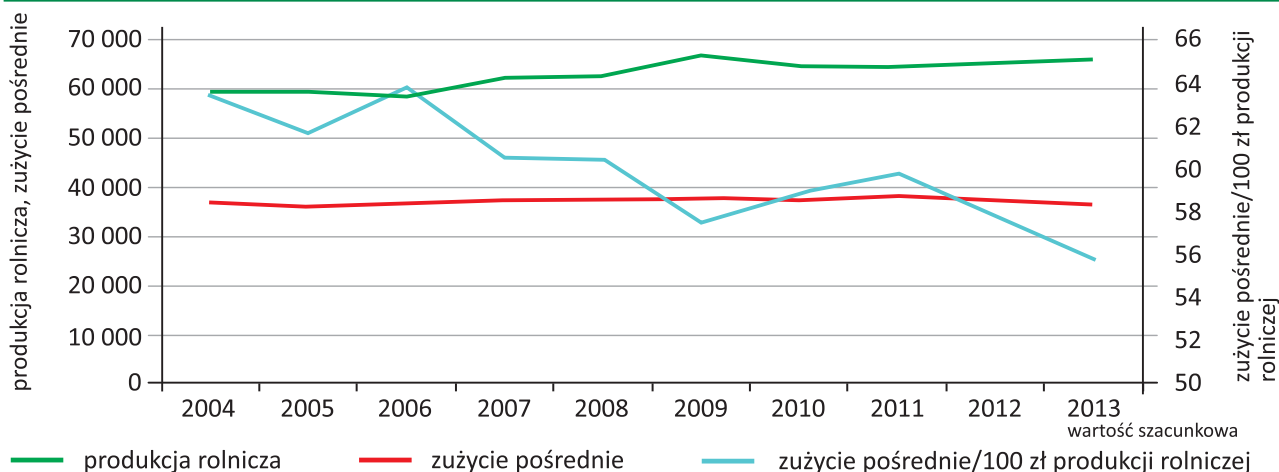
Wyszczególnienie	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013 szacun- nek
1. Produkcja sektora rolnego (A+B+C)	64 392	62 972	76 672	75 572	78 971	93 734	97 078	96 386
A. Produkcja roślinna i zwierzęca	58 700	56 250	70 277	67 993	71 495	86 927	91 173	91 774
B. Dopłaty do produktów	3 489	4 586	4 062	5 309	5 034	4 269	3 310	1 784
C. Pozostała produkcja i usługi	2 203	2 137	2 333	2 270	2 442	2 538	2 595	2 827
2. Zużycie pośrednie	37 924	37 652	48 815	46 760	47 978	57 217	59 360	57 634
3. Wartość dodana brutto (1-2)	26 468	25 320	27 857	28 812	30 993	36 517	37 718	38 751
4. Amortyzacja	5 642	5 170	5 753	5 749	5 918	6 072	6 291	6 487
5. Wartość dodana netto (3-4)	20 827	20 150	22 104	23 064	25 074	30 445	31 427	32 264
6. Pozostałe podatki	1 375	1 262	1 520	1 455	1 206	1 309	2 370	2 423
7. Pozostałe subwencje	4 236	6 302	8 502	11 116	12 185	15 052	13 048	11 857
8. Dochód z czynników produkcji (5-6+7)	23 688	25 190	29 086	32 724	36 053	44 189	42 105	41 698
9. Koszty pracy najemnej	2 719	2 859	4 144	4 000	3 461	3 613	3 985	4 108
10. Czynsze dzierżawne	340	391	470	442	450	486	304	479
11. Saldo odsetek zapłaconych i uzyskanych	701	1 035	1 127	1 176	1 202	1 183	1 151	1 198
12. Dochód przedsiębiorcy rolnego (8-9-10-11)	19 928	20 905	23 346	27 107	30 940	38 907	36 666	35 913
13. Udział dopłat i subwencji (B+7) w dochodzie w %	38,8	52,1	53,8	60,6	55,7	49,7	44,6	38,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rachunków Ekonomicznych dla Rolnictwa; Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB (weryfikacja: sierpień 2014).

Mimo zwiększenia wartości produkcji dodanej dochód z czynników produkcji, a więc wynagrodzenie za pracę i zaangażowany w produkcji rolniczej, kapitał w stosunku do roku 2011 zmalał zarówno w 2012 r. jak i 2013 r. W 2012 r. wartość ta zmalała o 4,7% do 42,1 mld zł na skutek zmniejszenia wartości pozostałych subwencji o ponad 13% oraz znacznego zwiększenia kwoty pozostałych podatków (o 81%). Według szacunku w 2013 r. dochód z czynników produkcji obniżył się o 1% do 41,7 mld zł przy dalszym zmniejszeniu wartości pozostałych subwencji o ponad 9% oraz dalszego zwiększenia kwoty pozostałych podatków o ponad 2% w stosunku do 2012 r.

Szacunkowy wzrost kosztów pracy najemnej (o ponad 3%) oraz znaczny wzrost kwoty czynszów dzierżawnych (o ponad 57%) i nieznaczna poprawa salda odsetek wpłynęły na zmianę dochodu z pracy własnej i kapitału własnego w 2013 r. Obniżył się o 2%, do 35,9 mld zł. Ponieważ w 2013 r. według szacunków GUS nie zmieniło się zatrudnienie w polskim rolnictwie (2101,3 tys. osób w pełni zatrudnionych) dochód przedsiębiorcy przypadający na 1 osobę zatrudnioną wyniósł 17,1 tys. zł. Dochody te były jednak prawie 2-krotnie wyższe niż w 2004 r.

Znaczący wzrost dochodów został jednak osiągnięty dzięki postępowi w efektywności produkcji rolniczej. Ponad 12% wzrost wolumenu produkcji rolniczej w latach 2004-2013 uzyskano przy średnio 0,5% wzroście zużycia pośredniego. W efekcie na 100 zł produkcji rolniczej zużyto szacunkowo w 2013 r. 58 zł nakładów (zużycie pośrednie). W latach 2004-2012 było to średnio ponad 64 zł.

**Rysunek 13. Wartość produkcji rolniczej oraz zużycia pośredniego
(w cenach producenta z 2005 r.)**

*ceny producenta to ceny otrzymane przez producenta, bez uwzględnienia dotacji do produktów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rachunków Ekonomicznych dla Rolnictwa; Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-PIB (weryfikacja: sierpień 2014).

SPOŻYCIE ŻYWNOŚCI

Przyspieszenie dynamiki wzrostu realnych dochodów ludności po integracji skutkowało zmianami w poziomie i strukturze spożycia żywności. Wraz ze wzrostem dochodów ludności udział wydatków na żywność w wydatkach zmniejsza się. Udział ten w 2013 r. wynosił 24,3% i był mniejszy o 2,6 pkt. proc. niż w 2004 r. Jednocześnie następują różnokierunkowe zmiany w spożyciu poszczególnych artykułów żywnościowych. Do korzystnych zmian należy systematyczny wzrost spożycia mleka i jego przetworów, tłuszczów roślinnych, drobiu. Spadek konsumpcji wołowiny, a w latach 2010-2013 także wieprzowiny, spowodował, że bilansowe spożycie mięsa w 2013 r. było o 3 kg/mieszkańca mniejsze niż w 2012 r. (tab. 9).

Do niekorzystnych zmian zaliczyć należy brak postępu, a nawet regres w spożyciu warzyw i owoców, mimo

znacznej poprawy oferty rynkowej i ich dostępności. Warto jednak dodać, że o wzroście konsumpcji cukru decyduje rosnące spożycie artykułów cukierniczych, natomiast bezpośrednie spożycie cukru w gospodarstwach domowych systematycznie maleje.

O poprawie jakości wyżywienia w Polsce świadczy także systematyczny spadek spożycia pieczywa i przetworów zbożowych oraz ziemniaków, przy większej konsumpcji uszlachetnionej i wyżej przetworzonej żywności. Nadal jednak poziom wyżywienia w Polsce mierzony spożyciem produktów zwierzęcych oraz warzyw i owoców jest niższy niż średnio w UE-15 i jest charakterystyczny dla krajów północno-europejskich o niskim poziomie dochodów. Jakość przeciętnej diety Polaka znacząco odbiega też od śródziemnomorskiego modelu konsumpcji, który przez dietetyków uznawany jest za wzorzec ze względów zdrowotnych.

Tabela 9. Spożycie niektórych artykułów żywnościowych w Polsce na 1 mieszkańca

Wyszczególnienie	2004	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Przetwory zbożowe* kg	119	119	111	108	108	108	108
Ziemniaki (kg)	129	126	116	110	111	107	102
Warzywa (kg)	111	110	116	106	104	103	102
Owoce (kg)	55,0	54,1	55,5	44,0	42,0	46,0	46,0
Mięso i podroby (kg)	71,8	71,2	75,0	73,7	73,4	72,0	69,0
Ryby i przetwory** (kg)	12,4	11,5	13,3	13,1	12,4	11,7	12,6
Tłuszcze jadalne (kg)	30,7	30,5	31,8	32,1	32,0	32,1	32,6
w tym masło	4,4	4,2	4,7	4,3	4,0	4,1	4,1
tłuszcze roślinne	19,7	19,7	21,1	21,5	21,9	22,2	22,6
Mleko i przetwory*** (l)	174	173	187	189	194	193	195
Jaja kurze (szt)	211	215	206	202	172	140	145
Cukier (kg)	37,6	40,1	38,8	39,9	39,4	42,5	43,0

*w ekwiwalencie ziarna zbóż, ** w ekwiwalencie wagi żywej, *** w ekwiwalencie mleka surowego
Źródło: Popyt na żywność nr 15, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.

ROLNICTWO W REGIONACH

Polskie rolnictwo jest zróżnicowane regionalnie, a decyduje o tym szereg czynników, w tym przede wszystkim uwarunkowania agroklimatyczne: jakość ziemi rolniczej, warunki klimatyczne, ukształtowanie powierzchni, stosunki wodne, itp. Syntetycznym wskaźnikiem obrazującym regionalne zróżnicowanie rolnictwa jest opracowywany przez IUNG-PIB w Puławach wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Wartości wskaźników w poszczególnych regionach kraju bardzo różnią się od najkorzystniejszych w województwie opolskim do na najmniej korzystnych w województwie podlaskim. Różnice regionalne dotyczą także sfery społeczno-gospodarczej: struktury użytków rolnych, struktury gospodarstw, rodzaju własności ziemi, tradycji i kultury oraz możliwości zbytu produktów rolnych (lokalizacja zakładów przetwórczych, aglomeracje miejskie, granice państwa, itp.).

Tabela 10. Jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, plony zbóż i ziemniaków oraz mineralne nawożenie w 2013 r.

Województwo	JRPP* [pkt.]	Zużycie nawozów [kg/ha]		Plon [dt/ha]	
		mineralnych [NPK]	wapniowych [CaO]	zbóż	ziemniaków
Dolnośląskie	74,9	160,3	69,2	46,9	245
Kujawsko-pomorskie	71,0	174,3	55,0	44,2	234
Lubelskie	74,1	133,6	60,3	32,8	224
Lubuskie	62,3	188,5	24,0	43,0	232
Łódzkie	61,9	166,7	41,4	31,0	191
Małopolskie	69,3	69,2	10,6	34,6	169
Mazowieckie	59,9	92,3	29,6	30,0	204
Opolskie	81,6	223,5	97,7	51,9	255
Podkarpackie	70,4	74,9	21,0	33,4	189
Podlaskie	55,0	97,6	7,9	30,0	190
Pomorskie	66,2	153,9	66,9	40,0	237
Śląskie	64,2	112,9	53,1	37,2	181
Świętokrzyskie	69,3	126,2	22,9	29,1	168
Warmińsko-mazurskie	66,0	107,7	46,0	39,8	211
Wielkopolskie	64,8	151,1	41,2	42,8	249
Zachodniopomorskie	67,5	136,8	54,2	44,5	243
Polska	66,6	133,0	43,4	38,0	210

JRPP – Jakość Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej.

Źródło: opracowanie IERiGŻ-PIB, dane GUS.

Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz struktura gospodarstw powodują, że występują duże różnice regionalne w zakresie intensywności. Najwyższe plony uzyskuje się w województwach zachodniej i północnej Polski, gdzie występuje dużo towarowych gospodarstw stosujących intensywne kierunki produkcji. Intensywność produkcji obrazuje także zużycie środków plonotwórczych (np. nawozów mineralnych) i zaangażowanie kapitału w produkcję (np. mechanizacja prac). W rejonach wschodnich i południowych plony są niższe, gdyż struktura gospodarstw wykazuje bardzo duże rozdrobnienie, a warunki glebowo-klimatyczne są gorsze (krótszy okres wegetacji). W rezultacie dużo małych gospodarstw produkuje ekstensywnymi i pracochłonnymi metodami, a produkty w dużej części są przeznaczane na samozaopatrzenie i sprzedaż

bezpośrednią. Zużycie mineralnych nawozów w południowo-wschodnich regionach jest znacznie mniejsze niż w zachodniej i północnej części Polski (tab. 10).

Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej i możliwości zbytu determinują strukturę upraw i kierunków produkcji zwierzęcej, które wykazują silne zróżnicowanie terytorialne. W Polsce można mówić o wyraźnej specjalizacji produkcji rolnej w regionach. Województwa kujawsko-pomorskie, dolnośląskie, lubelskie, opolskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie mają większy udział w krajowej powierzchni uprawy rzepaku i buraków cukrowych, niż w krajowej powierzchni zasiewów. Produkcja zbóż, ze względu na uniwersalność ich zastosowań oraz tolerancję w stosunku do warunków glebowo-klimatycznych jest rozmieszczona proporcjonalnie do udziału w powierzchni zasiewów. Relatywnie duży udział w krajowej powierzchni zasiewów zbóż mają województwa mazowieckie, wielkopolskie i lubelskie (10,5%-14,3%). Należy jednak pamiętać, że są to największe obszarowo województwa. Odmienna sytuacja występuje w małych województwach (śląskim, małopolskim, lubuskim i podkarpackim), których udział w krajowej powierzchni uprawy zbóż wynosi tylko 2,2%-3,0% (tab. 11).

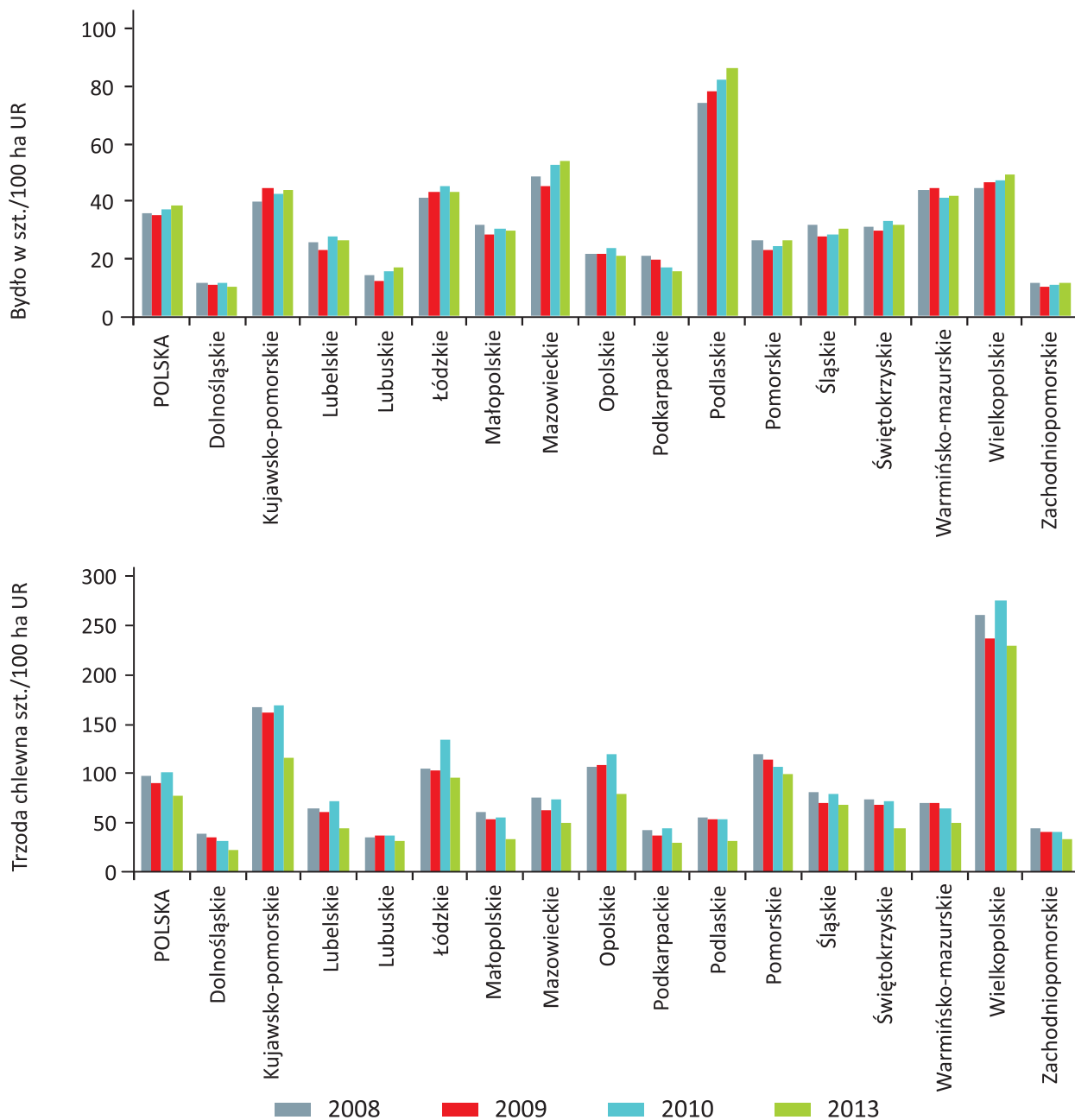
Tabela 11. Udział województw w krajowej powierzchni zasiewów w 2013 r.

Województwo	Średnie gospodarstwo ha ^(a)	Udział w powierzchni (%)				
		zasiewów	zbóż	ziemniaków	buraków cukrowych	rzepaku
Dolnośląskie	15,0	6,4	7,0	5,6	8,9	14,7
Kujawsko-pomorskie	15,7	8,8	8,2	5,4	19,2	11,5
Lubelskie	7,3	10,8	10,5	8,1	17,1	7,2
Lubuskie	18,9	2,4	2,6	1,2	0,6	3,7
Łódzkie	7,4	8,0	7,9	11,2	3,0	2,3
Małopolskie	3,8	3,0	2,8	7,7	0,7	0,8
Mazowieckie	8,4	12,4	11,7	13,6	5,0	4,9
Opolskie	18,1	3,7	4,5	2,2	7,3	9,2
Podkarpackie	4,4	3,2	3,0	7,9	1,9	2,5
Podlaskie	12,4	6,7	5,7	6,9	0,0	1,0
Pomorskie	18,7	5,2	5,3	5,8	5,3	8,4
Śląskie	5,5	2,6	2,8	2,5	0,9	2,4
Świętokrzyskie	5,2	3,5	3,3	5,0	2,3	1,0
Warmińsko-mazurskie	23,7	5,5	5,1	3,8	1,4	7,6
Wielkopolskie	14,4	13,1	14,3	9,6	21,4	11,5
Zachodniopomorskie	29,8	4,6	5,1	3,4	4,9	11,2
Polska	10,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

^(a) Dane dla województw wg PSR; dla Polski – Rolnictwo w 2013 r., GUS, 2014.

Źródło: opracowanie IERiGŻ-PIB, dane GUS.

Produkcja zwierzęca także wykazuje duże różnice w układzie terytorialnym zarówno w zakresie kierowników produkcji, jak i jej koncentracji. Pogłowie bydła w Polsce wykazuje niewielkie zmiany i w 2013 r. wzrosło o 0,9% do 5570 tys. szt. Pogłowie krów wykazuje długookresową tendencję spadkową, gdyż jest wynikiem procesów restrukturyzacji (koncentracji) bazy surowcowej przemysłu mleczarskiego. W 2013 r. pogłowie krów ogółem i krów mlecznych wyniosło odpowiednio 2442 tys. szt. i 2299 tys. szt., i było o 1,1% i 2% mniejsze niż przed rokiem. Liczba gospodarstw utrzymujących krowy zmniejszyła się do ok. 340 tys., w tym dostawców mleka do przemysłu mleczarskiego do ok. 138 tys. Chów bydła i krów jest skoncentrowany głównie województwach: podlaskim, wielkopolskim, mazowieckim, kujawsko-pomorskim, łódzkim i warmińsko-mazurskim. Wymienione regiony specjalizują się w produkcji mleka, z którą bardzo silnie jest powiązana produkcja żywca wołowego. Pogłowie bydła w omawianych regionach w przeliczeniu na 100 ha UR wynosi 42-87 szt. Najmniejszą obsadą bydła charakteryzują się województwa dolnośląskie, lubuskie i zachodniopomorskie (10-17 szt./100 ha UR) (tab. 12, rys. 14).

Rysunek 14. Pogłowie bydła i trzody chlewnej na 100 ha użytkowników rolnych w województwach

Źródło: obliczenia na podstawie danych GUS.

W produkcji żywca wieprzowego od 2007 r. jest obserwowany systematyczny spadek pogłowia, które w 2013 r. wyniosło 10994 tys. szt. i było prawie o 38% mniejsze niż w 2007 r. Liczba gospodarstw utrzymujących trzodę w 2013 r. wynosiła ok. 250 tys., wobec 761 tys. w 2002 r. Równocześnie występuje wzrost przywozu prosiąt i warchlaków do 5,1 mln szt.

Tabela 12. Pogłowie zwierząt według województw na 100 ha użytków rolnych (szt./100 ha)

Województwo	Udział TUZ w użytkach rolnych (%)	Pogłowie w grudniu 2013 [szt./100 ha UR]			
		bydło	krowy	trzoda chlewna	drób
Dolnośląskie	14,7	10,2	4,4	21,8	488,4
Kujawsko-pomorskie	9,4	43,8	14,8	114,2	525,7
Lubelskie	13,9	26,3	11,3	43,5	326,6

Lubuskie	21,2	17,3	6,7	31,7	800,3
łódzkie	13,7	43,5	19,3	94,2	947,9
Małopolskie	32,4	30,0	16,4	33,4	824,2
Mazowieckie	23,9	53,8	26,8	49,6	1 240,1
Opolskie	7,4	21,0	8	76,9	675,5
Podkarpackie	29,7	15,8	9,9	29,1	713,4
Podlaskie	32,7	86,7	41,9	31,8	475,1
Pomorskie	15,5	26,5	10	97,2	716,9
Śląskie	20,8	30,2	12,3	66,8	2 061,4
Świętokrzyskie	18,0	31,6	12,9	43,8	908,8
Warmińsko-mazurskie	30,5	41,9	20,2	48,5	261,9
Wielkopolskie	13,4	49,2	16,6	225,3	1 296,1
Zachodniopomorskie	16,2	11,3	4,7	32,3	705,5
Polska	22,0	38,3	16,7	75,3	801,2

TUZ – trwałe użytki zielone, UR – użytki rolne,
Źródło: opracowanie IERiGŻ-PIB; dane GUS.

Regionami kraju specjalizującymi się w produkcji żywca wieprzowego są województwa wielkopolskie i kujawsko-pomorskie, gdzie obsada świń na 100 ha UR wynosi odpowiednio 225 szt. i 114 szt. Relatywnie duże znacznie w produkcji mają także województwa pomorskie i łódzkie. Podobnie jak w przypadku bydła mały udział w produkcji wieprzowiny mają zachodnie regiony kraju (dolnośląskie, lubuskie, zachodniopolskie) oraz podkarpackie i podlaskie (tab. 12).

Produkcja żywca drobiowego i jaj jest kierunkiem produkcji rolnej, który nie jest powiązany z ziemią (powierzchnią paszową), gdyż żywienie bazuje na przemysłowych paszach z zakupu. Intensywna produkcja drobiarska jest skoncentrowana głównie województwach: śląskim, wielkopolskim, mazowieckim, łódzkim i świętokrzyskim, gdyż obsada na 100 ha UR waha się w granicach 908 szt. do 2 061 szt. Odmienna sytuacja występuje w województwach warmińsko-mazurskim i lubuskim, gdzie intensywność produkcji mierzona obsadą na 100 ha UR wynosi odpowiednio 262 szt. i 327 szt.

Zróżnicowanie rolnictwa w poszczególnych województwach znajduje odzwierciedlenie w wielkości skupu podstawowych produktów rolniczych w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. W 2013 r. średnio w kraju z 1 ha powierzchni użytków rolnych skupiono: 743 dt zbóż, 138 kg żywca wieprzowego, 185 kg drobiu oraz 123 jaja. Ponadto z 1 ha użytków rolnych skupiono prawie 660 l mleka i 44 kg żywca wołowego (tab. 13).

Tabela 13. Skup podstawowych produktów rolniczych z 1 ha UR w 2013 r.

Województwo	Zboża kg	Mleko litry	Żywiec			Jaja szt.
			wieprzo- wy kg	wołowy kg	drobiowy kg	
Dolnośląskie	1825	168	20	13	78	78
Kujawsko-pomorskie	1230	698	264	45	116	6
Lubelskie	458	378	86	25	65	2
Lubuskie	661	241	86	13	179	141
Łódzkie	323	768	215	76	143	14
Małopolskie	191	238	76	44	53	218
Mazowieckie	380	1065	98	66	224	181
Opolskie	1677	447	137	26	89	1
Podkarpackie	366	189	56	12	48	3
Podlaskie	182	1805	70	59	91	1
Pomorskie	1072	362	230	31	145	20
Śląskie	464	495	122	54	216	11
Świętokrzyskie	172	326	90	36	93	0
Warmińsko-mazurskie	735	748	216	24	172	5
Wielkopolskie	1015	805	299	80	199	211
Zachodniopomorskie	1200	178	71	12	135	44
Polska	743	660	138	44	185	123

Źródło: opracowanie IERiGŻ-PIB; dane GUS.

Najwięcej zbóż skupuje się w województwach z przewagą dużych gospodarstw, powstałych w oparciu o dawne państwowe gospodarstwa rolne i słabiej rozwiniętą produkcją zwierzęcą (dolnośląskie, opolskie, zachodniopomorskie), ale także w regionach, gdzie duże znaczenie odgrywa produkcja żywca wieprzowego (wielkopolskie, kujawsko-pomorskie i pomorskie).

Najwięcej mleka z 1 ha użytków rolnych skupuje się w województwie podlaskim (prawie 3-krotnie więcej niż średnio w kraju). Duży skup mleka występuje także w województwach: mazowieckim, wielkopolskim i warmińsko-mazurskim. Natomiast w województwach: dolnośląskim, lubuskim, małopolskim, podkarpackim i zachodnio-pomorskim skup mleka na jednostkę powierzchni użytków rolnych jest wielokrotnie mniejszy niż średnio w kraju. W skupie żywca wołowego z 1 ha użytków rolnych liderami (66-80 kg) są województwa: wielkopolskie, łódzkie i mazowieckie. W regionach zachodnich i południowych skup żywca wołowego z jednostki powierzchni wynosi zaledwie (12-13 kg).

W skupie żywca wieprzowego dominują województwa specjalizujące się w jego produkcji (216-299 kg/ha UR): wielkopolskie, pomorskie, kujawsko-pomorskie i łódzkie. Odmienna sytuacja w skupie (20-56 kg/ha UR) występuje w województwach: dolnośląskim i podkarpackim. Duży skup żywca drobiowego i jaj z hektara użytków rolnych występuje w województwach: wielkopolskim, lubuskim i mazowieckim. Dużym skupem samego żywca drobiowego charakteryzują się województwa: śląskie, pomorskie i zachodniopomorskie. Duży skup jaj i mały skup żywca drobiowego występuje w województwie małopolskim.

PRODUKCJA ROŚLINNA, WYBRANE RYNKI I GAŁĘZIE PRZETWÓRSTWA

PROGRAM WSPARCIA PRODUKCJI ROŚLIN WYSOKOBIAŁKOWYCH

Inicjatywa wsparcia upraw roślin białkowych wyniknęła z konieczności zmian struktury upraw roślin rolniczych, jak również z obecnych i przyszłych celów Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Jednym z nich jest pomoc w stosowaniu i wykorzystywaniu środków produkcji w sposób efektywny, gwarantujący otrzymanie optymalnego i dobrego pod względem jakości produktu, przy minimalnym skażeniu środowiska. Osiągnięcie tego celu możliwe jest między innymi poprzez dywersyfikację upraw umożliwiających własną produkcję wszystkich komponentów pasz stosowanych w chowie zwierząt. Obecnie zarówno Polska, jak i cała Unia Europejska uzależniona jest od importu podstawowego składnika tych pasz, jakim jest śruta sojowa. Tylko Polska, importuje rocznie około 2 mln ton śruty sojowej pochodzącej z nasion uzyskanych

z roślin genetycznie modyfikowanych (GMO). Zastąpienie soi rodzimymi roślinami białkowymi nie tylko umożliwi dywersyfikację upraw, ale będzie sprzyjać zrównoważonemu wykorzystaniu zasobów środowiska przyrodniczego i zapobiegać niekorzystnym zmianom klimatu.

Klimat Polski, z dominującą w wielu latach suszą wiosenną nie sprzyja uprawie gatunków strączkowych. Duże zapotrzebowanie na wodę, wpływa bezpośrednio na wielkość plonu. Wyzwaniem dla hodowli jest tworzenie odmian stabilnie plonujących. Problemem w skali kraju są trudności ze zbytem wyprodukowanych nasion. Firmy paszowe nastawione są głównie na duże i jednolite partie importowanej śrutu sojowej. Działania mające na celu zwiększenie wykorzystania rodzimych surowców białkowych resort rolnictwa podjął w 2010 r. Realizowane są one w dwóch głównych obszarach:

- wsparcie finansowe do powierzchni upraw roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych, przeznaczone bezpośrednio dla rolników,
- programy badawczo-wdrożeniowe.

Wsparcie specjalne wprowadzone zostało w 2010 r. i jest zaplanowane do realizacji do 2014 r. włącznie. Realizowane jest ono w ramach art. 68 rozporządzenia Rady (WE) nr 73/2009 i skierowane dla rolników uprawiających na terytorium całej Polski rośliny strączkowe i motylkowate drobnonasienne w plonie głównym oraz ich mieszanki. Wyłączone ze wsparcia są mieszanki roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych ze zbożami. Wyjątkiem od tej zasady jest uprawa wyki siewnej, w przypadku której możliwe jest zastosowanie rośliny podporowej. Programem objęte zostały takie gatunki roślin jak: bób, bobik, ciecierzycza, fasola zwykła, fasola wielokwiatowa, groch siewny, groch siewny cukrowy, soczewica jadalna, soja zwyczajna, łubin biały, łubin wąskolistny, łubin żółty, peluszkza, seradela uprawna, wyka siewna, koniczyna czerwona, koniczyna biała, koniczyna białoróżowa, koniczyna perska, koniczyna krwistoczerwona, komonica zwyczajna, esparceta siewna, lucerna siewna, lucerna mieszańcowa, lucerna chmielowa. Powierzchnia upraw objęta dopłatami tą formą wsparcia wynosiła: w 2010 – 204,34 tys. ha, 2011 – 209,07 tys. ha, 2012 – 203,06 tys. ha, 2013 – 201,55 tys. ha.

Kolejną formą wsparcia do produkcji roślin wysokobiałkowych jest dopłata do materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany, realizowana ze środków finansowych dostępnych w ramach pomocy *de minimis*. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 13 marca 2007 r. w sprawie wykazu gatunków roślin uprawnych, do których materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany przysługuje dopłata z tytułu zużytego do siewu lub sadzenia materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany (Dz.U. z 2007 r. Nr 46, poz. 300) dopłatę w wysokości 160 zł do ha można uzyskać do takich roślin strączkowych jak łubin, groch siewny, bobik, wyka siewna i soja. Dodatkowe płatności można było uzyskać również w ramach uprawy niektórych roślin wysokobiałkowych oraz strączkowych objętych krajową płatnością uzupełniającą (UPO) do tzw. grupy upraw podstawowych. Kategoria ta obejmuje m.in. takie uprawy jak: rośliny wysokobiałkowe – bób, bobik, łubin słodki i groch siewny, ale również rośliny strączkowe – wyka siewna, soczewica jadalna i ciecierzycza pospolita oraz rośliny strączkowe pastewne. Wysokość różnych dopłat do hektara uprawy roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych przedstawiono w tabeli 14.

Tabela 14. Stawki dopłat do hektara uprawy roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych

Dopłata zł/ha	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.
JPO	562,09	710,57	732,06	830,30
UPO (I sektor)	327,28	274,23	211,80	139,39
SPO	207,28	219,53	672,56	719,43
de minimis	160,00	160,00	160,00	160,00
Łącznie zł/ha	1 256,65	1 364,33	1 776,42	1 849,12

Źródło: MRiRW.

W ramach drugiego obszaru wsparcia, od 2011 r. realizowany jest program wieloletni o charakterze naukowo-wdrożeniowym „Ulepszanie krajowych źródeł białka roślinnego, ich produkcji, systemu obrotu i wykorzystania w paszach”. Zgodnie z przyjętymi merytorycznymi założeniami program ma na celu przyczynienie się do zwiększenia zainteresowania i wykorzystania krajowych odmian roślin strączkowych w produkcji pasz. Realizacja programu jest koordynowana przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa PIB w Puławach. Głównymi wykonawcami programu są krajowe instytucje naukowe.

Program jest realizowany w oparciu o następujące priorytety:

1. zwiększenie stabilności i jakości plonu wysokobiałkowych roślin strączkowych;
2. nowe trendy w agrotechnice roślin strączkowych i sposoby zwiększania opłacalności uprawy;
3. krajowe źródła białka roślinnego w żywieniu zwierząt monogastrycznych;
4. ekonomiczne uwarunkowania rozwoju produkcji, infrastruktury rynku i systemu obrotu, a także opłacalności wykorzystania roślin strączkowych na cele paszowe w Polsce;
5. produkcja wysokiej jakości pasz z trwałych użytków zielonych.

Podjęte w 2011 roku, kompleksowe prace w ramach poszczególnych obszarów badawczych programu wieloletniego zmierzają do doskonalenia roślin uprawnych w zakresie zwiększenia i stabilizacji plonów oraz poprawy jakości nasion. W trzecim już roku realizacji programu kontynuowane są badania i weryfikowana jest technologia uprawy grochu, łubinów, bobiku. W okresie od sierpnia 2011 r. do grudnia 2013 r. czyli w pierwszej połowie realizacji programu (2,5 roku) wykonawcy programu osiągnęli założone na ten okres cele.

Najbardziej istotnymi efektami i osiągnięciami programu są:

1. opracowanie metody skracającej proces hodowli odmian grochu poprzez uzyskiwanie 3-4 pokoleń roślin w roku;
2. wytworzenie materiałów wyjściowych do hodowli odmian bobiku samokończącego, niskotaninowego o niepekającej okrywie nasion;
3. porównanie produktywności i efektów ekonomicznych w technologiach nisko-, średnio- i wysoko-nakładowej w uprawie łubinu;
4. porównanie wartości przedplonowej roślin strączkowych dla zbóż ozimych i rzepaku ozimego w różnych regionach Polski;
5. zidentyfikowanie patogenów grzybowych zasiedlających nasiona strączkowych pochodzących z różnych regionów kraju i stworzenie banku patogenów;
6. oznaczenie wartości pokarmowej rodzimych źródeł białka i obecnych w nich związków antyżywniowych oraz porównanie z zapotrzebowaniem pokarmowym zwierząt monogastrycznych;
7. optymalizacja składu koncentratów wysokobiałkowych jako elementu pasz pełnoporcjowych dla zwierząt monogastrycznych oraz wstępna ocena ich przydatności jako alternatywy dla pasz opartych o śrutę sojową dla różnych gatunków zwierząt w warunkach gospodarstw rolnych;
8. ocena procesu ekstruzji dla nasion grochu i łubinu oraz ocena wpływu enzymu fitazy na wykorzystanie przez drób i świnie pasz z udziałem nasion łubinów;
9. przebadanie odmian łubinu wąskolistnego pod kątem udziału energii metabolicznej oraz określenie poziomu ich udziału w paszach dla drobiu i świń;
10. przeprowadzenie oceny stanu produkcji i opłacalności, oraz rynkowej konkurencyjności rodzimych roślin strączkowych, a także określenie poziomu ryzyka działalności gospodarczej podmiotów uczestniczących w rynku rodzimych roślin strączkowych;
11. zidentyfikowanie mechanizmów istniejącego systemu obrotu na rynku nasion rodzimych roślin strączkowych oraz wstępne zaproponowanie modeli rynkowych umożliwiających zwiększenie popytu na ten surowiec w istniejących w kraju uwarunkowaniach ekonomicznych;
12. opracowanie składu gatunkowego i odmianowego przykładowych mieszanek do renowacji trwałych użytków zielonych w dostosowaniu do warunków glebowo-klimatycznych;
13. ocena jakości mięsa z tusz bydła żywionego paszami pochodzącymi z tak wzbogaconych TUZ.

Opierając się na dotychczasowych wynikach wykonawcy dokonują weryfikacji zadań programu wraz z oceną uzyskanych efektów. Planuje się kontynuację programu po 2015 r. W styczniu 2014 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi podpisał deklarację „Soja Naddunajska”, której celem jest zapewnienie w Europie zaopatrzenia w białko wysokiej jakości spełniające wymagania europejskiego rynku oraz europejskiego rolnictwa. Jest to odpowiedź na wzrastający w Europie popyt konsumentów na produkty żywnościowe oparte na soi niemodyfikowanej genetycznie. Dlatego też w ewentualnej kontynuacji Programu oprócz dotychczas badanych gatunków: grochu, łubinów oraz bobiku rozważa się włączenie krajowej soi.

INTEGROWANA PRODUKCJA ROŚLINNA

Integrowana produkcja roślin (IP) jest nowoczesnym systemem jakości żywności, wykorzystującym w sposób zrównoważony postęp techniczny i biologiczny w uprawie, ochronie roślin i nawożeniu oraz zwracającym szczególną uwagę na ochronę środowiska i zdrowie ludzi.

Uczestnictwo w systemie IP pozwala na otrzymanie zdrowej żywności pochodzenia roślinnego, w której nie zanotowano przekroczeń dopuszczalnych poziomów pozostałości środków ochrony roślin, metali ciężkich, azotanów i innych pierwiastków oraz substancji szkodliwych. Potwierdzeniem wysokiej jakości plonów pochodzących z IP jest certyfikat i zastrzeżony znak IP.

Oprócz korzyści marketingowych wynikających ze sprzedaży żywności o poświadczonej urzędowo jakości, istnieje szereg innych argumentów przemawiających za wdrożeniem IP:

1. zbieżność założeń systemu integrowanej produkcji roślin z zasadami integrowanej ochrony roślin pozwala stwierdzić, że wdrożenie IP w chwili obecnej gwarantuje wypełnienie obligatoryjnego wymogu wprowadzenia zasad integrowanej ochrony roślin;
2. uzyskanie certyfikatu w systemie IP pozwala na refundację części poniesionych kosztów związanych z uczestnictwem w systemie oraz promocją w ramach działań PROW 2007-2013;
3. zastosowanie zasad IP pozwala na spełnienie wymogów stawianych przez system Wzajemnej Zgodności – Cross Compliance w ramach płatności bezpośrednich, które w zakresie ochrony roślin i bezpieczeństwa żywności obowiązują od 1 stycznia 2011 r.;
4. wdrożenie w gospodarstwie IP jest niezwykle istotne w przypadku konieczności potwierdzenia wymogów odnoszących się do bezpieczeństwa żywności, w szczególności na potrzeby eksportu owoców i warzyw na rynek Federacji Rosyjskiej. W ramach IP przewidziano możliwość prowadzenia produkcji zgodnie z normami rosyjskimi. Zasadniczym elementem są w tym przypadku opracowane przez Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach specjalne programy ochrony roślin;
5. IP pozwala także na wypełnienie w dużym zakresie wymogów bezpieczeństwa żywności i ochrony środowiska w ramach innych komercyjnych systemów jakości wymaganych np. przez wielkopowierzchniowe sieci handlowe.

Urzędem odpowiedzialnym na mocy prawa za nadzór nad systemem jest Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa. Jednak wzorem rozwiązań przyjętych w systemie rolnictwa ekologicznego certyfikacja może być powierzona podmiotom certyfikującym. Na podstawie upoważnienia udzielanego przez właściwego wojewódzkiego inspektora ochrony roślin i nasiennictwa. Warunkiem uzyskania upoważnienia jest posiadanie akredytacji w zakresie certyfikacji integrowanej produkcji roślin udzielonej w trybie przepisów ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. o systemie oceny zgodności (Dz.U. z 2010 nr 138, poz. 935, z późn. zm.) i zapewnienie prowadzenia kontroli przestrzegania wymagań integrowanej produkcji roślin przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje, w tym wykształcenie oraz doświadczenie w tym zakresie. W latach 2004-2013 certyfikowana powierzchnia integrowanej produkcji wzrosła 2,8-krotnie, a produkcja prawie 3,8-krotnie (tab. 15).

Tabela 15. Integrowana produkcja w latach 2004-2013

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba wydanych certyfikatów	811	1557	1891	1915	1 174	838	1068	1482	2465	2898
Certyfikowana powierzchnia (tys. ha)	6,45	9,29	10,92	10,60	7,48	5,64	7,59	10,75	15,44	18,32
Certyfikowana produkcja (tys. t)	15,52	17,55	22,97	19,07	20,35	15,32	19,81	31,76	57,46	58,31

Źródło: dane PIORIN.

W 2013 r. wpłynęło 2671 zgłoszeń zamiaru przystąpienia do systemu IP. Jednocześnie do systemu IP zgłoszono 3198 upraw. Wynika to z faktu, iż producenci mogą deklarować prowadzenie upraw dla więcej niż jednego gatunku. Powierzchnia zgłoszona wynosiła prawie 20 tys. ha, z czego ponad 95% stanowiły uprawy sadownicze.

RYNEK PRODUKCJI NASIENNEJ

Według danych Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa (PIORiN) w roku 2013 nastąpił prawie 3% wzrost powierzchni upraw nasiennych roślin rolniczych w stosunku do roku 2012 (z 112,2 tys. ha do 115,4 tys. ha). Zmiana ta spowodowana była głównie wzrostem powierzchni plantacji nasiennych roślin zbożowych (o 4,3%), motylkowatych drobnonasiennych (o 83,2%) oraz buraka cukrowego i pastewnego (o 28,3%). Natomiast w grupie roślin oleistych i włóknistych w stosunku do 2012 r. nastąpił ponad 11% spadek powierzchni zakwalifikowanej. Spadek w tej grupie roślin spowodowany został mniejszą produkcją gorczyczy, konopi oraz lnu. Zmianie uległa również średnia wielkość plantacji nasiennej roślin rolniczych w skali kraju, która w 2013 r. wzrosła do 8,2 ha.

W 2013 r. powierzchnia plantacji nasiennych ziemniaka była mniejsza o 10,7% w porównaniu do 2012 r. i kształtowała się na poziomie 4,8 tys. ha. Należy jednak zauważyć, że w ostatnim dziesięcioleciu powierzchnia upraw nasiennych utrzymuje się na zbliżonym poziomie. W Krajowym Rejestrze Odmian Roślin Rolniczych znajduje się 1286 odmian. Udział odmian zagranicznych w Rejestrze Odmian w 2013 r. przekroczył 50%. Największe udziały (ok. 70%) zagranicznych odmian w rejestrze miały gatunki: roślin oleistych i włóknistych, kukurydza oraz burak czyli gatunki, w których dominują odmiany mieszańcowe. W krajowym rejestrze nadal przeważają odmiany zbóż, ziemniaków i roślin pastewnych (w tym m.in. bobowatych, wiechlinowatych) hodowli krajowej.

Według szacunków rzeczoznawców Głównego Urzędu Statystycznego w sezonie 2012/13 w porównaniu do okresu poprzedniego sprzedaż materiału siewnego zbóż podstawowych była o prawie 5% niższa, natomiast sadzeniaków ziemniaka o 10% wyższa. Rolnicy zakupili 78,4 tys. t kwalifikowanych nasion pszenicy, 13,8 tys. ton żyta, 32 tys. ton jęczmienia, 9,5 tys. ton owsa i 34 tys. ton pszenżyta. W porównaniu z sezonem 2011/2012 sprzedaż kwalifikowanego materiału siewnego pszenicy, jęczmienia i owsa była mniejsza (odpowiednio o 7,2%, 11,5% i o 10,3%), natomiast żyta i pszenżyta większa (stosownie o 10,1% i o 7,5%). Sprzedaż kwalifikowanych sadzeniaków ziemniaka w sezonie 2012/13 wyniosła 63,2 tys. ton. Niekorzystne warunki atmosferyczne w maju i czerwcu 2013 r. powodujące gnienie sadzeniaków na plantacjach, wpłynęły jednak na zmniejszenie plonów o 31 dt/ha w porównaniu do roku ubiegłego, tj. o 16,8%.

RYNEK ZBÓŻ

Produkcja zbóż jest jedną z głównych gałęzi rolnictwa Polski. Pod względem powierzchni uprawy Polska zajmuje drugie miejsce w Unii Europejskiej, pod względem zbiorów plasuje się na trzecim miejscu po Francji i Niemczech. Popularność produkcji zbóż wynika ze stosunkowo prostej technologii ich uprawy,

łatwego przechowywania i zbywania, a przede wszystkim różnorodności wykorzystania ziarna, które jest w większości zużywane na pasze. Sytuacja popytowo-podażowa na rynku zbóż ma istotne znaczenie dla całej gospodarki żywnościowej. Sektor zbożowy w dużym stopniu decyduje również o ekonomicznych warunkach produkcji na innych rynkach, w tym szczególnie na rynku żywca wieprzowego i drobiu.

W krajowej produkcji zbóż dominuje pszenica, pszenżyto, kukurydza na ziarno oraz żyto. Znaczny udział w zbiorach zbóż mają również mieszanki zbożowe i jęczmień. Wielkość zbiorów zbóż ulega z roku na rok wahaniom, co jest rezultatem zmian w plonach, a w mniejszym stopniu w areale i strukturze uprawy.

Powierzchnia uprawy zbóż ogółem w roku 2013 wyniosła ok. 7,5 mln ha i była niższa od ubiegłorocznej o 224,8 tys. ha (2,9%) i o 10% od średniej z lat 2006-2010. Plony zbóż ogółem wyniosły 38,0 dt/ha, tj. o 1,0 dt/ha (o 2,7%) więcej od uzyskanych w 2012 r. i o 18% wyższe od średniej z lat 2006-2010. Zbiory zbóż ogółem wyniosły 28,5 mln ton, tj. o 0,2 mln ton (o 0,3%) mniej od uzyskanych w 2012 r. i o 6,5% więcej niż w latach 2006-2010.

Krajowe zapotrzebowanie na zboża od lat waha się w granicach od 26 do 28 mln ton. Głównymi czynnikami powodującymi zmiany poziomu krajowego zużycia zbóż w poszczególnych latach gospodarczych są cykliczne wahania pogłowia trzody chlewnej oraz rosnąca produkcja drobiu. Dominującą pozycję w strukturze zużycia krajowego stanowi spasanie. Średniorocznie na pasze przeznaczają się 16-18 mln ton zbóż. W ostatnich latach zauważalna jest tendencja spadkowa w zużyciu pszenicy i żyta na paszę na korzyść kukurydzy i pszenżyta. Systematycznie rośnie zużycie ziarna w produkcji mieszanek pasz przemysłowych, a maleje zużycie ziarna nieprzetworzonego. Zużycie przemysłowe ziarna systematycznie rośnie. Jego udział w zużyciu w 2004 r. wynosił 5,8%, a w 2013 r. – 12,3%. Zużycie ziarna do siewu pozostaje na stałym poziomie. Od roku 2005 zużycie zbóż na cele konsumpcyjne stale maleje, co wynika między innymi ze zmiany nawyków żywieniowych i malejącej liczby ludności. Ważne znaczenie w zagospodarowaniu krajowej produkcji w 2013 r. miał eksport ziarna, który wyniósł 4,1 mln ton. (o 41,2% więcej niż w 2012 r.).

RYNEK CUKRU

Polska jest trzecim, co do wielkości, producentem cukru w Unii Europejskiej, po Francji i Niemczech. W wyniku reformy rynku cukru w Unii Europejskiej nastąpiło ograniczenie produkcji cukru buraczanego i od roku gospodarczego 2009/2010 kwota produkcji cukru w Polsce wynosi 1405608,1 ton. Kwota ta podzielona jest na 5 producentów cukru: Krajową Spółkę Cukrową S.A, Pfeifer & Langen Polska S.A. i Pfeifer & Langen Gliniojeck S.A., Südzucker Polska S.A. oraz Nordzucker Polska S.A.

Powierzchnia uprawy buraków cukrowych zmniejszyła się z 286 tys. ha w 2005 r. (przed reformą) do 185 tys. ha w 2013 r., a liczba plantatorów – odpowiednio: z 70,7 tys. do 35,7 tys. W kampanii cukrowniczej 2013/2014 zebrano 11,2 mln ton buraków, z których wyprodukowano 1713 tys. ton cukru (1761 tys. ton wraz z 48 tys. ton cukru przeniesionego z kampanii 2012/2013). Zbiory buraków były o 8,6% mniejsze niż w kampanii 2012/2013.

Buraki przetwarzane były w 18 cukrowniach. Średnia cena skupu buraków cukrowych wzrosła w porównaniu do ubiegłorocznej o 5% i wyniosła 144 zł/tonę, przyczyniając się tym samym do poprawy dochodowości tej produkcji, także w porównaniu z uprawą zbóż i rzepaku. Kampania cukrownicza 2013/2014 trwała średnio 98 dni i była o 13 dni krótsza niż przed rokiem.

W ostatnich trzech sezonach produkcja cukru była o ok. 350-460 tys. ton wyższa od kwoty produkcyjnej cukru. Uzyskiwane dobre wyniki produkcyjne są skutkiem wysokiej podaży i dobrej jakości surowca. Istotne znaczenie mają także pozytywne efekty procesów restrukturyzacyjnych oraz modernizacji krajowego przemysłu cukrowniczego. W wyniku przeprowadzonych przemian i inwestycji nastąpiła poprawa efektywności technicznej i ekonomicznej sektora, którego wskaźniki finansowe znacznie przewyższają średnie wartości wskaźników finansowych w przemyśle spożywczym.

Zużycie cukru w Polsce w ostatnich latach wynosiło około 1620 tys. ton rocznie, ale istotnie zmieniła się jego struktura. Systematycznie maleje spożycie cukru w gospodarstwach domowych (14,04 kg/osobę w 2013 r., w 2010 r. wynosiło 15,6 kg/osobę, a w 2004 r. – 19,44 kg/osobę), natomiast wzrasta konsumpcja i eksport artykułów spożywczych zawierających cukier.

RYNEK ZIEMNIAKÓW

Produkcja ziemniaków w Polsce systematycznie spada pod wpływem malejącego zapotrzebowania przede wszystkim ze strony rolnictwa i dostosowania do popytu zgłaszanego przez rynek. Udział ziemniaków w strukturze zasiewów zmalał do 3,4%, a więc do poziomu zbliżonego do większości krajów Unii Europejskiej.

Krajowy popyt na ziemniaki zgłaszany poprzez rynek waha się w ostatnich latach w granicach 4,0-4,2 mln ton, z czego 1,5-1,9 mln ton przetwarzane jest przez przemysł. Do produkcji skrobi ziemniaczanej przemysł krochmalniczy zużywa 460-700 tys. ton rocznie, w zależności od cen ziemniaków i koniunktury na rynku skrobi, nie w pełni wykorzystując przyznaną Polsce kwotę produkcyjną. Konsumpcja ziemniaków nieprzetworzonych charakteryzuje się tendencją spadkową. Pozostałe 3-4 mln ton ziemniaków nie znajdujących nabywców zużywa się w gospodarstwach na samozaopatrzenie, do sadzenia lub na pasze.

Tabela 16. Powierzchnia uprawy, plony i zbiory ziemniaków

Wyszczególnienie	2001-2005	2006-2010	2011	2012	2013
Powierzchnia uprawy mln ha	0,81	0,53	0,41	0,37	0,35
Zmiany (%)	-37,1	-35,4	1,4	-8,2	-7,2
Plony t/ha	18,1	18,8	23,0	24,2	21,0
Zmiany (%)	-0,1	3,9	9,0	6,1	-13,2
Zbiory mln ton	14,6	9,9	9,4	9,0	7,3
Zmiany (%)	-38,2	-32,3	10,8	-2,9	-19,4

Źródło: Rynek ziemniaka, stan i perspektywy nr 40, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013 i GUS.

RYNEK RZEPAKU

Zbiory rzepaku w Polsce charakteryzują się dużą zmiennością. Wynika ona z wahań plonów i powierzchni zasiewów. Na zmienność uprawy rzepaku ozimego w Polsce, znaczny wpływ ma wrażliwość tej rośliny na spadki temperatury, a w efekcie straty w zasiewach wywołane wymarzeniem.

Wejście Polski do Unii Europejskiej i polityka UE w zakresie biopaliw i energii odnawialnej dały silny impuls dla rozwoju uprawy i przetwórstwa rzepaku. Produkcja rzepaku stała się szybką rozwijającą się gałęzią produkcji roślinnej. W latach 2003-2013 produkcja rzepaku zwiększała się rocznie o 7,4%, w wyniku dynamicznego wzrostu arealu uprawy, a także poprawy jego plonowania. Jeszcze szybciej zwiększał się przerób krajowy. W 2013 r. zbiory wyniosły 2 677,7 tys. ton, a zużycie krajowe 2 195 tys. ton.

Wysoka dynamika produkcji wynikała ze wzrostu popytu i produkcji tłuszczów roślinnych. Polityka UE w zakresie biopaliw i energii odnawialnej spowodowały pozytywny impuls dla produkcji i przetwórstwa rzepaku w Polsce.

Cechą charakterystyczną rozmieszczenia upraw rzepaku jest zróżnicowanie regionalne. Powierzchnia upraw koncentruje się w 9 województwach: dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, lubelskim, mazowieckim, opolskim, pomorskim, warmińsko-mazurskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim, dysponujących najbardziej sprzyjającymi warunkami klimatycznymi do uprawy rzepaku.

Popyt na ziarno rzepaku kształtuje zapotrzebowanie przemysłu olejarskiego, a także eksport. Poza nasionami, których w 2013 r. wyeksportowano rekordową ilość (773,8 tys. ton) przedmiotem handlu zagranicznego są olej i śruta rzepakowa. Polska jest największym eksporterem śruty rzepakowej w Europie.

RYNEK TYTONIU I WYROBÓW TYTONIOWYCH

Polska zajmuje drugie miejsce w Unii Europejskiej pod względem wielkości produkcji tytoniu, która w 2013 r. wyniosła 30,8 tys. ton. Średni plon wyniósł 21 dt/ha. Tytoń uprawia około 10 tys. rolników na powierzchni ok. 14,7 tys. ha. Ponad 90% plantatorów zrzeszonych jest w grupach producentów tytoniu.

Krajowy wolumen produkcji tytoniu jest przetwarzany na terenie Polski przez dobrze zorganizowaną sieć pierwszego przetwórstwa. Polski tytoń, spełniający najwyższe standardy jakości, jest wykorzystywany przede wszystkim do produkcji papierosów typu American Blend, z których ponad połowa przeznaczona jest na eksport. Polska jest jednym z największych producentów i eksporterów papierosów w Unii Europejskiej. Dodatkowo saldo handlu zagranicznego sektora tytoniowego systematycznie rośnie, a przemysł tytoniowy ma znaczący udział w generowaniu dodatniego salda handlu zagranicznego całej gospodarki żywnościowej (dodatnie saldo handlowe wyrobami tytoniowymi w 2013 r. wyniosło 1059,3 mln euro).

RYNEK CHMIELU

Polska jest czwartym po Niemczech, Czechach i Słowenii producentem chmielu w UE. W 2013 r. zebrano 2,4 tys. ton szyszek chmielu, co odpowiada produkcji alfa-kwasów w wysokości 206,71 ton. Powierzchnia uprawy chmielu w 2013 r. wyniosła 1,6 tys. ha, z czego 62% stanowiły odmiany goryczkowe, a 38% aromatyczne.

Chmiel z polskiej uprawy charakteryzuje się doskonałą jakością i niepowtarzalnym aromatem. W przemyśle piwowarskim szczególnie cenione są polskie odmiany chmielu aromatycznego. Do produkcji piwa wykorzystywane są alfa-kwasy chmielowe przechowywane w postaci ekstraktów oraz granulatów. Polska dysponuje jedną z najnowocześniejszych w Europie linii produkcyjnych do ekstrakcji alfa-kwasów z szyszek chmielowych. Przed wprowadzeniem na rynek, chmiel podlega procedurze certyfikacji, która potwierdza jego walory jakościowe oraz pochodzenie.

RYNEK LNU I KONOPI

Powierzchnia upraw lnu włóknistego i konopi w Polsce wyniosła w 2013 r. ok. 960 ha, w tym 667 ha stanowił len włóknisty, a 293 ha konopie. Zbiory lnu wyniosły 12 471 dt (o 2,2% mniej niż w 2012 r.), a konopi wyprodukowano 22 827 dt.

Obydwa gatunki są wykorzystywane do produkcji szerokiej gamy klasycznych produktów odzieżowych i włókienniczych (w tym ekologicznego sznurka dla rolnictwa), w przemyśle spożywczym, kosmetycznym, chemicznym i farmaceutycznym. Dodatkowo, konopie znajdują coraz powszechniejsze zastosowanie w przemyśle celulozowo-papierniczym oraz w budownictwie do produkcji płyt i materiałów ociepleniowych.

Wyhodowana przez polskich naukowców transgeniczna odmiana lnu zawiera związki o właściwościach antyseptycznych, o szerokim potencjale innowacyjnych zastosowań w medycynie i leczeniu ran.

RYNEK SUSZU PASZOWEGO

Susz jest tym składnikiem pasz, który zawiera włókno surowe, korzystnie wpływające na funkcjonowanie układu pokarmowego bydła. W roku gospodarczym 2013/2014 na terenie Polski funkcjonowało 5 przedsiębiorstw przetwórczych, które łącznie wyprodukowały 2,92 tys. ton suszu paszowego.

Powierzchnia upraw zielonki przeznaczonej do produkcji suszu paszowego w roku gospodarczym 2013/2014 wyniosła 1,37 tys. ha: z czego 1,12 tys. ha stanowiły trwałe użytki zielone, a 0,72 tys. ha – uprawy traw z roślinami motylkowymi na gruntach ornych.

RYNEK OWOCÓW

Zbiory owoców w 2013 r. były bardzo wysokie, wyższe niż w poprzednim sezonie. Niższa niż w 2012 r. była jedynie produkcja orzechów włoskich, malin i agrestu. Mimo znacznie opóźnionej wegetacji wiosną oraz występowania zjawisk ekstremalnych, warunki wegetacji były na ogół sprzyjające.

Produkcja owoców z drzew w 2013 r. wyniosła blisko 3,52 mln ton i była o 7,2% wyższa od zbiorów uzyskanych w 2012 r. i o 36,4% większa od średniej produkcji z lat 2006-2010. Zbiory jabłek wyniosły 3,09 mln ton i były wyższe o 7,2% od zbiorów 2012 r. i o 44,5% wyższe od średniej z lat 2006-2010 (tab. 17). Zbiory gruszek wyniosły 75,7 tys. ton, śliwek 102,4 tys. ton, wiśni 188,2 tys. ton, czereśni 47,6 tys. ton – była to produkcja wyższa o 15,8% od produkcji roku poprzedniego. Łączne zbiory brzoskwiń, moreli i orzechów włoskich oszacowano na 22,6 tys. ton (tab. 17). Łączne zbiory owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych wyniosły w 2013 r. 606,8 tys. ton i były o 8,9% wyższe od zbiorów 2012 r. i o 19,1% wyższe od średniej produkcji z lat 2006-2010. Zbiory truskawek wyniosły 166 tys. ton. Zbiory porzeczek wyniosły 199 tys. ton, w tym porzeczek czarnych 152 tys. ton. Zbiory malin wyniosły 121 tys. ton, agrestu 15 tys. ton. Zbiory pozostałych owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych oceniono na ponad 79,7 tys. ton, w tym zbiory borówki wysokiej wyniosły 15 tys. ton.

Produkcję przetworów owocowych w Polsce w sezonie 2013/2014 ocenia się na poziomie 975 tys. ton, porównywalnym z produkcją sezonu poprzedniego. Produkcja zagęszczonego soku jabłkowego spadła z ok. 300 do 260 tys. ton, wzrosła natomiast produkcja innych przetworów owocowych, w tym mrożonek z 375 do 395 tys. ton. Sytuacja finansowa przemysłu owocowo-warzywnego od wielu lat jest dobra i bezpieczna. W 2013 r. w porównaniu z poprzednim obniżyły się ceny skupu jabłek przemysłowych, gruszek, śliwek, truskawek, wiśni, moreli, a wzrosły aroni, malin, porzeczek czerwonych.

Tabela 17. Produkcja owoców w Polsce (w tys. ton)

Wyszczególnienie	Średnia za okres 2006-2010	2012	2013	2013	
				2006-2010 =100	2012=100
Zbiory owoców ogółem	3 027,1	3 843,0	4 128,4	136,4	107,4
Zbiory owoców z drzew	2 517,7	3 290,0	3 521,6	139,9	107,2
w tym: jabłka	2 136,0	2 877,3	3 085,1	144,5	107,2
gruszki	58,5	64,7	75,7	129,4	117,0
śliwki	93,0	102,5	102,4	110,1	99,9
wiśnie	168,1	175,4	188,2	112,0	107,3
czereśnie	38,0	41,1	47,6	125,3	115,8
Zbiory owoców z krzewów i plantacji jagodowych	509,3	553,2	606,8	119,1	108,9
w tym: truskawki	184,3	150,2	166,0	90,1	110,5
maliny	73,0	127,1	121,0	165,7	95,3
porzeczki	184,6	194,5	198,5	107,8	102,0
agrest	15,2	16,3	15,0	98,7	91,8
borówka wysoka	7,6	11,3	15,0	197,4	132,7

Źródło: Rynek owoców i warzyw, Stan i perspektywy, IERiGŻ-PIB oraz Produkcja upraw rolnych i ogrodniczych w 2013 r., GUS.

RYNEK WARZYW

Zbiory warzyw gruntowych w 2013 r. wyniosły 4,0 mln ton, tj. o 12,1% mniej od zbiorów 2012 r. (tab. 18). Najbardziej obniżyły się zbiory kalafiorów, kapusty i marchwi; wzrost odnotowano jedynie dla produkcji pomidorów gruntowych. Zmniejszenie produkcji większości gatunków warzyw gruntowych było wynikiem ograniczenia areалу uprawy (o 19,1%) oraz niższego plonowania wczesnych odmian, na skutek znacznego opóźnienia siewów i czerwcowych podtopień pól. Łączna produkcja warzyw gruntowych w 2013 r. była o 7,6% niższa od średniej produkcji z lat 2006-2010.

Produkcja kapusty w 2013 r. wyniosła 975,4 tys. ton, kalafiorów – 210,1 tys. ton, cebuli – 551,1 tys. ton. Produkcja

marchwi jadalnej wyniosła 742,5 tys. ton, a buraków ćwikłowych 298,2 tys. ton. Dobre nasłonecznienie i korzystny układ temperatur wpłynęły na uzyskanie dobrych plonów pomidorów gruntowych, na poziomie 270,4 tys. ton. Łączne zbiory warzyw „pozostałych” zostały oszacowane na 702,7 tys. ton.

Według IERiGŻ-PIB powierzchnię warzyw uprawianych pod osłonami w 2013 r. oszacowano na 5,4 tys. ha, co oznacza wzrost o 2% w porównaniu z 2012 r. Produkcja tych warzyw zwiększyła się o 2% do 895 tys. ton. Decydujące było zwiększenie zbiorów pomidorów spod osłon. Zbiory pieczarek w 2013 r. wyniosły 270 tys. ton (tab. 18).

Produkcja większości przetworów warzywnych w sezonie 2013/2014 spadła o 2% do poziomu 1,07 mln ton. Produkcja mrożonych warzyw zmniejszyła się o 10 tys. ton do poziomu 585 tys. ton, jednak udział wolumenu warzyw mrożonych w produkcji przetworów warzywnych pozostał na takim samym poziomie jak w 2012 r., tj. 55%.

W 2013 r. ceny skupu niemal wszystkich podstawowych warzyw przeznaczonych do bezpośredniej konsumpcji były wyższe niż w poprzednim roku. Najbardziej wzrosły ceny skupu ogórków do konserwowania (o 66%), buraków ćwikłowych (o 54,9%) kapusty białej (o 51%), kalafiorów (o 48,9%). Wyższe o kilkanaście procent niż w sezonie poprzednim były ceny papryki czerwonej, pomidorów gruntowych i selerów. Wyższe były ceny większości warzyw kierowanych do przetwórstwa przemysłowego. Ceny ogórków uprawianych pod osłonami w 2013 r. były wyższe o ponad 13% od cen tego warzywa w 2012 r., natomiast ceny pomidorów spod osłon w 2013 r. były niższe o 7,7% od cen pomidorów spod osłon w 2012 r.

Tabela 18. Produkcja warzyw w Polsce (w tys. ton)

Wyszczególnienie	Średnia za okres 2006-2010	2012	2013	2013	
				2006-2010=100	2012=100
Zbiory warzyw ogółem	5 302,2	5 323,0	4 898,9	92,4	92,0
Zbiory warzyw gruntowych	4 564,7	4 553,0	4 003,9	87,7	87,9
w tym: kapusta	1 195,4	1 140,0	975,4	81,6	85,6
kalafiory	220,1	246,0	210,1	95,5	85,3
cebula	649,3	642,0	551,1	84,9	85,8
marchew	853,3	835,0	742,5	87,0	89,0
buraki	335,7	345,0	298,2	88,8	86,4
ogórki	269,2	283,0	253,6	94,2	89,7
pomidory	254,4	261,0	270,4	106,3	103,6
Zbiory warzyw spod osłon	737,5	877,3	895,0	121,4	102,0
w tym: pomidory	418,1	498,0	510,0	122,0	102,4
ogórki	215,4	238,4	240,0	111,4	100,7
pieczarki	212,0	265,0	270,0	127,4	101,9

Źródło: Rynek owoców i warzyw, Stan i perspektywy, IERiGŻ-PIB oraz Produkcja upraw rolnych i ogrodniczych w 2013 r., GUS.

STAN ZORGANIZOWANIA RYNKU OWOCÓW I WARZYW W POLSCE

Podstawowym warunkiem wspierania sektora ogrodniczego ze środków UE i krajowych jest zorganizowanie się producentów. Celem działalności grup i organizacji producentów jest koncentracja podaży i sprzedaż produktów ich członków, planowanie produkcji i dostosowanie jej do potrzeb rynku, zarówno pod względem ilości, jak i jakości, a także obniżanie kosztów produkcji, stabilizacja cen oraz promowanie metod i technologii uprawy oraz gospodarki ściekami i odpadami przyjaznych środowisku naturalnemu. Grupy i organizacje producentów powstają przede wszystkim w rejonach specjalizujących się w produkcji ogrodniczej, tj. w mazowieckim (jabłka, grzyby, warzywa), kujawsko-pomorskim (pomidory), wielkopolskim (warzywa, grzyby) oraz lubelskim (owoce miękkie, jabłka). Wartość wprowadzanych przez grupy i organizacje do obrotu produktów stanowi obecnie blisko 20% krajowej produkcji ogrodniczej. Średni stopień zorganizowania rynku ogrodniczego w krajach UE wynosi ok. 35%. Aktualnie w Polsce funkcjonuje 176 grup i 139 organizacji producentów owoców i warzyw, w których zrzeszonych jest ok. 7,2 tys. członków.

PRODUKCJA ZWIERZĘCA, WYBRANE RYNKI

Polska jest znaczącym w Unii Europejskiej producentem mięsa. W 2013 r. zajmowała czwarte miejsce pod względem produkcji mięsa wieprzowego, drugie pod względem produkcji mięsa drobiowego, była ósmym producentem wołowiny.

Polska notuje wyraźnie dodatnie saldo obrotu międzynarodowego mięsem i jego przetworami, w 2013 r. ukształtowało się ono na poziomie 766,4 tys. ton i w stosunku do 2012 r. wzrosło o 82,6 tys. ton, tj. o 12,1%.

Tabela 19. Produkcja i handel zagraniczny mięsem (wieprzowiną, wołowiną i drobiem) oraz jego przetworami w 2013 r.* (tys. ton)

Wyszczególnienie	Produkcja*	Eksport**	Import**	Saldo handlu zagranicznego
Wieprzowina	1 606	669,2	801,9	-132,6
Wołowina	373	323,1	27,6	295,5
Drób	1 660	699,5	96,0	603,5
Razem	3 693	1 692	925	766,4

*w wadze bitej ciepłej, ** w ekwiwalencji mięsa

Źródło: Rynek mięsa. Stan i perspektywy, 2014 r., IERiGŻ-PIB.

Spożycie mięsa i podrobów ogółem w 2013 r. wyniosło 68,1 kg/osobę, a więc obniżyło się o 2,9 kg w stosunku do 2012 r. Największy udział nadal stanowiło spożycie wieprzowiny (35,5 kg/osobę.), następnie mięsa drobiowego (27,3 kg/osobę.), najmniejsze było spożycie wołowiny (1,5 kg/osobę.). W stosunku do 2012 r. wzrosło jedynie spożycie mięsa drobiowego – o 1,2 kg/osobę. W przypadku pozostałych gatunków mięsa odnotowano kontynuację tendencji spadkowej – spożycie wieprzowiny zmniejszyło się o 3,8 kg/osobę., zaś spożycie wołowiny o 0,1 kg/osobę.

RYNEK MIĘSA WIEPRZOWEGO

W 2013 r. opłacalność chowu trzody chlewnej poprawiła się, z uwagi na korzystniejsze relacje cen trzody chlewnej do cen zbóż. Wpłynęło to na wyhamowanie stopy spadku krajowego pogłowia świń. W listopadzie 2013 r. pogłowie trzody chlewnej wynosiło 11,0 mln sztuk, wykazując spadek o 137,8 tys. sztuk (-1,2%) w porównaniu z analogicznym okresem 2012 r. Zmniejszyła się liczebność większości grup stada świń. Stado loch na chów obniżyło się o 57 tys. sztuk (-5,8%) do poziomu 955,1 tys. sztuk, w tym loch prośnych było 633,6 tys. sztuk. W porównaniu z końcem lipca 2013 r. pogłowie ogółem zmniejszyło się o około 168,1 tys. sztuk (-1,5%).

Produkcja wieprzowiny wyniosła 1606 tys. ton i była niższa niż rok wcześniej o 128 tys. ton (-7%). Cena skupu trzody chlewnej w Polsce wyniosła 5,39 zł/kg wagi żywej i była o 1 grosz/kg (0,2%) niższa niż w 2012 r. (5,40 zł/kg). Najwyższe ceny notowano tradycyjnie w miesiącach letnich (5,80-5,97 zł/kg), podczas gdy na początku 2013 r. ceny skupu wynosiły 5,13-5,18 zł/kg.

Od przystąpienia Polski do UE, ceny skupu trzody chlewnej w coraz większym stopniu zależą od cen w UE i kursu złotego względem euro. W 2013 r. sprowadzono do Polski 605 tys. ton. mięsa wieprzowego, głównie z UE-15 (o 1,1% więcej niż w 2012 r.) i 5,1 mln szt. trzody (głównie prosiąt i warchlaków), tj. o 34% więcej niż w 2012 r. Eksport mięsa wyniósł 444 tys. ton., a żywca 107,8 tys. szt.

RYNEK WOŁOWINY

Produkcja wołowiny w Polsce od kilku lat jest na stałym niskim poziomie, co jest wynikiem niewielkiego spożycia tego gatunku mięsa uwarunkowanego w znacznym stopniu dochodami ludności. Ma to przełożenie na stan pogłowia bydła. Od kilku lat obserwuje się też zmianę struktury stada bydła w Polsce, spowodowaną spadkiem pogłowia krów i wyrównującego go wzrostu pogłowia bydła pozostałego. Nieznacznie rośnie także liczba krów mamek, ale nadal ma ona niewielki udział w pogłowie krów ogółem.

W grudniu 2013 r. pogłowie bydła liczyło 5595,5 tys. sztuk, wykazując nieznaczny wzrost w skali roku o 75,2 tys. szt. (+1,4%). Zwiększenie liczebności stada bydła ogółem wynikało ze wzrostu pogłowia cieląt (+2%) oraz grupy młodego bydła w wieku 1-2 lat (+3,4%). Pogłowie krów obniżyło się o 26,7 tys. szt. (-1,1%) do poziomu 2441,7 tys. szt. Produkcja wołowiny w 2013 r. wyniosła 373 tys. ton i była o 1% wyższa niż w 2012 r. (371 tys. ton).

W 2013 r. ceny skupu bydła były tylko nieco niższe od notowanych w 2012 r. Przeciętna cena skupu wyniosła w 2013 r. 6,20 zł/kg wagi żywej i była o 3,1% niższa niż w roku poprzednim. Popyt na wołowinę pochodzi głównie z zagranicy. W 2013 r. 86,6% krajowej produkcji wołowiny zagospodarowane zostało na rynkach zagranicznych.

RYNEK MIĘSA DROBIOWEGO

W produkcji mięsa drobiowego dominuje mięso z brojlerów kurzych i indyckich (prawie 97%). W 2013 r. kontynuowana była tendencja wzrostowa produkcji mięsa, ale o niższej dynamice (wzrost o 5%). Produkcja mięsa drobiowego rośnie w tempie wyższym niż konsumpcja, która przekroczyła 27,3 kg/osobę (wzrost o 4,6%). Głównym czynnikiem pobudzającym rozwój produkcji był nadal eksport, którego udział w produkcji zwiększył się do 35,2%. Ceny skupu kurcząt w 2013 r. wyniosły 3,87 zł/kg i były o 0,9% wyższe niż rok wcześniej, cena skupu indyków wzrosła o 8,1% w skali roku do 5,86 zł/kg, a znacznie obniżyły się ceny skupu gęsi (o 16,4%).

Eksport mięsa drobiowego i jego przetworów wyniósł 668 tys. ton. i był wyższy o 9,4% niż w 2012 r., a dodatnie saldo handlowe wyniosło 547 tys. ton. Głównymi rynkami zbytu są kraje UE.

RYNEK JAJ

Produkcja jaj w 2013 r. wyniosła 10 mld szt. (w tym 9 mld jaj spożywczych) i była o 5,9% wyższa niż w 2012 r. W 2013 r. średnia cena skupu jaj wyniosła 3308 zł/tonę i była o około 30% niższa niż notowana w 2012 r., kiedy to ceny jaj były na bardzo wysokim poziomie. Najwyższa była cena skupu jaj w styczniu 2013 r., kształtując się na poziomie 4207 zł/tonę. Była to najwyższa cena w 2013 r. Od lutego do maja 2013 r. cena jaj w skupie ulegała systematycznemu obniżeniu. W maju 2013 r. odnotowano najniższą cenę skupu jaj w 2013 r., tj. 2642 zł/tonę. W kolejnych miesiącach ceny ulegały wahaniom. W 2013 r. eksport jaj świeżych wyniósł 219,3 tys. ton i był o 16% większy niż w 2012 r. (189,1 tys. ton). Wartość eksportu świeżych jaj obniżyła się o ponad 10% i wyniosła 213,5 mln euro. Główne kierunki eksportowe to Holandia, Włochy i Niemcy. Do wymienionych państw trafiło 70% eksportu jaj świeżych ogółem. Import jaj świeżych wyniósł 20,5 tys. ton, a jego wartość osiągnęła poziom 45,0 mln euro. Pod względem wolumenu import był większy o 40%, a pod względem wartości o ponad 10% w stosunku do 2012 r. Import pochodził głównie z Holandii oraz Niemiec. Dodatkowo saldo obrotu jajami w 2013 r. ukształtowało się na poziomie 198,8 tys. ton, a więc o ponad 20 tys. ton większym niż rok wcześniej.

RYNEK MIODU

Produkcja miodu w ostatnich 10 latach ulegała znacznym wahaniom – od 9 tys. ton w roku 2004 do 23 tys. ton pozyskanych w roku 2011. W 2013 r. zebrano w Polsce 22,1 tys. ton miodu. Był to bardzo dobry rok, w którym ilość pozyskanego miodu była znacznie powyżej średniej rocznej (17,2 tys. ton) z ostatnich 10 lat. Największe wydajności miodu z jednej rodziny pszczelej, ok. 20,5 kg, uzyskano w województwie warmińsko-mazurskim. Najwięcej miodu wyprodukowano w województwie lubelskim (ok. 2,7 tys. ton), najmniej w województwie opolskim (ok. 268 ton).

Tabela 20. Produkcja i obroty handlu zagranicznego miodem w Polsce w latach 2004-2013 (w tys. ton)

Wyszczególnienie	Rok									
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Produkcja miodu naturalnego	9,0	16,0	22,0	18,0	18,0	14,5	12,4	23,0	17,2	22,1
Eksport	0,826	0,262	0,373	0,527	0,729	1,505	2,706	4,691	6,394	9,471
Import	3,597	4,951	5,679	3,414	5,595	7,435	11,621	13,732	14,173	20,156

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Instytutu Ogrodnictwa Oddziału Pszczelnictwa w Puławach oraz Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego Ministerstwo Finansów.

Pszczelarze sprzedają około 80% wyprodukowanego miodu bezpośrednio z pasieki, uzyskując w ten sposób najwyższą cenę.

Polska, podobnie jak pozostałe kraje UE, odnotowuje od wielu lat nadwyżkę importu miodu nad eksportem. W 2013 r. do Polski sprowadzono 22,2 tys. ton miodu, czyli o 56,3% więcej niż w roku poprzednim, głównie z Chin i Ukrainy. W tym samym okresie wyeksportowano 9,5 tys. ton, tj. o 48,1% więcej niż w 2012 r. Główne kierunki eksportu to: Niemcy, Bułgaria, Francja i Dania. W 2013 r. eksportowano miód również do Chin (17,8 ton). Deficyt w obrotach handlu zagranicznego wyniósł 10,7 tys. ton. i był o 37,4% wyższy niż w roku poprzednim.

W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi opracowywane są krajowe programy wsparcia pszczelarstwa (finansowane po 50% z budżetu krajowego i UE) zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1234/2007 z dnia 22 października 2007 r. ustanawiającym wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych („rozporządzenie o jednolitej wspólnej organizacji rynku”) (Dz. Urz. UE L 299 z 16.11.2007, str.1 z późn. zm.) oraz rozporządzeniem Komisji (WE) Nr 917/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad (...). Pierwszy program o wartości 11,7 mln euro realizowano w latach 2004/05-2006/07. Drugi program o wartości 13,3 mln euro realizowano w latach 2007/08-

2009/10. W latach 2010/11-2012/13 realizowany był trzeci program – o wartości 15,1 mln euro. Aktualnie realizowany jest czwarty Krajowy Program Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce na lata 2013/14-2015/16 o wartości 16,6 mln euro.

O refundację środków finansowych mogą się ubiegać: związki pszczelarskie, stowarzyszenia pszczelarzy, zrzeszenia pszczelarzy, grupy producentów rolnych – w zakresie działalności pszczelarskiej oraz spółdzielnie pszczelarskie. Ponadto, o refundację środków finansowych w ramach VI środka wsparcia mogą ubiegać się również jednostki badawczo-rozwojowe zajmujące się tematyką pszczelarską.

Pomoc corocznie otrzymują pszczelarze posiadający łącznie ponad milion rodzin pszczelich. W 2013 roku, w ramach tej pomocy wypłacono ze środków publicznych ponad 19 mln złotych. W ocenie pszczelarzy programy pszczelarskie są głównym narzędziem wsparcia branży i od lat niezmiennie cieszą się dużym zainteresowaniem beneficjentów.

RYNEK MLEKA

Produkcja mleka w Polsce stanowi jedną z ważniejszych gałęzi produkcji rolniczej. Według danych GUS, w 2013 r. towarowa produkcja mleka wyniosła 14046 mln zł i stanowiła 17,3% towarowej produkcji rolniczej. Produkcja mleka w 2013 r. wzrosła o 0,4% i ukształtowała się na poziomie 12,35 mld litrów, pomimo utrzymującej się spadkowej tendencji w pogłowiu krów mlecznych. Redukcję pogłowia w skali roku o 2,7% do 2299 tys. sztuk krów mlecznych, według stanu na koniec grudnia 2013 r., zrekompensował 2% wzrost wydajności krów mlecznych do poziomu 5 240 l/szt. Przeciętna wydajność krów mlecznych w 2013 r. objętych oceną wartości użytkowej (30,5% populacji krów mlecznych ogółem) osiągnęła wartość 7 441 kg/szt. i była wyższa względem 2012 r. o 0,6%. Produkcja mleka surowego jest 10-12% wyższa od zużycia krajowego. Nadwyżka podaży kierowana jest na eksport. Udział eksportu przetworów mleczarskich wyrażonego w ekwiwalencie mleka surowego stanowi blisko 25% skupu mleka oraz ok. 17% krajowej produkcji mleka. Przetwory mleczne z Polski są eksportowane głównie do krajów UE (73%), a głównym odbiorcą są Niemcy (18,9%).

W 2013 r. skup mleka osiągnął rekordowo wysoki poziom – wzrósł o 0,6% w porównaniu z 2012 r. do poziomu 9921,7 tys. ton. Wzrost produkcji przetworów mlecznych dotyczył przede wszystkim serów ogółem, których w 2013 r. wyprodukowano 731,8 tys. ton, tj. o 1,5% więcej niż w 2012 r. oraz mleka pitnego – o 7% do poziomu 1 616,1 tys. ton. W 2013 r. produkcja jogurtów obniżyła się o 3,2% do poziomu 526,7 tys. ton, a produkcja masła i innych przetworów mlecznych z tłuszczu mlecznego w ekwiwalencie 82% masła była niższa o 2,1% i wyniosła 161,2 tys. ton. W przypadku proszków mlecznych zwiększono produkcję pełnego mleka w proszku (PMP) o 8,7% do 30,8 tys. ton oraz odnotowano – ze względu na niedobór surowca mlecznego w stosunku do zwiększonego popytu – spadek o 6,6% produkcji odtłuszczonego mleka w proszku (OMP) do poziomu 98,1 tys. ton.

Jednocześnie, wzrost skupu mleka od drugiego półrocza 2013 r. przyczynił się do przekroczenia przez Polskę krajowej kwoty dostaw w roku kwotowym 2013/2014. Według wstępnych danych Agencji Rynku Rolnego, w roku kwotowym 2013/2014 ilość skupionego mleka wyniosła 10,076 mld kg (w przeliczeniu na mleko o referencyjnej zawartości tłuszczu), a krajowa kwota dostaw (9 909 800 752 kg) została przekroczona o 1,68% (o ok. 166 mln kg). Wysokość opłaty jednostkowej, ustalonej w stosunku do producenta, który przekroczył swój limit, wynosi ok. 29 groszy za każdy kilogram mleka wprowadzony do obrotu ponad przysługującą temu producentowi kwotę indywidualną. Natomiast opłata, jaką Polska będzie musiała wpłacić z tytułu nadprodukcji, wyniesie ok. 46,4 mln euro, co stanowi 193,8 mln zł.

System kwotowania produkcji mleka wygasa z dniem 1 kwietnia 2015 r. W celu dostosowania rynku mleka do funkcjonowania po zniesieniu kwot mlecznych, krajowa kwota mleczna od roku kwotowego 2009/2010 do roku kwotowego 2013/2014 była corocznie powiększana o 1%. Wobec tego w ostatnim roku kwotowym 2014/2015 kwota krajowa jest na poziomie z poprzedniego roku kwotowego i wynosi ok. 10,1 mln ton, w tym krajowa kwota dostaw kształtuje się na poziomie ok. 9,9 mln ton, a krajowa kwota sprzedaży bezpośredniej wynosi prawie 146 mln kg.

W 2013 r. przedsiębiorcy zarówno w Polsce, jak i w pozostałych państwach członkowskich UE, nie korzystali z możliwości sprzedaży masła i OMP na zapasy interwencyjne w okresie od dnia 1 marca do dnia 31 sierpnia. Średnie unijne ceny masła i OMP w 2013 r. przewyższyły poziom cen interwencyjnych wyznaczonych dla tych produktów o ponad 70%. W 2013 r. polscy przedsiębiorcy w minimalnym stopniu skorzystali z realizowanego od 1 marca do 15 sierpnia mechanizmu dopłat do prywatnego przechowywania masła. W UE prywatnym przechowywaniem objęto 89391 ton masła w 12 państwach członkowskich – najwięcej w Holandii, Niemczech oraz we Francji.

W następstwie poprawy koniunktury na rynkach światowych oraz wysokich cen zbytu przetworów mlecznych uzyskiwanych w handlu zagranicznym przetworami mlecznymi, rok 2013 charakteryzował się systematycznym wzrostem cen skupu mleka, a dynamika wzrostu znacząco przyspieszyła w drugim półroczu. Według notowań Zintegrowanego Systemu Rolniczej Informacji Rynkowej MRiRW, cena skupu mleka kształtująca się w grudniu 2013 r. na rekordowo wysokim poziomie 155,26 zł/100 kg, była wyższa w relacji rocznej o 26%. Jednocześnie w 2013 r. odnotowano znaczący wzrost cen zbytu przetworów mlecznych, które od drugiego kwartału 2013 r. systematycznie rosły. W grudniu 2013 r. za OMP płacono średnio 13,2 zł/kg, a za PMP 15,5 zł/kg, tj. odpowiednio o 23,4% oraz o blisko 28% więcej niż przed rokiem. W grudniu 2013 r. masło ekstra w blokach kosztowało średnio 17,6 zł/kg, tj. o 26,6% więcej względem grudnia 2012 r. Sery dojrzewające – Gouda i Edamski – podrożały o blisko 20%. W grudniu 2013 r. za ww. gatunki płacono ok. 17,0 zł/kg.

Średnioroczna cena skupu mleka w 2013 r. wyniosła 133,25 zł/100 kg i była o blisko 11% wyższa względem 2012 r. W 2013 r. za OMP płacono średnio 12,3 zł/kg, PMP kosztowało 14,0 zł/kg, masło w blokach 15,1 zł/kg, a sery dojrzewające ok. 15,0 zł/kg. W 2013 r., względem 2012 r., ceny podstawowych przetworów mlecznych były wyższe o ok. 32% w przypadku OMP oraz o ok. 24% w odniesieniu do PMP oraz masła w blokach. Sery dojrzewające podrożały średniorocznie o ok. 11%.

BIOPALIWA I BIOGAZ ROLNICZY

BIOPALIWA

Podstawowymi biokomponentami wykorzystywanymi do produkcji biopaliw są bioetanol oraz estry oleju rzepakowego. Do realizacji Narodowego Celu Wskaźnikowego (NCW) wykorzystuje się coraz większe ilości biokomponentów wytwarzanych w kraju. Rynek ten stopniowo się rozwija, chociaż nie odbywa się to w tempie oczekiwanym przez środowisko producentów rolnych i wytwórców biokomponentów. Ponadto coraz częściej mówi się o wykorzystywaniu tzw. biopaliw II generacji produkowanych z odpadów, pozostałości, niespożywczego materiału celulozowego oraz materiału lignocelulozowego. Pomimo dwukrotnie większego wkładu tych paliw w realizację NCW, nadal ich produkcja nie rozwinęła się na skalę przemysłową, zapewniającą konkurencyjność cenową w stosunku do biopaliw produkowanych na bazie bioetanolu i estrów.

Wykorzystanie biopaliw w transporcie jest jednym z elementów polityki klimatycznej Unii Europejskiej. Państwa członkowskie, w tym Polska, zostały zobligowane do wprowadzenia regulacji, które spowodują, że do 2020 r. 10% energii zużywanej w transporcie będzie pochodziło ze źródeł odnawialnych. Za realizację polityki w powyższym zakresie odpowiedzialny jest Minister Gospodarki, ale dla osiągnięcia unijnego celu, niezbędna jest ścisła współpraca i współdziałanie z branżą rolniczą. Rolnictwo bowiem dysponuje bazą surowcową do produkcji biokomponentów i biopaliw.

Bioetanol oraz estry oleju rzepakowego (biokomponenty) wykorzystywane w biopaliwach, muszą spełniać kryteria zrównoważonego rozwoju określone w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych zmieniającej i w następstwie uchylającej dyrektywy 2001/77/WE oraz 2003/30/WE.

Jednym z etapów wdrażania Dyrektywy było określenie obszarów, z których emisje gazów cieplarnianych związane z uprawą surowców rolniczych są mniejsze niż poziom standardowych emisji określonych w załączniku V do Dyrektywy. Na podstawie oceny warunków uprawy w Polsce wykonanej przez Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa (IUNG), wyznaczono obszary (województwa), na których mogą być stosowane wartości standardowe emisji dla upraw rolnych. Takie rozwiązanie obniża koszty wyznaczania wartości rzeczywistych emisji, które musieliby wykonywać rolnicy indywidualnie dla każdego gospodarstwa i uprawy, a także upraszcza zasady weryfikacji kryteriów zrównoważonego rozwoju w całym łańcuchu produkcji biopaliw. Obszary, na których poziom emisji z upraw pszenicy, kukurydzy oraz rzepaku jest niższy od wartości standardowych określonych w dyrektywie 2009/28/WE zostały zamieszczone na stronie internetowej Komisji Europejskiej oraz podane do publicznej wiadomości w obwieszczeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 czerwca 2014 r. opublikowanym w Dzienniku Urzędowym Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Dziennik jest dostępny na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi – www.minrol.gov.pl.

W Polsce rynek biopaliw i biokomponentów jest uregulowany przepisami ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. *o biokomponentach i biopaliwach ciekłych*. W wyniku nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 21 marca 2014 r. *o zmianie ustawy o biokomponentach i biopaliwach ciekłych oraz niektórych innych ustaw*, do krajowego prawodawstwa wdrożone zostały przepisy dyrektywy 2009/28/WE związane z weryfikacją kryteriów zrównoważonego rozwoju. Ustawa z 21 marca 2014 r. wprowadziła również podstawy prawne do funkcjonowania w Polsce dobrowolnych systemów certyfikacji, w ramach których będzie odbywała się weryfikacja kryteriów zrównoważonego rozwoju. Wymóg certyfikacji dotyczy całego łańcucha produkcji biopaliw zaczynając od podmiotów, które są pierwszym ogniwem, kupującym surowce od rolnika (tj. podmioty skupujące, grupy producentów rolnych, przetwórcy biomasy, wytwórcy biokomponentów). Wynika to z zasad jakie obowiązują w ramach dobrowolnych systemów certyfikacji, zatwierdzonych przez KE. Jest

to związane z koniecznością zapewnienia ciągłości kontroli surowców rolniczych pod względem spełnianie kryteriów zrównoważonego rozwoju w całym cyklu produkcji biopaliw „od pola do baku”.

Obecnie obowiązujące przepisy nakładają na producentów paliw obowiązek stosowania biokomponentów w paliwach ciekłych i biopaliwach ciekłych w ilości wynikającej z NCW, który na lata 2013-2016 wynosi 7,10%, w 2017 r. – 7,10%, a w 2018 r. – 8,50%. Dopuszcza się możliwość redukcji NCW o 15%, pod warunkiem udokumentowania przez podmioty realizujące NCW, wykorzystania w danym roku nie mniej niż 70% biokomponentów wytworzonych przez wytwórców z:

- surowców rolniczych pozyskiwanych z gospodarstwa rolnego położonego na obszarze co najmniej jednego z państw członkowskich UE lub państwa członkowskiego EFTA – na podstawie kontraktacji zawartej między producentem rolnym prowadzącym to gospodarstwo a wytwórcą lub pośrednikiem, lub
- biomasy pozyskiwanej na podstawie umowy dostawy zawartej między pośrednikiem a wytwórcą, lub
- surowców rolniczych pozyskiwanych z produkcji własnej wytwórców.

Zapotrzebowanie ilościowe na biokomponenty wynika zatem ze wskaźnika NCW dla danego roku oraz ilości zużywanego paliwa wykorzystywanego w transporcie. Do wytwarzanych w kraju benzyn zużywa się rocznie około 240 tys. ton. bioetanolu (tab. 21). W ostatnich latach ilość zużywanego bioetanolu utrzymywała się na stabilnym poziomie. Udział krajowej produkcji bioetanolu w całkowitej ilości bioetanolu wykorzystywanego w paliwach w roku 2013 wyniósł 77%. Posiadane zdolności produkcyjne bioetanolu wynosiły 585 tys. ton. (ok. 740 mln litrów) bioetanolu. Od 70% do 84% spirytusu rolniczego wykorzystywanego do produkcji bioetanolu, wytwarzane jest ze zbóż, 10-20% z melasy, 1-3% z ziemniaków oraz 3-8% z owoców i innych surowców.

Tabela 21. Ilości paliw ciekłych i biokomponentów wprowadzonych do obrotu w Polsce w latach 2009-2013

Rok	Zużycie paliw i biokomponentów [w tys. ton]				Realizacja NCW w %
	Benzyny	ON	Bioetanol	Estry	
2009	4 124,6	10 386,9	232,2	632,5	4,61
2010	3 885,0	10 902,8	238,0	886,1	5,91
2011	3 578,5	11 618,2	238,3	945,8	6,06
2012	3 459,1	10 752,3	241,0	737,1	5,32
2013	3 309,6	10 058,2	241,3	742,1	5,67

Źródło: Skorygowane Zbiornicze Raporty Kwartalne Prezesa URE oraz obliczenia własne MRiRW (przy założeniu gęstości: benzyna – 748 kg/m³; bioetanol – 791 kg/m³; ON – 833/m³; ester – 880 kg/m³).

W przypadku rynku diesla w 2013 r. wykorzystano ok. 740 tys. ton estrów. Udział krajowej produkcji estrów w całkowitym ich zużyciu do celów biopaliwowych wyniósł około 85%. Posiadane zdolności wytwórcze estrów na koniec 2013 r. wyniosły 1164 mln l, (ok. 1024 tys. ton.). Do wytwarzania estrów wykorzystuje się głównie olej rzepakowy, z którego w 2013 r. wytworzonych zostało 94% estrów.

Obserwuje się zmniejszającą liczbę wytwórców biokomponentów przy jednoczesnym wzroście zdolności produkcyjnych, co świadczy o konsolidacji branży. Od stycznia 2009 r. liczba przedsiębiorców wytwarzających bioetanol praktycznie się nie zmieniała i pod koniec 2013 r. wynosiła 14 podmiotów. W tym samym okresie wzrosła zdolność wytwórcza o około 127 tys. ton. (160 mln litrów), natomiast w przypadku estrów liczba zakładów wytwórczych zmniejszyła się o 14, a zdolności produkcyjne wzrosły o ok. 345 tys. ton (392 mln litrów).

Od 2012 r. maleje zużycie paliw silnikowych na krajowym rynku. Dodatkowo w latach 2012-2013 zastosowano współczynnik redukcyjny NCW w wysokości 15%, co przełożyło się na zmniejszenie zużycia głównie estrów. Zakładając, że w 2013 r. 100% wprowadzonych na rynek biokomponentów miałyby pochodzić z krajowej produkcji, do ich wytworzenia należałoby przeznaczyć odpowiednio: na bioetanol – ok. 700 tys. ton kukurydzy oraz dla produkcji estrów – ok. 1850 tys. ton rzepaku.

Uwzględniając krajową produkcję zbóż szacowaną na poziomie 28 mln ton oraz zużycie krajowe na cele

paszowe i żywnościowe, pokrycie krajowego zapotrzebowania na surowce do produkcji bioetanolu nie stanowiłoby problemu. W przypadku rzepaku, którego produkcja w 2013 r. wyniosła ok. 2,6 mln ton oraz zapotrzebowaniu na rzepak do celów spożywczych (ok. 1 mln t.), wymaga pokrycia części krajowego zapotrzebowania na estry z innych źródeł, niż krajowe dostawy rzepaku. W dalszej perspektywie rozwój upraw z przeznaczeniem na cele biopaliwowe będzie uzależniony od konkurencyjności krajowej produkcji zarówno pod względem ceny, jak i spełnienia kryteriów zrównoważonego rozwoju.

BIOGAZ ROLNICZY

Produkcja rolnicza może stanowić ważne źródło surowców dla produkcji energii odnawialnej. Mając na uwadze podstawowy cel rolnictwa, jakim jest zabezpieczenie potrzeb żywnościowych, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi szczególną wagę przykładają do wykorzystania na cele energetyczne w pierwszej kolejności produktów ubocznych i pozostałości powstających przy produkcji żywności (produktów ubocznych i pozostałości z rolnictwa; przemysłu rolno-spożywczego, płynnych i stałych odchodów zwierzęcych, roślin energetycznych).

Z rolniczego punktu widzenia najbardziej efektywnym sposobem wykorzystania biomasy pochodzenia rolnego jest poddanie jej procesowi fermentacji metanowej w biogazowniach rolniczych. Produkcja energii z biogazu rolniczego może przynieść wiele korzyści dla obszarów wiejskich, w tym m.in.:

- poprawę bezpieczeństwa energetycznego poprzez oparcie znaczącej części dostaw energii elektrycznej, ciepła lub gazu na lokalnych wytwórniach biogazu;
- realizację zobowiązań wynikających z polityki klimatyczno-energetycznej Unii Europejskiej, w oparciu o lokalnie dostępne surowce;
- wytwarzanie energii z surowców niekonkurujących z produkcją żywności, takich jak produkty uboczne rolnictwa oraz pozostałości z przemysłu rolno-spożywczego;
- wzrost przychodów rolniczych na skutek wykorzystania produktów, które dotychczas w większości nie były towarem, a także sprzedaży nadwyżek wyprodukowanej energii;
- pozyskanie przyjaznych dla środowiska substancji pofermentacyjnych, możliwych do rolniczego wykorzystania;
- energetyczne wykorzystanie pozostałości i odpadów organicznych, które podlegając niekontrolowanemu procesom gnilnym, emitują do środowiska gazy określane jako cieplarniane.

W wykonanej przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (IERiGŻ-PIB) ekspertyzie dotyczącej ekonomicznych uwarunkowań rozwoju poszczególnych rodzajów odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich oraz ich wpływ na poprawę opłacalności produkcji rolniczej w Polsce w kontekście WPR, szacuje się, że potencjał techniczny biogazu z produkcji rolnej w Polsce pozwala na wyprodukowanie ok. 7,8 mld m³.

W zakresie substratów do produkcji biogazu najpowszechniej wykorzystywanym surowcem są odchody zwierzęce. Szacuje się, że w gospodarstwach polskich powstaje rocznie ok. 35-38 mln m³ gnojowicy, z której co najmniej 20% może być wykorzystane do wytwarzania biogazu. Cennym substratem jest również obornik. Istotnym źródłem surowca do produkcji biogazu mogą być trwałe użytki zielone (TUZ). Instytut Technologiczno-Przyrodniczy (ITP) ocenia, że do wykorzystania na cele energetyczne mogą one zapewnić co najmniej 2,3 mln ton biomasy w postaci trawy rocznie. Szacunki te zakładają, że są to uprawy nienawożone, oparte na naturalnej żyzności gleb, a pozyskiwana na cele energetyczne biomasa, jest wykorzystywana bez szkody dla produkcji pasz.

W celu wsparcia rozwoju biogazu rolniczego w ustawie z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne (Dz.U. z 2012 r., poz. 1059, z późn. zm.) wprowadzone zostało wsparcie dla biogazu rolniczego w postaci świadectw pochodzenia biogazu rolniczego oczyszczonego do jakości gazu ziemnego i wprowadzonego do sieci dystrybucyjnej, określono warunki przyłączania biogazowni rolniczych do sieci energetycznej oraz zwolniono producentów biogazu rolniczego z konieczności posiadania koncesji na wytwarzanie energii elektrycznej z biogazu – w jej miejsce wprowadzono konieczność wpisu do rejestru wytwórców biogazu rolniczego.

W ramach kolejnych uproszczeń związanych z realizacją procesu inwestycyjnego z grupy przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko wyłączono zostały instalacje biogazu rolniczego o mocy do 500 kW. Tym samym tego typu przedsięwzięcia zostały zwolnione z obowiązku wykonywania raportu oddziaływania na środowisko. Powyższe wyłączenie zawarto w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko.

Tabela 22. Orientacyjne zapotrzebowanie na substraty do biogazowni rolniczej w zależności od zainstalowanej mocy elektrycznej instalacji

Moc zainstalowana [kW]	Zapotrzebowanie na biogaz [m ³]	Gnojowica stanowi 70% substratu, pozostałe 30% kiszonka			
		Zapotrzebowanie na kiszonkę		Zapotrzebowanie na gnojowicę	
		[t/rok]	[ha]	[t/rok]	[SD]
1000	3 650 000	14 700	308	40 556	1 763
500	1 825 000	7 350	154	20 278	882
100	365 000	1 470	30	4 056	176
40	147 500	593	12	1 639	71
10	36 500	147	3	406	18

Źródło: obliczenia MRiRW na podstawie danych eksploatacyjnych (L. Cieurzyński) oraz ITP.

Wprowadzone zostały również ułatwienia w zakresie nawozowego zagospodarowania produktów pofermentacyjnych z produkcji biogazu rolniczego. Dla substancji powstających w procesie beztlenowego rozkładu obornika, gnojówki, gnojowicy, odpadów roślinnych pochodzących z rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego wprowadzono ułatwienia polegające na umożliwieniu nawozowego wykorzystania tych substancji na analogicznych zasadach jakie obowiązują dla nawozów naturalnych (bez konieczności spełniania dodatkowych formalności). Takie rozwiązanie zostało wprowadzone rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie procesu odzysku R10.

W celu ułatwienia realizacji inwestycji w biogazownie rolnicze w 2013 r. zostały również wprowadzone zmiany w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 7 października 1997 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budowle rolnicze i ich usytuowanie, w którym m.in:

- uregulowano kwestie związane z warunkami technicznymi i lokalizacyjnymi zbiorników na produkty pofermentacyjne w postaci płynnej;
- zniesiono wymóg zachowania odległości 15 metrów pomiędzy komorami fermentacyjnymi i zbiornikami biogazu rolniczego w ramach jednej instalacji;
- uchylono wymóg lokalizacji zbiorników biogazu i komór fermentacyjnych o pojemności większej niż 100 m³ na działkach przeznaczonych wyłącznie dla biogazowni;
- odległości stref bezpieczeństwa odniesiono do pojemności całej instalacji służącej do otrzymywania biogazu rolniczego, a nie poszczególnych zbiorników biogazu i komór fermentacyjnych.

Na koniec 2013 r. w rejestrze Prezesa Agencji Rynku Rolnego były wpisane 42 biogazownie rolnicze, które wytworzyły łącznie 112,43 mln m³ biogazu rolniczego, wykorzystywanego następnie do wytworzenia energii elektrycznej oraz ciepła. Łącznie z biogazu rolniczego w 2013 r. wyprodukowano 227,98 GWh energii elektrycznej, z czego 176,18 GWh zostało wprowadzonych do sieci elektroenergetycznej, zaś reszta zużyta została na potrzeby produkcji lub potrzeby własne wytwórców. Jednocześnie w wyniku spalania biogazu rolniczego w układach kogeneracyjnych w 2013 r. uzyskano 249,08 GWh ciepła, które wykorzystane zostało głównie dla potrzeb procesów technologicznych biogazowni rolniczych lub przedsięwzięć bezpośrednio z nimi związanych, np. ogrzewania budynków inwentarskich.

PROGRAM POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOŚĆ

Program Poznaj Dobrą Żywność (PDŻ) to program promujący jakość żywności. Jego celem jest kreowanie pozytywnego wizerunku artykułów rolno-spożywczych wysokiej jakości wśród krajowych i zagranicznych konsumentów. Znak Poznaj Dobrą Żywność umieszczany na opakowaniu, ma ułatwić konsumentowi dokonanie wyboru wśród wielu podobnych produktów, jakie znajdują się na półkach sklepowych. Konsument otrzymuje informację o tym, że wybrany przez niego produkt jest wytworzony ze sprawdzonych surowców, że znajduje się w nim niewiele substancji dodatkowych oraz że jest prawidłowo oznakowany. Oznaczenie produktu znakiem PDŻ, to również szansa na promocję produktów i firm zarówno w kraju, jak i za granicą, poprzez wzmocnienie prestiżu firm i renomy produktów.

PROCEDURA PROGRAMU POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOŚĆ

O wyróżnienie znakiem Poznaj Dobrą Żywność mogą ubiegać się producenci i przetwórcy artykułów rolno-spożywczych, bez względu na ich wielkość i formę własności. Jednym z wymogów uczestnictwa w Programie jest prowadzenie działalności gospodarczej na terenie Unii Europejskiej. Producent zainteresowany wyróżnieniem swojego produktu znakiem PDŻ może w dowolnym momencie zwrócić się do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi o wszczęcie postępowania, którego efektem jest nadanie znaku PDŻ. Do wyróżnienia można zgłosić dowolną liczbę produktów. Znak PDŻ przyznawany jest tylko tym wyrobom, które spełnią kryteria Programu PDŻ i otrzymają pozytywną rekomendację Kolegium Naukowego ds. jakości produktów żywnościowych Programu Poznaj Dobrą Żywność, powołanego przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W skład Kolegium wchodzi specjalistów z dziedziny przetwórstwa żywności, żywienia, medycyny, hodowli roślin i zwierząt, a także prawa i ekonomii. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi nadaje produktowi znak Poznaj Dobrą Żywność na 3 lata. Znak PDŻ Poznaj Dobrą Żywność przyznawany jest następującym grupom produktów:

1. mięso i produkty mięsne;
2. mleko i produkty mleczne;
3. ryby, owoce morza i ich przetwory;
4. jaja i przetwory jajczarskie;
5. miody;
6. tłuszcze spożywcze;
7. przetwory zbożowe, strączkowe i okopowe;
8. owoce, warzywa, grzyby i ich przetwory;
9. wyroby cukiernicze i ciastkarskie;
10. zioła i przyprawy;
11. środki spożywcze specjalnego przeznaczenia żywieniowego;
12. wyroby mieszane i przetworzone na bazie wyżej wymienionych produktów;
13. wody i napoje bezalkoholowe;
14. napoje alkoholowe;
15. inne.

Program Poznaj Dobrą Żywność to również działania informacyjno-promocyjne. Działania te popularyzują znak Poznaj Dobrą Żywność wśród konsumentów, producentów i przetwórców oraz handlowców i dystrybutorów żywności. Służą przekazywaniu rzetelnych i wiarygodnych informacji o produktach rolno-spożywczych oraz upowszechnianiu wiedzy o korzyściach wynikających z uczestnictwa w Programie PDŻ. Działania promocyjne Programu to także informowanie konsumentów o warunkach pozyskiwania surowców, technologiach wytwarzania i systemach nadzoru nad jakością i bezpieczeństwem żywności oraz zasadach prawidłowego znakowania produktów. W ramach działań promocyjnych popularyzujących Program PDŻ Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi bierze czynny udział w licznych wydarzeniach wystawienniczo-targowych krajowych i zagranicznych. Działania promocyjne Programu PDŻ obejmują formy promocji służące zwiększaniu rozpoznawalności znaku i popularyzacji produktów nim oznaczonych, którymi są: promocje w sieciach handlowych, reklama w czasopiśmie oraz programach telewizyjnych i radiowych, a także masowe oraz lokalne imprezy plenerowe.

Wnioski umożliwiające zgłoszenie artykułu rolno-spożywczego do Programu PDŻ oraz wykaz niezbędnych do oceny załączników dostępne są na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w zakładce Poznaj Dobrą Żywność, a szczegółowe informacje można uzyskać pod adresem:

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Program POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOŚĆ

ul. Wspólna 30

00-930 Warszawa

tel.: 22 623 18 10; 22 623 16 30,

22 623 24 39

fax: 22 623 16 08

e-mail: pdz@minrol.gov.pl

Internet: www.minrol.gov.pl

POLSKIE PRODUKTY REGIONALNE I TRADYCYJNE

Wielu rolników obawiało się konkurencji z państw bardziej rozwiniętych, kiedy Polska przystępowała do Unii Europejskiej w 2004 r. Bardzo szybko okazało się jednak, że to co początkowo budziło obawy i kreowało kompleksy, stało się zaletą. Rozdrobnienie i niski stopień chemizacji polskiego rolnictwa powoduje, że ma ono naturalne predyspozycje do produkcji żywności wysokojakościowej, ekologicznej i naturalnej – poszukiwanej na europejskich stołach. Dzięki specyficznej wiedzy i umiejętnościom przekazywanym wśród rolników z ojca na syna producenci już w domu rodzinnym uczą się naturalnego, ekologicznego gospodarowania. W taki sposób wytworzony surowiec jest następnie w tradycyjny, unikalny sposób przetwarzany – stając się tym samym produktem najwyższej jakości oraz chlubą i wizytówką obszaru, z którego pochodzi.

LISTA PRODUKTÓW TRADYCYJNYCH

W celu identyfikacji takich produktów Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadzi Listę Produktów Tradycyjnych. Została ona utworzona w 2004 r. i jest skarbnicą wiedzy o polskich produktach tradycyjnych. Na Listę wpisywane są takie produkty, których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji, stanowią element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane, oraz są elementem tożsamości społeczności lokalnej. O znaczeniu Listy i jej popularności świadczy fakt, że do 31 grudnia 2013 r. zostało na nią wpisanych 1206 produktów.

PRODUKTY CHRONIONE W UNII EUROPEJSKIEJ

Realizowana w Unii Europejskiej polityka jakości żywności stała się wielką szansą, którą do tej pory polscy rolnicy z powodzeniem wykorzystują. Świadczy o tym m.in. stopniowo zwiększająca się liczba produktów aplikujących o rejestrację, jako Chroniona Nazwa Pochodzenia, Chronione Oznaczenie Geograficzne i Gwarantowana Tradycyjna Specjalność. Segment żywności regionalnej i tradycyjnej rozwija się w Polsce dynamicznie i coraz większa liczba producentów chce wytwarzać żywność wysokiej jakości. Z myślą o nich w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 przygotowano specjalne środki wsparcia. Zainteresowanie to wynika także z faktu, że wytwarzanie, ochrona i promocja żywności wysokiej jakości odgrywają w Unii Europejskiej znaczącą rolę.

Głównymi celami unijnej polityki jakości żywności są: promowanie zróżnicowanej produkcji rolnej, ochrona nazw produktów przed nadużywaniem i imitacją oraz pomaganie konsumentom w zrozumieniu szczególnego charakteru zarejestrowanych produktów. To właśnie one wprowadzają nasze tradycyjne smaki i wysoką jakość do europejskiego dziedzictwa kulinarnego. Do chwili obecnej w unijnym systemie chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych i gwarantowanych tradycyjnych specjalności zarejestrowano 37 nazw polskich produktów, z czego 9 jako Chronione Nazwy Pochodzenia, 19 jako Chronione Oznaczenia Geograficzne i 9 pod znakiem Gwarantowana Tradycyjna Specjalność.

PRODUKTY REGIONALNE I TRADYCYJNE

Chroniona Nazwa Pochodzenia (ChNP) – jakość produktu lub jego cechy charakterystyczne powinny być głównie lub wyłącznie związane z tym szczególnym otoczeniem geograficznym i właściwymi dla niego czynnikami naturalnymi oraz ludzkimi, takimi jak klimat, jakość gleby lub lokalne know-how. Ze względu na wymagania dotyczące produkcji, przetwarzania i przygotowywania produkt ubiegający się o ChNP musi posiadać bardzo silny związek z regionem. Cały proces produkcji powinien odbywać się na wyznaczonym obszarze geograficznym, łącznie z pozyskiwaniem surowców. Polskie produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako ChNP: bryndza podhalańska, oscypek, redykołka, wiśnia nadwiślanka, podkarpacki miód spadziowy, karp zatorski, fasola Piękny Jaś z Doliny Dunajca/fasola z Doliny Dunajca, fasola wrzawska, miód z Sejneńszczyzny/Łódzieszczyzny.

Chronione Oznaczenie Geograficzne (ChOG) oznacza nazwę produktu, którego jakość, renoma lub inne cechy charakterystyczne są wynikiem danego pochodzenia geograficznego. Co najmniej jeden z etapów produkcji danego wyrobu odbywa się na obszarze do którego odnosi się jego nazwa. Polskie produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako ChOG: miód wrzosowy z Borów Dolnośląskich, rogal świętomarciński, wielkopolski ser smażony, andruty kaliskie, truskawka kaszubska lub kaszëbskô malëna, fasola korczyńska, miód kurpiowski, kiełbasa lisecka, suska sechlońska, obwarzanek krakowski, jabłka łąckie, śliwka szydłowska, chleb prądnicki, miód drahimski, jabłka grójeckie, kołacz śląski/kołacz śląski, ser koryciński swojski, jagnięcina podhalańska.

Gwarantowana Tradycyjna Specjalność (GTS) oznacza tradycyjny produkt rolny lub środek spożywczy otrzymany z zastosowaniem tradycyjnego sposobu produkcji, przetwarzania lub składu, lub wytworzony z tradycyjnie stosowanych surowców lub składników. Za tradycyjny uważa się produkt będący w użyciu przez co najmniej 30 lat. Polskie produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako GTS: staropolskie miody pitne (półtorak, dwójniak, trójniak i czwórniak), olej rydzowy, pierekaczewnik, kiełbasa jałowcowa, kiełbasa myśliwska, kabanosy.

KORZYŚCI ZE STOSOWANIA CHNP, CHOG ORAZ GTS

Rejestracja nazwy produktu jako oznaczenia geograficznego, nazwy pochodzenia lub gwarantowanej tradycyjnej specjalności gwarantuje, że nikt na terenie całej Unii Europejskiej nie może bezprawnie używać w obrocie zarejestrowanej nazwy. Prawo do używania znaku graficznego oraz zarejestrowanej nazwy mają wyłącznie producenci, którzy pochodzą z zarejestrowanego terytorium, wytwarzający produkt zgodnie ze specyfikacją na określonym obszarze geograficznym. Przyznanie oznaczenia chroni zatem producentów przed nieuprawnionym wykorzystywaniem nazwy produktu i pozwala na podkreślenie unikalności produktu, natomiast konsumentom dostarcza rzetelnej wiedzy o pochodzeniu produktów i ich cechach oraz tradycyjnych metodach produkcji.

KONTROLA I CERTYFIKACJA

Bardzo ważnym elementem systemu ChNP, ChOG i GTS jest zapewnienie wysokiej jakości produktu, która jest potwierdzana w drodze kontroli. Kontrola procesów wytwarzania, przetwarzania i przygotowywania produktów zarejestrowanych jako ChNP, ChOG lub GTS dokonywana jest na wniosek samych producentów, przez wojewódzkich inspektorów jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych albo upoważnione jednostki certyfikujące. Producenci dokonują wyboru organu kontrolującego oraz ponoszą koszty kontroli. Zakres oraz częstotliwość kontroli zależą od specyfiki procesu produkcyjnego danego produktu. Aktualna lista upoważnionych jednostek certyfikujących dostępna jest na stronie internetowej: www.minrol.gov.pl. Producenci, którzy wytwarzają swoje produkty zgodnie z zarejestrowaną specyfikacją, otrzymują certyfikat zgodności lub świadectwo jakości. Jest to równocześnie potwierdzenie dla konsumentów, że otrzymują produkt o wysokiej, gwarantowanej jakości.

Zgodnie z raportem Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, w 2013 r. wydano 288 certyfikatów i świadectw potwierdzających zgodność procesu produkcji ze specyfikacją, natomiast na 31.12.2013 r. 357 producentów było upoważnionych do wprowadzania do obrotu produktów ChNP, ChOG i GTS.

KAMPAANIA „TRZY ZNAKI SMAKU”

W lutym 2013 r. z inicjatywy Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencji Rynku Rolnego rozpoczęła się trzyletnia kampania pn. „Trzy znaki smaku” współfinansowana ze środków Unii Europejskiej. Głównym celem kampanii skierowanej m.in. do rolników, przetwórców, organizacji zrzeszających producentów, dystrybutorów, kucharzy, restauratorów, uczniów szkół gastronomicznych oraz konsumentów jest promocja polskich produktów spożywczych zarejestrowanych jako Chronione Nazwy Pochodzenia, Chronione Oznaczenia Geograficzne i Gwarantowane Tradycyjne Specjalności. W ramach kampanii zaplanowano organizację konferencji prasowych, targów, szkoleń, reklam w mediach oraz akcji promocyjnych w punktach sprzedaży, restauracjach i gospodarstwach agroturystycznych.

ROLNICTWO EKOLOGICZNE

Ideą produkcji ekologicznej jest dostosowanie jej zasad do stanu sanitarnego, regionalnych różnic klimatycznych i warunków lokalnych, stopnia rozwoju i szczególnych praktyk hodowlanych. Ważne jest też dążenie do utrzymywania i poprawy stabilności i różnorodności biologicznej gleby, zapobieganie i zwalczanie erozji oraz odżywanie roślin głównie poprzez jej ekosystem. Produkcja w ekologicznym gospodarstwie rolnym prowadzona jest zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. W szczególności produkcja ta polega na stosowaniu prawidłowego płodozmienu i innych naturalnych metod utrzymywania lub podwyższania biologicznej aktywności oraz doboru gatunków i odmian roślin, a także gatunków i ras zwierząt, uwzględniając ich naturalną odporność na choroby i przystosowanie do warunków klimatyczno-lokalnych. Tak więc gospodarstwa ekologiczne to nie tylko zadbane gospodarstwa rolne, troszczące się o ochronę środowiska i o dobrostan zwierząt, produkujące urozmaicony asortyment warzyw, owoców i wysokiej jakości produktów, ale także gospodarstwa wymagające znacznych nakładów finansowych oraz stałej, systematycznej kontroli i ogromu pracy własnej, włożonej w utrzymanie ich rozwoju. Gospodarowanie metodami ekologicznymi jest zatem przedsięwzięciem bardzo trudnym, wymagającym bezwzględnego zaangażowania i wbrew pozorom dużych nakładów finansowych, na co w dobie dzisiejszej globalizacji nie każdy chce się decydować.

Po wielkiej fascynacji świata produkcją żywności w warunkach przemysłowych – konsument coraz częściej stwierdza, że tylko żywność powstała w warunkach jak najbardziej zbliżonych do naturalnych spełni jego oczekiwania. Warunki strukturalne, środowiskowe, społeczne i historyczne powodują, że polskie rolnictwo jest predestynowane do stosowania ekologicznych metod produkcji żywności. Polska jest krajem, w którym zużycie chemicznych środków produkcji w rolnictwie było zawsze niższe niż w większości krajów europejskich, co sprawiło, że jakość ekologiczna przestrzeni produkcyjnej w rolnictwie oraz jej bioróżnorodność należą do najlepszych w Europie. Znacznie ułatwia to polskim rolnikom podejmowanie produkcji żywności metodami ekologicznymi.

Rolnictwo ekologiczne stanowi jedną z najszybciej rozwijających się gałęzi rolnictwa na świecie, a zwłaszcza w Unii Europejskiej. Pod koniec lat 90. w Polsce nastąpił wzrost zainteresowania tą dziedziną rolnictwa. Początkowo jednakże rolnictwo ekologiczne rozwijało się jako ruch społeczny. Ostatnie lata w Polsce charakteryzują się stałą dynamiką wzrostu powierzchni użytkowanej i liczby gospodarstw ekologicznych. Rozwój sektora rolnictwa ekologicznego znajduje również odzwierciedlenie w liczbie przetwórci, jak i dostępnym na rynku asortymencie produktów ekologicznych. Według danych na 31 grudnia 2013 r. w Polsce kontrolą jednostek certyfikujących objętych było 27 tys. producentów ekologicznych, w tym 26,6 tys. gospodarstw prowadzonych na blisko 670 tys. ha. Jest to około 1% wzrost powierzchni i około 3% wzrost liczby gospodarstw w stosunku do 2012 r. W 2013 r. funkcjonowało również ponad 400 przetwórców żywności ekologicznej.

W latach 2003-2013 liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce wzrosła ponad 11-krotnie od 2286 w 2003 r. do prawie 26,6 tys. w 2013 r. W 2013 r. liczba gospodarstw ekologicznych wynosiła 26 598, z czego najwięcej ekologicznych gospodarstw rolnych było w województwach: warmińsko-mazurskim (4 235), zachodniopomorskim (3 640) i podlaskim (3 407). Największa powierzchnia użytkowana ekologicznie w 2013 roku znajdowała się w województwie zachodniopomorskim (143,6 tys. ha), warmińsko-mazurskim (140,8 tys. ha) oraz podlaskim (63,6 tys. ha). Powierzchnia użytkowana zgodnie z przepisami o rolnictwie ekologicznym wyniosła w 2013 r. w sumie blisko 675 tys. ha. Jest to 2% wzrost w odniesieniu do 2012 r. i stanowi to obecnie ok. 4% całej powierzchni użytkowanej rolniczo w Polsce.

W latach 2003-2013 liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce wzrosła ponad 11-krotnie od 2286 w 2003 r. do prawie 26,6 tys. w 2013 r. W 2013 r. liczba gospodarstw ekologicznych wynosiła 26 598, z czego najwięcej ekologicznych gospodarstw rolnych było w województwach: warmińsko-mazurskim (4 235), zachodniopomorskim (3 640) i podlaskim (3 407). Największa powierzchnia użytkowana ekologicznie w 2013 roku znajdowała się w województwie zachodniopomorskim (143,6 tys. ha), warmińsko-mazurskim (140,8 tys. ha) oraz podlaskim (63,6 tys. ha). Powierzchnia użytkowana zgodnie z przepisami o rolnictwie ekologicznym wyniosła w 2013 r. w sumie blisko 675 tys. ha. Jest to 2% wzrost w odniesieniu do 2012 r. i stanowi to obecnie ok. 4% całej powierzchni użytkowanej rolniczo w Polsce.

Produkcja ekologiczna w Polsce skupia się przede wszystkim na produkcji roślinnej. Główny produkt ekologiczny w tym sektorze produkcji stanowią trwałe użytki zielone, dalej użytki zielone na pasze, zboża, uprawy wieloletnie, warzywa i rośliny strączkowe. W przypadku produkcji zwierzęcej pierwsze miejsce zajmuje drób nieśny, dalej drób rzeźny, bydło mleczne oraz mięsno-mleczne i trzoda chlewna. W przypadku produktów pochodzenia zwierzęcego zdecydowaną większość stanowi produkcja mleka krowiego. Na uwagę zasługuje przetwórstwo polskich produktów ekologicznych. Główny towarem przetwórczym są wędliny ekologiczne, nabiał oraz soki z ekologicznych owoców i warzyw.

KONTROLA I CERTYFIKACJA

Ustanowiony w Polsce system kontroli i certyfikacji dla rolnictwa ekologicznego daje konsumentom pewność, że produkty ekologiczne są wytwarzane zgodnie z wymogami określonymi w przepisach dotyczących rolnictwa ekologicznego. Ten system pozwala na śledzenie każdego produktu na wszystkich etapach produkcji, przygotowania i dystrybucji – począwszy od produkcji pierwotnej produktów ekologicznych poprzez przechowywanie, przetwarzanie, transport, sprzedaż oraz zaopatrzenie ostatecznego konsumenta. Ważnym elementem systemu produkcji metodami ekologicznymi jest zagwarantowanie, iż produkty oznakowane jako ekologiczne zostały wytworzone zgodnie z obowiązującymi wymogami. Każdy z producentów ekologicznych musi znajdować się pod kontrolą w ramach systemu, który tworzą:

- Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, który upoważnia jednostki certyfikujące, akredytowane w zakresie rolnictwa ekologicznego, zgodnie z normą PN-EN 45011 do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów zgodności na prowadzenie produkcji metodami ekologicznymi;
- Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, która sprawuje państwowy nadzór nad upoważnionymi jednostkami certyfikującymi w rolnictwie ekologicznym.

W celu sprawowania efektywnego nadzoru nad jednostkami certyfikującymi oraz nad rynkiem rolnictwa ekologicznego Inspekcja Weterynaryjna, Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa oraz Inspekcja Handlowa są zobowiązane do współpracy z Inspekcją Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych:

- Polskie Centrum Akredytacji PCA – organ udzielający akredytacji i odpowiedzialny za akredytację jednostek certyfikujących w rolnictwie ekologicznym.
- Jednostki certyfikujące upoważnione przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów zgodności. Do kontroli i certyfikacji upoważnionych jest 10 jednostek certyfikujących. Wszystkie te jednostki uzyskały certyfikaty akredytacji wydany przez Polskie Centrum Akredytacji.

Określenie *ekologiczny*, *bio*, *organic*, *produkt ekologiczny* czy *produkt rolnictwa ekologicznego* oznaczają, że produkt w taki sposób oznakowany został wytworzony zgodnie z ekologicznymi metodami produkcji przez podmiot, który jest objęty systemem kontroli i posiada potwierdzający to certyfikat wydany przez upoważnioną do tego jednostkę certyfikującą. Produkty oraz żywność wytworzone w okresie konwersji (przestawiania się), nie są jeszcze uznawane za produkty ekologiczne i nie mogą być oznakowane unijnym logo. Od 1 lipca 2010 r. obowiązuje nowe logo rolnictwa ekologicznego, które musi znajdować się na wszystkich paczkowanych produktach ekologicznych wyprodukowanych przez producentów państw członkowskich Unii Europejskiej zgodnie z wymogami kontroli produkcji ekologicznej UE. Stosowanie tego logo od 1 lipca 2012 r. jest obowiązkowe.

HANDEL ZAGRANICZNY

OGÓLNA OCENA

Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi od lat stanowi ważną część polskiego handlu zagranicznego. Pozostaje on pod dużym wpływem sytuacji ekonomicznej w Europie i na świecie. W warunkach osłabienia koniunktury na rynkach zagranicznych polski sektor rolno-spożywczy radził sobie jednak dużo lepiej w handlu zagranicznym niż pozostałe sektory gospodarki narodowej. Świadczą o tym m.in. bardzo dobre wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi. W 2013 r. wpływy z eksportu produktów rolno-spożywczych wyniosły 20,4 mld euro i były wyższe niż rok wcześniej o 14,2%, natomiast wydatki na import wzrosły do 14,3 mld euro, tj. o 5,6% (rys. 15). W efekcie nadwyżka eksportu nad importem osiągnęła niespotykaną wcześniej wartość 6,1 mld euro. W 2013 r. nadwyżka ta pokryła ponad 70% deficytu w handlu produktami pozostałych sektorów i wywarła istotny wpływ na kierunek zmian salda wymiany handlowej Polski ogółem (deficyt zmniejszył się o ponad 3/4).

Rysunek 15. Polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi w latach 2004-2014 (w mln euro)

S - szacunek IERiGŻ-PIB

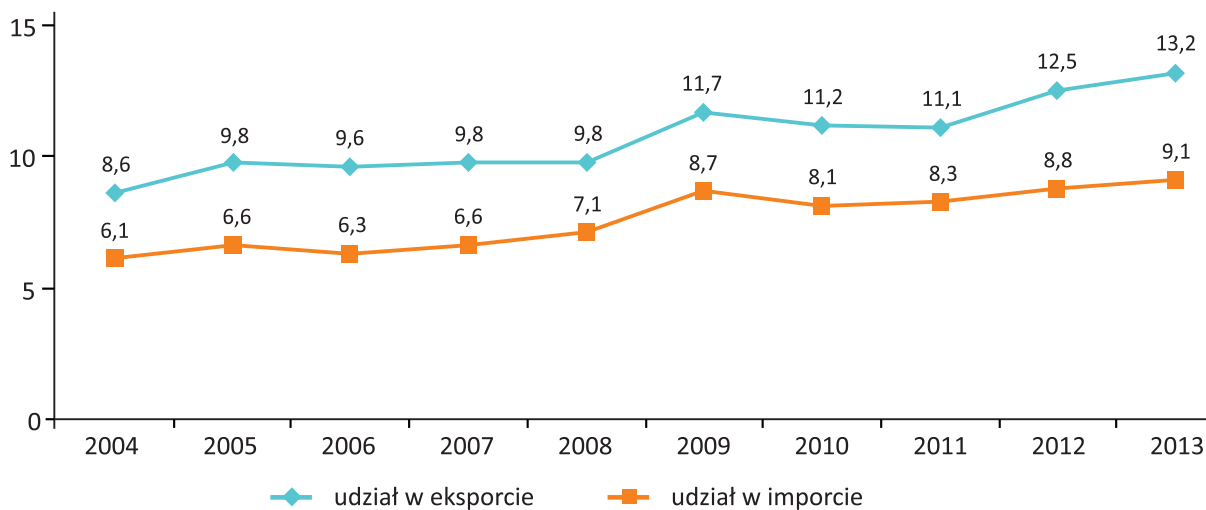
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy*, nr 21-39, *Analizy Rynkowe 2005-2014*, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

Okres członkostwa Polski w Unii Europejskiej zaznaczył się systematycznym wzrostem i poprawą wyników handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi. Pozytywne zmiany widoczne były już w 2003 r., kiedy to m.in. na skutek realizacji porozumień rolnych z roku 2000 i 2002 oraz procesów dostosowawczych polskich przedsiębiorstw do wymogów UE, Polska po raz pierwszy stała się eksporterem netto produktów rolno-spożywczych, osiągając dodatnie saldo na poziomie 0,5 mld euro i odnotowując dwucyfrowe tempo wzrostu eksportu i importu. W ciągu dziesięciu lat naszego członkostwa w UE eksport polskich produktów rolno-spożywczych zwiększył się pięciokrotnie (z 4,0 do 20,4 mld euro), import zaś czterokrotnie (z 3,5 do 14,3 mld euro). Saldo obrotów handlowych wzrosło prawie czternastokrotnie do 6,1 mld euro. O wzroście eksportu zadecydowała głównie duża podaż produktów rolno-spożywczych w naszym kraju, utrzymujący się duży popyt na polskie produkty żywnościowe w krajach UE i pozaunijnych oraz korzystne ceny i dobra jakość oferowanych produktów.

W 2013 r. znaczenie sektora rolno-spożywczego w krajowym bilansie handlowym zwiększyło się jeszcze bardziej. Udział eksportu rolno-spożywczego w eksporcie i imporcie Polski ogółem wzrósł odpowiednio do 13,2%

i 9,1%, wobec 12,5% i 8,8% w 2012 r. Od 2009 r. udział ten wykazywał tendencję wzrostową, ale jeszcze w latach 2004-2008 wynosił tylko ok. 8-10% (rys. 16). Udział importu rolno-spożywczego w imporcie ogółem jest natomiast niższy i od 2009 r. wynosi ok. 8-9%, podczas gdy w latach 2004-2008 wahał się w przedziale 6-7%.

Rysunek 16. Udział produktów rolno-spożywczych w polskim handlu zagranicznym ogółem (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy, nr 21-39, Analizy Rynkowe 2005-2014, IERIGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.*

Eksport produktów rolno-spożywczych jest bardzo ważnym kanałem zagospodarowania nadwyżek produkcji. Tym samym stanowi bardzo ważne źródło wpływów dla krajowego przemysłu spożywczego. Znaczna część przyrostu produkcji krajowej jest sprzedawana za granicą, co korzystnie wpływa na koniunkturę w wielu branżach przemysłu spożywczego. W latach 2009-2010 nieco więcej niż jedna czwarta produkcji przemysłu spożywczego była kierowana na eksport, wobec 13,7% przed akcesją. W 2013 r. było to już 33,9%, wobec 30,8% przed rokiem. Największą orientację eksportową wykazują następujące branże przemysłu spożywczego: tytoniowa, przetwórstwo kawy i herbaty, przetwórstwo owoców i warzyw, produkcja pieczywa cukierniczego o przedłużonej trwałości, przetwórstwo ryb i owoców morza, przetwórstwo ziemniaków, produkcja soków i napojów z owoców i warzyw oraz przetwórstwo drobiu.

Systematycznie wzrasta, zarówno w eksporcie, jak i w imporcie, udział artykułów wysoko przetworzonych, a maleje surowców rolnych, co świadczy o wzroście nowoczesności i innowacyjności naszych produktów rolno-spożywczych, a w efekcie wysokiej konkurencyjności polskich producentów żywności na rynkach światowych.

GEOGRAFICZNA STRUKTURA HANDLU ZAGRANICZNEGO PRODUKTAMI ROLNO-SPOŻYWCZYMI

Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi w 2013 r. nadal pozostawał pod wpływem sytuacji ekonomicznej w Europie i na świecie. Pierwsze oznaki stabilizacji gospodarczej znalazły odbicie w zmieniających się kierunkach i dynamice obrotów. W 2013 r. kryzys ekonomiczny nadal był widoczny w większości krajów UE, w tym w strefie euro. Jednak w drugiej połowie roku koniunktura w większości tych krajów powoli się stabilizowała i polepszała, szczególnie w dużych krajach UE-15 (Wielka Brytania, Szwecja, Niemcy, Francja). W większym stopniu sytuacja gospodarcza poprawiła się w nowych państwach członkowskich UE-13. Pozostałe duże gospodarki światowe (USA, Japonia) były w lepszej kondycji, ale w drugiej połowie roku ich gospodarki rozwijały się mniej dynamicznie. Wysokie tempo wzrostu utrzymywało się w Chinach, ale w pozostałych krajach azjatyckich było znacznie niższe. W związku z problemami gospodarczymi i niestabilną sytuacją polityczną u naszych wschodnich sąsiadów (państwa WNP), nastąpiła stagnacja popytu na polską żywność ze strony tych państw. W wyniku tego w polskim handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi zwiększyło się znaczenie UE oraz krajów rozwiniętych.

Od wielu lat najważniejszym partnerem handlowym Polski w handlu rolno-spożywczym są państwa Unii Europejskiej (rys. 17). W 2013 r. wartość eksportu rolno-spożywczego do krajów UE-28 wyniosła 16,0 mld

euro i była o 15,7% (o 2,2 mld euro) wyższa niż w 2012 r. Udział UE w polskim eksporcie rolno-spożywczym wzrósł tym samym do 78,4%. Wartość eksportu do UE-15 wzrosła o 16,1%, zaś do UE-13 o 14,4%. Udział UE-15 zwiększył się o 1,0 pkt. proc. do 58,5%, a udział UE-13 był na tym samym poziomie co rok wcześniej tj. 20%. W 2013 r. po raz kolejny poprawiło się saldo wymiany handlowej produktami rolno-spożywczymi z krajami UE-28, wyniosło ono 6,06 mld euro, wobec 4,55 mld euro w 2012 r. Poprawa salda obrotów była wynikiem szybszego wzrostu eksportu produktów rolno-spożywczych niż importu tych produktów.

Drugim ugrupowaniem, do którego trafiają polskie produkty rolno-spożywcze są państwa Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP). W 2013 r. eksport do tej grupy państw stanowił 10,7% całkowitego eksportu żywności z Polski i wyniósł 2,19 mld euro. Dynamika eksportu w tym kierunku w ostatnim okresie uległa znacznemu zahamowaniu. Kolejnymi ważnymi importerami produktów rolno-spożywczych z Polski są: kraje EFTA (Islandia, Lichtenstein, Norwegia, Szwajcaria), pozostałe kraje rozwinięte, kraje bałkańskie oraz kraje rozwijające się.

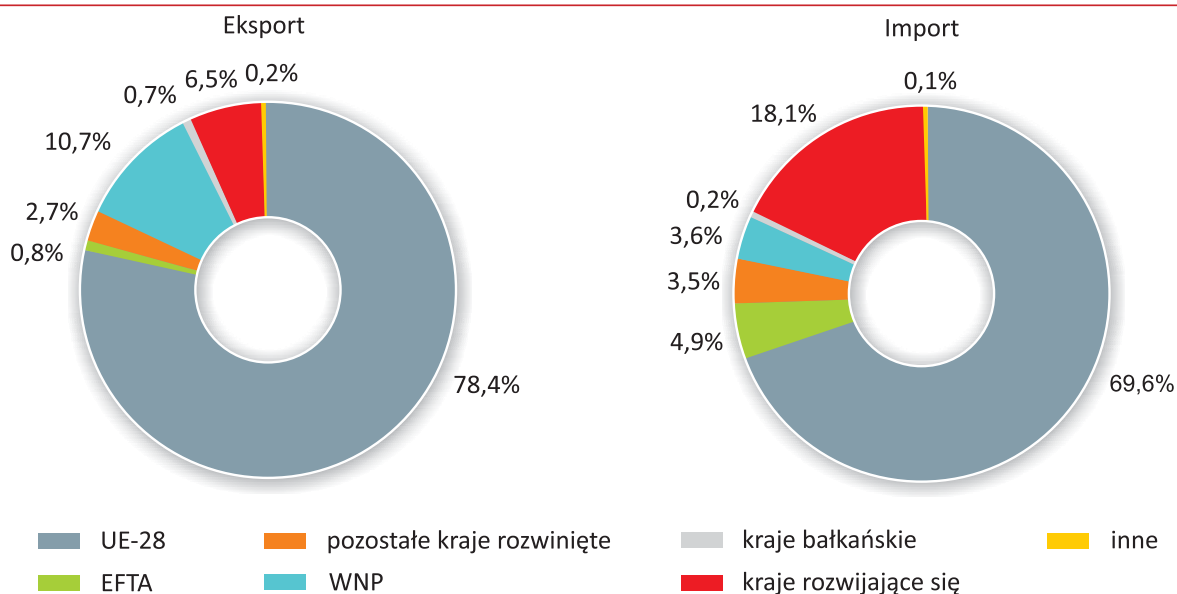
Wpływy z eksportu żywności do krajów EFTA w 2013 r. wyniosły zaledwie 170 mln euro (co stanowiło 0,8% eksportu rolno-spożywczego ogółem). Najważniejszym odbiorcą polskich produktów rolno-spożywczych spośród tego ugrupowania była Norwegia, która wydatkowała na polską żywność 91 mln euro (jej udział w eksporcie rolno-spożywczym sięgał 0,5%).

W eksporcie rolno-spożywczym do pozostałych krajów rozwiniętych (USA, Kanada, RPA, Izrael, Japonia, Australia, Nowa Zelandia) w 2013 r. nastąpiła stagnacja. Wartość eksportu zmalała o 0,3% do 560 mln euro, a udział tej grupy państw w polskim eksporcie rolno-spożywczym nieznacznie zmniejszył się (do 2,7%). Największy udział (74%) wśród tych krajów miały Stany Zjednoczone, które wydatkowały na zakup żywności w Polsce 250 mln euro, tj. o 1% mniej niż w 2012 r.

Wartość eksportu do krajów bałkańskich (Albania i kraje byłej Jugosławii) zmniejszyła się w 2013 r. do 133 mln euro, tj. o blisko 30%. Stanowiło to, podobnie jak przed rokiem, 0,7% wartości krajowego eksportu rolno-spożywczego. Spadek wartości eksportu tej grupy państw wynikał z tego, że Chorwacja w całym 2013 r. została zaliczona do UE, chociaż dopiero od 1 lipca 2013 r. jest członkiem UE.

W 2013 r. dynamicznie rosła sprzedaż produktów żywnościowych do krajów rozwijających się. Jej wartość wyniosła 1,31 mld euro i była o 10% wyższa niż w 2012 r. Udział tych krajów w polskim eksporcie rolno-spożywczym minimalnie zmalał do 6,5%. Wśród ważniejszych partnerów handlowych największy wzrost wartości eksportu odnotowano w handlu z Chinami, który wzrósł do 158 mln euro, czyli ponad dwukrotnie. Wzrost ten wynikał ze zwiększonej sprzedaży w 2013 r. mięsa wieprzowego.

Rysunek 17. Struktura geograficzna polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi w 2013 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy, nr 21-39, Analizy Rynkowe 2005-2014, IERIGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.*

W 2013 r. wpływy z eksportu produktów rolno-spożywczych do krajów UE-28 wyniosły 16,02 mld euro, a najważniejszymi produktami eksportowymi były: wyroby cukiernicze – 1,80 mld euro, co stanowi 11,2%

wartości całkowitego eksportu rolno-spożywczego do państw UE, mięso czerwone i podroby – 1,59 mld euro (9,9% udziału), wyroby tytoniowe – 1,39 mld euro (8,6%), mleko i produkty mleczarskie – 1,19 mld euro (7,4%), przetwory z owoców – 1,09 mld euro (6%), mięso drobiowe i podroby – 1,0 mld euro, ryby i skorupiaki – 0,90 mld euro, przetwory mięsne – 0,61 mld euro oraz zboża – 0,60 mld euro.

Najważniejszą odbiorcą polskich produktów rolno-spożywczych na rynku unijnym tradycyjnie od lat są Niemcy. W 2013 r. ich udział w polskim eksporcie rolno-spożywczym wyniósł 23%. Wpływy z eksportu żywności na rynek niemiecki wyniosły 4,71 mld euro (wzrost o 20%), a dotyczyły przede wszystkim sprzedaży: ryb i przetworów rybnych, w tym głównie ryb wędzonych (14% wartości eksportu), mięsa i podrobów z drobiu (6%), soków owocowych, głównie jabłkowego (6%), nasion rzepaku (5%), chleba, pieczywa cukierniczego i ciastek (4%), papierosów (4%) oraz mleka i śmietany, mrożonych owoców (głównie truskawek i malin), czekolady i wyrobów czekoladowych (po ok. 3%).

Drugim odbiorcą polskiej żywności, z 7,6% udziałem w całkowitym eksporcie rolno-spożywczym z Polski, jest Wielka Brytania, gdzie w 2013 r. sprzedaliśmy produkty za 1,54 mld euro. Wpływy z eksportu do tego kraju wzrosły w porównaniu z poziomem sprzed roku o 16%. Brytyjczycy kupują w Polsce głównie: wyroby czekoladowe (16% wartości eksportu rolno-spożywczego do Wielkiej Brytanii), przetwory mięsne (15,8%), mięso i podroby jadalne z drobiu (9,6%), soki owocowe, głównie jabłkowy (4,8%), chleb, pieczywo cukiernicze i ciastka (4,3%) oraz świeże warzywa (3%).

W pierwszej szóstce odbiorców polskich produktów rolno-spożywczych wśród państw Unii Europejskiej znalazły się także: Czechy (1,24 mld euro) z 6% udziałem w polskim eksporcie rolno-spożywczym, Francja (1,19 mld euro) – 5,8% oraz prawie na równi Włochy (1,06 mld euro) – 5,2% i Holandia (1,06 mld euro) – 5,2%. Eksport do Czech wzrósł w stosunku do roku poprzedniego o 11%, a największe wpływy osiągnięto ze sprzedaży: oleju rzepakowego (8,7% wartości eksportu do tego kraju), mięsa i podrobów z drobiu (8,2%), sera i twarogów (6,8%), chleba, pieczywa cukierniczego i ciastek (5,9%), mięsa wieprzowego (5,7%), kawy (4,5%), tytoniu i wyrobów tytoniowych (4,4%) oraz wyrobów czekoladowych (3,4%). Francuzi kupują w Polsce najwięcej tytoniu i wyrobów tytoniowych (27% wartości polskiego eksportu do tego kraju), a w dalszej kolejności: ryb i przetworów rybnych (9,5%), mięsa i podrobów z drobiu (7,4%), alkoholi (5,5%), tzw. przetworów spożywczych (5,3%) oraz chleba i wyrobów ciastkarskich (3,5%). Z kolei w eksporcie do Włoch dominują: mięso wołowe (21% wartości eksportu do tego kraju), wyroby tytoniowe (17,5%), mięso wieprzowe (7,7%), sery i twarogi (5,4%) oraz jaja ptasie w skorupkach i wyroby czekoladowe (po 4%). Eksport polskiej żywności do Włoch zwiększył się w stosunku do roku poprzedniego o 21%. Holendrzy zaopatrują się w Polsce głównie w: mięso wołowe (w 2013 r. 11,2% wartości polskiego eksportu do tego kraju), wyroby tytoniowe (10%), mięso drobiowe (6,7%), soki owocowe (6,5%) oraz jaja ptasie w skorupkach (5%). W wymianie towarowej z tym krajem w 2013 r. mieliśmy jednak deficyt w handlu żywnością, który wyniósł 112 mln euro.

Do krajów Wspólnoty Niepodległych Państw w 2013 r. eksportowaliśmy przede wszystkim świeże owoce (głównie jabłka), mięso czerwone i podroby, warzywa i przetwory oraz wyroby cukiernicze. Główni odbiorcy polskich produktów rolno-spożywczych z tego ugrupowania to: Rosja (w 2013 r. 57% wartości eksportu do WNP), Ukraina (21%) oraz Białoruś (13%). W 2013 r. Rosja zwiększyła zakupy produktów rolno-spożywczych w Polsce o 19%, tj. do 1,25 mld euro, stając się tym samym trzecim odbiorcą polskiej żywności (z 6% udziałem w całkowitym polskim eksporcie produktów rolno-spożywczych). Głównymi produktami w dostawach na rynek rosyjski były: świeże owoce (25% wartości polskiego eksportu do tego kraju), w tym głównie jabłka (21,7%), sery i twarogi (8,5%), mięso wieprzowe (7,9%), a także świeże warzywa i ich przetwory (3,9%). Ukraina w 2013 r. wydatkowała na zakup produktów rolno-spożywczych w Polsce 457,5 mln euro, czyli o 8% mniej niż rok wcześniej. W strukturze dostaw na rynek ukraiński dominowały: świeże owoce (29% wartości polskiego eksportu do tego kraju), wyroby cukiernicze i ciastkarskie (12%), pasze dla zwierząt (8%), mięso wieprzowe (7,2%) oraz przetwory z owoców i warzyw (7%). W 2013 r. zmniejszył się również do 293,2 mln euro (o 4%) eksport do Białorusi. W strukturze eksportu do tego kraju dominowała wieprzowina, słonina, świeże owoce i warzywa oraz warzywa przetworzone. Handel produktami rolno-spożywczymi z krajami WNP (Rosja, Ukraina, Białoruś) jest wciąż znaczący, mimo różnego rodzaju ograniczeń administracyjnych wprowadzanych przez służby weterynaryjne i fitosanitarne tych krajów¹.

W 2013 r. dynamika importu produktów rolno-spożywczych z krajów UE-28 praktycznie nie uległa zmia-

¹ Rosja wprowadziła 10 listopada 2005 r. zakaz importu z Polski mięsa, który obowiązywał do 19 grudnia 2007 r., a na produkty roślinne od 14 listopada 2005 r. do 20 stycznia 2008 r. Embargo na import mięsa z Polski przez Ukrainę obowiązywał od 25 marca 2006 r. do 14 lutego 2007 r. Białoruś wprowadziła zakaz importu mięsa z Polski 17 marca 2007 r. i obowiązywał on do 17 marca 2008 r. Kolejny zakaz importu mięsa wieprzowego Rosja wprowadziła 27 stycznia 2014 r. w związku z wystąpieniem przypadków afrykańskiego pomoru świń (ASF) u dzików na Litwie i w Polsce. Podobny zakaz wprowadziła też Ukraina i obowiązywał

nie. W porównaniu z 2012 r. jego wartość wzrosła do 9,94 mld euro, tj. o 7,0%. Z UE-15 zakupiono towary o wartości 8,47 mld euro (wzrost o 8,6%), a z UE-13 o wartości 1,46 mld euro (spadek o 1,1%). Udział UE-28 w polskim imporcie rolno-spożywczym wzrósł w tym okresie o 1 pkt. proc. do 69,6%. Wartość importu z krajów rozwijających się zmalała do 2,6 mld euro, tj. o 0,7%. Udział tej grupy krajów w polskim imporcie rolno-spożywczym zmniejszył się do 18,1%. Z krajów UE-28 importujemy przede wszystkim produkty roślinne, w tym przetworzone (4,93 mld euro). W 2013 r. ich udział w unijnym imporcie wyniósł ok. 50%. Wśród tych produktów dominowały: wyroby cukiernicze (9%), oleje i tłuszcze roślinne (8%) oraz świeże owoce (6%). Na zakup mięsa i podrobów w UE wydano w 2013 r. 1,42 mld euro (14,3% udziału w unijnym imporcie). Spore znaczenie w imporcie miały również: kawa, kakao, herbata i przyprawy oraz ryby i alkohole.

Importowane do Polski produkty rolno-spożywcze pochodziły, tak jak w przypadku eksportu, głównie z Niemiec, a ich wartość wzrosła do 3,2 mld euro (o 3,2%), stanowiąc tym samym 22% polskiego importu rolno-spożywczego ogółem. Najwięcej, pod względem wartości, w Niemczech zakupiono: mięsa wieprzowego, czekolady i wyrobów czekoladowych, żywca wieprzowego, pasz dla zwierząt, wyrobów piekarniczych, ciastek i wafli, kawy, serów oraz syropów cukrowych. Kolejnymi krajami, z których sprowadzano produkty rolno-spożywcze do Polski były: Holandia (1,17 mld euro), Hiszpania (0,77 mld euro), Dania (0,67 mld euro), Norwegia (0,63 mld euro), Włochy (0,57 mld euro) oraz Argentyna (0,50 mld euro).

W 2013 r. nadal dynamicznie rósł import rolno-spożywczy z krajów rozwiniętych gospodarczo, zarówno z krajów EFTA, jak i z pozostałych krajów rozwiniętych (odpowiednio do 699 i 551 mln euro, tj. w stosunku do 2012 r. o 24 i 48%). Udziały tych ugrupowań zwiększyły się tym samym odpowiednio do 4,9% i 3,9% (o 0,8 i 1,1 pkt. proc.). W przeciwieństwie do poprzednich lat, w 2013 r. znacznie zmniejszył się import z krajów WNP. Z tego kierunku sprowadzono towary o wartości 520 mln euro, tj. o wartości mniejszej o 21% niż w 2012 r. W ogólnej strukturze importu rolno-spożywczego przywóz z WNP stanowił 3,6%, podczas gdy przed rokiem – 4,9%. Zaważyło na tym ograniczenie w 2013 r. przywozu żywności z Ukrainy – do 350 mln euro, tj. o 32%. Import z Rosji wzrósł w tym okresie o 26%, a import z Białorusi był podobny.

W 2013 r. znacznie poprawiły się salda obrotów polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi z ugrupowaniami najbardziej liczącymi się w tym handlu (z UE, WNP i krajami rozwijającymi się). Dzięki temu nadwyżka w obrotach handlowych ogółem wzrosła do rekordowego poziomu. W handlu z pozostałymi ugrupowaniami odnotowano pogorszenie wyników, szczególnie z państwami rozwiniętymi gospodarczo. Największa była poprawa salda wymiany w handlu zagranicznym z UE-28, gdzie wzrosło ono do 6,07 mld euro, tj. o 1,5 mld euro. Nadwyżka w obrotach z UE-15 zwiększyła się do 3,48 mld euro, tj. o 40%, a w obrotach z UE-13 – do 2,59 mld euro, tj. o 25%. Poprawiły się wyniki w handlu z większością państw członkowskich UE, ale najbardziej wzrosły salda w handlu z dużymi partnerami, tj. z: Niemcami (o 634 mln euro), Wielką Brytanią (o 179 mln euro), Włochami (o 171 mln euro) i Czechami (o 163 mln euro).

Nadwyżka eksportu nad importem w handlu z krajami ugrupowania WNP zwiększyła się do 1,7 mld euro, tj. o 316 mln euro, w tym w handlu z Rosją – do 1,2 mld euro, tj. o 188 mln euro, a w handlu z Ukrainą – do 107 mln euro, tj. o 120 mln euro. Deficyt w obrotach handlowych żywnością z krajami rozwijającymi się zmalał do 1,3 mld euro, tj. o 138 mln euro. Salda obrotów z pozostałymi krajami rozwiniętymi i EFTA pogorszyły się odpowiednio o 180 i 106 mln euro, co oznacza, że wyniosły one 9 i minus 529 mln euro.

TOWAROWA STRUKTURA HANDLU ZAGRANICZNEGO PRODUKTAMI ROLNO-SPOŻYWCZYMI

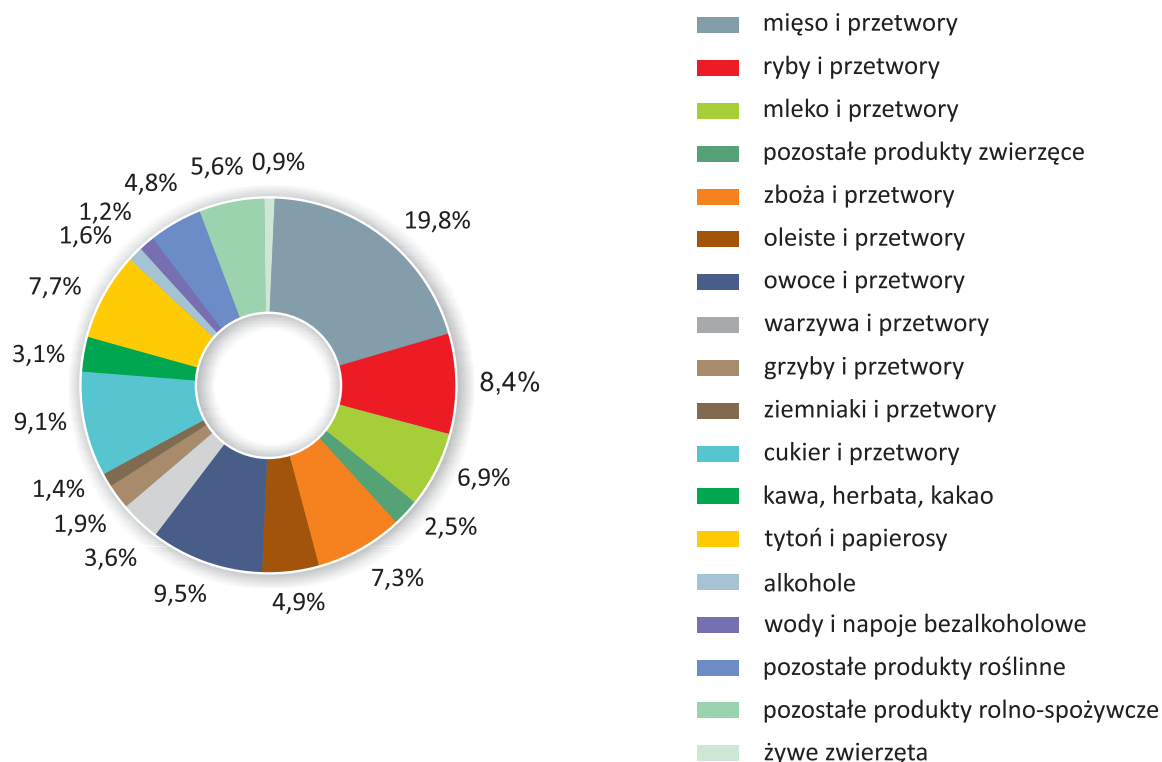
W strukturze towarowej polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi (w ujęciu wartościowym) dominują produkty przemysłu spożywczego. Od wyników handlu tymi produktami zależy zatem wartość nadwyżki obrotów produktami rolno-spożywczymi. W 2013 r. wpływy z ich eksportu stanowiły 82% wartości całego eksportu rolno-spożywczego. Udział produktów przemysłu spożywczego w imporcie rolno-spożywczym był również stosunkowo duży i wyniósł 67%.

Wartość eksportu produktów przemysłu spożywczego w 2013 r. zwiększyła się o 10% i wyniosła 16,3 mld euro. W znacznie mniejszym stopniu (o 2%) wzrósł ich import, którego wartość sięgnęła 9,6 mld euro. Nadwyżka w obrotach tymi towarami zwiększyła się o 1,3 mld euro i wyniosła 6,7 mld euro. Eksport produktów rolnictwa wzrósł o 18% i wyniósł 3,6 mld euro, a ich import zwiększył się o 11% i sięgnął 4,6 mld euro. Deficyt wymiany handlowej produktami rolnictwa zmalał do 971 mln euro, wobec 1,07 mld euro w 2012 r.

on od 17 lutego do 17 czerwca 2014 r. Białoruś wprowadziła embargo na polską wieprzowinę 20 lutego 2014 r. Od 1 sierpnia 2014 roku Rosja wprowadziła embargo na polskie owoce i warzywa.

W 2013 r., w przeciwieństwie do poprzedniego roku, znacznie większa była poprawa wyników handlu zagranicznego produktami przemysłu spożywczego niż wyników handlu produktami rolnictwa, co wynikało ze spadku cen tych ostatnich. Niemniej jednak od kilku lat notuje się spadek deficytu w handlu produktami rolnictwa. Polska od lat importuje produkty rolnictwa niewytwarzane w kraju (np. ryby, cytrusy i inne owoce tropikalne, kawa, herbata, kakao, przyprawy), w tym także surowce do dalszego przerobu (które po przetworzeniu często są przedmiotem reeksportu) oraz surowce wysokobiałkowe do produkcji pasz. Z tego powodu handel zagraniczny produktami rolnictwa generuje deficyt, a jego wielkość zależy w większym stopniu od krajowego eksportu surowców rolniczych niż od rozmiarów importu, który jest względnie stały.

Rysunek 18. Struktura towarowa eksportu produktów rolno-spożywczych z Polski w 2013 roku (według wartości)

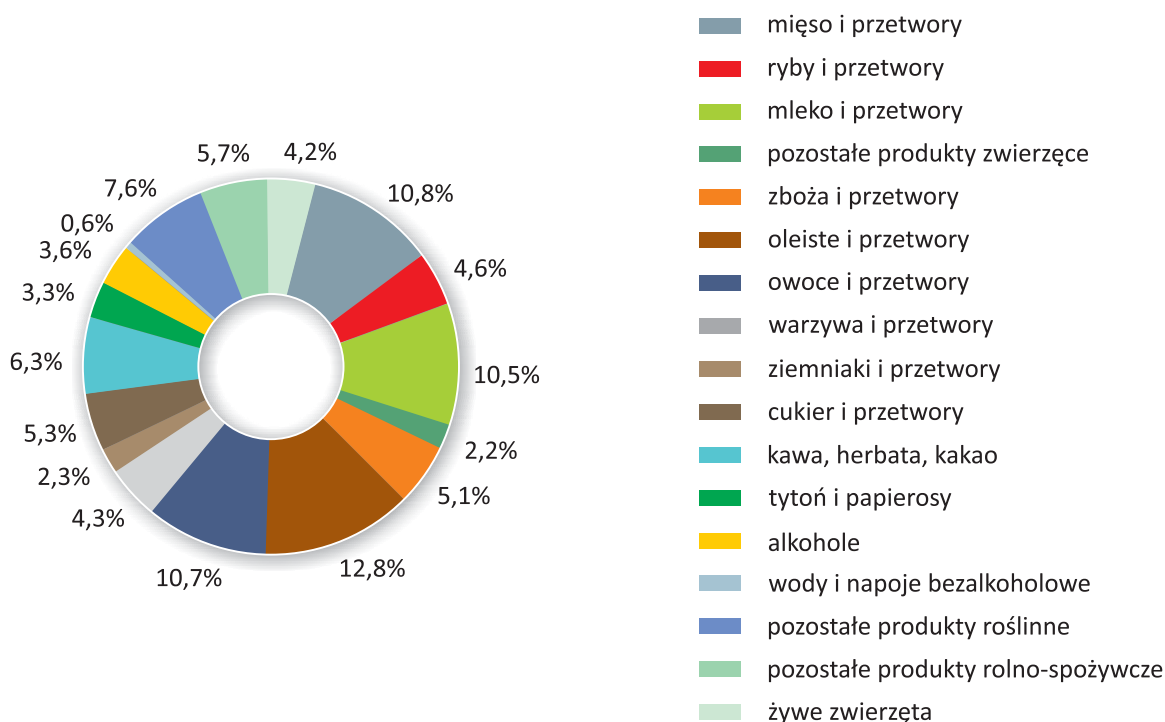
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy, nr 21-39, „Analizy Rynkowe” 2005-2014, IERIGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.*

W strukturze towarowej polskiego eksportu rolno-spożywczego przeważają produkty pochodzenia roślinnego (rys. 18). W 2013 r. stanowiły one blisko 56% wartości eksportu rolno-spożywczego. Największy udział w tej grupie miały: owoce, warzywa i przetwory owocowo-warzywne (13,1%), cukier i przetwory (9,1%) oraz wyroby przemysłu tytoniowego (7,7%). Produkty pochodzenia zwierzęcego stanowiły 38,5% polskiego eksportu. Główną pozycją w strukturze eksportu produktów zwierzęcych pozostaje mięso i jego przetwory (19,8%). Duże znaczenie miały także takie produkty pochodzenia zwierzęcego, jak wyroby mleczarskie (8,4%) oraz ryby i przetwory z ryb (6,9%). W strukturze importu również przeważają produkty pochodzenia roślinnego, w tym głównie produkty z innych stref klimatycznych (rys. 19). Udział produktów roślinnych w 2013 r. stanowił prawie 62% wartości polskiego importu rolno-spożywczego. Wśród nich największe znaczenie miały owoce, warzywa i przetwory owocowo-warzywne (15,0%) oraz rośliny oleiste i ich przetwory (12,8%). Istotną rolę w imporcie zajmowały także: kawa i herbata (6,3%), zboża i ich przetwory (5,1%), a także cukier trzcinowy do rafinacji i wyroby cukiernicze (5,3%). W imporcie produktów zwierzęcych najważniejszymi pozycjami były mięso i przetwory (10,8%) oraz ryby i przetwory (10,5%). Istotnie zwiększył się również import żywych zwierząt (4,2%), w tym przede wszystkim trzody chlewnej. Produkty mleczarskie miały niewielki udział w imporcie żywności – zaledwie 4,6%. Popyt na te produkty zaspokajany jest głównie z krajowej produkcji, a import stanowi jedynie uzupełnienie podaży.

W 2013 r. wartość eksportu produktów zwierzęcych wyniosła 7,7 mld euro i była o 13,4% większa niż w 2012 r. Wzrost tego eksportu wynikał z rosnącego popytu największych odbiorców na polskie produkty (głównie na rynku UE), który był dodatkowo podtrzymywany przez utrzymujące się cenowe przewagi konkurencyjne. Zwiększył się eksport większości grup produktów zwierzęcych, w tym najbardziej produktów mleczarskich (o 17,5%) oraz mięsa i przetworów (o 15%). Zmalał jedynie eksport niektórych gatunków żywych zwierząt, a przede wszystkim bydła (o 32%) i trzody chlewnej (o 17%), ale zostało to niemal w całości skompensowane wzrostem wywozu drobiu (o 29%). W efekcie wartość eksportu zwierząt żywych zmniejszyła się w stosunku do roku poprzedniego tylko o 6%.

Dynamika wzrostu eksportu produktów roślinnych była znacznie niższa niż produktów zwierzęcych. W porównaniu z poprzednim rokiem wartość ich eksportu w 2013 r. wzrosła o 14% i wyniosła 11,6 mld euro. Relatywnie wysoka była dynamika ich eksportu w pierwszej połowie 2013 r. (wzrost o 18% w porównaniu z analogicznym okresem 2012 r.). Jednak już w drugiej połowie roku wyraźnie zmalała (wzrost tylko o 3%). W 2013 r. zwiększyły się wpływy z wywozu większości produktów roślinnych. Największy był wzrost wartości eksportu nasion oleistych (o 147%), olejów roślinnych (o 36%) i ziemniaków (o 60%). Duży był również wzrost eksportu: ziarna zbóż (o 22%), wód i napojów bezalkoholowych (o 21%), wyrobów cukierniczych (o 16%), świeżych owoców (o 15%), alkoholi (o 16%) oraz przetworów zbożowych (o 14%).

Rysunek 19. Struktura towarowa importu produktów rolno-spożywczych do Polski w 2013 r. (według wartości)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy, nr 21-39, Analizy Rynkowe 2005-2014, IERIGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

W 2013 r., odmiennie niż rok wcześniej, nastąpiło ograniczenie importu produktów roślinnych, a dynamika importu produktów zwierzęcych zwiększyła się. Wartość przywozu tych ostatnich wyniosła 4,7 mld euro i była o 19% większa niż w 2012 r. Import produktów roślinnych był na podobnym poziomie jak rok wcześniej tj. ok. 9,0 mld euro. Udział produktów roślinnych zmniejszył się o 3,7 pkt. proc. do 62,2%, a produktów zwierzęcych wzrósł o 3,4 pkt. proc. do 32% (rys. 19).

Wzrosła wartość przywozu wszystkich grup produktów pochodzenia zwierzęcego, w tym najbardziej żywych zwierząt (o 37%) oraz produktów mleczarskich (o 36%). Na wzrost importu żywca złożył się zwiększony przywóz trzody chlewnej (o 88%) i bydła (o 41%). Spośród produktów roślinnych zwiększył się import produktów ogrodnictwa i przemysłu owocowo-warzywnego (o 9-12%), alkoholi (o 10%), cukru i przetworów cukierniczych (4%), ziemniaków i przetworów ziemniaczanych (o 2%), wyrobów tytoniowych (o 2%),

co skompensowało ograniczenie przywozu zbóż i przetworów zbożowych (o 12%), oleistych i ich pochodnych (o 11%), wód i napojów bezalkoholowych (o 15%) oraz kawy, herbaty i kakao (o 9%).

W 2013 r. największe nadwyżki obrotów odnotowano w handlu mięsem i podrobami (2,30 mld euro, wzrost o 290 mln euro), przetworami owocowymi (1,20 mld euro, wzrost o 0,5 mln euro), tytoniem i papierosami (1,06 mld euro, wzrost o 64 mln euro), produktami mleczarskimi (1,03 mld euro, wzrost o 70 mln euro) oraz wyrobami cukierniczymi (849 mln euro, wzrost o 143 mln euro). Największy deficyt wystąpił zaś w handlu śrutami i makuchami (762 mln euro, poprawa o 62 mln euro), żywymi zwierzętami (429 mln euro, pogorszenie o 178 mln euro) oraz kawą, herbatą i kakao (261 mln euro, poprawa o 80 mln euro), a także świeżymi warzywami (273 mln euro, poprawa o 5 mln euro). Należy zaznaczyć, że zarówno w grupie zwierzęta żywe, jak i mięso i przetwory największy i pogłębiający się deficyt wystąpił w handlu trzodą chlewną i mięsem wieprzowym.

HANDEL ZAGRANICZNY WYBRANYMI PRODUKTAMI ROLNO-SPOŻYWCZYMI

ZBOŻA I ICH PRZETWORY

W 2013 r. w polskim handlu zbożem i produktami przetwórstwa zbożowego w porównaniu z 2012 r. odnotowano wyraźną poprawę salda – wzrost z 413 do 742 mln euro. Było to związane przede wszystkim z większym eksportem ziarna zbóż oraz produktów zbożowych wysoko przetworzonych. Nastąpił również spadek importu ziarna zbóż i produktów pierwotnego przetwórstwa zbożowego. Podobnie jak rok wcześniej, nastąpił bardzo duży wzrost eksportu zbóż i przetworów zbożowych. Przyrost miał miejsce głównie w drugiej połowie 2013 r. Jego wartość, pomimo spadku cen transakcyjnych, wzrosła do 1,46 mld euro, tj. o 18%. Wynikało to przede wszystkim z rosnącego po żniwach eksportu ziarna, którego wywieziono z kraju 4,1 mln ton, tj. o 41% więcej niż w 2012 r. Złożyło się na to: 1,7 mln ton pszenicy (1,1 mln ton w 2012 r.),

0,9 mln ton kukurydzy (1,0 mln ton), 0,9 mln ton żyta (312 tys. ton), 293 tys. ton jęczmienia (321 tys. ton) oraz niewielkie ilości pozostałych zbóż.

Dynamicznie rósł także eksport produktów pierwotnego przerobu (mąki, kasze i płatki, słód, otręby), którego wielkość wzrosła o 49% i wyniosła 429 tys. ton. Jego wartość wyniosła natomiast 126 mln euro i była o 37% większa niż w 2012 r. Znacznie zwiększył się wywóz większości produktów z tej grupy, w tym najbardziej otrąb oraz kasz i płatków (odpowiednio o 120 i 55%). Zmalał jedynie eksport słodu (o 38%).

Wolumen eksportu produktów przetworzonych wyniósł w 2013 r. 289 tys. ton i był o 7% większy niż w 2012 r. Zwiększył się wywóz pieczywa (o 12% do 175 tys. ton), produktów otrzymywanych przez spęcznienie i prażenie ziarna (o 6% do 87 tys. ton) oraz makaronów (o 13% do 27 tys. ton). Wartość sprzedaży tych towarów za granicą wyniosła 510 mln euro i była o 9% większa niż w 2012 r.

W strukturze wartości eksportu zwiększył się udział ziarna (z 55 do 56%) i produktów pierwotnego przerobu (z 7 do 9%), a zmalał produktów wtórnego przerobu (z 38 do 35%). W 2013 r. nastąpiły pewne przesunięcia w strukturze geograficznej handlu zagranicznego zbożem i przetworami zbożowymi. Zarówno w eksporcie, jak i w imporcie zmniejszyło się znaczenie UE jako rynku zbytu. W ujęciu ilościowym na unijne rynki trafiło 78% tych produktów, wobec 89% w poprzednim roku. Zmniejszyło się przede wszystkim znaczenie rynku UE-15 (do 72% o 8 pkt. proc.) oraz w mniejszym stopniu nowych państw członkowskich (do 6% o 3 pkt. proc.). W to miejsce weszły kraje rozwijające się, których udział wzrósł o blisko 11 pkt. proc. do 20%. Nie było większych zmian udziałów pozostałych ugrupowań. W ujęciu wartościowym udział UE zmalał w nieco mniejszym stopniu, tj. z 87 do 80%.

W 2013 r. znacznie zmniejszył się import zbóż i przetworów zbożowych, których sprowadzono 1,72 mln ton wobec 2,28 mln ton w 2012 r. Zmalał przede wszystkim import ziarna (o 28% do 1,2 mln ton). W zakupach dominowała: pszenica (581 wobec 735 tys. ton w 2012 r.), kukurydza (287 wobec 495 tys. ton) i jęczmień (160 wobec 197 tys. ton). Średnie ceny transakcyjne wzrosły o blisko 10%, ale mimo to wartość przywiezionego ziarna zmalała o 21% do 331 mln euro.

Import produktów pierwotnego przerobu zbóż zmalał o 27% do 353 tys. ton. Znaczny był spadek przywozu słodu (o 42% do 123 tys. ton) oraz otrąb (o 26% do 100 tys. ton). Import większości pozostałych produktów z tej grupy zmalał nieznacznie. Zwiększył się jedynie przywóz kasz i płatków. Wartość importu produktów pierwotnego przerobu zbóż zmniejszyła się o 22% do 131 mln euro.

Import produktów przetworzonych zwiększył się o 12% do 183 tys. ton. Podobnie jak w poprzednim roku, wzrósł przywóz pieczywa i ciast makaronowych (odpowiednio o 21% i 6%), a produktów otrzymywanych przez spęcznienie i prażenie ziarna zmalał o 2%. Wydatki na import produktów przetworzonych wzrosły o 13% do 267 mln euro.

W strukturze wartościowej importu zmalał udział ziarna (wyniósł 46%, wobec 51% w 2012 r.), produktów pierwotnego przetwórstwa (18% wobec 20%), a udział produktów wtórnego przetwórstwa zwiększył się do 37% (28%). Wartość sprowadzonych do kraju w 2013 r. zbóż i przetworów zbożowych wyniosła 727 mln euro i była o 12% mniejsza niż rok wcześniej. Należy jednak podkreślić, że odnotowany spadek wartości importu byłby większy, ale częściowo został on zrównoważony wzrostem cen transakcyjnych.

W strukturze geograficznej importu zbóż i przetworów zbożowych dominowały kraje UE-28 (w ujęciu ilościowym ich udział wyniósł 85%, zaś w ujęciu wartościowym – 90%). Duży spadek znaczenia krajów UE-15 (o 50 pkt. proc.) został prawie w całości skompensowany wzrostem znaczenia nowych państw członkowskich. Zwiększył się udział WNP, a zmalał krajów rozwijających się.

I DRÓB

W 2013 r. w polskim handlu zagranicznym drobiem (żywcem, mięsem i podrobami oraz przetworami) nadal występował trend wzrostowy, jego dynamika była jednak niższa niż rok wcześniej. Eksport wzrósł o 9,4% i wyniósł 668 tys. ton w wadze produktu, przy wzroście wpływów ze sprzedaży o 8% (do 1,35 mld euro). Import wzrósł o 14% i sięgnął 121 tys. ton, przy wzroście wydatków na zakup o prawie 22% (do 189 mln euro). Dodatkowo saldo obrotów uległo dalszej poprawie – ilościowo do 547 tys. ton w wadze produktu, tj. o 8%, a wartościowo do 1,15 mld euro, tj. o 11%.

W strukturze towarowej eksportu produktów drobiowych nie nastąpiły istotne zmiany. Dominującą pozycję zachowało mięso i podroby drobiowe (ok. 88% w wolumenie eksportu). Mniejszy udział w wywozie miały przetwory drobiowe i drób żywy, których udział w wolumenie eksportu wynosił odpowiednio ok. 9% i 3%. Głównym rynkiem zbytu dla produktów drobiowych pozostawały kraje członkowskie UE, udział w wolumenie eksportu wyniósł 82%. Nadal utrzymywała się wysoka konkurencyjność cenowa drobiu produkowanego w Polsce.

W 2013 r. eksport mięsa drobiowego (wraz z podrobami) zwiększył się do 587 tys. ton w wadze produktu, tj. o 11%. Wpływy z eksportu wzrosły zaś do 1,1 mld euro, czyli o 9%. Do UE-15 wywieziono 285 tys. ton mięsa drobiowego, tj. o 12 tys. ton więcej niż przed rokiem, a do UE-13 – 178 tys. ton, tj. więcej o ok. 13 tys. ton. Największym odbiorcą tego mięsa (podobnie jak rok wcześniej) były Niemcy – 105 tys. ton, (co stanowiło 18% eksportu tego mięsa) za 285 mln euro. Na drugim miejscu znalazły się Czechy (10%), a w dalszej kolejności Wielka Brytania (9%), Holandia (8%) i Francja (6%). Na uwagę zasługuje także wzrost eksportu mięsa drobiowego do takich krajów, jak: Hongkong, gdzie sprzedano ok. 22 tys. ton tego mięsa (3,8% eksportu), czy Benin – 22 tys. ton (3,8% eksportu, wzrost w ujęciu ilościowym o 29%). Wzrasta również eksport mięsa drobiowego do Chin. W 2013 r. eksport wyniósł 5,5 tys. ton, a jego wartość 9 mln euro, (podczas gdy w 2012 r. – 2,3 tys. ton i 4 mln euro, a w 2011 r. – tylko 0,5 tys. ton i 0,5 mln euro). Nadwyżka eksportu nad importem mięsa i podrobów drobiowych w 2013 r. uległa dalszej poprawie o ok. 10% do 547 tys. ton w wadze produktu, a wartościowo o 6% do 1,05 mld euro.

Eksport przetworów drobiowych wyniósł 57 tys. ton i był ok. 20% większy niż przed rokiem. Głównym odbiorcą tych produktów były kraje UE-28, których udział w eksporcie tych produktów wyniósł 95%. Do UE-15 wyeksportowano ok. 35 tys. ton przetworów drobiowych (w stosunku do roku poprzedniego więcej o 35%), natomiast do UE-13 – 19 tys. ton. Import przetworów drobiowych w 2013 roku wyniósł 10 tys. ton i był o ok. 16% wyższy niż przed rokiem. Pochodził on głównie z UE-28.

Eksport żywego drobiu w 2013 r. ilościowo wzrósł o 17% do ok. 85 mln sztuk, a wartościowo o 37% do 67 mln euro. Głównym odbiorcą piskląt, podobnie jak rok wcześniej, były kraje WNP. Udział tych krajów w wartości eksportu żywego drobiu przekroczył 53%, ale był o ponad 2% mniejszy niż przed rokiem. Eksport żywego drobiu do UE, za sprawą wzrostu cen o prawie 30%, zwiększył się natomiast do 7,2 mln sztuk, wobec 7,1 mln sztuk rok wcześniej. Import żywego drobiu do Polski w 2013 r. był wyższy niż rok wcześniej o 30% (wyniósł 47,8 tys. ton). Głównym jego dostawcą były kraje UE, w tym: Słowacja (28% wolumenu importu), Holandia (25%), Czechy (18%) i Niemcy (15%). Saldo wymiany handlowej żywymi pisklętami w 2013 roku uległo pogorszeniu do -40,6 mln euro (wobec -35 mln euro w 2012 r.).

W 2013 r. podobnie jak w poprzednich latach, w strukturze wolumenu importu drobiu najważniejszą pozycję stanowił drób żywy, którego udział w wartości przywozu wyniósł ponad 56%. Udział mięsa i podrobów w wolumenie importu wynosił ok. 33%, a udział przetworów drobiowych ok. 8%. W latach 2010-2013 z krajów UE pochodziło ok. 99% wartości importowanych produktów drobiowych.

WIEPRZOWINA

W 2013 roku eksport wieprzowiny (żywca, mięsa, przetworów i tłuszczów) wzrósł o 15%, tj. do 685 tys. ton w wadze produktu, przy wzroście wpływów ze sprzedaży o 16% (do 1,45 mld euro). Import ilościowo wzrósł o 9% do ponad 854 tys. ton, a wartościowo o 11% do 1,81 mld euro. Deficyt wartościowy w obrotach handlowych wieprzowiną sięgnął 354 mln euro, wobec 324 mln euro w 2012 r., zaś nadwyżka ilościowa importu nad eksportem wyniosła 169 tys. ton w wadze produktu i była o 6,4 tys. ton większa niż rok wcześniej. Postępujący wzrost eksportu, przy malejącym krajowym pogłowiu trzody chlewnej, wymusił znaczny wzrost importu wieprzowiny.

W strukturze eksportu wieprzowiny, podobnie jak wcześniej, dominowało świeże (chłodzone) i mrożone mięso wieprzowe, które stanowiło 64% całkowitego wolumenu eksportu. Udział przetworów (kiełbas, konserw, szynki, mięsa wieprzowego wędzonego i solonego) wynosił 22%, tłuszczów – 12%, zaś trzody chlewnej w ekwiwalencie mięsa – 2%.

W 2013 r. eksport mięsa wieprzowego (świeżego, chłodzonego, mrożonego) wzrósł do 444 tys. ton w wadze produktu, tj. o 20%. O tyle samo wzrosły wpływy z jego sprzedaży i wyniosły 925 mln euro. Kontynuowane były zmiany struktury geograficznej w eksporcie wieprzowiny. Wśród głównych odbiorów mięsa wieprzowego z Polski dominowały kraje WNP (Rosja i Białoruś), chociaż ich udział zmniejszył się w ujęciu wartościowym o prawie 7 pkt. proc. (do 28%), a w ujęciu ilościowym – o 10 pkt. proc. (do 24%) na korzyść krajów UE-28 (50% zarówno w wolumenie, jak i w wartości) i pozostałych krajów (odpowiednio 22% i 26%). Wśród pozostałych odbiorców dominowały kraje azjatyckie, głównie Chiny, Japonia, Korea Południowa oraz Hongkong. W 2013 r. eksport naszej wieprzowiny do Chin wyniósł ok. 53 tys. ton i 70 mln euro, co oznacza – w stosunku do roku poprzedniego – prawie czterokrotny wzrost wpływów ze sprzedaży. Tym samym Chiny zajęły siódme miejsce pod względem wartości eksportu tego mięsa (7,5%), a pierwsze pod względem jego wielkości (12%).

Największe wpływy z eksportu mięsa wieprzowego w 2013 r. osiągnęła Polska w handlu z Rosją (ok. 99 mln euro), z 11% udziałem w wartości eksportu (w 2012 r. siódma pozycja z 5,6% udziałem). Na drugim miejscu z 10,7% udziałem w wartości eksportu znalazła się Białoruś (w 2012 r. pierwsza pozycja z 20%

udziałem). W dalszej kolejności były to: Włochy (9%), Japonia (8,4%), Słowacja (7,7%), Czechy (7,7%), Chiny (7,5%), Węgry (6,4%), Niemcy (4,6%) i Ukraina (3,9%). W 2013 r. odnotowano dwukrotny spadek eksportu wieprzowiny na Ukrainę (w 2012 r. zajmowała ona trzecie miejsce, z 7,6% udziałem). Na uwagę zasługuje także ponad dwukrotny wzrost eksportu mięsa wieprzowego do Stanów Zjednoczonych (3,8 tys. ton i 15 mln euro).

W 2013 r. miał miejsce nieznaczny wzrost importu mięsa wieprzowego do Polski – ilościowo do 605 tys. ton (o ok. 1,3%), a wartościowo do 1,3 mld euro (o ok. 4,4%). Importowana wieprzowina, podobnie jak w 2012 r., pochodziła głównie z krajów UE-15, a największymi dostawcami były: Niemcy (32% udziału w wartości importu), Belgia (19,6%), Dania (19%), Holandia (9,6%) i Hiszpania (7,3%). W imporcie dominowało mięso wieprzowe świeże, chłodzone, przeznaczone do dalszego przetwórstwa. W handlu mięsem wieprzowym nadal występuje deficyt, który w 2013 r. zmniejszył się ilościowo do 161 tys. ton w wadze produktu, tj. o 27%, a wartościowo – do 379 mln euro, tj. o 18%.

W 2013 r. bilans handlu zagranicznego trzodą chlewną uległ dalszemu pogorszeniu do -423,3 mln euro, wobec -296,3 mln euro w 2012 r. Eksport trzody chlewnej w ekwiwalencie mięsa zmniejszył się w stosunku do roku poprzedniego o prawie 14% do 12,6 tys. ton, co stanowiło ok. 110 tys. sztuk żywych zwierząt (w 2012 r. było to 14,6 tys. ton i 139 tys. sztuk). Postępował szybki wzrost importu trzody, który w 2013 r. wzrósł o 34% do 5,1 mln sztuk. Polska importuje głównie prosięta i warchlaki (prawie 80% importu trzody). Największym ich dostawcą, podobnie jak rok wcześniej, była Dania, skąd pochodziło 50% importu, a w dalszej kolejności: Niemcy (25,5%), Holandia (10,6%) i Litwa (6,4%). Głównym odbiorcą trzody chlewnej z Polski nadal pozostają Węgry, których udział w wartości jej eksportu w wyniósł 62% (choć eksport żywca wieprzowego do tego kraju zmniejszył się w stosunku do roku poprzedniego o prawie 10% do 7,7 tys. ton). Na drugim miejscu znalazła się Słowacja z 10% udziałem w polskim eksporcie (która również zmniejszyła ilość kupowanych w Polsce świń). Saldo wymiany handlowej żywymi zwierzętami w 2013 r. uległo dalszemu, gwałtownemu pogorszeniu – ilościowo do -5,03 mln sztuk (wobec -3,66 mln sztuk w 2012 r.), a wartościowo do -424,9 mln euro (w 2012 r. -296,3 mln euro).

Eksport przetworów wieprzowych (kiełbas, konserw, szynek, mięsa wędzonego i solonego) wyniósł 153 tys. ton i był o 10% większy niż rok wcześniej. Produkty te eksportowano głównie do krajów UE, w tym do: Wielkiej Brytanii, Danii, Niemiec i Czech, a także na Litwę, Ukrainę, do Rosji i Stanów Zjednoczonych. Import przetworów wieprzowych od lat kształtuje się na podobnym poziomie i wynosi ok. 15 tys. ton, a głównymi jej dostawcami są kraje UE.

I WOŁOWINA

W 2013 r. obroty handlu zagranicznego wołowiną (żywcem, mięsem i przetworami) wyniosły 1,18 mld euro i były o 1,7% wyższe niż rok wcześniej. Eksport kształtował się na poziomie roku poprzedniego, a import wzrósł do 100 mln euro, tj. o 23%. Dodatkowo saldo obrotów handlowych uległo nieznacznemu pogorszeniu do 984 mln euro (o ok. 2%), wobec 1001,6 mln euro w poprzednim roku. W strukturze asortymentowej eksportu wołowiny dominowało mięso wołowe świeże (71% wolumenu eksportu). Udział mięsa mrożonego wynosił 18%, przetworów wołowych 6%, a żywca (w ekwiwalencie mięsa) 5%. Import wołowiny jest niewielki, a za granicą kupujemy głównie żywca wołowy (49% wolumenu importu w 2013 r.) oraz mięso wołowe (44%). Na uwagę zasługuje duży wzrost importu żywca wołowego (w latach 2012/2013 o 73%).

W 2013 r. konkurencyjne ceny polskiej wołowiny przyczyniły się do wzrostu jej sprzedaży za granicę. Eksport mięsa wołowego (chłodzonego i mrożonego) wyniósł 290 tys. ton w wadze produktu i był o 6% wyższy niż rok wcześniej. Eksportowano przede wszystkim mięso wołowe chłodzone (ok. 232 tys. ton), a głównym jego odbiorcą były kraje UE-15 (których udział w eksporcie tego mięsa wyniósł 87%), a wśród nich: Włochy (26%), Holandia (19%) i Niemcy (17%). Zmniejszył się natomiast udział Turcji w eksporcie polskiej wołowiny (w 2013 r. do tego kraju wyeksportowano tylko 60 ton), która w 2012 r. był trzecim odbiorcą naszej wołowiny i miała 16% udział w jej eksporcie. Przyczyniła się do tego m.in. zmiana polityki handlowej rządu tureckiego (podnoszenie ceł) oraz zawieszenie przez Komisję Europejską subsydiów eksportowych do mięsa wołowego.

Eksport wołowiny mrożonej w 2013 r. wyniósł ok. 57 tys. ton i był o 14% większy niż rok wcześniej, a jej głównym odbiorcą była Francja (13% wolumenu eksportu), która zwiększyła zakupy w Polsce tego gatunku mięsa o 10%. Na drugim miejscu uplasowała się Rosja (10% wolumenu eksportu, wzrost o 17%). Na trzeciej pozycji z 10% udziałem znalazła się Holandia, a dalej Niemcy (8,2%) i Szwecja (7,5%).

Import mięsa wołowego (świeżego, chłodzonego, mrożonego) był niewielki i wyniósł ok. 12 tys. ton (zmniejszył się w stosunku do roku poprzedniego o 12%). Wydatki na zakup wołowiny również uległy zmniejszeniu do 38,6 mln euro (o 4%). W strukturze importu dominowało mięso świeże (65%), wołowi-

na mrożona stanowiła 35%. Świeża, chłodzona wołowina pochodziła głównie ze Słowacji, Irlandii, Czech i Litwy, natomiast mrożona z Czech, Irlandii, Holandii i Wielkiej Brytanii. Saldo obrotów mięsem wołowym (świeżym, chłodzonym, mrożonym) w 2013 r. ilościowo ukształtowało się na poziomie roku poprzedniego i wyniosło 278 tys. ton w wadze produktu, a wartościowo wzrosło o 3% i wyniosło 908 mln euro.

Eksport żywca wołowego w ekwiwalencie mięsa wyniósł 14,5 tys. ton i był o 25% niższy niż rok wcześniej. Wpływy z eksportu zmniejszyły się do 67 mln euro, tj. o 29%. Głównymi odbiorcami żywych zwierząt z Polski w 2013 r. (podobnie jak rok wcześniej) były: Włochy (30%), Holandia (20%), Grecja (13%) i Hiszpania (8%). Import żywca wołowego wzrósł o 76% do 12,9 tys. ton (w ekwiwalencie mięsa), przy wzroście wydatków na jego zakup o 57% (do 48 mln euro). Importowane zwierzęta pochodziły głównie ze Słowacji, Niemiec, Danii i Litwy. Saldo obrotów żywcem wołowym uległo pogorszeniu w ujęciu wartościowym o 49,4 mln euro do 19 mln euro, natomiast w ujęciu ilościowym – o 87% do 1,6 tys. ton w ekwiwalencie mięsa. Eksport przetworów wołowych zmniejszył się do 18,8 tys. ton, tj. o 5%, a głównym ich odbiorcą były kraje UE. Import przetworów wołowych był niewielki – jego wolumen wyniósł 1,7 tys. ton, a wartość 6,8 mln euro.

MLEKO I JEGO PRZETWORY

Polski sektor mleczarski jest eksporterem netto, gdyż produkcja mleka surowego jest o 10-12% większa od zużycia krajowego. Nadwyżka podaży jest kierowana na eksport, który w 2013 r. zwiększył się o 17%, do rekordowego poziomu 1,63 mld euro. W tym samym okresie import wzrósł o 37%, do 633 mln euro. Dodatkowo saldo obrotów handlowych wyniosło 1,0 mld euro i było o 7% większe niż przed rokiem. Wzrost obrotów handlowych był przede wszystkim wynikiem bardzo wysokich cen na giełdach międzynarodowych, które skutkowały wzrostem cen uzyskiwanych przez eksporterów.

W 2013 r. tempo wzrostu eksportu produktów mleczarskich było znacznie wyższe niż całego eksportu rolno-spożywczego (wzrost odpowiednio o 17,5% i 11,5%), przez co zwiększyła się rola produktów mleczarskich w eksporcie rolno-spożywczym (udział ten wyniósł 8,4% wobec 7,9% w 2012 r.). Najważniejszą pozycją w eksporcie produktów mleczarskich tradycyjnie pozostawały sery i twarogi, których wartość eksportu wzrosła o ponad 23% do 692 mln euro (przy wzroście wolumenu o 15% do 207 tys. ton). Ich udział w strukturze towarowej całego eksportu produktów mleczarskich wzrósł z 39% do 41%. Głównym rynkiem zbytu serów i twarogów była UE-28 (137 tys. ton).

Największymi odbiorcami były: Czechy (27 tys. ton), Niemcy (23 tys. ton), Włochy (15 tys. ton) i Słowacja (14 tys. ton). Na drugim miejscu pozostawało mleko w proszku, głównie odtłuszczone (OMP), z którego eksportu, pomimo ponad 17% spadku wolumenu (do 94 tys. ton), uzyskano przychody o 6% wyższe niż rok wcześniej (263 mln euro). Mleko w proszku eksportowano głównie na rynek unijny (ok. 63 tys. ton), w tym do Niemiec, Holandii i Bułgarii (11-13 tys. ton). Ilość wysłanego za granicę mleka płynnego i śmietany była podobna jak rok wcześniej (ok. 300 tys. ton), a wpływy ze sprzedaży tych produktów zwiększyły się o 19% (do 228 mln euro). Mleko płynne i śmietanę sprzedawano głównie na rynek niemiecki i holenderski. Ważnymi odbiorcami tych produktów były także Węgry i Czechy. Wartość eksportu jogurtów, kefirów i pozostałych napojów mlecznych wzrosła o ok. 2% do 119 mln euro (wolumen zmniejszył się o 3% do 107 tys. ton). Produkty te sprzedawano głównie na rynku UE, a najważniejszymi ich odbiorcami były: Włochy, Wielka Brytania, Czechy i Węgry. Na uwagę zasługuje ponadto 16% wzrost eksportu serwatki, który wyniósł 249 tys. ton (203 mln euro). Wolumen eksportu masła zwiększył się zaledwie o 1% (do 32 tys. ton), a jego wartość – o 29% (do 122 mln euro).

W strukturze geograficznej eksportu produktów mleczarskich nie zaszły większe zmiany. Nadal głównym rynkiem zbytu pozostają kraje UE-28, których łączny udział w wartości eksportu tych produktów w 2013 r. wyniósł 73%. Duże ilości produktów mleczarskich sprzedano także w państwach rozwijających się (13%) i państwach WNP (11%). W układzie krajów głównymi odbiorcami polskich produktów mleczarskich były: Niemcy (319 mln euro), Czechy (142 mln euro), Rosja (141 mln euro), Holandia (116 mln euro) oraz Włochy (113 mln euro). Grupa krajów będących głównymi odbiorcami polskich produktów mleczarskich od wielu lat nie zmienia się.

W 2013 r. zwiększył się import większości produktów mleczarskich, z wyjątkiem jogurtów i napojów mlecznych, lodów oraz kazeiny. Wartość importu wyniosła 633 mln euro i była 40% większa niż rok wcześniej. W strukturze towarowej importu nie nastąpiły większe zmiany. Podobnie jak w przypadku eksportu, również w imporcie najważniejszym produktem mleczarskim sprowadzanym z zagranicy były sery, na zakup których wydatkowano 221 mln euro (o 29% więcej niż w 2012 r.), i które stanowiły 33% łącznego importu produktów mleczarskich. Na drugim miejscu, z 23% udziałem, znalazło się mleko w proszku, którego im-

port wzrósł do 84 tys. ton, tj. o 67%, przy wzroście wydatków na zakup do 155 mln euro, tj. o 57%. Pozostałe produkty mleczarskie, podobnie jak w latach wcześniejszych, miały mniejsze znaczenie w imporcie sektora mleczarskiego. Na uwagę zasługuje tylko prawie dwukrotny wzrost wydatków na zakup serwatki, której sprowadzono 88 tys. ton (23 tys. ton w 2012 r.) za 48 mln euro (wobec 25 mln euro w roku poprzednim). Była ona wykorzystywana przez przemysł we wtórnym przetwórstwie.

W strukturze geograficznej importu produktów mleczarskich od lat dominują kraje UE-28, których udział wyniósł 95% (661 mln euro). Na zakupy w krajach WNP wydatkowano 18 mln euro, co stanowiło 3% wartości importu produktów mleczarskich. W układzie państw, głównymi partnerami pozostają: Niemcy (43% importu), Litwa (12%), Holandia (8%), Irlandia (7,7%) oraz Francja (7%).

I OWOCE I ICH PRZETWORY

Wartość eksportu świeżych owoców i ich przetworów w 2013 r. była o 5% wyższa niż rok wcześniej i wyniosła 1,89 mld euro. Import zwiększył się o 9% do 1,52 mld euro. Dodatkowo saldo obrotów wyniosło 0,37 mld euro i było o 8% niższe niż w 2012 r. Pogorszenie salda wynikało głównie z większego importu bananów, suszy i konserw owocowych oraz ze spadku reeksportu owoców południowych.

W strukturze wartościowej eksportu owoców i przetworów owocowych (bez reeksportu owoców południowych) dominują soki zagęszczone i pitne (33,4% eksportu), jabłka (25%), mrożone owoce (23,6%), pozostałe przetwory (9,7%) i pozostałe owoce (8,3%). Eksport świeżych owoców był o 18% wyższy niż w 2012 r. i wyniósł 1,49 mln ton, a wartość ich sprzedaży wzrosła do 715 mln euro, tj. o 15%. Eksport jabłek zwiększył się o 28%, do rekordowego poziomu 1,27 mln ton. Były one eksportowane głównie na rynki krajów WNP, ale udział tych krajów w wolumenie eksportu obniżył się z 85 do 77% (udział Rosji spadł z 59 do 56%, Białorusi z 13 do 12%, a Ukrainy z 9 do 4%). Udział krajów UE w eksporcie jabłek zwiększył się z 15 do 22%. Wzrósł eksport gruszek, truskawek, wiśni, czereśni, śliwek oraz jagód i borówek. Obniżył się eksport malin, porzeczek czarnych, czerwonych i białych oraz agrestu. Reeksport owoców południowych, w wyniku wzrostu cen i mniejszego zapotrzebowania na rynkach krajów WNP, zmniejszył się do 152 tys. ton, tj. o 18%. Niższy był reeksport bananów (o 31% do 13 tys. ton), mandarynek (o 15% do 46 tys. ton) i cytryn (o 32% do 8 tys. ton). Wzrósł reeksport orzechów, pomarańczy, grejpfrutów i arbuzów.

W 2013 r. wolumen eksportu przetworów owocowych wzrósł do 828 tys. ton, tj. w porównaniu z rokiem poprzednim o 7%, a jego wartość utrzymała się na poziomie 1,2 mld euro. Wyższa była sprzedaż za granicę większości przetworów owocowych. Eksport zagęszczonego soku jabłkowego (wraz z reeksportem soku sprowadzanego z Ukrainy i Mołdawii) wzrósł o 8% do 264 tys. ton, a jego wartość nie zmieniła się i wyniosła 364 mln euro. Głównymi odbiorcami koncentratu jabłkowego były Niemcy (ok. 60% wielkości eksportu), a także Wielka Brytania, Holandia, Austria i Francja. Sprzedaż pozostałych soków jabłkowych wzrosła o 52% do 62 tys. ton. Eksport owoców mrożonych nie zmienił się i wyniósł 308 tys. ton. Zwiększyła się sprzedaż mrożonych truskawek, malin, porzeczek, jagód i borówek, a obniżyła mrożonych wiśni i czereśni. Eksport dżemów, konfitur i przecierów ukształtował się na poziomie zbliżonym do roku poprzedniego. Eksport suszonych owoców (głównie suszonych jabłek) pozostał na poziomie 6,6 tys. ton, a wartość ich sprzedaży wzrosła o 24%, do 16 mln euro. Wartość eksportu owoców i ich przetworów do krajów UE-28 zwiększyła się o 7% do 1,22 mld euro.

Udział Unii w łącznej wartości sprzedaży owoców i ich przetworów wzrósł z 64% do 65%. Głównym odbiorcą tych produktów pozostały Niemcy, Wielka Brytania i Holandia. W eksporcie do krajów UE-28 liczą się przede wszystkim przetwory owocowe, chociaż ich udział w łącznej wartości eksportu na ten rynek obniżył się z 88 do 84%. Eksport do krajów WNP wzrósł o 6% do 594 mln euro (udział tego ugrupowania zwiększył się z 31 do 32%). Wartość sprzedaży do Rosji była o 14% wyższa i wyniosła 385 mln euro. Na rynek rosyjski Polska eksportowała przede wszystkim jabłka (67% łącznej wartości eksportu owoców i przetworów), gruszki, truskawki, wiśnie, czereśnie, śliwki, mrożonki owocowe oraz owoce południowe (reeksport). Wartość eksportu owoców i ich przetworów na Ukrainę obniżyła się o 19% do 113 mln euro. O spadku wartości sprzedaży zdecydował głównie niższy reeksport owoców południowych oraz mniejszy eksport jabłek. W eksporcie na Ukrainę istotne znaczenie miały także gruszki, borówki amerykańskie oraz mrożonki i konserwy owocowe.

Import owoców świeżych w 2013 r. wzrósł ilościowo do 1,27 mln ton, tj. o 2%, a wartościowo – do 988 mln euro, tj. o 10%. Wolumen importu owoców południowych zwiększył się o 4% do 1,16 mln ton, a jego wartość wzrosła o 11% do 884 mln euro. Wyższy był import bananów, pomarańczy, grejpfrutów, arbuzów, winogron, owoców awokado, nektaryn i brzoskwiń. Mniej sprowadziliśmy z zagranicy mandarynek, cytryn, owoców kiwi, moreli i ananasów. W porównaniu z rokiem poprzednim niższy był import jabłek – wolumen

o 18% (wyniósł 42 tys. ton), a wartość o 25% (17 mln euro). Wielkość importu przetworów owocowych wzrosła o 19% i wyniosła 376 tys. ton, a jego wartość zwiększyła się o 8%, do 536 mln euro.

Import soków zagęszczonych i pitnych wzrósł ilościowo o 37% do 179 tys. ton, a jego wartość pozostała na poziomie 177 mln euro. Import zagęszczonego soku jabłkowego wyniósł 92 tys. ton i był o 76% wyższy niż przed rokiem. Koncentrat soku jabłkowego sprowadzany był przede wszystkim z Ukrainy (68% wielkości importu w 2013 r., wobec 55% w 2012 r.) oraz Mołdawii i Węgier.

Rozmiary i wartość importu owoców mrożonych były zbliżone do roku poprzedniego i wyniosły odpowiednio 44 tys. ton i 74 mln euro. Wartość importu świeżych owoców i ich przetworów z krajów UE-28 wzrosła o 5% do 808 mln euro. Udział tych krajów w przywozie obniżył się natomiast z 55 do 53%. Głównym dostawcą tych produktów była Hiszpania oraz Włochy i Niemcy. Wartość przywozu z krajów WNP wzrosła z 55 do 64 mln euro, a udział tego ugrupowania pozostał na poziomie 4%.

Dodatknie saldo obrotów owocami i ich przetworami z krajami UE-28 zwiększyło się z 372 mln euro w 2012 r. do 416 mln euro w 2013 r., a z krajami WNP odpowiednio z 504 do 530 mln euro. Saldo obrotów z pozostałymi krajami było ujemne i w 2013 r. wyniosło minus 585 mln euro, wobec minus 483 mln euro w 2012 r.

WARZYWA I ICH PRZETWORY

Wartość eksportu warzyw i ich przetworów w 2013 r. wyniosła 710 mln euro i była o 11% wyższa niż w 2012 r. Wartość importu tych produktów wzrosła o 12% do 615 mln euro. Dodatkowo saldo obrotów wyniosło 95 mln euro, wobec 91 mln euro w 2012 r. Poprawa salda wynikała głównie z wyższej wartości eksportu większości świeżych warzyw oraz mrożonek warzywnych.

Wartość eksportu pieczarek i ich przetworów wzrosła o 6%, do rekordowego poziomu 368 mln euro. Wartość importu obniżyła się o 6% do 6 mln euro, a dodatkowo saldo obrotów tą grupą produktów wyniosło 362 mln euro i było o 20 mln euro wyższe niż rok wcześniej. Na eksport przeznaczane były przede wszystkim pieczarki świeże (ponad 75% sprzedaży) i trafiały one głównie do krajów UE-15 (66% eksportu) oraz do krajów WNP (25%). Największymi odbiorcami polskich pieczarek były: Niemcy, Rosja, Wielka Brytania i Francja.

W 2013 r. wolumen eksportu świeżych warzyw i ich przetworów był o 3% wyższy niż rok wcześniej i wyniósł 1,15 mln ton, a jego wartość wzrosła o 11% do 710 mln euro. Główną pozycję w polskim eksporcie świeżych warzyw zajmują pomidory. Wpływy z ich eksportu wyniosły 84 mln euro (wzrost o 6%) i stanowiły 32% łącznej wartości eksportu świeżych warzyw. Sprzedawano je przede wszystkim do: Rosji, Białorusi, Ukrainy, Wielkiej Brytanii i Czech. Wpływy z eksportu kapusty wyniosły 50 mln euro (wzrost o 44%), a ich udział w wartości eksportu sektora warzywniczego zwiększył się z 15 do 16%. Wyższe były też wpływy z eksportu marchwi, papryki, sałaty, szparagów, selerów i porów. Zmniejszył się eksport cebuli, ogórków, kalafiorów i brukselki.

W eksporcie przetworów warzywnych dominują mrożonki, a ich udział w łącznej wartości sprzedaży przetworzonych warzyw wzrósł w latach 2012-2013 z 53 do 54%. Wolumen eksportu mrożonek zwiększył się o 3% do 444 tys. ton, a konserw warzywnych – o 8% do 53 tys. ton. Wyższy był także eksport mrożonych dań gotowych, warzyw tymczasowo zakonserwowanych (głównie cebuli i papryki) oraz suszy warzywnych. Wartość eksportu większości przetworów warzywnych była wyższa niż przed rokiem i w 2013 r. wyniosła 451 mln euro. Najbardziej wzrosły wpływy ze sprzedaży warzyw tymczasowo zakonserwowanych i mrożonych dań gotowych.

Wartość eksportu produktów warzywnictwa do krajów UE-28 wzrosła o 9% do 468 mln euro. Udział krajów UE w łącznej wartości eksportu tych produktów obniżył się z 67 do 66%. Głównymi odbiorcami polskich warzyw i ich przetworów pozostały: Niemcy, Wielka Brytania, Czechy, Francja i Holandia. W eksporcie do krajów UE-28 dominowały warzywa przetworzone (ponad 70% wartości sprzedaży na ten rynek). Udział krajów WNP w łącznej wartości eksportu warzyw i ich przetworów zwiększył się z 27 do 29%. Sprzedaż do Rosji wzrosła o 17% do 148 mln euro, a na Ukrainę – o 13% do 30 mln euro (udział Rosji zwiększył się z 20 do 21%, a Ukrainy pozostał na poziomie 4%). Na rynek rosyjski Polska sprzedawała głównie kapustę, pomidory, marchew, cebulę i mrożonki warzywne, a na Ukrainę – pomidory, paprykę, mrożonki i konserwy warzywne. Spośród pozostałych krajów największym odbiorcą polskich warzyw i ich przetworów były Stany Zjednoczone.

Import świeżych warzyw był o 15% większy niż w 2012 r. i wyniósł 448 tys. ton. Przywóz przetworów obniżył się o 5% do 203 tys. ton. Wartość importu świeżych warzyw, w efekcie wzrostu cen, zwiększyła się o 19% do 406 mln euro, a przetworów warzywnych pozostała na poziomie zbliżonym do poprzedniego roku i wyniosła 208 mln euro.

W 2013 r. wzrósł import większości świeżych warzyw (poza czosnkiem, kalafiorami, porami i chrzanem). Najbardziej wzrósł przywóz białej i czerwonej kapusty (o 55% do 9 tys. ton), sałaty (o 38% do 27 tys. ton) i ogórków (o 28% do 43 tys. ton). Import pomidorów zwiększył się o 17% do 135 tys. ton. Pomidory sprowadzane były głównie z Hiszpanii, Holandii i Maroka (dostawy z tych trzech krajów stanowiły 80% wolumenu importu pomidorów). Większy był też przywóz marchwi, papryki, bakłażanów, selerów i szpinaku. W imporcie przetworów warzywnych, mimo spadku przywozu, dominują przetwory pomidorowe. Łączny udział tych przetworów w wartości importu obniżył się z 36 do 32%. Przywóz koncentratu pomidorowego obniżył się o 20% do 60 tys. ton, w tym z Chin zmniejszył się o 30% do 27 tys. ton, a z Włoch – o 24% do 15 tys. ton. Wzrósł przywóz koncentratu pomidorowego z Hiszpanii, Niemiec i Węgier. Import warzyw mrożonych zwiększył się o 11% do 39 tys. ton. Obniżył się import suszy warzywnych o 15% do 16 tys. ton. Wartość importu produktów warzywnictwa z krajów UE-28 wzrosła o 15% do 532 mln euro, a udział tych krajów w łącznym imporcie tych produktów zwiększył się do 87%. Wzrósł udział importu produktów warzywnictwa z Hiszpanii, Niemiec i Holandii. Nie zmieniło się znaczenie ich dostaw z Włoch i Węgier.

POLITYKA WSPARCIA ROLNICTWA

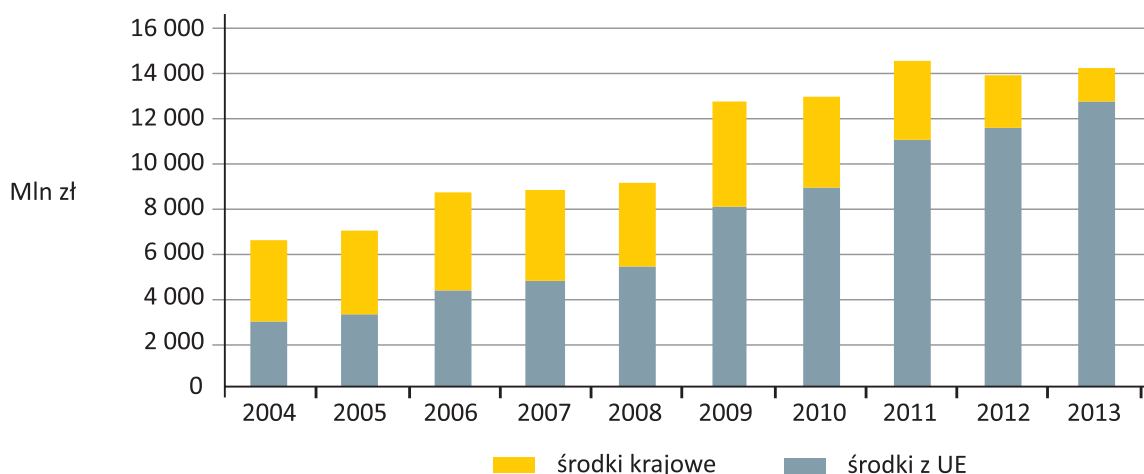
BEZPOŚREDNIE WSPARCIE DOCHODÓW ROLNICZYCH W LATACH 2004-2013

Polska, tak jak większość nowych państw członkowskich UE, stosuje system jednolitej płatności obszarowej (z ang. Single Area Payment Scheme – SAPS), w ramach którego wypłacana jest jednolita płatność obszarowa, a także wsparcie krajowe (Transitional National Aid – TNA), które realizowane było w 2013 r. w formie uzupełniającej płatności podstawowej, płatności niezwiązanej do chmielu, płatności niezwiązanej do skrobi, płatności niezwiązanej do tytoniu oraz płatności do upraw roślin przeznaczonych na paszę, uprawianych na trwałych użytkach zielonych.

Ponadto polscy rolnicy mogą liczyć na inne płatności, tj.: oddzielną płatność cukrową, oddzielną płatność do pomidorów, oddzielną płatność do owoców miękkich, od 2010 r. na wsparcie specjalne w postaci: płatności do krów, płatności do owiec, specjalnej płatności do roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych, a od 2012 r. także na wsparcie do surowca tytoniowego wysokiej jakości.

W kampanii roku 2013 o płatności bezpośrednie ubiegało się 1,36 mln rolników. Łączna kwota przewidziana do wypłaty wynosiła 14,2 mld zł. Ogółem w latach 2004-2013 w ramach płatności bezpośrednich wypłacono ok. 107 mld zł (stan na 27.06.2014 r.).

Rysunek 20. Płatności bezpośrednie wypłacone rolnikom w latach 2004-2013 (mln zł)

Źródło: MRiRW.

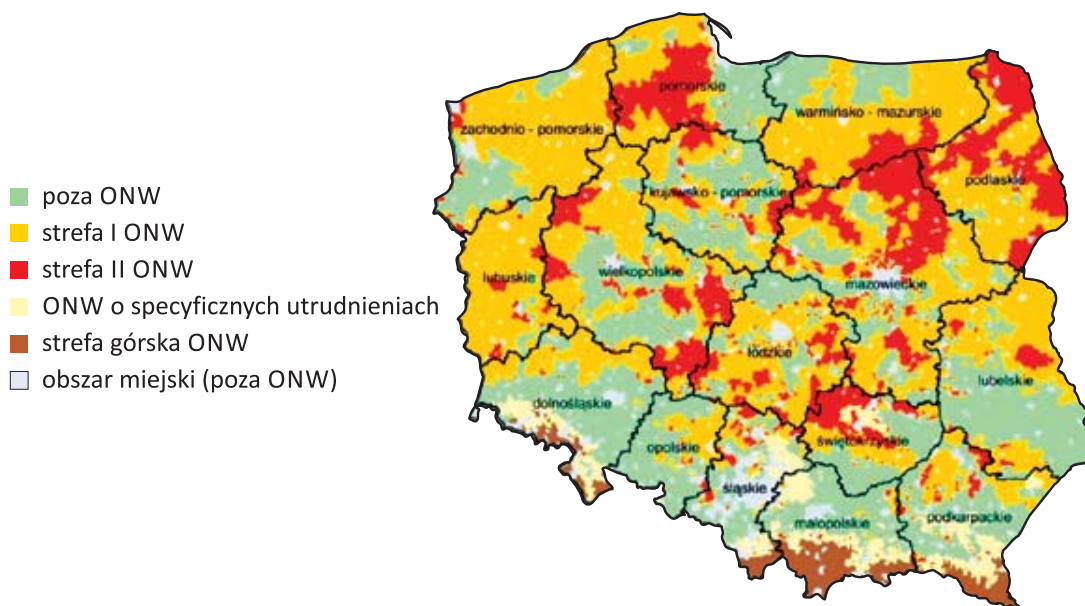
Od 2004 r. realizowany jest „Program rolnośrodowiskowy”. Druga edycja tego programu realizowana jest w ramach PROW 2007-2013. Głównym celem tego działania jest poprawa środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich, a w szczególności: utrzymanie w odpowiednim, nie pogorszonym stanie cennych siedlisk użytkowanych rolniczo lub przywrócenie ich walorów; promowanie zrównoważonego systemu gospodarowania; odpowiednie użytkowanie gleb i ochrona wód; kształtowanie struktury krajobrazu; ochrona lokalnych odmian roślin oraz lokalnych ras zwierząt gospodarskich.

W ramach kampanii naboru wniosków na w/w działanie w 2013 r. złożono łącznie w ramach PROW 2007-2013 – 120 060 wniosków na kwotę 1 643 mln zł, w tym:

- 26 195 wniosków nowych na kwotę 369,7 mln zł,
- 93 865 wniosków kontynuacyjnych na kwotę 1 275,3 mln zł.

Od 2004 r. realizowane jest również działanie „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania”. Jego celem jest zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi i tym samym utrzymanie żywotności obszarów wiejskich, a więc zapobieganie wyludnianiu się tych obszarów, a także zachowanie walorów krajobrazowych obszarów wiejskich i promocja rolnictwa przyjaznego dla środowiska. W Polsce obecnie istnieją trzy typy obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (tzw. ONW): nizinne, ze specyficznymi utrudnieniami oraz górskie. Do każdego z wymienionych typów, obszary kwalifikowane były na podstawie różnych kryteriów (mapa 2).

Mapa 2. Obszary o różnych warunkach gospodarowania

Źródło: MRiRW.

W ramach PROW 2007-2013 do 31 grudnia 2013 r. zostało przeprowadzonych siedem naborów wniosków o przyznanie płatności ONW, w ramach których złożono łącznie ok. 5,2 mln wniosków, dla których wypłacono kwotę 9,2 mld zł. Zgodnie z wydanymi decyzjami, wsparciem objętych zostało łącznie 890 tys. gospodarstw rolnych, o łącznej powierzchni 8,36 mln ha użytków rolnych.

Od 2004 r. wdrażane jest „Zalesianie gruntów rolnych”. W ramach PROW 2007-2013 przyznaje się pomoc na zalesienie nie tylko gruntów rolnych, ale również gruntów nierolnych. Zalesienie takich gruntów podnosi ich wartość ekonomiczną, korzystnie wpływa na środowisko naturalne oraz zwiększa udział lasów w globalnym bilansie CO₂. Ponadto odpowiedni sposób zakładania upraw leśnych, kształtowania ich składu gatunkowego oraz wykorzystania istniejących samosiewów, wpływa korzystnie na utrzymanie różnorodności biologicznej oraz kondycję zakładanych upraw leśnych.

Do 31 grudnia 2013 r. łącznie zalesiono 32,2 tys. ha gruntów rolnych i innych niż rolne i zrealizowano płatności w wysokości 448,2 mln zł dla 9 tys. beneficjentów. Ponadto w ramach zobowiązań PROW 2004-2006, które przeszły w ciężar budżetu PROW 2007-2013, zrealizowano płatności na kwotę 346,7 mln zł dla 8 tys. beneficjentów, których powierzchnia zalesień wyniosła 40,2 tys. ha.

BEZPOŚREDNIE WSPARCIE DOCHODÓW ROLNICZYCH PO 2013 R.

Zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającym przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach Wspólnej Polityki Rolnej oraz uchylającym rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 (Dz.Urz. UE L 30 z 31.01.2009 r., str. 16, z późn. zm.), nowy system płatności będzie składał się z następujących elementów:

- płatności podstawowej lub jednolitej płatności obszarowej (w przypadku Polski zdecydowano o wprowadzeniu jednolitej płatności obszarowej),
- płatności za praktyki rolnicze korzystne dla klimatu i środowiska („zazielenienie”),
- płatności dla małych gospodarstw,
- płatności dla młodych rolników,
- płatności związanych z produkcją,
- płatności dodatkowych, oraz
- płatności z tytułu obszarów o ograniczeniach naturalnych.

Ponadto istnieje możliwość kontynuacji przejściowego wsparcia krajowego.

Wyżej wymienione rozporządzenie przewiduje ukierunkowanie wsparcia do tzw. rolników aktywnych zawodowo poprzez wykluczenie z systemu tych właścicieli ziemi, dla których prowadzenie działalności rolniczej nie jest głównym celem. Zgodnie z zapisami rozporządzenia wsparcia nie będą otrzymywać osoby fizyczne lub prawne, które administrują portami lotniczymi, wodociągami, trwałymi terenami sportowymi i rekreacyjnymi, jak również świadczą usługi przewozu kolejowego lub usługi w zakresie obrotu nieruchomości. Wykluczenie to nie dotyczy jednak rolników, dla których roczna kwota płatności bezpośrednich nie przekracza 5 000 euro (państwo członkowskie może obniżyć tę kwotę).

Na I filar w ramach WPR na lata 2014-2020 w budżecie UE zaplanowano kwotę ogółem 21,15 mld euro. Ponadto Polska skorzystała z możliwości przesunięcia 25% koperty II filaru na lata 2015-2020 do I filaru. Oznacza to wzrost koperty płatności bezpośrednich o 2,34 mld euro, do ok. 23,5 mld euro.

Zazielenienie. W ramach nowego systemu płatności bezpośrednich wprowadzono obowiązek realizacji od 2015 r. praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska. „Zazielenienie” ma być realizowane poprzez trzy obowiązkowe praktyki: dywersyfikację upraw, utrzymanie trwałych użytków zielonych (TUZ), utrzymanie obszarów proekologicznych (tzw. EFA) lub praktyki równoważne (przynoszące ten sam, bądź wyższy poziom korzyści dla środowiska i klimatu jako praktyki obowiązkowe). Praktyki równoważne mogą obejmować elementy programu rolno-środowiskowego oraz rolno-środowiskowo-klimatycznego. Lista praktyk równoważnych została określona w załączniku do rozporządzenia nr 1307/2013. Gospodarstwa posiadające do 15 ha gruntów ornych będą wyłączone z wymogu utrzymywania obszarów proekologicznych, których odsetek ma w 2015 r. wynosić 5% i w późniejszym terminie, w 2017 r., może zostać podniesiony do 7%. Lista kategorii gruntów traktowanych jako proekologiczne obejmuje m.in. uprawy wiążące azot (motylkowate) i międzyplony, grunty ugorowane, elementy krajobrazu, włączając elementy położone na obszarze przylegającym do gruntu ornego, strefy buforowe, włączając strefy buforowe na TUZ różniące się od przylegającego gruntu rolnego, pokrywę zieloną, obszary pod zagajnikami o krótkiej rotacji, na których nie stosuje się środków ochrony roślin oraz dopuszcza ograniczone stosowanie nawozów mineralnych, pasy działki przylegającej do krawędzi lasu. Do określenia procentowej powierzchni obszarów EFA kraje będą mogły stosować odpowiednie współczynniki ważenia i przekształcenia uwzględniające znaczenie poszczególnych obszarów dla środowiska. Jednocześnie umożliwiono wspólne wypełnianie praktyki EFA rolnikom, których gospodarstwa położone są w bliskiej odległości.

Gospodarstwa poniżej 10 ha powierzchni gruntów ornych będą wyłączone z wymogu dywersyfikacji upraw. Dla gospodarstw między 10 a 30 ha wymagane będą minimum 2 różne uprawy na gruntach ornych; uprawa główna nie może zajmować więcej niż 75% gruntów ornych. Natomiast gospodarstwa powyżej 30 ha gruntów ornych będą musiały posiadać minimum 3 różne uprawy na gruntach ornych, przy czym uprawa główna nie może zajmować więcej niż 75% gruntów ornych, a dwie uprawy główne łącznie nie mogą zajmować więcej niż 95% gruntów ornych.

Obowiązek utrzymania TUZ na poziomie gospodarstwa ograniczono do wyznaczonych przez państwa członkowskie TUZ cennych przyrodniczo na obszarach Natura 2000, obejmujących gleby torfowe i podmokłe. Ponadto, jeśli w danym kraju lub regionie udział TUZ w całkowitej powierzchni UR nie zmniejszył się

o więcej niż 5%, wprowadzono możliwość kontroli utrzymania TUZ na poziomie kraju lub regionu wprowadzono możliwość kontroli utrzymania TUZ na poziomie kraju.

Sankcje za nieprzestrzeganie wymogów zazielenienia po okresie przejściowym (2015-2016), w którym kara będzie wynosić 100% kwoty przeznaczonej na zazielenienie, mają wynosić 120%, a rok później 125% kwoty płatności „zielonej.”

Wsparcie dla młodych rolników. Jest to działanie obowiązkowe dla państwa członkowskiego. Na ten rodzaj wsparcia można przeznaczyć do 2% koperty krajowej. Do płatności będą się kwalifikować rolnicy, którzy po raz pierwszy zakładają gospodarstwo rolne jako kierujący gospodarstwem rolnym lub którzy założyli już takie gospodarstwo rolne w ciągu pięciu lat przed pierwszym złożeniem wniosku w ramach systemu jednolitej płatności obszarowej oraz których wiek w roku składania wniosku nie przekracza 40 lat. Za młodych rolników będą mogły zostać uznane również osoby prawne, pod warunkiem, że choć jedna osoba fizyczna, spełniająca kryteria młodego rolnika, będzie sprawowała efektywną i długoterminową kontrolę nad osobą prawną (samodzielnie lub z innymi osobami).

Wsparcie związane z produkcją. Na ten rodzaj wsparcia kraje będą mogły, co do zasady, przeznaczyć do 10% koperty na płatności bezpośrednie (8% + 2% na rośliny strączkowe), a niektóre kraje (m.in. te, które stosowały SAPS, w tym Polska) do 15% koperty (13% + 2% na rośliny strączkowe). Płatności będzie można stosować w następujących sektorach: zboża, nasiona oleiste, rośliny wysokobiałkowe, rośliny strączkowe, len, konopie, ryż, orzechy, ziemniaki skrobiowe, mleko i przetwory mleczne, nasiona, mięso baranie i mięso kozie, wołowina i cielęcina, oliwa z oliwek, jedwabniki, susz paszowy, chmiel, burak cukrowy, trzcina cukrowa i cykorja, owoce i warzywa oraz zagajniki o krótkiej rotacji.

Wsparcie dla małych gospodarstw. Do systemu dla małych gospodarstw rolnicy będą mogli przystąpić tylko w pierwszym roku jego stosowania, tj. w roku 2015. Rolnik będzie mógł wystąpić z tego systemu, przy czym będzie to wiązało się z brakiem możliwości ponownego w nim udziału w kolejnych latach. Przepisy wspólnotowe nie definiują małego gospodarstwa, a jedynie określają maksymalną kwotę wsparcia (1250 euro/gosp.) przyznanego w ramach płatności dla małych gospodarstw. Rolnicy uczestniczący w tym systemie będą zwolnieni z kontroli norm i wymogów wzajemnej zgodności, a także z obowiązku stosowania praktyk w zakresie zazielenienia.

Wsparcie dodatkowe. Państwo członkowskie może wykorzystać do 30% rocznej krajowej koperty finansowej na dodatkową płatność obszarową. Płatność ta może być przyznawana do ustalonej przez państwo członkowskie powierzchni kwalifikujących się hektarów we wszystkich gospodarstwach, ale w liczbie nie większej niż 30 ha. Płatność dodatkowa pozwala na ukierunkowanie części krajowego pułapu środków na małe i średnie gospodarstwa. Stawka płatności dodatkowych nie może być wyższa niż 65% średniej krajowej płatności na hektar.

Przejściowe wsparcie krajowe zgodnie z przepisami unijnymi ma charakter degresywny, tj. co roku dopuszczalny próg procentowy jest mniejszy o 5 punktów procentowych. Rozważane jest stosowanie przejściowego wsparcia krajowego w sektorze tytoniu. W przypadku możliwości uruchomienia takiego mechanizmu, możliwa byłaby kontynuacja stosowania wsparcia niezwiązanego z produkcją w tym sektorze w latach 2015-2020.

Ponadto prowadzono prace dotyczące projektowania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 w zakresie „Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego” oraz działania „Rolnictwo ekologiczne”. Efektem prowadzonych prac było powstanie szczegółowej propozycji kształtu tych działań oraz przekazanie ich do oceny Komisji Europejskiej w kwietniu 2014 r.

W ramach Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego zaproponowano 7 pakietów tj.:

- Rolnictwo zrównoważone,
- Ochrona gleb i wód,
- Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych,
- Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000,
- Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000,
- Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie,
- Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie.

W ramach Rolnictwa Ekologicznego zaplanowano wspieranie gospodarstw będących w okresie konwersji na produkcję metodami ekologicznymi lub już po okresie konwersji, posiadających ważne certyfikaty wydane przez upoważnione jednostki certyfikujące.

W ramach działania Rolnictwo ekologiczne zaproponowano 6 pakietów tj.:

- Uprawy rolnicze,
- Uprawy warzywne,
- Uprawy zielarskie,
- Uprawy sadownicze,
- Uprawy paszowe na gruntach ornych,
- Trwałe użytki zielone.

Projekt PROW na lata 2014-2020 znajduje się na stronie internetowej MRiRW pod adresem: <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2014-2020>

REALIZACJA PROGRAMU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH W LATACH 2007-2013

Od 2007 roku w Polsce realizowany jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, który ułatwiał procesy modernizacji i rozwoju rolnictwa, gospodarki żywnościowej oraz zrównoważony i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich. Program ten jest kontynuacją wsparcia UE dla wsi i rolnictwa, jakie miało miejsce w ramach przedakcesyjnego programu SAPARD, Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” oraz Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006. Na realizację PROW 2007-2013 przewidziano kwotę ponad **17,2 mld euro**, z czego przeszło 13,2 mld euro to środki pochodzące z budżetu UE (Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich). W wyniku przeglądu Wspólnej Polityki Rolnej dokonanego w 2010 roku całkowita alokacja dla Programu została zwiększona o prawie **170 mln euro**. W przypadku Polski środki te są przeznaczane na realizację projektów z zakresu restrukturyzacji produkcji mleka, gospodarki wodnej i bioróżnorodności.

W Polsce PROW 2007-2013 realizowany jest poprzez 22 działania zgrupowane w czterech osiach tematycznych:

Oś 1 – **Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego**

Oś 2 – **Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich**

Oś 3 – **Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej**

Oś 4 – **Leader**

Oś 1 PROW 2007-2013 **Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego**, zwana osią gospodarczą, obejmuje 11 działań. Jednym z głównych celów działań realizowanych w ramach osi gospodarczej jest przyspieszenie przekształceń strukturalnych poprzez zapewnienie wsparcia dla młodych rolników i źródła utrzymania osobom w wieku przedemerytalnym, rezygnującym z działalności rolniczej. Działania Osi 1 realizują cele związane ze wzmocnieniem konkurencyjności sektora rolnego i branży rolno-spożywczej. Z uwagi na niski stopień specjalizacji gospodarstw rolnych, nie doinwestowanie w zakresie infrastruktury produkcji rolnej i rozdrobnienie struktury obszarowej, które przekłada się na mniejszą efektywność produkcji, w ramach działań Osi 1 zapewnione zostały także odpowiednie instrumenty wsparcia na pokrycie kosztów dostosowujących gospodarstwa rolne do rosnących wymagań wspólnotowych (w tym związanych z ochroną środowiska) oraz wzmożonej presji konkurencyjnej ze strony producentów z innych krajów unijnych i krajów trzecich. W tym celu uruchomiono działania wspierające proces restrukturyzacji gospodarstw rolnych, wzmocnienie ich kapitału rzeczowego i wspieranie konkurencyjności. Instrumenty wsparcia w ramach Osi 1 skierowane zostały także na poprawę konkurencyjności przemysłu spożywczego, w szczególności w odniesieniu do mikro i małych przedsiębiorstw, oraz wsparcie kreowania wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej. Poprawa konkurencyjności sektora rolnego realizowana jest także poprzez zapewnienie wsparcia w zakresie podnoszenia jakości produkcji i tworzenia grup zrzeszających producentów rolnych. Dla poprawy konkurencyjności gospodarowania ważne są także działania wspierające podnoszenie poziomu wykształcenia i kwalifikacji; kształcenie zawodowe oraz wspieranie korzystania z usług doradczych.

W ramach Osi 1 zawarto ponad 185 tys. umów na kwotę ponad 28,6 mld zł. Wypłacono ponad 23,4 mld zł, w tym 17,6 mld zł ze środków EFRROW, co stanowi ponad 75% alokacji środków EFRROW przeznaczonych na Oś 1.

Efekty rzeczowe Osi 1 PROW 2007-2013 są imponujące. W ramach trzech działań inwestycyjnych Osi 1 (Ułatwianie startu młodym rolnikom, Modernizacja gospodarstw rolnych, Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych oraz wprowadzenie odpowiednich działań zapobiegawczych) rolnicy zakupili ponad 250 tys. maszyn i urządzeń do produkcji, w tym ponad 39 tys. ciągni-

ków rolniczych oraz wybudowali i zmodernizowali ponad 3,3 mln m² budynków gospodarczych. W celu ułatwienia przejmowania lub zakładania gospodarstw rolnych przez osoby młode o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych przyznano pomoc ponad 23 tys. młodym rolnikom i zrealizowano na ich rzecz płatności na kwotę prawie 1,6 mld zł. Wsparciem objęto również 906 podmiotów sektora rolno-spożywczego – na realizację przedsięwzięć modernizujących zakłady przetwórcze. Pomoc finansowa w tym zakresie wyniosła ponad 2,1 mld zł. PROW 2007-2013 wspierał również gospodarstwa, które ucierpiały w wyniku klęsk naturalnych – do końca 2013 r. w ramach odtworzenia produkcji zrealizowano 3902 operacje. Ponadto zakończona została budowa ponad 170 km wałów przeciwpowodziowych oraz regulację koryt rzek i dorzeczy na długości przeszło 270 km. Wsparcie przemian strukturalnych prowadzone było także poprzez scalanie gruntów; do końca 2013 r. operacje scaleniowe przeprowadzono na łącznie 88,4 tys. ha gruntów rolnych i leśnych. Wspierany był także udział rolników i osób zatrudnionych w leśnictwie w szkoleniach zawodowych oraz korzystanie z usług doradczych. Łącznie do końca 2013 r. ze wsparcia szkoleniowego skorzystało ponad 170 tys. osób i ponad 140 tys. z usług doradczych.

Oś 2 PROW 2007-2013 **Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich** realizowany jest poprzez 4 działania. Działanie Program rolnośrodowiskowy, realizowany w gospodarstwach rolnych, przyczynia się do ochrony i poprawy stanu środowiska naturalnego obszarów wiejskich. Wspieranie utrzymywania działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania zapobiega natomiast marginalizacji i zaprzestaniu działalności rolniczej na gruntach rolnych o słabszej jakości. Działania wspierające zalesianie gruntów rolnych i innych oraz inwestycje w zakresie ochrony i odtwarzania potencjału leśnego zniszczonego przez katastrofy naturalne umożliwiają poprawę stanu lasów w Polsce. Z Osi 2 PROW 2007-2013 skorzystało najwięcej beneficjentów.

Do końca 2013 r. łącznie w ramach tej osi na rzecz 946,6 tys. beneficjentów wypłacono ok. 17,5 mld zł, w tym 14 mld zł z środków EFRROW, co stanowi prawie 83% alokacji środków EFRROW przeznaczonych na Oś 2.

Płatnościami rolnośrodowiskowymi w ramach zobowiązań podjętych w PROW 2007-2013 objęto powierzchnię fizyczną wynoszącą ponad 2,6 mln ha. Ponad 889 tys. gospodarstw rolnych położonych na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach dla gospodarowania otrzymało wsparcie w kwocie ponad 9,2 mld zł. W ramach PROW 2007-2013 zalesiono powierzchnię ponad 32 tys. ha, dodatkowo w ramach PROW 2004-2006 zalesiono powierzchnię ponad 40 tys. ha. Odtworzono ponad 31 tys. ha lasów zniszczonych przez katastrofy i wykonano działania zapobiegawcze związane z przeciwdziałaniem zagrożeniu pożarowemu w lasach na powierzchni ponad 203 tys. ha.

Oś 3 PROW 2007-2013 **Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej** obejmuje 4 działania. Wpiera się dywersyfikację działalności gospodarczej i tworzenie pozarolniczych źródeł dochodów, rozwój przedsiębiorczości, budowa infrastruktury technicznej oraz ochrona dziedzictwa kulturowego. Realizowane w ramach tej osi działania pozwalają na poprawę jakości życia na obszarach wiejskich i rozwój zatrudnienia. Zmieniają one polską wieś, pobudzają działalność gospodarczą i przeciwdziałają wyludnianiu się obszarów wiejskich, aktywizują mieszkańców wsi i tworzą silniejsze poczucie więzi z miejscem zamieszkania oraz regionem. W ramach Osi 3, do końca 2013 r. zawarto ponad 38 tys. umów na kwotę prawie 13,6 mld zł. Wypłacono już ponad 8,9 mld zł, w tym 6,1 mld zł ze środków EFRROW, co stanowi ponad 54% limitu środków EFRROW przeznaczonych na Oś 3.

Dzięki zrealizowanym operacjom w ramach Osi 3 ponad 12,2 tys. rolników lub członków ich rodzin podjęło działalność pozarolniczą, głównie w sferze usług. Mikroprzedsiębiorcy utworzyli 13,8 tys. nowych miejsc pracy. W ramach wsparcia infrastruktury technicznej wybudowano 15,41 tys. km sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, wykonano ponad 33 tys. kanalizacji zagrodowych, wybudowano 420 oczyszczalni ścieków, utworzono system zbioru, segregacji i wywozu odpadów komunalnych, który umożliwia zagospodarowanie ponad 245 tys. ton śmieci. Stworzona została ponadto możliwość wytwarzania prawie 210 MW energii ze źródeł odnawialnych.

W ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” wybudowano, zmodernizowano lub wyposażono przeszło 3,5 tys. świetlic, domów kultury, budynków rekreacyjnych i sportowych służących mieszkańcom wsi. Powstało 2,2 tys. obiektów sportowych, placów zabaw i miejsc rekreacji oraz ponad 100 km ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych. Wsparciem w ramach PROW 2007-2013 objęto również blisko 900 obiektów małej architektury. Odnowiono 475 zabytkowych budynków architektury sakralnej i cmentarzy oraz 72 budynki wpisane do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków. Odnowiono 20 pomników historii i miejsc pamięci oraz zagospodarowano na cele rekreacyjne blisko 90 zbiorników i cieków wodnych oraz ukształtowano 1554 centrów wsi.

Oś 4 **Leader** PROW 2007-2013 obejmuje 3 działania. Głównym celem osi Leader jest aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie potencjału społecznego na wsi, zwiększanie możliwości zdobywania środków finansowych i ich wykorzystania, a także polepszanie zarządzania lokalnymi zasobami i ich waloryzacja. Oś 4 Leader wpływa na kształtowanie pozytywnych postaw ludzi mieszkających na wsi. Doświadczenia z wdrażania osi Leader pokazują, że jest to oś adresowana szczególnie do mieszkańców wsi, którzy chcą w sposób świadomy i metodyczny wpływać na rozwój swojego miejsca zamieszkania oraz kształtować ład przestrzenny w sposób zrównoważony, zgodnie ze swoimi wyobrażeniami i potrzebami.

Do końca 2013 r. w ramach realizacji działań Osi 4 Leader zawartych zostało prawie 28,4 tys. umów na kwotę blisko 2,6 mld zł. Wyplacono już blisko 1,6 mld zł, co stanowi wykorzystanie blisko 42% limitu środków EFFROW. Poprzez oś Leader 335 lokalnych grup działania (LGD) realizuje lokalne strategie rozwoju na łącznym obszarze 291,3 tys. km² zamieszkałym przez ponad 18 mln ludzi.

W ramach realizacji lokalnych strategii rozwoju opracowanych przez LGD zorganizowano prawie 3,5 tys. imprez kulturalnych i sportowych. Wybudowano, zmodernizowano lub wyposażono przeszło 2 tys. świetlic, domów kultury, budynków rekreacyjnych i sportowych, 1,7 tys. obiektów sportowych, placów zabaw i miejsc rekreacji, 749 obiektów małej architektury. Utworzono lub zrewitalizowano 164 tereny zielone, parki i inne miejsca wypoczynku. Odnowiono blisko 150 zabytkowych budynków architektury sakralnej i cmentarzy. Zagospodarowano 70 zbiorników i cieków wodnych oraz ukształtowano blisko 850 centrów wsi. W ramach wsparcia rozwoju przedsiębiorczości utworzono 580 miejsc pracy.

Przebieg realizacji Programu jest monitorowany na bieżąco. Do końca 2013 r. zakontraktowano 91% środków Programu. Zrealizowano płatności na kwotę blisko 52 mld zł, w tym 39,28 mld zł ze środków EFFROW, co stanowi ponad 71% alokacji środków EFFROW.

Realizacja PROW 2007-2013 zakończy się w 2015 roku. Podsumowanie efektów programu będzie przedmiotem oceny, która będzie przeprowadzona w 2016 roku.

PROGRAM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH NA LATA 2014-2020

W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi zakończone zostały, trwające od 2012 r. prace związane z przygotowaniem projektu **Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020)**. Projekt Programu został 15 kwietnia 2014 r. przyjęty przez Radę Ministrów i przekazany do akceptacji Komisji Europejskiej.

PROW 2014-2020 stanowi jeden z instrumentów realizacji **Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020** a jednocześnie jest jednym z narzędzi realizacji unijnej **Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020**. Jako jeden z programów objętych Umową Partnerstwa, skonstruowaną na podstawie przepisów UE, PROW 2014-2020, określa strategię i zasady wykorzystania środków unijnych Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) dla rozwoju polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich. Celem głównym PROW 2014-2020 jest poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich. Program realizował będzie 6 priorytetów Unii w zakresie obszarów wiejskich, określonych w art. 5 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW):

Priorytet 1 Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich – realizowany będzie poprzez następujące działania:

- Transfer wiedzy i działalność innowacyjna,
- Usługi doradcze,
- Współpraca.

Planowany budżet wynosi ok. 151 mln euro.

Priorytet 2 Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych – realizowany będzie poprzez następujące działania:

- Modernizacja gospodarstw rolnych,
- Restrukturyzacja małych gospodarstw,

- Rozwój usług rolniczych,
- Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa,
- Premie dla młodych rolników.

Planowany budżet wynosi ok. 4 346 mln euro.

Priorytet 3 Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie – realizowany będzie poprzez następujące działania:

- Przetwórstwo i marketing produktów rolnych,
- Systemy jakości produktów rolnych,
- Grupy producentów,
- Podstawowe usługi targowiska,
- Przywracanie potencjału rolnego zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych.

Planowany budżet wynosi ok. 1 569 mln euro.

Priorytet 4 Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa – realizowany będzie poprzez następujące działania:

- Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne,
- Rolnictwo ekologiczne,
- Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi,
- Scalanie gruntów.

Planowany budżet wynosi ok. 4 229 mln euro.

Priorytet 5 Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym – realizowany będzie poprzez następujące działanie:

- Zalesianie i tworzenie terenu zalesionego.

Planowany budżet wynosi ok. 301 mln euro.

Priorytet 6 Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich – realizowany będzie poprzez następujące działania:

- Premie na rozwój działalności pozarolniczej,
- Podstawowe usługi na obszarach wiejskich i odnowa wsi,
- Leader.

Planowany budżet wynosi ok. 2 148 mln euro.

Łączne środki publiczne przeznaczone na realizację Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 wyniosą ponad 13,5 mld euro (w tym środki UE 8,6 mld zł, krajowe środki publiczne 4,9 mld zł).

Przyszli beneficjenci Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 i wszyscy inni zainteresowani mogą zapoznać się z przyjętym przez Radę Ministrów projektem Programu, opublikowanym na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi pod adresem: www.minrol.gov.pl, w zakładce PROW 2014-2020.

PRZYGOTOWANIA DO WDRAŻANIA POLITYKI SPÓJNOŚCI W LATACH 2014-2020

Ważnym etapem przygotowań do wdrażania wsparcia, które będzie finansowane z budżetu UE w latach 2014-2020 było przygotowanie tzw. **umowy partnerstwa**. Zgodnie z nowymi przepisami UE dokument ten określa strategię wykorzystania przez Polskę środków z Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych, tj. w ramach Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybołówstwa.

W pracach nad Umową Partnerstwa dołożono wielu starań, aby zapewnić należyte uwzględnienie wyzwań rozwojowych stojących przed obszarami wiejskimi, w ramach nie tylko Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, ale także programów operacyjnych Polityki Spójności. W efekcie Umowa Partnerstwa zakłada, iż ważnym obszarem wsparcia w ramach funduszy UE będą obszary wiejskie i zależne od rybactwa, na których działania będą prowadzone z uwzględnieniem zapisów Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi,

Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020. Wśród wyodrębnionych w Umowie obszarów strategicznej interwencji (OSI), wskazano **obszary wiejskie, w szczególności o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe.**

Poza wskazaniem w Umowie Partnerstwa głównych kierunków wsparcia obszarów wiejskich i rolnictwa w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Obszarów Wiejskich (EFRROW), dokument ten przewiduje, iż w ramach Polityki Spójności na działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich zostanie przeznaczonych ok. **5,2 mld euro** w formie dedykowanych instrumentów we właściwych programach krajowych i regionalnych. Powyższe wsparcie koncentrować się będzie na rozwoju przedsiębiorczości i lepszym wykorzystaniu kapitału ludzkiego, w tym reorientacji zawodowej rolników (ok. 1,5 mld euro), rewitalizacji społecznej i infrastrukturalnej (ok. 2 mld euro) oraz infrastrukturze wodno-kanalizacyjnej i przeciwpowodziowej (ok. 1,7 mld euro).

Poza dedykowanymi instrumentami zakłada się wsparcie obszarów wiejskich w ramach pozostałych dziedzin, będących przedmiotem horyzontalnych działań Polityki Spójności, wdrażanych bez rozróżniania pomiędzy poszczególnymi typami obszarów. Należy w tym kontekście wskazać takie przykładowe zagadnienia, jak: wyodrębnienie i wspieranie inteligentnych specjalizacji związanych z rolnictwem, rybactwem oraz przemysłem rolno-spożywczym; działania dotyczące technologii komunikacyjno-informacyjnych; wsparcie dla odnawialnych źródeł energii oraz termomodernizacji budynków; działania o charakterze horyzontalnym dotyczące wspierania przedsiębiorczości; wspieranie inwestycji w zakresie gospodarki odpadami, wspieranie przedszkoli na obszarach wiejskich, a także inne działania adresowane do placówek edukacyjnych; wspieranie usług społecznych oraz ekonomii społecznej itp.

Po trwających w 2013 r. i na początku 2014 r. intensywnych pracach Komisja Europejska zatwierdziła polską Umowę Partnerstwa w dniu 23 kwietnia 2014 roku. Polska jest jednym z pierwszych państw UE, które zakończyły negocjacje tego strategicznego dokumentu. Zatwierdzenie Umowy Partnerstwa przez Komisję Europejską otworzyło drogę do uzgodnień regionalnych i krajowych programów operacyjnych Polityki Spójności oraz PROW 2014-2020².

² W dniu 16 grudnia 2013 r., po ponad dwóch latach intensywnych prac, ministrowie rolnictwa UE formalnie zatwierdzili ramy legislacyjne Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2014-2020. Podpisane dzień później przez przewodniczących Rady i Parlamentu teksty rozporządzeń zostały opublikowane w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej numer L 347 z 20 grudnia 2013 roku. Publikacja aktów prawnych umożliwia finalizację prac nad przygotowaniem przepisów na poziomie UE i krajowym koniecznych do wdrożenia zmian WPR.

RYBOŁÓWSTWO MORSKIE

POŁOWY BAŁTYCKIE I DALEKOMORSKIE

Morskie wody wewnętrzne zajmują w Polsce powierzchnię 2005 km², a morze terytorialne 8682 km². Strefa przybrzeżna Morza Bałtyckiego obejmuje 36 gmin na terenie 18 powiatów w województwie pomorskim, zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim. Morze Bałtyckie jest akwenem wysłodzonym, w którym średnie zasolenie zmniejsza się w miarę oddalania od cieśnin duńskich. Polskie obszary morskie uznawane są za bogate w zasoby rybne. Polskie rybołówstwo morskie dzieli się na rybołówstwo bałtyckie (zaangażowana jest zdecydowanie przeważająca część floty) oraz rybołówstwo dalekomorskie.

Polskie rybołówstwo podlega zasadom obowiązującym w UE – obowiązują kwoty połowowe ustalane co-rocennie przez Radę Unii Europejskiej. W odniesieniu do Morza Bałtyckiego możliwości połowowe na rok 2013 określiło rozporządzenie Rady (UE) nr 1088/2012 z dnia 20 listopada 2012 r. ustalające uprawnienia do połowów na 2013 rok w odniesieniu do pewnych stad ryb i grup stad ryb w Morzu Bałtyckim.

Dla polskich rybaków łowiących w Bałtyku największe znaczenie ekonomiczne mają połowy dorszy, które podlegają licznym ograniczeniom wynikającym m.in. z planu odbudowy zasobów tego gatunku (ograniczenie wzrostu limitów połowowych, okresy ochronne, obostrzenia w stosowaniu niektórych narzędzi połowowych). W coraz większym stopniu na dochody polskich rybaków wpływają połowy ryb pelagicznych (szproty i śledzie). Rybami chętnie poławianymi i równie cennymi gospodarczo są także ryby łososiowate (łososie, trocie) i płaskie. Połowy ryb na Morzu Bałtyckim w 2013 r. wyniosły 134 tys. ton.

Kwota połowowa szprotów bałtyckich dostępna dla Polski w 2013 roku wynosiła 73,4 tys. ton³ i była o ponad 10% wyższa niż w roku poprzednim. Znaczny wzrost cen szprotów, dobre wydajności połowowe oraz niekorzystna sytuacja w rybołówstwie dorszowym spowodowały wzrost zainteresowania połowami tych ryb i w konsekwencji szybkie wykorzystanie limitu oraz konieczność wcześniejszego zamknięcia połowów ryb pelagicznych (śledzi i szprotów).

Natomiast łączne połowy pozyskane w 2013 r. z łowisk dalekomorskich wyniosły 61,4 tys. ton, przy czym większość z tej kwoty stanowiły połowy na obszarze wód Afryki Zachodniej. Głównymi rejonami prowadzenia połowów przez statki dalekomorskie w 2013 roku były wody będące pod jurysdykcją Islamskiej Republiki Mauretańskiej i Republiki Gwinei, obszary zarządzane przez Komisję Rybołówstwa Północno-Wschodniego Atlantyku (NEAFC), a także obszar Morza Północnego oraz wody norweskie. Do głównych gatunków poławianych przez polskie statki dalekomorskie należą: na łowiskach półkuli północnej – dorsz, płamiak, czarniak, karmazyn, halibut, a na łowiskach północno-zachodniej części Afryki główne gatunki występujące w połowach to: makrela, ostrobok, sardynka, sardynela atlantycka i pałasz.

RYNEK RYB

Podaż ryb, przetworów rybnych i owoców morza na rynek krajowy, według wstępnych danych, wyniosła w 2013 r. 479,2 tys. ton (w ekwiwalencie wagi żywej) i była o 6,9% większa niż rok wcześniej. Wpłynęło na to zwiększenie połowów własnych (zarówno morskich, jak i produkcji oraz połowów śródlądowych) oraz wzrost importu netto.

Szacuje się, że w 2014 r. nastąpi nieznaczne pogorszenie sytuacji podaży-popytowej na rynku krajowym, gdzie ograniczająco oddziaływać będą spodziewane wzrosty cen ryb i owoców morza na rynkach światowych oraz spadek połowów krajowych. W konsekwencji podaż ryb na rynek w 2014 r. może obniżyć się o ok. 2,7% do 466 tys. ton (tab. 23).

3 Całkowite połowy szprota wyniosły ok. 81 tys. ton.

Tabela 23. Bilans ryb i owoców morza w Polsce (tys. ton masy żywej ryb)⁴

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013 ^a	2014 P
Połowy morskie	170,8	179,9	179,7	195,4	183,0
w tym: bałtyckie	110,1	110,8	120,6	134,0	123,0
dalekomorskie	60,7	69,1	59,1	61,4	60,0
Połowy śródkowodne i akwakultura	45,1	48,3	50,4	51,7	53,1
Razem połowy krajowe	215,9	228,2	230,1	247,1	236,1
Import	778,3	774,0	770,6	836,2	805,0
Eksport	492,1	520,7	552,5	604,1	575,0
Podaż ryb konsumpcyjnych na rynek krajowy ^b	500,9	472,7	448,2	479,2	466,1

^a dane wstępne, ^b w podaży ryb na rynek nie uwzględniono części połowów dalekomorskich, które zostały przetworzone na mączkę rybną i nie były przeznaczone do konsumpcji (w 2010 r. – 1,2 tys. ton, w 2011 r. – 8,8 tys. ton), P – prognoza

Źródło: dane MIR-PIB oraz szacunek IERiGŻ-PIB na podstawie danych IRŚ.

Poprawa relacji cenowych i obniżki cen wielu gatunków ryb w 2013 r. spowodowały zahamowanie silnej tendencji spadkowej spożycia ryb w kraju (o 20% w okresie 4 lat) i wzrost popytu do 12,6 kg/osobę (o 7,7%). Zwiększyła się konsumpcja zarówno ryb morskich (o 8,5%), jak i śródkowodnych (o 5,1%), przy nieznacznym ograniczeniu popytu na owoce morza (o 3,6%). W strukturze spożycia ryb i owoców morza dominują mintaje, śledzie, makrele i łososie (51% udział). Szacuje się, że w 2014 r. konsumpcja ryb w Polsce może się obniżyć pod wpływem przyspieszenia dynamiki wzrostu cen. W 2013 r. odnotowano zwiększenie obrotów handlu zagranicznego rybami, owocami morza oraz ich przetworami, przy pogarszającym się saldzie wymiany. Na wolumen eksportu (wzrost o 9,3% w ekwiwalencie wagi żywej) wpływ miał przede wszystkim wzrost połowów własnych, a w konsekwencji sprzedaż ryb bezpośrednio z burt statków w portach zagranicznych. Rosnący popyt krajowy decydował natomiast o zwiększonym imporcie sektora (wzrost o 8,5%). Wartość obrotów handlu rybami determinowana była w 2013 r. głównie przez utrzymujące się wysokie ceny transakcyjne dominujących w strukturze łososi. Relatywnie niewielkie podwyżki ich cen w eksporcie względem cen płaconych za surowiec w imporcie spowodowały, że ujemne saldo obrotów handlu wyniosło w 2013 r. 95 mln euro, podczas gdy przed rokiem odnotowano niewielką nadwyżkę. Handel zagraniczny sektora rybnego stanowi ważną część w wymianie produktami rolno-spożywczymi i obejmował w 2013 r. 7,0% jego całkowitego eksportu (1 391 mln euro) i 10,5% importu (1 486 mln euro). Ocenia się, że w 2014 r. może obniżyć się wolumen handlu rybami i owocami morza (spadek połowów i popytu krajowego), ale utrzymanie obserwowanego w pierwszych miesiącach br. znacznego wzrostu cen uzyskiwanych w eksporcie pozwoli na poprawę salda wymiany.

Tabela 24. Wielkość i struktura produkcji przetwórstwa rybnego (ton)^a

Wyszczególnienie	2012	2013	Struktura (%)		Wskaźniki dynamiki 2013/2012
			2012	2013	
1. Ryby mrożone	34 602	54 670	9,8	14,1	158,0
2. Mięso z ryb mrożone	9 790	13 282	2,7	3,4	135,7
3. Filety świeże	7 607	8 370	2,2	2,2	110,0
4. Filety mrożone	25 254	25 129	7,1	6,5	99,5
5. Ryby solone	11 382	13 777	3,2	3,5	121,0
6. Ryby wędzone	74 526	78 563	21,0	20,2	105,4
7. Konserwy	47 828	49 906	13,5	12,8	104,3
8. Prezerwy	17 435	17 301	4,9	4,5	99,2
9. Marynaty	83 543	83 709	23,6	21,5	100,2
10. Pozostałe wyroby ^b	42 540	43 964	12,0	11,3	103,3
Ogółem produkcja	354 507	388 671	100,0	100,0	109,6

^a wyroby konsumpcyjne, ^b wyroby kulinarne i garmazeryjne, sałatki, paprykarze, pasty i pasztety z ryb

Źródło: obliczenia MIR-PIB na podstawie materiałów GUS o produkcji podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących wynosiła 50 osób i więcej.

4 Liczby względne (wskaźniki, odsetki) w całym raporcie obliczono z reguły na podstawie danych bezwzględnych wyrażonych z większą dokładnością niż podano w publikacji. Ze względu na zaokrąglenia danych w niektórych przypadkach sumy składników mogą się różnić od podanych wielkości ogółem.

W 2013 r. produkcja ryb, przetworów rybnych i owoców morza w dużych zakładach przetwórstwa rybnego zwiększyła się w o 9,6% do 388,7 tys. ton. Wpłynął na to głównie wzrost produkcji ryb mrożonych w konsekwencji kulminacji dostaw szprotów w pierwszej połowie roku i konieczność zabezpieczenia surowca do dalszego przetwórstwa w kolejnych miesiącach. Wyższy był także wolumen przetwórstwa pozostałych grup produktów, z wyjątkiem mrożonych filetów i prezerw. Spadek opłacalności przetwórstwa łososi wpłynął na pogorszenie wskaźników ekonomiczno-finansowych branży. Mimo zwiększenia przychodów uzyskiwanych ze sprzedaży produktów (o 15,3% do 8,3 mld zł), zysk netto obniżył się o 20% do 84 mln zł. Problemy z rentownością miały zwłaszcza duże zakłady przetwórcze, gdyż w porównaniu z 2012 r. prawie nie zmieniła się liczba firm rentownych (spadek o 1 pkt. proc. do 84,1%), ale znacząco spadł ich udział w przychodach branży (z 83,6 do 70,2%)⁵. Udział eksportu bezpośredniego w przychodach sektora zmalał o 0,8 pkt. proc. do 62,9%.

W 2013 r. rynek ryb był jednym z bardziej stabilnych rynków żywnościowych w Polsce pod względem zmian cen. Wpływ na to miały głównie niższe ceny zakupu wielu gatunków ryb na rynkach światowych oraz stabilizacja na niskim poziomie cen artykułów mięsnych będących głównym substytutem ryb. Wzrost cen ryb i owoców morza na poziomie zbytu (o 1,8%) był nieznacznie wyższy niż w obrocie detalicznym (wzrost o 1,1%). Wzrost cen produktów rybnych obserwowano głównie w pierwszych trzech kwartałach 2013 r., przy ich bezwzględny spadku w ostatnich miesiącach roku. Na ogół niższe niż przed rokiem były także ceny pierwszej sprzedaży krajowych ryb słodkowodnych oraz ryb bałtyckich.

POLITYKA WSPARCIA RYBOŁÓWSTWA

Od 2007 r. realizowany jest Program Operacyjny „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013” (PO RYBY 2007-2013). Program ten przedstawia cele i założenia Polski zmierzające do wsparcia sektora rybackiego oraz dostosowania go do norm prawa unijnego w okresie przypadającym na lata 2007-2013. Głównym celem Programu Operacyjnego było stworzenie, poprzez zrównoważoną eksploatację zasobów, konkurencyjnego, nowoczesnego i dynamicznego sektora rybackiego zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju polskiego sektora rybackiego. Zasada ta zakładała wspieranie Wspólnej Polityki Rybackiej w celu optymalizacji potencjału produkcyjnego żywych zasobów morza dla zapewnienia ich eksploatacji przyszłym pokoleniom oraz uzyskania trwałej równowagi pomiędzy zasobami a zdolnością połowową.

Program realizowany jest poprzez działania zgrupowane w czterech osiach:

Oś 1 – ***Działania na rzecz adaptacji floty rybackiej***

Oś 2 – ***Akwakultura, rybołówstwo śródlądowe, przetwórstwo i rynek rybny***

Oś 3 – ***Środki służące wspólnemu interesowi***

Oś 4 – ***Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa***

Oś 5 – ***Pomoc techniczna***

Oś 1 – ***Działania na rzecz adaptacji floty rybackiej*** obejmuje 5 działań (środków) związanych z pomocą publiczną z tytułu trwałego lub czasowego zaprzestania działalności połowowej, inwestycje na statkach, rybołówstwo przybrzeżne oraz rekompensaty społeczno-ekonomiczne w celu zarządzania krajową flotą rybacką. Na działania te przewidziano 681,5 mln zł, a złożone wnioski opiewały na 914,8 mln zł. Zawarto umowy na 676,7 mln zł. Do końca lutego 2014 wypłacono wnioskodawcom 634,7 mln zł.

Oś 2 – ***Akwakultura, rybołówstwo śródlądowe, przetwórstwo i rynek rybny*** obejmuje 5 działań (środków) dotyczących inwestycji w chów i hodowlę ryb, działania wodno-środowiskowe, środki na rzecz zdrowia zwierząt, rybołówstwo śródlądowe oraz inwestycje w zakresie przetwórstwa i obrotu. Środki na realizację wynosiły 1 165,8 mln zł. Zapotrzebowanie wynikające ze złożonych wniosków wynosiło 2850. Zawarto umowy na 1060 mln zł. Wypłacono wnioskodawcom 990,3 mln zł.

Oś 3 – ***Środki służące wspólnemu interesowi*** obejmuje: działania wspólne, ochronę i rozwój fauny i flory wodnej, inwestycje w portach rybackich, miejscach wyładunku i przystaniach, rozwój nowych rynków i kampanie promocyjne, projekty pilotażowe, modyfikacje w celu zmiany przeznaczenia statków rybackich. Działania. Środki na realizację działań wynosiły 985,7 mln zł. Złożono wniosków na 2 365,1 mln zł, zawarto umowy na 975,9 mln zł. Dotychczas wypłacono wnioskodawcom 824,1 mln zł.

Oś 4 – **Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa** skierowana jest bezpośrednio do regionów, gdzie gospodarka rybacka zarówno morska, jak i śródlądowa miała i ma ważne znaczenie gospodarcze.

Ideą było stworzenie możliwości rozwoju tych obszarów, które w sposób szczególny narażone są na migrację grup mieszkańców czynnych zawodowo, co groziło wyhamowaniem rozwoju specyficznych obszarów oraz zaprzepaszczeniem dziedzictwa poprzednich pokoleń, które nadały niepowtarzalny charakter tymże obszarom. Jeszcze do niedawna brak było specjalnego programu, który pozwalałby mieszkańcom obszarów zależnych od rybactwa pozyskiwać środki z funduszy unijnych na realizację własnych inwestycji. Za sprawą osi priorytetowej 4 PO RYBY 2007-2013 ten stan rzeczy uległ zmianie, a mieszkańcy obszarów, na których rybactwo odgrywa znaczącą rolę, mogą korzystać z programu dedykowanego specjalnie dla nich. Na realizację zadań przewidziano 1070,2 mln zł. Złożono wniosków na 1 715,7 mln zł, a zawarto umowy na 803,1 mln zł. Dotychczas wypłacono 657,7 mln zł.

Największym zainteresowaniem cieszyły się środki w ramach pomocy technicznej. Wynosiły one 207,8 mln zł, a złożono wniosków na 111,9 mln zł. Zawarto umowy na 105,8 mln zł. Dotychczas wypłacono 50,9 mln zł. Dnia 16 kwietnia br. na posiedzeniu plenarnym Parlamentu Europejskiego odbyło się głosowanie zatwierdzające Europejski Fundusz Morski i Rybacki (EFMR). Realizacji celów EFMR ma służyć nowy program operacyjny dla sektora rybackiego i morskiego na lata 2014-2020 – Program Operacyjny „Rybactwo i Morze”. Obszarami wsparcia nowego Programu będzie m.in.: zrównoważone, konkurencyjne i innowacyjne rybołówstwo i akwakultura; wdrażanie wspólnej polityki rybołówstwa; wsparcie na rzecz zintegrowanego rozwoju lokalnego; wprowadzanie do obrotu i przetwarzanie oraz Zintegrowana Polityka Morska.

Jak wynika z powyższego, pomoc finansowa obejmować będzie nie tylko tradycyjnie rozumiane wsparcie sektora rybackiego, tak jak ma to miejsce w perspektywie finansowej 2007-2013, ale również nowe komponenty, takie jak: rynek rybny, kontrola i egzekwowanie przepisów, gromadzenie danych oraz zintegrowana polityka morska.

OBSZARY WIEJSKIE

INFRASTRUKTURA NA WSI

Stan rozwoju infrastruktury technicznej wsi stanowi jedną z najpoważniejszych barier rozwoju obszarów wiejskich, wpływając zarówno na jakość życia mieszkańców, jak również na możliwości inwestowania na tych obszarach. Szczególne problemy to niedostatecznie rozwinięta zbiorowa sieć kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków, zły stan infrastruktury energetycznej oraz niewystarczające wyposażenie w Internet. Obszary wiejskie są silnie zróżnicowane przestrzennie pod względem wyposażenia w infrastrukturę techniczną. Najlepiej rozwinięta infrastruktura na obszarach wiejskich znajduje się na terenach sąsiadujących z obszarami miejskimi.

Tabela 25. Długość sieci wodociągowej i kanalizacyjnej według województw

Lp.	Województwo	Sieć wodociągowa		Sieć kanalizacyjna	
		Wykonanie w 2013 r. km	Ogółem stan na 31.12.2013 r. km	Wykonanie w 2013 r. km	Ogółem stan na 31.12.2013 r. km
	POLSKA	3 646,05	234 338,77	5 241,64	79 945,00
1	Dolnośląskie	192,96	11 677,31	311,14	5 489,40
2	Kujawsko-pomorskie	358,37	20 417,75	223,81	4 447,21
3	Lubelskie	235,37	18 200,14	248,05	3 239,44
4	Lubuskie	52,95	5 166,37	81,74	1 804,07
5	Łódzkie	132,31	18 567,30	183,01	2 604,67
6	Małopolskie	417,43	15 157,95	679,94	8 014,86
7	Mazowieckie	528,99	34 323,23	628,85	6 139,69
8	Opolskie	60,64	6 328,57	339,69	2 701,95
9	Podkarpackie	350,97	12 322,82	417,64	12 331,15
10	Podlaskie	191,96	11 171,30	104,67	1 540,45
11	Pomorskie	238,20	11 127,90	428,10	6 242,78
12	Śląskie	83,95	10 434,10	360,68	4 914,59
13	Świętokrzyskie	152,52	11 467,57	353,53	3 698,18
14	Warmińsko-mazurskie	211,03	13 778,12	359,48	4 430,06
15	Wielkopolskie	315,43	25 954,06	432,82	7 414,11
16	Zachodniopomorskie	122,97	8 244,28	88,49	4 932,39

Źródło: MRiRW.

Dysproporcja w rozwoju infrastruktury wodno-kanalizacyjnej pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskim wynika m.in. z rozproszenia wiejskiej sieci osadniczej, rozmieszczenia obszarów chronionych, struktury własności gruntów. Czynniki te powodują, że inwestycje wodno-kanalizacyjne na terenach wiejskich są bardziej kapitałochłonne. Na koniec 2013 r. w Polsce istniało:

- 234 338,77 km sieci wodociągowej z czego w roku 2013 wykonano 3 646,05 km;
- 79 945 km, w roku 2013 wykonano 5 241,64 km (tab. 25).

Najdłuższą sieć wodociągową posiada województwo mazowieckie – 34 323,23 km sieci, natomiast najkrótszą województwo lubuskie – 5 166,37 km sieci. Z kolei województwo podkarpackie posiada najdłuższą sieć kanalizacyjną wynoszącą 12 331,15 km, podczas gdy w województwie podlaskim znajduje się jedynie 1 540,45 km sieci.

Tabela 26. Stopień zwodociągowania i skanalizowania obszarów wiejskich według województw (stan na 31.12.2013 r.)

Lp.	Województwo	Liczba gospod. domowych wg GUS* szt.	Wodociągi		Kanalizacja	
			Liczba przyłączy szt.	Procent zwodociągowania %	Liczba przykanalików szt.	Procent skanalizowania %
	POLSKA	4 372 577	3 419 316	78,2	1 292 46	29,6
1	Dolnośląskie	262 846	197 458	75,1	84 377	32,1
2	Kujawsko-pomorskie	229 743	182 950	79,6	59 952	26,1
3	Lubelskie	370 162	276 584	74,7	55 966	15,1
4	Lubuskie	109 799	78 654	71,6	25 873	23,6
5	Łódzkie	294 744	280 878	95,3	56 802	19,3
6	Małopolskie	438 690	301 490	68,7	134 309	30,6
7	Mazowieckie	574 100	472 162	82,2	129 610	22,6
8	Opolskie	159 774	121 078	75,8	53 467	33,5
9	Podkarpackie	330 928	220 229	66,5	169 746	51,3
10	Podlaskie	149 646	115 085	76,9	26 103	17,4
11	Pomorskie	197 858	159 233	80,5	91 981	46,5
12	Śląskie	320 627	250 992	78,3	103 745	32,4
13	Świętokrzyskie	213 637	176 653	82,7	53 301	24,9
14	Warmińsko-mazurskie	172 156	114 342	66,4	41 839	24,3
15	Wielkopolskie	388 386	366 232	94,3	149 298	38,4
16	Zachodniopomorskie	159 481	105 296	66,0	56 094	35,2

*gospodarstwa domowe wg GUS Rocznik Demograficzny 2007 r. (tab. 46. Gospodarstwa domowe według liczby osób oraz województw w 2002 r. – wieś).

Biorąc pod uwagę różną wielkość województw w Polsce oraz regionalne uwarunkowania środowiskowe, długość sieci wodociągowych lub kanalizacyjnych nie pozwala stwierdzić jednoznacznie, w jakim stopniu istniejąca infrastruktura zaspokaja potrzeby ludności na terenach wiejskich. Zdecydowanie lepszy obraz istniejącej sytuacji uzyskać można, posługując się wskaźnikami (stopniami) zwodociągowania i skanalizowania terenów wiejskich.

Wskaźnik zwodociągowania i skanalizowania terenów wiejskich liczony jako stosunek liczby przyłączy wodociągowych do liczby gospodarstw domowych ogółem, wyrażony w % wynosił 78,2%, natomiast stopień skanalizowania, wyrażony jako stosunek liczby przykanalików do liczby gospodarstw domowych wynosił 29,6% (tab. 26).

W pięciu województwach (łódzkie, mazowieckie, pomorskie, świętokrzyskie, wielkopolskie) wskaźnik zwodociągowania przekracza 80%, natomiast w czterech województwach (podkarpackie, małopolskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie) procent zwodociągowania nie przekracza 70%. Zdecydowanie gorzej przedstawia się sytuacja w dostępie do infrastruktury kanalizacyjnej. Najwyższy osiągnięty wskaźnik skanalizowania wynosi 51,3% (woj. podkarpackie), natomiast w części województw wskaźnik skanalizowania nie przekracza 20%, a w województwie lubelskim wynosi on zaledwie 15,1%.

Tabela 27. Wyposażenie sołectw w infrastrukturę wodociągową i kanalizacyjną według województw (stan na 31.12.2013 r.)

Lp.	Województwo	Liczba sołectw szt.	Sołectwa posiadające zbiorczą sieć		Sołectwa posiadające zbiorczą sieć	
			wodociągową	kanalizacyjną	wodociągową	kanalizacyjną
			szt.	szt.	%	%
	POLSKA	40 847	37 722	10 152	92,35	24,85
1	Dolnośląskie	2 355	2 136	744	90,70	31,59
2	Kujawsko-pomorskie	2 295	2 272	732	99,00	31,90
3	Lubelskie	3 704	3 236	548	87,37	14,79
4	Lubuskie	1 024	936	268	91,41	26,17
5	Łódzkie	3 553	3 487	488	98,14	13,73
6	Małopolskie	1 902	1 539	657	80,91	34,54
7	Mazowieckie	7 418	6 688	992	90,16	13,37
8	Opolskie	1 033	1 026	400	99,32	38,72
9	Podkarpackie	1 549	1 141	773	73,66	49,90
10	Podlaskie	3 277	3 039	306	92,74	9,34
11	Pomorskie	1 636	1 564	805	95,60	49,21
12	Śląskie	1 064	1 020	360	95,86	33,83
13	Świętokrzyskie	2 128	1 994	477	93,70	22,42
14	Warmińsko-mazurskie	2 294	2 150	693	93,72	30,21
15	Wielkopolskie	3 914	3 844	1 120	98,21	28,62
16	Zachodniopomorskie	1 701	1 650	789	97,00	46,38

Źródło: MRiRW.

Innym wskaźnikiem obrazującym wyposażenie obszarów wiejskich w infrastrukturę komunalną jest liczba sołectw posiadających sieć wodociągową i kanalizacyjną w stosunku do liczby sołectw ogółem. Średnio w Polsce 92,35% sołectw posiada sieć wodociągową, natomiast około 25% posiada sieć kanalizacyjną (tab. 27). Należy jednak zauważyć, że jako sołectwo posiadające sieć wodociągową lub kanalizacyjną wykazane są też sołectwa, które posiadają częściowo sieć wodociągową lub kanalizacyjną. Z danych wynika, że w połowie województw ponad 90% sołectw posiada sieć wodociągową, najwięcej sołectw (99%) posiadających sieć wodociągową znajduje się w województwie kujawsko-pomorskim, natomiast najmniej w województwie podkarpackim, w którym procent sołectw wyposażonych w sieć wodociągową wynosi niespełna 74%. Województwo podkarpackie wyróżnia się jednak największym odsetkiem sołectw posiadających sieć kanalizacyjną (49,90%) wobec 9,34% sołectw wyposażonych w sieć kanalizacyjną w województwie podlaskim.

Tabela 28. Nakłady na indywidualne oczyszczalnie ścieków na obszarach wiejskich w 2013 r. oraz efekty rzeczowe (stan na 31.12.2013 r.)

Lp.	Województwo	Nakłady tys. zł	Liczba indywidualnych oczyszczalni ścieków	
			Oddanych do eksploatacji w 2013 r. szt.	Ogółem szt.
	POLSKA	232 215,4	23 628	124 960
1	Dolnośląskie	7 291,2	830	6 232
2	Kujawsko-pomorskie	21 697,6	2 306	17 274
3	Lubelskie	9 044,4	1 334	17 919
4	Lubuskie	4 815,4	484	2 220
5	Łódzkie	19 611,4	2 913	11 097

6	Małopolskie	18 220,4	1 800	7 898
7	Mazowieckie	51 755,2	4 315	18 691
8	Opolskie	4 705,8	369	2 282
9	Podkarpackie	4 012,0	377	1 016
10	Podlaskie	26 628,1	2 164	9 804
11	Pomorskie	4 150,0	473	2 820
12	Śląskie	21 815,2	1 511	4 461
13	Świętokrzyskie	15 433,3	1 312	5 138
14	Warmińsko-mazurskie	4 813,8	483	3 015
15	Wielkopolskie	15 931,0	2 565	12 855
16	Zachodniopomorskie	2 290,6	392	2 238

Źródło: MRiRW

Należy podkreślić, że na niski stopień dostępności do urządzeń komunalnych na obszarach wiejskich składa się wiele czynników. Każdy region Polski należy traktować indywidualnie, dostosowując przedsięwzięcia wodociągowo-kanalizacyjne do regionalnych uwarunkowań. Nie wszędzie bowiem zastosowanie infrastruktury sieciowej jest możliwe, ponadto nie zawsze jest najlepszym rozwiązaniem, zarówno ze względów technicznych, jak i ekonomicznych.

Przedstawiając infrastrukturę kanalizacyjną, należy wspomnieć także o zbiorczych oczyszczalniach ścieków. Na koniec 2013 r. na obszarach wiejskich istniało 2827 oczyszczalni ścieków o łącznej przepustowości ponad 1,85 mln m³/dobę. Efekt ten jest wynikiem inwestycji realizowanych w ostatnich latach. Dla porównania w 2008 r. istniało 2649 zbiorczych oczyszczalni ścieków.

Z przytoczonych danych w tabeli 27 widać wyraźną dysproporcję pomiędzy stanem dostępności do wodociągów zbiorowych i do kanalizacji. Stan taki wynika m.in. z faktu, że rozwój sieci wodociągowej stoi znacznie wyżej w hierarchii potrzeb ludności wiejskiej. Ponadto inwestycje z zakresu kanalizacji i oczyszczalni ścieków wymagają większych nakładów finansowych i postrzegane są przez część lokalnej społeczności jako dodatkowe obciążenie finansowe, a nie jako element podnoszący standard życia i ograniczający degradację środowiska naturalnego.

Nie zawsze zastosowanie sieciowych urządzeń jest wskazane i możliwe. W ostatnich latach zauważyć można rosnące zainteresowanie indywidualnymi systemami oczyszczania ścieków. Sytuacja ta obserwowana jest zarówno na obszarach wiejskich, jak i na przedmieściach, gdzie nie ma doprowadzonej kanalizacji sieciowej.

Największą liczbę indywidualnych wiejskich oczyszczalni ścieków wykonano w województwie mazowieckim oraz w województwie łódzkim, najmniej w województwie podkarpackim, jednak jak już wcześniej wspomniano, województwo podkarpackie charakteryzuje się najwyższym wskaźnikiem skanalizowania obszarów wiejskich. Indywidualne oczyszczalnie ścieków są w wielu przypadkach, w szczególności występowania zabudowy rozproszonej, bardzo dobrym rozwiązaniem i powinny być promowane oraz w miarę możliwości dofinansowywane przez władze lokalne. Należy jednak pamiętać, że dla prawidłowego funkcjonowania indywidualnych systemów oczyszczania ścieków niezbędne jest przestrzeganie przez użytkowników kilku zasad, m.in.:

- stosowanie biopreparatów w celu zintensyfikowania i ukierunkowania procesu oczyszczania;
- okresowe opróżnianie osadnika gnilnego i wtórnego z nagromadzonych części stałych tj. osadów i kożucha;
- czyszczenie filtrów;
- przepłukiwanie instalacji wewnątrz oczyszczalni;
- niewprowadzanie substancji mogących zachwiać procesy biologiczne w osadniku.

Mając powyższe na uwadze, promowanie indywidualnych systemów oczyszczania ścieków powinno przebiegać równoległe z edukacją, zapewniającą prawidłowe funkcjonowanie systemów. Niewątpliwie o możliwościach wykonywania inwestycji z zakresu gospodarki wodno-ściekowej decyduje pula dostępnych środków na ten cel. W latach 2010-2013 na inwestycje z zakresu wodociągów i sanitacji wsi wydano 17,5 mld zł (tab. 29). Najwyższy poziom środków pochodził z programów unijnych oraz środków własnych samorządów.

**Tabela 29. Nakłady inwestycyjne na wodociągi i sanitację wsi
w latach 2010-2013 (w tys. zł)**

Źródło finansowania	2010	2011	2012	2013
Budżet państwa	61 243	73 830	19 173	29 747
Samorząd gminy	1 689 440	2 505 517	1 373 803	1 043 790
Mieszkańcy	123 799	140 217	142 028	147 845
Unia Europejska	1 998 024	2 082 748	1 330 225	1 078 475
Fundusze ochrony środowiska	624 625	778 082	651 141	570 671
Inne	256 961	293 868	232 514	240 172
Ogółem	4 754 094	5 874 266	3 748 887	3 110 702

Źródło: MRiRW.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ NA TERENACH WIEJSKICH

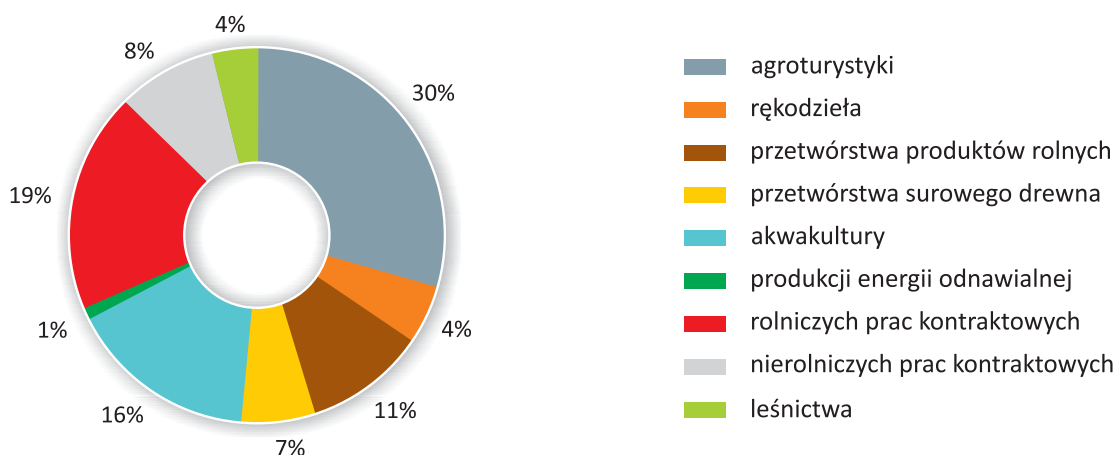
Współczesne przekształcenia na obszarach wiejskich charakteryzuje wzrost aktywności społecznej i ekonomicznej mieszkańców. Jednym z istotniejszych trendów jest rosnącą liczbą pozarolniczych podmiotów gospodarczych. Wsparcie dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na wsi po wejściu Polski do Unii Europejskiej stworzyło warunki do rozwoju i dywersyfikacji ekonomicznej obszarów wiejskich. Również gospodarstwa rolne zmieniają swój charakter poprzez wprowadzanie nowych form działalności ekonomicznych, głównie z zakresu usług i handlu, a w ich dochodach wzrasta znaczenie działalności pozarolniczej. Liczba podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich charakteryzuje się tendencją wzrostową. W 2013 r. do krajowego rejestru REGON było wpisanych ponad 4 mln podmiotów gospodarki narodowej, z czego ponad milion (26,6%) zarejestrowało działalność gospodarczą na obszarach wiejskich (tab. 30).

Tabela 30. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w bazie REGON

Wyszczególnienie	Rok	Ogółem
POLSKA	2003	3 581 593
	2008	3 757 093
	2013	4 070 259
	Dynamika (2003 = 100)	113,64
Obszary Miejskie	2003	2 732 248
	2008	2 828 613
	2013	2 988 831
	Dynamika (2003 = 100)	109,39
Obszary Wiejskie	2003	849 345
	2008	928 480
	2013	1 081 428
	Dynamika (2003 = 100)	127,32

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji GUS Charakterystyka obszarów wiejskich w 2008 r. oraz danych uzyskanych z Bazy Danych Lokalnych GUS za lata 2003-2013.

W 2013 r. ponad 97% podmiotów gospodarki narodowej prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich należało do sektora prywatnego. Pozostałe 3% stanowiły podmioty sektora publicznego. W strukturze sektora prywatnego, według form prawnych na obszarach wiejskich, największy odsetek stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (83,29%). W następnej kolejności pod względem liczebności uplasowały się spółki (4,89%) oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne (3,68%). Według kryterium liczby pracujących zdecydowaną większość podmiotów gospodarki narodowej na obszarach wiejskich stanowiły osoby fizyczne zatrudniające do 9 osób (95,92%).

Rysunek 21. Struktura działalności innej niż rolnicza prowadzonych w gospodarstwach rolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2010 r., seria prezentująca wyniki Powszechnego Spisu Rolnego 2010, GUS, Warszawa 2012 r.

W 2013 r. do rejestru REGON wpisano ponad 100 tys. nowych podmiotów, co w porównaniu do roku poprzedniego stanowi 33% wzrost nowo zarejestrowanych podmiotów na obszarach wiejskich. Pozytywnym również jest fakt, iż w 2013 r. na obszarach wiejskich z rejestru REGON wyrejestrowano o ponad 32 tys. mniej jednostek niż zarejestrowano, odnotowując tym samym dodatni bilans.

W strukturze podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich w dalszym ciągu dominuje zróżnicowany charakter działalności. Na koniec 2013 r. zaledwie 6% podmiotów działało w obszarze rolnictwa, łowiectwa, leśnictwa i rybactwa (tab. 31). Blisko 30% działało w obszarze przemysłu i budownictwa, a najliczniejszą grupę stanowiły natomiast pozostałe obszary działalności. Wśród nich dominowała sprzedaż hurtowa i detaliczna (tj. sprzedaż niewymagająca przetworzenia) wszystkich rodzajów towarów oraz świadczenie usług związanych ze sprzedażą towarów i naprawą pojazdów samochodowych i motocykli (26,1%).

Tabela 31. Struktura podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w bazie REGON wg rodzaju prowadzonej działalności w 2013 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym:		
		rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo	przemysł i budownictwo	pozostała działalność
POLSKA	4 070 259	90 350	870 917	3 108 992
Obszary Miejskie	2 988 831	24 136	566 234	2 398 461
Obszary Wiejskie	1 081 428	66 214	304 683	710 531
	100	6,1%	28,2%	65,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Bazy Danych Lokalnych GUS.

Z danych Powszechnego Spisu Rolnego (2010) wynika, iż 54,7 tys. gospodarstw rolnych prowadziło działalność gospodarczą inną niż rolnicza, bezpośrednio związaną z gospodarstwem rolnym. Stanowiło to 2,9% ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. W porównaniu do roku 2007 liczba omawianych gospodarstw zmniejszyła się o ponad połowę, niemniej jednak część z nich zaniechała prowadzenia działalności rolniczej na rzecz rozwoju działalności pozarolniczej. Działalność inną niż rol-

nicza, bezpośrednio związaną z gospodarstwem rolnym, prowadziło 3,2% gospodarstw produkujących głównie na rynek i 2,3% – głównie na potrzeby gospodarstwa domowego (w tym zaledwie 1,7% – wyłącznie na samozaopatrzenie). Gospodarstwa produkujące głównie na samozaopatrzenie częściej niż jednostki wytwarzające głównie na rynek prowadziły działalność z zakresu: agroturystyki, rękodzieła, przetwórstwa produktów rolnych, przetwarzania surowego drewna w gospodarstwie i rolniczych prac kontraktowych. Wśród gospodarstw wytwarzających głównie na sprzedaż popularniejsza była akwakultura, produkcja energii odnawialnej i inne działalności (np. prowadzenie sklepu, w którym sprzedaje się wytworzone w gospodarstwie produkty rolne). Odnotować należy również fakt, iż udział przychodów ze sprzedaży wyrobów i usług z działalności innej niż rolnicza bezpośrednio związanej z gospodarstwem rolnym w ogólnej sprzedaży gospodarstwa rolnego:

- wynosił ponad 50% w przypadku 34,4% gospodarstw prowadzących działalność inną niż rolnicza,
- dla 26,9% omawianych gospodarstw mieścił się w przedziale 11-50%,
- nie przekraczał natomiast 10% w przypadku 38,7% ogółu gospodarstw prowadzących działalność inną niż rolnicza.

W obszarze polityki rozwoju obszarów wiejskich podejmowane są liczne działania ukierunkowane na rozwój przedsiębiorczości m.in. w zakresie podnoszenia kwalifikacji, ułatwiania dostępu do rynku pracy oraz możliwości wsparcia finansowego. W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013), na rozwój przedsiębiorczości ukierunkowane są trzy działania: *Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej*, *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* oraz *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw*. Łączna wartość środków przeznaczona na wsparcie przedsiębiorczości w ramach PROW 2007-2013 stanowi ponad 2,46 mld euro.

Z badania przeprowadzonego przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w 2012 r. ponad 87% wspieranych przedsiębiorstw stanowią osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą. Jedynie 23% firm powstało w związku z pomocą udzieloną z działania *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej*. Prawie 77% wspieranych podmiotów stanowią firmy, które powstały już wcześniej. Dominującą grupę stanowią firmy funkcjonujące na rynku 9-15 lat. Do najpopularniejszych rodzajów prowadzonej działalności należą usługi dla ludności (22,8%), roboty budowlane i instalacyjne (20,1%), sprzedaż hurtowa i detaliczna (16,6%) oraz usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa (15,7%).

W nowej perspektywie finansowej planowane jest wsparcie działań z obszaru rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, pozarolniczych miejsc pracy i instytucji otoczenia biznesu, w ramach programów operacyjnych finansowanych nie tylko ze środków Wspólnej Polityki Rolnej, ale również w ramach Polityki Spójności.

TURYSTYKA WIEJSKA I AGROTURYSTYKA

Spośród różnych rodzajów pozarolniczej działalności podejmowanych przez mieszkańców terenów wiejskich najbardziej popularne są usługi turystyczne. Turystyka wiejska, w tym agroturystyka, wpisuje się w II filar Wspólnej Polityki Rolnej w zakresie poprawy jakości życia i dywersyfikacji gospodarczej na terenach wiejskich. Ma ona szczególne znaczenie dla indywidualnych gospodarstw rolnych. Wpływa na całociowy wzrost popytu w miejscowościach turystycznych, podtrzymuje folklor, wymusza inwestycje. Stanowi formę działalności przyczyniającej się do rozwoju przedsiębiorczości, konkurencyjności oraz ekonomicznego ożywienia terenów wiejskich. W konsekwencji pozytywnie wpływa na poprawę jakości życia mieszkańców.

Umożliwia również pobudzenie aktywności środowisk i stymulowanie współpracy, wykorzystując wartości związane ze specyfiką społeczną, kulturową i przyrodniczą wsi w ramach działań realizowanych przez Krajową Sieć Obszarów Wiejskich.

Oferta, jaką dysponuje turystyka wiejska i agroturystyka w Polsce to, oprócz ok. 8 tys. gospodarstw agroturystycznych i unikatowego krajobrazu, także: gościnność, bogactwo kulturowe i kulinarne regionów, mnogość produktów tradycyjnych (tab. 32). Wypoczynkowa oferta gospodarstw agroturystycznych obejmuje różnego rodzaju dodatkowe usługi i zajęcia rekreacyjne i kulturalne. Charakteryzuje się ona kompleksowością i zróżnicowaniem, dzięki czemu turyści mogą korzystać z licznych atrakcji.

Polskie gospodarstwa agroturystyczne oferują głównie (w 70-80%) zakwaterowanie w pokojach (kwaterach) gościnnych, w znacznie mniejszym stopniu w samodzielnych mieszkaniach i domach oraz na polach namiotowych. Średnio jeden obiekt agroturystyczny liczy 5 pokoi z 10 miejscami noclegowymi (5 pokoi

dwuosobowych). Standardy użytkowe i jakościowe świadczonych usług są różne. Utrzymanie odpowiedniego poziomu usług w Polsce zapewnia dobrowolny System Kategoryzacji Wiejskiej Bazy Noclegowej prowadzony przez Polską Federację Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”. Świadectwem sprawdzonej jakości kwater wiejskich są słoneczka. Poszczególne kategorie wyróżniają się liczbą słoneczek – im więcej słoneczek, tym wyższa kategoria. Od 2013 roku funkcjonuje nowa kategoria obiektu Wypoczynek u rolnika, który poza wymogami kategoryzacyjnymi musi spełnić dodatkowo kryteria specyficzne dla typowego gospodarstwa wiejskiego. Szczegółowe informacje odnaleźć można na stronie <http://pftw.pl/>.

Sprzedaż produktów turystyki wiejskiej i agroturystyki jest realizowana siłami pojedynczych usługodawców oraz z zaangażowaniem różnych instytucji tj.: lokalne i regionalne organizacje turystyczne, lokalne grupy działania (LGD) czy doradztwo rolnicze. Zarówno jedni, jak i drudzy wykorzystują różnie narzędzia promocji: reklama, sprzedaż osobista, czy public relation. Niemniej jednak, w dobie cywilizacji i cyfryzacji, głównym źródłem informacji o produktach turystyki wiejskiej stał się wszechobecny internet. Przejawem wykorzystywania nowoczesnych technologii jest więc tworzenie stron internetowych oraz wykorzystanie portali społecznościowych. Największy serwis agroturystyczny prowadzony jest na portalu: www.agroturystyka.pl, który prezentuje rekomendowane oferty gospodarstw z całej Polski.

Poza internetem przygotowywane i wydawane są foldery, ulotki oraz inne publikacje informacyjno-promocyjne, dostępne w regionalnych i lokalnych punktach informacji turystycznej, czy upowszechniane na licznych imprezach plenerowych (targi, festyny czy giełdy produktów turystycznych). Najważniejszym tego typu wydarzeniem są Międzynarodowe Targi Turystyki Wiejskiej i Agroturystyki AGROTRAVEL, organizowane w Polsce od 2009 r. Jest to wyspecjalizowana impreza, stanowiąca okazję do promocji ofert i atrakcji turystyki wiejskiej. Odbiorcy indywidualni mają natomiast okazję, aby w jednym miejscu i czasie znaleźć wiele inspiracji na udany urlop.

Szczególną rolę w rozwoju turystyki na obszarach wiejskich pełni doradztwo rolnicze. Działania ośrodków doradczych polegają przede wszystkim na szkoleniu, bieżącym doradztwie oraz publikacji materiałów promocyjnych i pośrednictwie w informacji.

Tabela 32. Kwatery agroturystyczne według województw w 2013 r. na podstawie Ewidencji Obiektów Turystycznych prowadzonych przez urzędy gmin

Województwo	Kwatery agroturystyczne	Miejsca noclegowe
Dolnośląskie	608	6 993
Kujawsko-pomorskie	239	2 873
Lubelskie	429	3 618
Lubuskie	102	1 053
łódzkie	162	1 611
Małopolskie	1 330	16 033
Mazowieckie	343	3 335
Opolskie	118	1 209
Podkarpackie	956	8 331
Podlaskie	603	5 704
Pomorskie	665	7 982
Śląskie	411	5 236
Świętokrzyskie	290	2 665
Warmińsko-mazurskie	744	7 276
Wielkopolskie	418	7 827
Dolnośląskie	608	6 993
POLSKA	7 802	82 976

Źródło: dane GUS wg stanu na 31 grudnia 2013 r.

Istotnym elementem w zakresie kształtowania rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki jest fakt, iż począwszy od roku szkolnego 2008/2009 w Polsce uruchomiono kształcenie w nowym zawodzie – technik turystyki wiejskiej, które prowadzone jest w 12 szkołach rolniczych podlegających Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Obecnie w technikach i szkołach policealnych, w tym zawodzie, kształcą się 246 uczniów.

W ramach PROW 2007-2013 do dnia 31 grudnia 2013 r. w rozwoju usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem zrealizowano ponad 23,3 tys. projektów dotyczących turystyki wiejskiej i agroturystyki oraz infrastruktury okołoturystycznej. Kwota udzielonej pomocy ogółem wyniosła ponad 3,28 mld zł, natomiast całkowita wartość zrealizowanych inwestycji (suma środków publicznych i środków własnych beneficjentów) wyniosła 4,3 mld zł. Środki z PROW 2007-2013 umożliwiły prowadzącym działalność agroturystyczną na inwestycje w poprawę jakości świadczonych usług. Są to zarówno zakupy wyposażenia kwater, jak i urządzeń rekreacyjnych, np. rowerów czy kajaków. Coraz częściej, przy wykorzystaniu unijnych środków, do użytkowania agroturystycznego przystosowywane są pomieszczenia na pokoje dla gości, czy miejsca, gdzie prowadzone są różnego rodzaju zajęcia edukacyjne. W gospodarstwach pojawiają się nowatorskie działania związane z ochroną środowiska, jak np. wykorzystanie „czystej” energii czy rewitalizacja zbiorników wodnych wraz z zagospodarowaniem terenu.

Ponadto na obszarach wiejskich tworzone są ścieżki rowerowe, szlaki piesze, place zabaw, miejsca rekreacji oraz obiekty sportowe. Wykorzystując nowoczesne technologie informatyczne, wspierane są punkty informacji turystycznej, bazy informacji turystycznej oraz strony internetowe związane tematycznie z ofertą turystyczną obszaru objętego lokalną strategią rozwoju. Przygotowywane i wydawane są foldery oraz inne publikacje informacyjne i promocyjne dotyczące obszaru objętego lokalną strategią rozwoju.

KOBIETY WIEJSKIE

Polską wieś zamieszkuje 7,5 mln kobiet (miasta 12,2 mln kobiet), w tym w wieku produkcyjnym 4,4 mln. Kobiety na wsi stanowią 50,2% ogółu ludności, przy czym występuje nieznaczna nadwyżka liczby mężczyzn nad liczbą kobiet w grupie do 55 roku życia, natomiast powyżej tej granicy mamy do czynienia ze znaczną przewagą liczby kobiet nad mężczyznami. W porównaniu z miastami, obszary wiejskie w Polsce charakteryzuje niższa wartość współczynnika feminizacji – na stu mężczyzn przypada sto jeden kobiet. W miastach parametr ten wynosi 111,2, natomiast w skali całego kraju 107,1. Z badań wynika, że kobiety

aktywne zawodowo stanowią 56,5% ogółu kobiet mieszkających na wsi. Wykonując zawód rolniczy, kobieta przeważnie jest partnerem mężczyzny w pracy w gospodarstwie rolnym lub w prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej. Domeną kobiet wciąż pozostaje praca w gospodarstwie domowym oraz wychowywanie dzieci. Z danych statystycznych wynika jednak, że co piąte gospodarstwo rolne w Polsce jest kierowane przez kobietę.

Rola kobiet w rolnictwie wynika ze specyficznych funkcji, które realizuje rodzina rolnicza będąca jednocześnie wspólnotą konsumpcyjną i zespołem produkcyjnym oraz szczególnego powiązania gospodarstw domowych z rolniczym warsztatem pracy. Cechą charakterystyczną kobiet w rolnictwie jest różnorodność pełnionych ról, zarówno rodzinnych, jak i zawodowych, a wśród tych ostatnich niejednokrotnie łączenie pracy w gospodarstwie rolnym z dodatkową pracą zawodową lub prowadzeniem działalności pozarolniczej, a także praca na rzecz własnego środowiska. Dla pozostania kobiet w rolnictwie ważne jest funkcjonowanie odpowiedniego systemu zabezpieczenia społecznego rolników. W Polsce wdrożony został taki system ubezpieczenia społecznego rolników, w którym współmałżonka rolnika definiuje się tak samo jak rolnika, chyba że ten małżonek nie pracuje w gospodarstwie rolnym ani w gospodarstwie domowym bezpośrednio związanym z tym gospodarstwem rolnym. Tego typu podejście systemowe pozwala na uzyskanie odpowiedniego zabezpieczenia w razie niezdolności do pracy wskutek choroby lub starości przez kobiety, które pracują wyłącznie w gospodarstwie domowym związanym z gospodarstwem rolnym.

Od lat dziewięćdziesiątych ub. stulecia wzrasta aktywność kobiet w działalności publicznej. Udział kobiet wśród radnych gmin wiejskich wzrósł z 9,2% w 1990 r. do 25,4% w 2010 r. (w tym samym okresie w gminach miejskich wzrósł z 16,5% do 26,6%). Odnotowuje się tendencję wzrostu aktywności kobiet na poziomie sołectw. Około 30% sołtysów to kobiety. Kobiety wiejskie w Polsce aktywnie uczestniczą w przeobrażaniu własnego otoczenia. Aktywność społeczno-obywatelska kobiet jest bardzo zróżnicowana. Jest to formalne członkostwo w różnych organizacjach, a także aktywność nieformalna. Główną organizacją kobiecą na obszarach wiejskich pozostają Koła Gospodyń Wiejskich, ale coraz większy jest udział kobiet w działających na rzecz społeczności lokalnych stowarzyszeniach, fundacjach i samorządzie rolniczym.

Różnorodność pełnionych przez kobiety wiejskie ról daje im szczególne predyspozycje, aby w istotny sposób przyczynić się do postępu i innowacji oraz wzrostu jakości życia na obszarach wiejskich. Kobiety na obszarach wiejskich wykazują wyższe aspiracje edukacyjne, z dużym zaangażowaniem działają na rzecz lokalnego środowiska, a trudności na lokalnym rynku pracy częściej niż mężczyźni motywują je do szukania zatrudnienia poza rolnictwem lub założenia własnej firmy. Powyższe cechy predysponują kobiety wiejskie do przejęcia roli katalizatora przemian społeczno-kulturowych i przemian ekonomicznych na terenach wiejskich. Przykłady przedsiębiorczości prowadzonej przez kobiety są różnorokie: działalność rękodzielnicza, rzemieślnicza, agroturystyka, przetwarzanie i sprzedaż produktów rolniczych. Taki charakter pracy jest dla nich szczególnie atrakcyjny, pozwala bowiem łączyć obowiązki zawodowe z pracą w domu i wychowaniem dzieci. Łączenie pracy w rolnictwie z pracą pozarolniczą umożliwia prowadzenie mniej dochodowych gospodarstw i zapobiega wyludnianiu się niektórych regionów, a tym samym ich ekonomicznej i społecznej degradacji.

INSTYTUCJE ROLNICZE

AGENCJA RYNKU ROLNEGO

Agencja
Rynku
Rolnego

Agencja Rynku Rolnego (ARR), jako akredytowana agencja płatnicza jest jedną z instytucji realizujących wspólną politykę rolną (WPR). Działania ARR towarzyszą ewolucji krajowego sektora rolno-żywnościowego od 1990 r. tj. momentu urynkwienia polskiej gospodarki po dzień dzisiejszy, kiedy polscy producenci żywności z powodzeniem działają w ramach jednolitego rynku unijnego, regulowanego zasadami WPR.

Z upływem czasu zmieniają się kierunki aktywności ARR, która jako agencja płatnicza administruje mechanizmami WPR i mechanizmami krajowymi. Źródłem finansowania mechanizmów są fundusze unijne i budżet krajowy. Agencja obsługuje również fundusze promocji produktów rolno-spożywczych. Działania ARR służą producentom rolnym, przetwórcom, eksporterom, a także w coraz szerszym wymiarze konsumentom, przyczyniając się do stabilizacji rynku rolno-żywnościowego oraz poprawy konkurencyjności produktów rolno-spożywczych.

Od akcesji Polski do UE do końca 2013 r.:

- ARR wypłaciła beneficjentom funkcjonującym w sektorze rolno-żywnościowym 11,3 mld zł,
- w ramach realizacji programu pomocy żywnościowej przekazano najuboższym gotowe artykuły spożywcze o wartości 2,4 mld zł,
- z funduszy promocji produktów rolno-spożywczych wypłacono 235 mln zł⁶.

W 2013 r. ARR wypłaciła ogółem 667,3 mln zł. W ramach prefinansowania mechanizmów WPR wydatkowano 435,7 mln zł, a na realizację mechanizmów finansowanych z budżetu krajowego – 231,6 mln zł. Ponadto z funduszy promocji produktów rolno-spożywczych wypłacono 51,4 mln zł. W ramach realizacji programu pomocy żywnościowej najuboższa ludność otrzymała gotowe artykuły spożywcze o wartości 309,5 mln zł. Ponadto Agencja przekazała na dochody budżetu państwa kwotę 190,5 mln zł. Poza działaniami skutkującymi płatnościami ARR administruje szeregiem mechanizmów niefinansowych: kwotowaniem produkcji, mechanizmami handlu zagranicznego (m. in. wydaje i rozlicza pozwolenia na przywóz produktów rolno-spożywczych z krajów trzecich i wywóz poza UE, wydaje zaświadczenia przy wywozie makaronów do USA), a także mechanizmami monitorowania i kontroli procesu produkcji oraz przetwórstwa na rynkach: wina, cukru, tytoniu, mleka i przetworów mlecznych, jak również w zakresie odnawialnych źródeł energii.

Od przystąpienia Polski do UE do końca 2013 r. w Centralnym Rejestrze Przedsiębiorców prowadzonym przez ARR zarejestrowano 612,6 tys. podmiotów. W ostatnich latach ARR wydawała średniorocznie ponad 300 tys. decyzji administracyjnych.

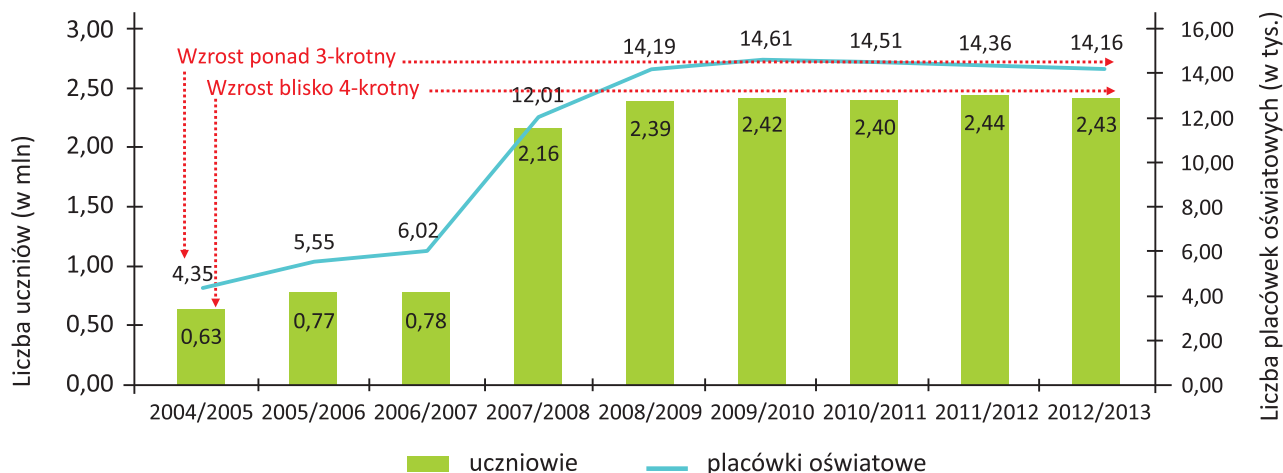
WSPIERANIE KONSUMPCJI

Od roku szkolnego 2004/2005 ARR administruje programem **Mleko w szkole** mającym na celu zwiększenie spożycia mleka i jego przetworów wśród dzieci i młodzieży oraz kształtowanie właściwego modelu konsumpcji.

Z programu „Mleko w szkole” w roku szkolnym 2012/2013 skorzystało w Polsce 2,43 mln dzieci i uczniów (3,9 razy więcej niż w roku szkolnym 2004/2005, tj. w roku jego uruchomienia). Stanowiły one 41% ogółu dzieci uczęszczających do placówek oświatowych w kraju. Dzieci i uczniowie korzystający z programu w roku szkolnym 2012/2013 uczęszczali do 14,16 tys. placówek oświatowych (rys. 22).

6 Od 2004 r. do 30 czerwca 2009 r. ARR obsługiwała Fundusz Promocji Mleczarstwa, a od lipca 2009 r. – dziewięć funduszy promocji produktów rolno-spożywczych.

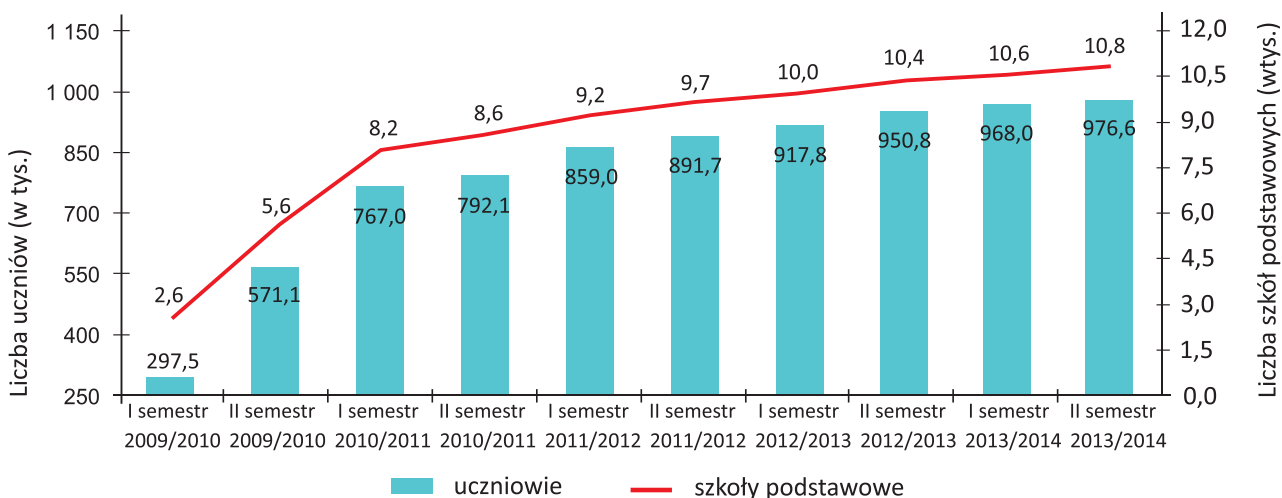
Rysunek 22 . Placówki oświatowe i uczniowie w programie „Mleko w szkole”

Źródło: dane ARR.

Od akcesji Polski do UE do końca 2013 r. w ramach programu „Mleko w szkole” dzieci i uczniowie spożyli ok. 390 tys. ton mleka i jego przetworów (co odpowiada ok. 1,9 mld „szklanek mleka”), a ARR na jego realizację wypłaciła 996,3 mln zł, z tego 688,6 mln zł z budżetu UE, 280,8 mln zł z budżetu państwa oraz 26,9 mln zł z Funduszu Promocji Mleka. Podobnym działaniem ARR jest realizowany od roku szkolnego 2009/2010 program **Owoce i warzywa w szkole**⁷. Jego celem jest długoterminowa zmiana nawyków żywieniowych u dzieci poprzez zwiększenie udziału owoców i warzyw w ich codziennej diecie, a także propagowanie zdrowego odżywiania. Program ma przeciwdziałać otyłości i chorobom z nią związanym wśród dzieci. Zainteresowanie beneficjentów programem w II semestrze roku szkolnego 2013/2014 było większe niż w poszczególnych semestrach ubiegłych lat szkolnych. Umowy ze 110 zatwierdzonymi dostawcami podpisało 10,8 tys. szkół podstawowych, a 8 zatwierdzonych szkół samodzielnie pozyskiwało i udostępniało owoce oraz warzywa. Z programu skorzystało 976,6 tys. dzieci, które stanowiły 84% grupy docelowej uczniów objętych programem (rys. 23).

Od roku szkolnego 2014/2015 dzieciom z „zerówek” i klas I-III szkół podstawowych bezpłatnie udostępniane są: świeże owoce (jabłka, gruszki, truskawki, borówki amerykańskie), świeże warzywa (marchew, rzodkiewka, papryka słodka, kalarepa, pomidory koktajlowe), soki owocowe, warzywne lub owocowo-warzywne.

Rysunek 23. Uczniowie i szkoły podstawowe korzystające z programu „Owoce i warzywa w szkole”⁸

Źródło: dane ARR.

⁷ Do 31 grudnia 2013 r. program nosił nazwę „Owoce w szkole”.

⁸ Na podstawie umów podpisanych przez placówki oświatowe z zatwierdzonymi dostawcami owoców i warzyw do szkół podstawowych. Od I semestru roku szkolnego 2010/2011 w każdym kolejnym semestrze wliczono również szkoły podstawowe samodzielnie pozyskujące i udostępniające dzieciom owoce oraz warzywa, a także uczniów objętych programem z tych szkół.

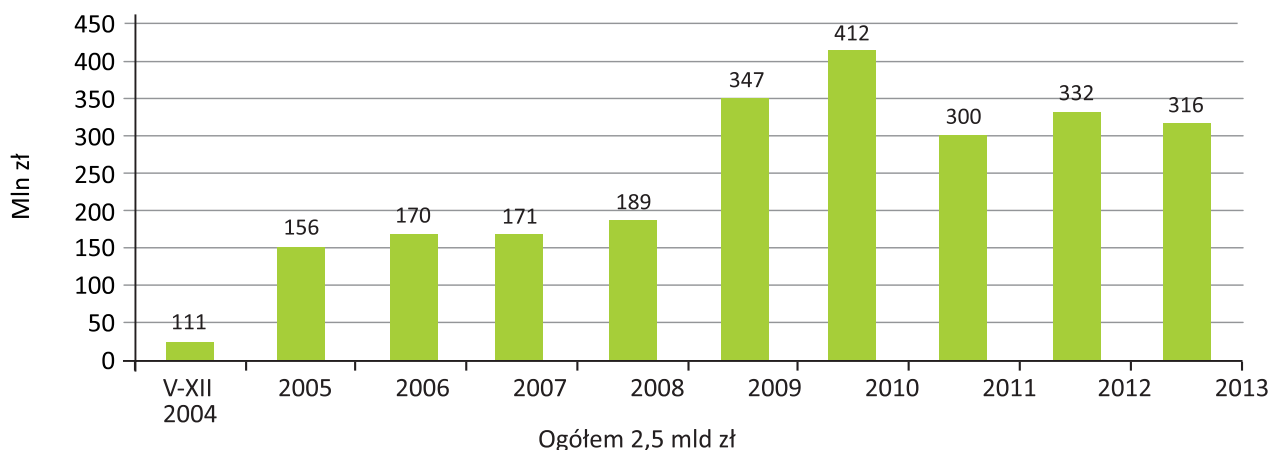
Od uruchomienia programu „Owoce i warzywa w szkole” w roku szkolnym 2009/2010 do końca 2013 r. ARR wypłaciła 162,4 mln zł, z tego 75% (121,8 mln zł) z budżetu UE i 25% (40,6 mln zł) z budżetu państwa. Do końca II semestru roku szkolnego 2013/2014 udostępniono bezpłatnie dzieciom ze szkół podstawowych ponad 204 mln porcji owoców, warzyw i soków.

I POMOC ŻYWNOŚCIOWA

Na realizację programów w ramach unijnego mechanizmu **Dostarczanie nadwyżek żywności najuboższej ludności Unii Europejskiej** Komisja Europejska przyznała Polsce w latach 2004-2013 łącznie 2,5 mld zł (rys. 24). Przyznana pomoc objęła również wartość ponad 1,3 mln ton produktów żywnościowych (ryżu nieufuskanego, zbóż, masła, cukru, odtłuszczonego mleka w proszku) przejętych z zapasów interwencyjnych UE. Pomoc żywnościowa w ramach mechanizmu administrowanego przez ARR trafiała średniorocznie do ok. 3,5 mln potrzebujących osób.

Od akcesji Polski do UE do końca 2013 r. przekazano najuboższym 297 mln litrów mleka UHT, 6 mln litrów oleju rzepakowego i 623 tys. ton innych artykułów spożywczych, w tym m.in.: makarony, mąkę pszenną, kasze, ryż biały, cukier biały, sery podpuszczkowe dojrzewające, sery topione, płatki kukurydziane, dżemy oraz dania gotowe. W tym okresie ARR wydatkowała 1,2 mld zł na zakup artykułów spożywczych oraz na pokrycie kosztów transportu, administracyjnych i przechowywania.

Rysunek 24. Środki finansowe oraz wartość towarów żywnościowych z zapasów interwencyjnych przyznanych przez KE na realizację programów pomocy żywnościowej w Polsce

Źródło: dane ARR.

I WSPIERANIE PROMOCJI ŻYWNOŚCI

Systematycznie zwiększa się zaangażowanie ARR w działania dotyczące promocji produktów rolno-spożywczych i upowszechniania informacji o tych produktach. Od akcesji Polski do UE do końca 2013 r. Agencja uczestniczyła w realizacji 25 branżowych programów promocyjnych i/lub informacyjnych realizowanych w kraju i za granicą, z czego 11⁹ prowadzono w 2013 r. Od akcesji Polski do UE do końca 2013 r. ARR na realizację kampanii informacyjnych i/lub promocyjnych wypłaciła organizacjom branżowym 142,3 mln zł, z tego 86,3 mln zł pochodziło z budżetu UE, a 56 mln zł z budżetu krajowego. Kolejną formą działalności ARR wspierającą promocję żywności są działania promocyjne i informacyjne w ramach PROW 2007-2013 (Agencja od 2007 r. podpisała 25 umów na kwotę 14,1 mln zł) oraz finansowane z budżetu krajowego działania mające na celu promocję produktów rolnictwa ekologicznego, produktów regionalnych i tradycyjnych, metod ich produkcji, a także systemów jakości żywności. W latach 2012-2013 na realizację 739 przedsięwzięć ARR wypłaciła 4,3 mln zł. Agencja uczestniczy również w procesie kreowania nowych, silnych marek związanych z sektorem rolno-spożywczym, które będą rozpoznawalne na świecie i kojarzone z Polską, poprzez udział w realizacji branżowego programu promocji branży polskich specjalności żywnościowych, w ramach projektu systemowego „Promocja polskiej gospodarki na rynkach międzynarodowych” (Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka).

9 „Kampania informacyjna na temat mięsa wieprzowego świeżego, schłodzonego lub mrożonego produkowanego zgodnie z krajowym systemem jakości Pork Quality System – PQS”, „Tradycja, jakość i europejski smak”, „Pokochaj olej rzepakowy”, „5 porcji warzyw, owoców lub soku”, „Nowa jakość w drobiarstwie”, „Makarony Europy”, „Jabłka każdego dnia”, „Mam kota na punkcie mleka”, „QMP – wołowina zawsze dobra”, „Trzy znaki smaku”, „Europejskie mięso – tradycja, jakość i smak”.

■ OBSŁUGA FUNDUSZY PROMOCJI PRODUKTÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH

ARR obsługuje dziewięć funduszy promocji produktów rolno-spożywczych, tj.: mleka, mięsa wieprzowego, mięsa wołowego, mięsa końskiego, mięsa owczego, ziarna zbóż i przetworów zbożowych, owoców i warzyw, mięsa drobiowego oraz ryb. Od 2009 r. do końca 2013 r. na rachunkach funduszy zgromadzono ogółem 188,6 mln zł. W 2013 r. wpłat na rachunki bankowe poszczególnych funduszy dokonywało ok. 12 tys. podmiotów gospodarczych. Na finansowanie zadań wypłacono 159,5 mln zł. Zgromadzonymi środkami zarządzają powołane odrębnie dla każdego funduszu Komisje Zarządzające, które składają się z przedstawicieli przetwórców, producentów oraz Izb Rolniczych. Rola Agencji polega na zapewnieniu administracyjnej obsługi funduszy.

■ WSPIERANIE PRODUCENTÓW I STABILIZACJA RYNKÓW ROLNYCH

Po akcesji Polski do Unii Europejskiej ARR zakupiła w ramach interwencji ponad 2,1 mln ton zbóż (w latach 2004-2006 i 2009-2010), 213 tys. ton cukru (w latach 2005-2006), 20,5 tys. ton odtłuszczonego mleka w proszku (w 2009 r.) i 6,5 tys. ton masła (w latach 2005-2006 i w 2009 r.). Łączne wydatki poniesione przez Agencję na zakup, przechowywanie i transport produktów wyniosły 1,9 mld zł.

Grupą mechanizmów WPR o charakterze podobnym do zakupów interwencyjnych są dopłaty do prywatnego przechowywania produktów rolno-spożywczych. Dwukrotnie po akcesji Polski do UE uruchamiany był mechanizm dopłat do prywatnego przechowywania wieprzowiny (w 2007 r. do 5,9 tys. ton i w 2011 r. do 9 tys. ton wieprzowiny), a ARR wypłaciła z tego tytułu ogółem 24,2 mln zł. Mechanizmem dopłat do prywatnego przechowywania objęto również: 1,1 tys. ton masła (wydatkując na ten cel w 2006 r. i w latach 2012-2013 ogółem 338 tys. zł) oraz 526 ton serów (170 tys. zł w latach 2004-2007). Ponadto ARR wystawiła 1,6 tys. certyfikatów na 38,7 tys. ton masła i 96 certyfikatów na 2,7 tys. ton OMP, przeznaczonych do prywatnego przechowywania i zakupów interwencyjnych w innych państwach członkowskich UE (głównie w Niemczech i Holandii).

W ramach realizacji krajowych uzupełniających płatności bezpośrednich dla producentów surowca tytoniowego i plantatorów ziemniaków skrobiowych w latach 2005-2012 ARR wydatkowała 2,2 mld zł, z tego blisko 2 mld zł (89% wypłat) stanowiły wydatki dla producentów surowca tytoniowego, a prawie 242 mln zł (11%) dla plantatorów ziemniaków skrobiowych.

W ramach realizacji mechanizmu „Dopłaty do materiału siewnego” ARR od 2007 r. rekompensuje producentom rolnym część kosztów zakupu materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany następujących gatunków roślin uprawnych: pszenicy (zwyczajnej i twardej), żyta, jęczmienia, pszenżyta, owsa (nagiego, szorstkiego i zwyczajnego), łubinu (żółtego, wąskolistnego i białego), grochu siewnego (odmian roślin rolniczych), bobiku, wyki siewnej, ziemniaków i soi. Dopłaty do materiału siewnego mają charakter pomocy *de minimis* w rolnictwie¹⁰. Od uruchomienia mechanizmu do końca 2013 r. producenci zbóż, ziemniaków i roślin strączkowych złożyli w ARR 366,8 tys. wniosków o przyznanie dopłat, a Agencja wypłaciła rolnikom z budżetu krajowego 499,4 mln zł.

Na rynku produktów pszczelich ARR refunduje koszty poniesione przez podmioty uprawnione¹¹ na realizację zatwierdzonych przez KE trzyletnich krajowych programów wsparcia pszczelarstwa w Polsce. Od akcesji Polski do UE do końca 2013 r. ARR w ramach mechanizmu „Wsparcie rynku produktów pszczelich” wypłaciła 144,4 mln zł (netto), głównie na zakup leków przeciwko warrozie oraz na zakup pszczoł. Wsparcie dotyczyło także pomocy technicznej (zakupu sprzętu pszczelarskiego i szkoleń), zakupu lawet do przewozu uli oraz przeprowadzania analiz fizyko-chemicznych właściwości miodu. Poniesione wydatki zostały sfinansowane po 50% z budżetu unijnego i krajowego.

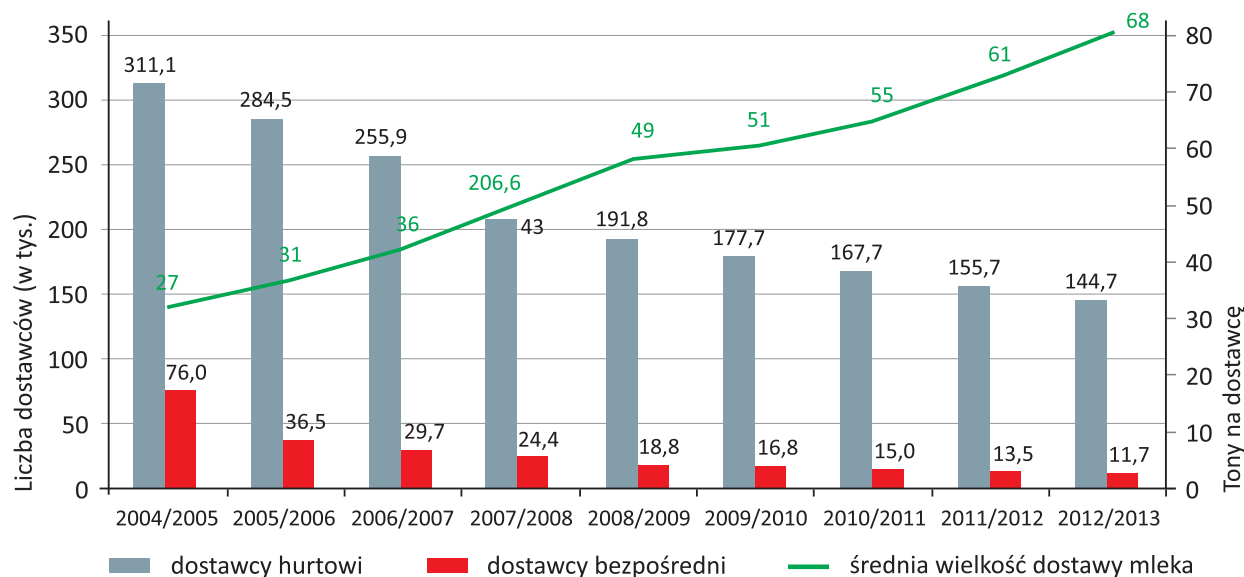
ARR administruje kwotowaniem produkcji mleka, w ramach którego na koniec roku kwotowego 2013/2014 prowadziła obsługę 137,5 tys. hurtowych i 10,8 tys. bezpośrednich dostawców mleka (rys. 25). W 2013 r., realizując zadania w powyższym zakresie, wydała 191,4 tys. decyzji administracyjnych.

W ciągu dziesięciu lat funkcjonowania w Polsce mechanizmu kwotowania produkcji mleka przyznana Polsce kwota krajowa wzrosła o 12% (z 8,96 mld kg w roku kwotowym 2004/2005 do 10,06 mld kg w roku kwotowym 2013/2014). W tym okresie liczba dostawców¹² hurtowych mleka zmniejszyła się o 56%,

10 Od 1 stycznia 2014 r. łączna kwota dopłat mających charakter pomocy *de minimis* w rolnictwie dla jednego producenta rolnego nie może przekroczyć 15 tys. euro w okresie trzech lat podatkowych (kwota ta wzrosła dwukrotnie – z 7,5 tys. euro).

11 Związki, stowarzyszenia, zrzeszenia i spółdzielnie pszczelarskie grupy producentów rolnych oraz jednostki badawczo-rozwojowe zajmujące się pszczelarstwem.

12 Porównując liczbę dostawców mleka wg danych na koniec (tj. na 31 marca) danego roku kwotowego.

Rysunek 25. Liczba dostawców mleka (na koniec danego roku kwotowego) oraz średnia wielkość dostaw mleka w Polsce

Źródło: dane ARR.

a dostawców bezpośrednich – o 86%. Przełożyło się to na zwiększenie średniej wielkości dostaw przypadających na hurtowego producenta mleka (z 27 ton w roku kwotowym 2004/2005 do 73 ton w roku kwotowym 2013/2014). Kwota krajowa przysługująca Polsce w roku kwotowym 2013/2014 była szóstą co do wielkości kwotą produkcji mleka w UE¹³. W związku z dokonującą się restrukturyzacją w zakresie produkcji mleka ARR w latach 2007-2009 wypłaciła 154,1 mln zł rekompensat 21,5 tys. niskotowarowych producentów mleka za zrzeczenie się kwot mlecznych. Kwoty mleczne trafiły do gospodarstw rozwijających produkcję mleka.

W ramach restrukturyzacji przemysłu cukrowniczego w Polsce, Agencja w latach 2009-2012 dokonała wypłaty pomocy restrukturyzacyjnej przeznaczonej dla producentów cukru, plantatorów i usługodawców w łącznej wysokości 1,3 mld zł. Ponadto w latach 2010-2012 zrealizowała płatności w ramach Krajowego Programu Restrukturyzacji związanego z procesem dywersyfikacji produkcji rolnej w gminach, w których nastąpiło zmniejszenie powierzchni upraw buraków cukrowych. Na realizację Krajowego Programu Restrukturyzacji przyznano Polsce 34,4 mln euro, które przeznaczono na dwa działania, tj.: „Modernizację gospodarstw rolnych” oraz „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”. Na ich realizację ARR wypłaciła 2 904 beneficjentom ogółem 127,5 mln zł.

Po akcesji Polski do UE Agencja realizowała także: dopłaty w ramach kwotowania produkcji skrobi ziemniaczanej (76,3 mln zł do ponad 860 tys. ton skrobi ziemniaczanej), dopłaty do produkcji suszu paszowego (5,9 mln zł), dopłaty do cukru wykorzystywanego w przemyśle chemicznym (4,5 mln zł), dopłaty do przetwórstwa słomy lnianej i konopnej na włókno (3,2 mln zł do 7,7 tys. ton włókna konopnego i lnianego), dopłaty do zakupu masła przez instytucje i organizacje niedochodowe (1,1 mln zł do 528 ton masła), dopłaty do przetwórstwa masła, masła skoncentrowanego i śmietanki (0,4 mln zł) oraz dopłaty do skrobi wykorzystywanej na cele niespożywcze (84 tys. zł).

DZIAŁANIA W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH I NADZWYCZAJNYCH

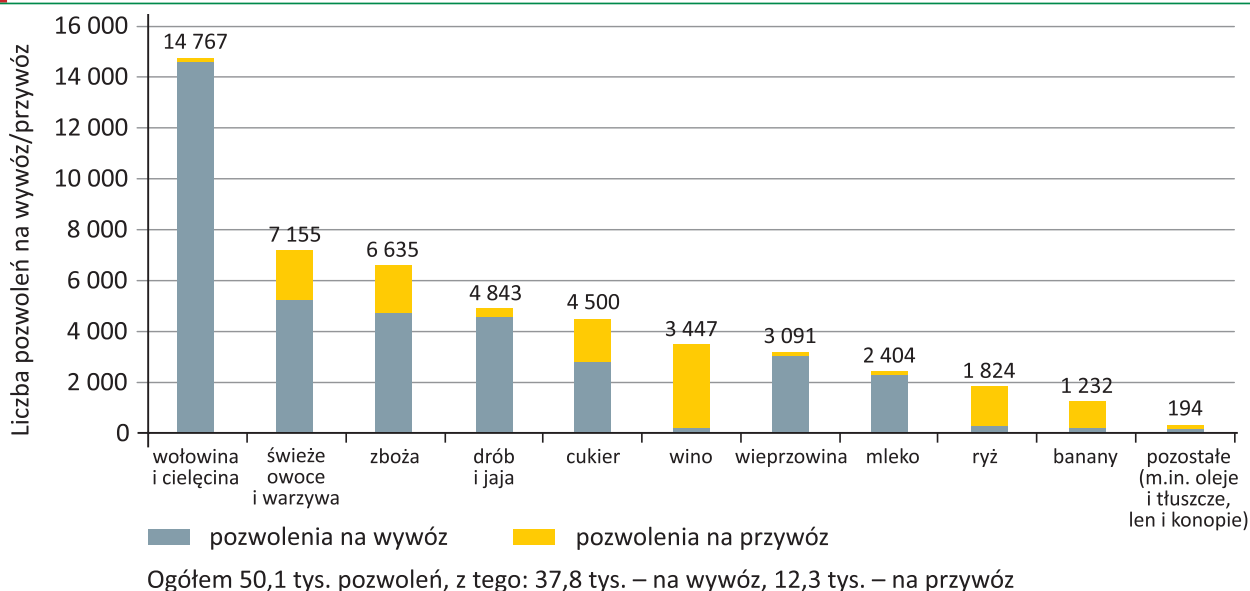
ARR posiada duże doświadczenie w administrowaniu tego typu działaniami. Po akcesji Polski do UE udzielono producentom rolnym w sytuacjach nadzwyczajnych i kryzysowych wsparcia finansowego w wysokości 298 mln zł, z czego: w latach 2005-2006 – 15,8 mln zł hodowcom drobiu (rekompensując im straty spowodowane wystąpieniem ptasiej grypy); w latach 2007-2009 i w 2011 r. – 13 mln zł z tytułu dopłat do materiału siewnego (dla rolników dotkniętych suszą i powodzią); w 2010 r. ok. 83 mln zł rekompensując producentom mleka straty poniesione w wyniku kryzysu na rynku mleka; w 2011 r. – 179,4 mln zł producentom warzyw, którzy ponieśli straty w wyniku kryzysu na rynku owoców i warzyw spowodowanego bakterią *Escherichia coli*. W 2014 r. uruchomione zostało przez KE nadzwyczajne wsparcie przyznane producentom wieprzowiny z obszarów objętych restrykcjami z powodu wykrycia afrykańskiego pomoru świń (ASF) u dzików. ARR wypłaciła 6,9 mln zł do 49,1 tys. szt. świń (o łącznej zakwalifikowanej masie tusz

wynoszącej 4,6 tys. ton). W związku z rosyjskim embargiem na przywóz wybranych produktów z UE do Rosji, KE uruchomiła w 2014 r. tymczasowe nadzwyczajne środki wsparcia dla producentów niektórych owoców i warzyw oraz dopłaty do prywatnego przechowywania masła, odtłuszczonego mleka w proszku i serów.

ADMINISTROWANIE OBROTEM TOWAROWYM Z ZAGRANICĄ

ARR administruje mechanizmami handlowymi wspólnej polityki rolnej. Od przystąpienia Polski do Unii Europejskiej do 31 grudnia 2013 r. wystawiła łącznie 50,1 tys. pozwoleń na wywóz/przywóz towarów rolno-spożywczych do/z krajów trzecich, których 75% dotyczyło wywozu (rys. 26). Najwięcej pozwoleń wystawiono na rynkach: mięsa czerwonego (17,9 tys.), świeżych owoców i warzyw (7,2 tys.), zbóż (6,6 tys.) oraz drobiu i jaj (4,8 tys.). Ogółem Agencja wystawiła 37,8 tys. pozwoleń na wywóz (w tym 29,6 tys. pozwoleń na wywóz z refundacją) oraz 12,3 tys. pozwoleń na przywóz. Ponadto w zakresie produktów przetworzonych non-aneks I wydano 1,8 tys. zaświadczeń przy wywozie makaronów do USA, zarejestrowano 10,6 tys. wniosków o receptury oraz przedłużono ważność 6,9 tys. receptur towarów przetworzonych.

Rysunek 26. Struktura pozwoleń wydanych przez ARR w okresie V 2004 r. -XII 2013 r. na wywóz/przywóz towarów z/do Polski

Źródło: dane ARR.

Od akcesji Polski do UE do końca 2013 r. ARR wypłaciła beneficjentom 2,1 mld zł refundacji wywozowych, najwięcej do cukru (1,2 mld zł), mięsa czerwonego (392,4 mln zł) oraz przetworów mlecznych (334,2 mln zł). W ramach obsługi importu towarów rolno-spożywczych z krajów trzecich ARR między innymi administrowała kontyngentami taryfowymi na rynkach: zbóż, ryżu, cukru, świeżych owoców i warzyw, mleka i przetworów mlecznych, wołowiny, wieprzowiny oraz drobiu i jaj.

Pozyskiwane przez Agencję informacje na temat możliwości rozwoju współpracy handlowej i inwestycyjnej z podmiotami z innych państw, w zakresie preferencyjnych warunków eksportu, są na bieżąco udostępniane polskim przedsiębiorcom za pośrednictwem serwisu internetowego ARR: www.arr.gov.pl (w dziale Handel zagraniczny/Informacje handlowe) oraz dystrybuowane do związków, zrzeszeń i stowarzyszeń producentów oraz przetwórców za pośrednictwem poczty elektronicznej (eksporter@arr.gov.pl).

ORGANIZACJA I MONITOROWANIE RYNKÓW

ARR wykonuje zadania ustalone w regulacjach unijnych i krajowych, związane z wdrażaniem i realizacją zasad określających organizację niektórych rynków rolno-spożywczych. Działania z tego zakresu obejmują:

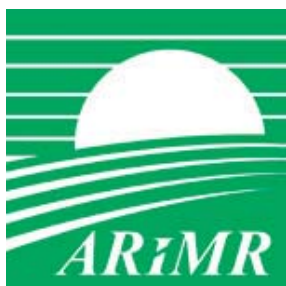
- monitorowanie kwotowej i pozakwotowej produkcji cukru i izoglukozy oraz sprawdzanie wykorzystania produkcji pozakwotowej. ARR w 2013 r. pobrała od producentów cukru i izoglukozy opłaty produkcyjne (od produkcji kwotowej) za rok gospodarczy 2012/2013 w wysokości 70,3 mln zł;
- zatwierdzanie pierwszych przetwórców surowca tytoniowego i prowadzenie rejestru pierwszych

przetwórców, zatwierdzanie punktów odbioru surowca tytoniowego oraz potwierdzanie spełniania wymagań jakościowych surowca tytoniowego. Na 31 grudnia 2013 r. było zatwierdzonych 13 pierwszych przetwórców surowca tytoniowego oraz 38 punktów odbioru surowca tytoniowego, a w rejestrze było wpisanych 14 pierwszych przetwórców;

- prowadzenie przez Prezesa Agencji Rynku Rolnego ewidencji podmiotów wyrabiających wino gronowe (przeznaczone do wprowadzenia do obrotu) z winogron pozyskanych z upraw winorośli znajdujących się na terenie Polski. W roku gospodarczym 2013/2014 (wg stanu na 31 grudnia 2013 r.) w ww. ewidencji znajdowało się 49 takich producentów lub przedsiębiorców niebędących producentami. Winnice znajdujące się w ewidencji zajmowały powierzchnię 99,5 ha;
- monitorowanie rynku biokomponentów i biopaliw ciekłych. Na 31 grudnia 2013 r. w prowadzonym przez Agencję rejestrze wytwórców znajdowało się 31 podmiotów wykonujących działalność gospodarczą w zakresie wytwarzania, magazynowania lub wprowadzania do obrotu biokomponentów. W 2013 r. spośród zarejestrowanych, 7 przedsiębiorców wytworzyło 653,6 tys. ton estrów metylowych, a 5 przedsiębiorców wyprodukowało 185,9 tys. ton bioetanolu;
- monitorowanie produkcji biogazu rolniczego. Na 31 grudnia 2013 r. zarejestrowane były 42 biogazownie o łącznej mocy 49,28 MW energii elektrycznej i 50,80 MW ciepła;
- kontrolowanie wykorzystania roślin energetycznych. Do 31 grudnia 2013 r. z ww. roślin wytworzono 1,48 mln litrów bioetanolu, 49,24 mln litrów estrów metylowych, 7,90 GWh energii elektrycznej oraz 72,57 TJ ciepła.

Zgodnie z ustawą o Agencji Rynku Rolnego i organizacji niektórych rynków rolnych, ARR gromadzi, analizuje, przetwarza i udostępnia informacje dotyczące rynków produktów rolnych i żywnościowych. Agencja sporządza cykliczne raporty (umieszczane na stronie internetowej: www.arr.gov.pl, w dziale Analizy i prognozy rynkowe), które dotyczą podaży, popytu oraz cen na podstawowych rynkach krajowych i zagranicznych, a także handlu zagranicznego towarami rolno-spożywczymi.

AGENCJA RESTRUKTURYZACJI I MODERNIZACJI ROLNICTWA

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) od 20 lat wspiera działania służące rozwojowi rolnictwa i obszarów wiejskich. W pierwszym okresie funkcjonowania udzielała wsparcia głównie ze środków krajowych w postaci dopłat do oprocentowania kredytów inwestycyjnych oraz obrotowych. Po wejściu Polski do UE wzrosła zarówno skala udzielanej pomocy, jak i zwiększyła się liczba dostępnych instrumentów wsparcia. Kluczowym zadaniem ARiMR stała się wypłata środków z tytułu płatności bezpośrednich oraz programów unijnych przeznaczonych na rozwój polskiej wsi.

Obecnie ARiMR jest podmiotem wdrażającym i agencją płatniczą dla instrumentów pomocy finansowanych z funduszy unijnych przewidzianych na lata 2007-2013:

- EFRROW, z którego finansowane są wszystkie działania dotyczące rozwoju obszarów wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013);
- EFRG, w ramach którego kontynuowana jest realizacja instrumentów pomocy I filara WPR (płatności bezpośrednie, wspólna organizacja rynków owoców i warzyw, wspólna organizacja rynku rybnego);
- EFR, z którego finansowane są działania w ramach Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013” (PO Ryby 2007-2013).

Ponadto ARiMR jest instytucją:

- wdrażającą instrumenty pomocy krajowej (w szczególności dopłaty do kredytów preferencyjnych: inwestycyjnych i kłuskowych);
- prowadzącą rejestr zwierząt gospodarskich oznakowanych (System IRZ);
- prowadzącą i aktualizującą system identyfikacji działek rolnych (LPIS).

Głównymi beneficjentami ARiMR są rolnicy, przedsiębiorcy sektora rolno-spożywczego, mieszkańcy wsi, grupy producentów rolnych i przedstawiciele sektora rybackiego. Ze współfinansowanych przez Agencję projektów korzystają szerokie grupy społeczne, a ich efekty można zauważyć i zmierzyć zarówno w skali gospodarki lokalnej, jak i krajowej. Od początku działalności do 31 maja 2014 r. Agencja wypłaciła bene-

ficjentom w ramach obsługiwanych programów pomocy dla rolnictwa i obszarów wiejskich 212,6 mld zł, z czego 94% w okresie członkostwa Polski w UE, w tym w ramach:

► **aktualnie realizowanych programów:**

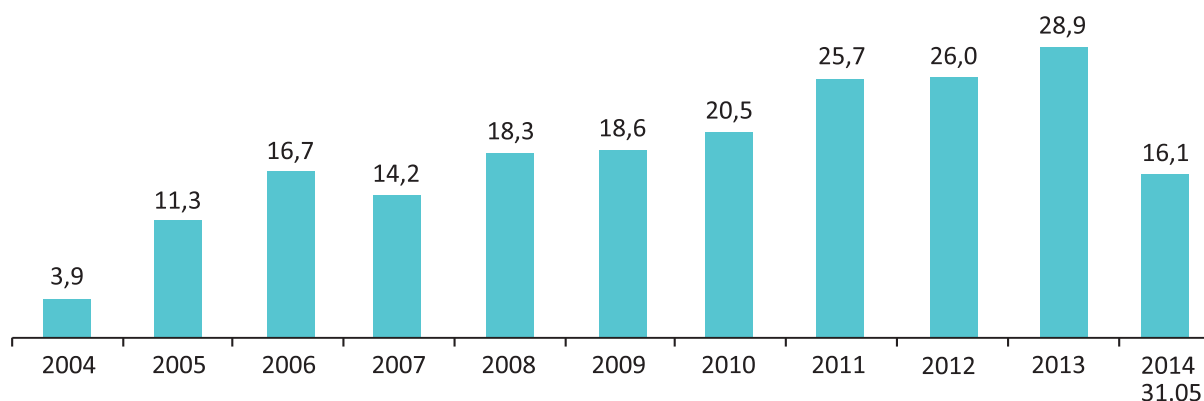
■ systemów wsparcia bezpośredniego	104,6 mld zł (od 2004 r.);
■ PROW 2007-2013	55,6 mld zł (od 2007 r.);
■ PO Ryby 2007-2013	3,4 mld zł (od 2007 r.);
■ wspólnej organizacji rynków owoców i warzyw (WOROiW)	6,2 mld zł (od 2004 r.);
■ pomocy krajowej	19,8 mld zł (od 1994 r.);
■ wspólnej polityki rybackiej	2,0 mln zł (od 2004 r.).

► **zakończonych programów:**

■ Programu SAPARD	4,5 mld zł (2002-2006);
■ PROW 2004-2006	10,9 mld zł (2004-2008);
■ SPO „Restrukturyzacja... 2004-2006”	6,6 mld zł (2004-2009);
■ SPO „Rybołówstwo... 2004-2006”	1,0 mld zł (2004-2009);

Dynamika wypłat dla beneficjentów w ramach realizowanych programów systematycznie rośnie, a w 2013 r. osiągnęły one rekordowy poziom 28,9 mld zł. W okresie 10 lat członkostwa w UE, ARiMR wypłaciła beneficjentom ponad 200 mld zł.

Rysunek 27. Roczne wypłaty środków przez ARiMR w ramach programów współfinansowanych z UE i pomocy krajowej w latach 2004-2014, w mld zł (stan na 31.05.2014 r.)

Źródło: dane ARiMR.

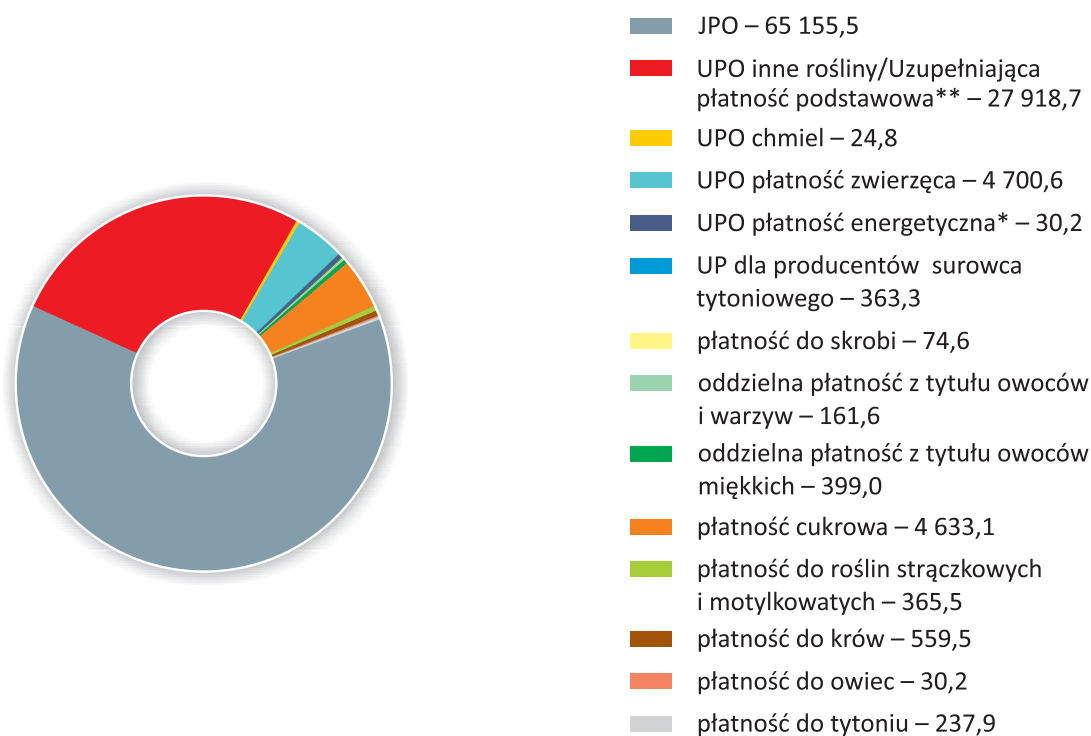
SYSTEMY WSPARCIA BEZPOŚREDNIEGO

Najważniejszym instrumentem wspólnej polityki rolnej, wdrażanym przez ARiMR, są płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, którymi objętych zostało ok. 1,4 mln rolników. Do 31.05.2014 r. w ramach Kampanii 2013 ARiMR wypłaciła beneficjentom 13,9 mld zł. Strukturę zrealizowanych płatności przez ARiMR w ramach systemów wsparcia bezpośredniego od początku funkcjonowania w Polsce przedstawia rys 28.

PROGRAM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH NA LATA 2007-2013

ARiMR jako akredytowana agencja płatnicza realizuje płatności dla wszystkich działań PROW 2007-2013. Do 31.05.2014 r. ponad 1,1 mln beneficjentów otrzymało 55,6 mld zł (tab. 33), w tym 12,7 mld zł w ramach zobowiązań z lat poprzednich. Płatności z PROW 2007-2013 realizowane będą do 2015 roku.

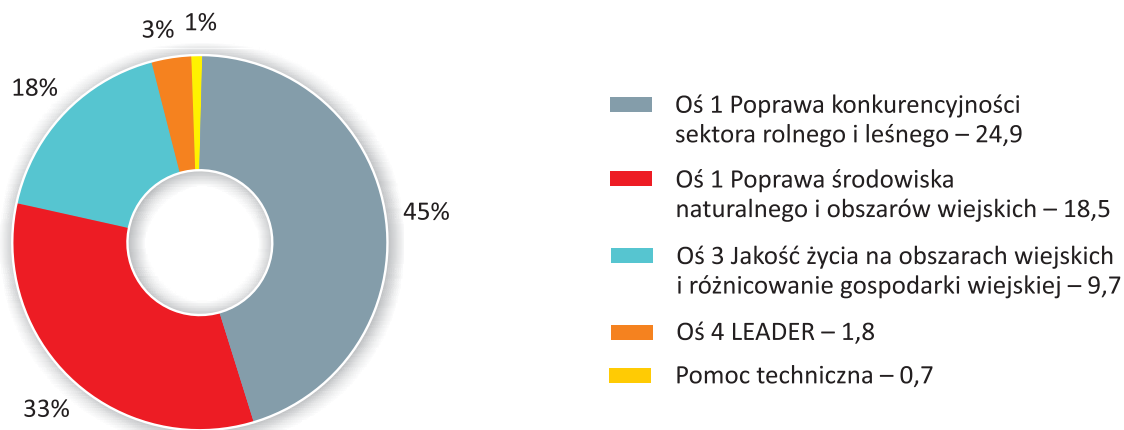
Rysunek 28. Struktura płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego w Kampaniach 2004-2013, w mln zł (stan na 31.05.2014 r.)¹⁴

*Płatności energetyczne zawierają dopłaty z tytułu prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej wykorzystywanych na cele energetyczne (w latach 2005 - 2006 finansowane z budżetu krajowego).

** Od Kampanii 2011 Uzupełniająca płatność podstawowa.

Rysunek 29. Kwota płatności zrealizowanych w ramach PROW 2007-2013 w podziale na osie, w mld zł i w % (stan na 31.05.2014 r.)

Źródło: ARiMR.

Tabela 33. Obsługa wniosków złożonych w ramach PROW 2007-2013 (stan na 31.05.2014 r.)

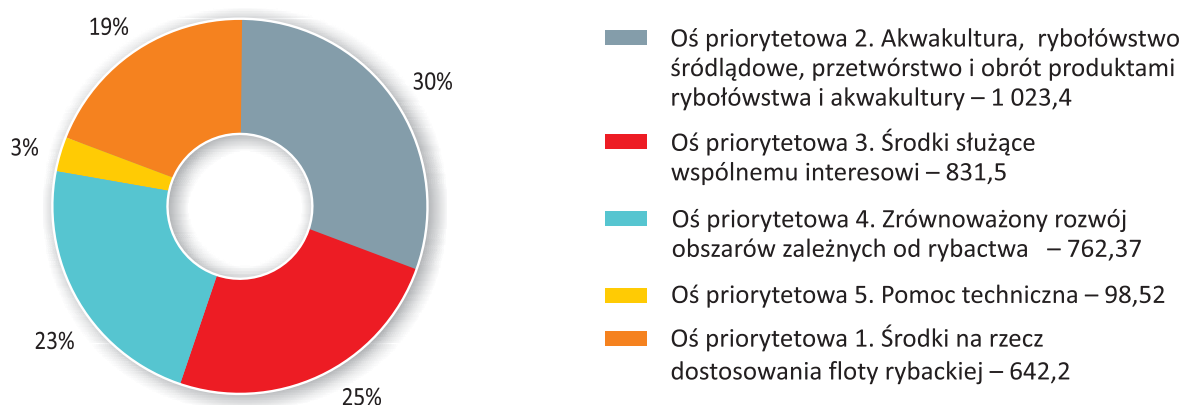
Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków	Liczba zawartych umów/wydanych decyzji	Zrealizowane płatności w mln zł
Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	496	106	78,2
Ułatwianie startu młodym rolnikom	33 221	23 160	1 595,0
Renty strukturalne	28 534	19 946	9 034,5
Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów	65 035	49 092	129,4
Modernizacja gospodarstw rolnych	96 259	64 070	7 791,6
Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej	3 518	1 496	2 158,3
Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	900	706	996,3
Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych oraz wprowadzenie odpowiednich działań zapobiegawczych	9 513	6 466	397,1
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	29 882	24 675	32,2
Działania informacyjne i promocyjne	82	29	6,1
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych – zobowiązania z lat 2004-2006	-	-	2 130,2
Grupy producentów rolnych	1 420	1 320	541,7
Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (kampanie 2007-2013)	5 918 207	5 126 198	9 496,4
Program rolnośrodowiskowy	833 227	699 147	7 857,6
Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne	20 095	14 352	815,0
Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych	549	409	322,7
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	28 999	15 765	1 175,0
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	45 454	14 962	1 453,8
Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	5 926	4 156	4 924,7
Odnowa i rozwój wsi	8 546	6 473	2 192,8
Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju	69 337	31 579	1 463,5
Wdrażanie projektów współpracy	557	386	19,0
Funkcjonowanie lokalnej grupy działania	1 170	995	360,6
Pomoc techniczna	3 084	2 760	656,4
RAZEM	7 204 011	6 108 248	55 628,1

Źródło: ARiMR.

PROGRAM OPERACYJNY „ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SEKTORA RYBOŁÓWSTWA I NADBRZEŻNYCH OBSZARÓW RYBACKICH 2007-2013”

W ramach PO „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013” wspierane są przedsięwzięcia na rzecz uzyskania trwałej równowagi między zasobami morskimi a zdolnością połowową polskiej floty rybackiej, oraz stworzenia nowoczesnego i konkurencyjnego sektora rybackiego w Polsce. Do 31.05.2014 r. ARiMR przekazała dla przedstawicieli sektora rybackiego 3,4 mld zł.

Rysunek 30. Kwota płatności zrealizowanych w ramach PO Ryby 2007-2013 w podziale na osie, w mln zł i w % (stan na 31.05.2014 r.).

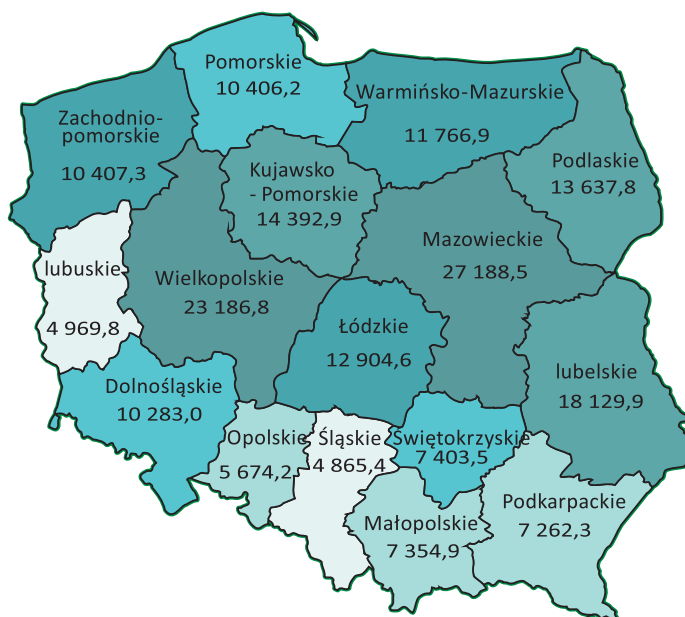

Źródło: ARiMR.

REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE UDZIELONEJ POMOCY

W ramach programów współfinansowanych z funduszy unijnych (łącznie z Programem SAPARD) wypłacono beneficjentom 192,8 mld zł. Największe wsparcie z ARiMR otrzymały województwa: mazowieckie (27,2 mld zł), wielkopolskie (23,2 mld zł) i lubelskie (18,1 mld zł), a najmniejsze: śląskie (4,9 mld zł), lubuskie (5,0 mld zł) i opolskie (5,7 mld zł), (mapa 3).

Mapa 3. Pomoc udzielona przez ARiMR w ramach programów współfinansowanych z funduszy unijnych (w mln zł), według województw (stan na 31.05.2014 r.*).

*Bez podziału na województwa – 3,0 mld zł.

I POMOC KRAJOWA

Pomoc krajowa udzielana jest obecnie przez ARiMR w formie dopłat do oprocentowania różnych typów kredytów, gwarancji i poręczeń spłaty preferencyjnych kredytów inwestycyjnych i kłęskowych, poręczeń spłaty kredytów studenckich, dofinansowania kosztów ponoszonych przez producentów rolnych na utylizację padłych zwierząt, dofinansowania kosztów poniesionych na przygotowanie wniosku o rejestrację nazw i oznaczeń geograficznych pierwotnych produktów rolnych (rys. 31). Od początku działalności ARiMR wypłaciła w ramach tej formy wsparcia kwotę 19,8 mld zł.

Rysunek 31. Wysokość pomocy udzielonej w ramach instrumentów pomocy krajowej w latach 1994 – 2014 r. w mld zł (stan na 31.05.2014 r.)

*Dane na 30.04.2014 r.

**Pomoc realizowana była ze środków pochodzących z:

pożyczki „ASAL-300” udzielonej polskiemu rządowi przez Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju, pożyczki Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI – pierwsza tranza pożyczki, EBI-BIS – kolejne transze pożyczki),

Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich (PAOW) z komponentu „C – infrastruktura”, finansowanego z pożyczki Banku Światowego.

*** Pozostała pomoc: dla rolników, którzy w 2008 lub 2009 r. otrzymali płatność uzupełniającą do powierzchni upraw chmielu, wsparcie tworzenia grup producentów rolnych, wsparcie dla producentów rolnych z tytułu szkód powstałych w wyniku wystąpienia kłęsk żywiołowych w 2013 r., dla producentów suszu paszowego, poręczenia i gwarancje kredytowe oraz rejestracja nazw i oznaczeń geograficznych.

I SYSTEM IDENTYFIKACJI I REJESTRACJI ZWIERZĄT

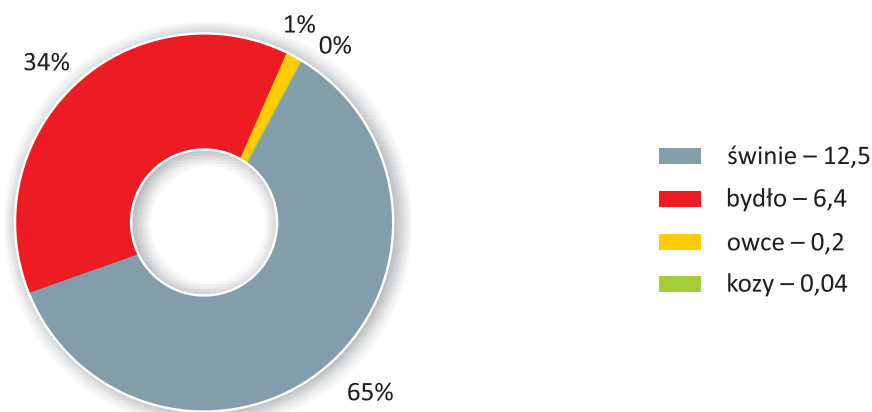
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa jest również instytucją odpowiedzialną za prowadzenie systemu identyfikacji i rejestracji zwierząt w Polsce. Ma on na celu zapewnienie bezpieczeństwa żywności zgodnie z unijnymi wymogami, a przez to uzyskanie pełnego dostępu do rynku produktów pochodzenia zwierzęcego innych państw członkowskich UE. ARiMR prowadzi rejestr zwierząt gospodarskich oznakowanych, tj. bydła, owiec, kóz i świń w systemie informatycznym.

W bazie danych tego systemu gromadzone są informacje na temat posiadaczy zwierząt (rejestr producentów), zwierząt i ich miejsc przebywania (rejestr siedzib stad) oraz przemieszczeń zwierząt (rejestracja zgłoszeń zdarzeń dotyczących zwierząt). Na podstawie informacji od rolników ARiMR aktualizuje rejestr zwierząt o zmiany, jakie zaszły w stadach bydła, trzody chlewnej, owiec czy kóz. Aktualnie rejestr zawiera informacje o ok. 19 mln zwierząt.

ZARZĄDZANIE SYSTEMEM IDENTYFIKACJI DZIAŁEK ROLNYCH

ARiMR realizuje także inne zadania związane z obecnością Polski w UE. Należy do nich prowadzenie i aktualizacja systemu identyfikacji działek rolnych (LPIS), który pozwala na jednoznaczną identyfikację położenia działki rolnej w przestrzeni, kontrolę zadeklarowanej powierzchni pod względem kwalifikowalności (tzn. powierzchni uprawnionej do dopłat w odniesieniu do danego schematu pomocy) oraz kontrolę w zakresie nakładania się deklaracji dla poszczególnych działek rolnych zgłoszonych przez jednego beneficjenta. Podstawą działania systemu LPIS jest baza danych działek referencyjnych umożliwiająca lokalizację działek rolnych, zgłaszanych przez rolników do systemu płatności bezpośrednich.

Rysunek 32. Liczba zwierząt (w mln szt. i w %) zarejestrowanych w systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt (IRZ) (stan na 31.05.2014 r.)

Źródło: ARiMR.

AGENCJA NIERUCHOMOŚCI ROLNYCH

Agencja Nieruchomości Rolnych jest instytucją reprezentującą Skarb Państwa w stosunku do mienia państwowego w rolnictwie. Do połowy lipca 2003 r. działała pod nazwą Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, którą powołano w październiku 1991 r. Nieruchomości przejęte przez Agencję, głównie po zlikwidowanych państwowych gospodarstwach rolnych oraz z Państwowego Funduszu Ziemi, tworzą Zasób Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP).

Agencja działa na zasadach samofinansowania, czyli nie otrzymuje dotacji budżetowych na swoje utrzymanie i funkcjonowanie. Koszty przejmowania do Zasobu Nieruchomości Skarbu Państwa, ich restrukturyzacji, przygotowania do rozdysponowania (np. prac geodezyjnych, zakładania ksiąg wieczystych, ogłoszeń o przetargach), zabezpieczenia obiektów zabytkowych, utrzymywania majątku nieprodukcyjnego (np. dużej części mieszkań) itp., a także swego utrzymania Agencja w całości pokrywa z przychodów uzyskiwanych z działalności statutowej. Co więcej, począwszy od 2005 r., Agencja odprowadza do budżetu państwa kwotę wynikającą z różnicy między wpływami uzyskanymi z gospodarowania mieniem Zasobu w danym roku obrotowym a środkami wydatkowanymi na realizację zadań ustawowych. Od 2005 r. do końca 2013 r. wpłaty Agencji z tego tytułu do budżetu państwa wyniosły ponad 10,8 mld zł. Ponadto ANR zobowiązana została do przeznaczania części przychodów ze sprzedaży nieruchomości zasobu na Fundusz Rekompensacyjny, z którego realizowane są rekompensaty dla Zabuzan z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej. Od 2006 r. do końca 2013 r. ANR wpłaciła na Fundusz Rekompensacyjny ponad 3 mld zł. Łącznie wpłaty do budżetu państwa i na Fundusz Rekompensacyjny oraz obligacje restrukturyzacyjne wyniosły, od 2005 r. do czerwca 2014 r. 14,6 mld zł.

Wykonując zapisy ustawowe i wynikające z innych przepisów, Agencja realizuje zadania w zakresie:

1. tworzenia oraz poprawy struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych;
2. tworzenia warunków sprzyjających racjonalnemu wykorzystaniu potencjału produkcyjnego Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa;
3. restrukturyzacji oraz prywatyzacji mienia Skarbu Państwa użytkowanego na cele rolnicze;
4. obrotu nieruchomościami i innymi składnikami majątku Skarbu Państwa użytkowanymi na cele rolne;

5. administrowania zasobami majątkowymi Skarbu Państwa przeznaczonymi na cele rolne;
6. zabezpieczenia majątku Skarbu Państwa;
7. inicjowania prac urzędniowo-rolnych na gruntach Skarbu Państwa oraz popierania organizowania na gruntach Skarbu Państwa prywatnych gospodarstw rolnych.

Agencja przejęła do Zasobu 4,7 mln ha gruntów. Poza gruntami do Zasobu przejęty został także (głównie z ppgr) inny majątek o wartości księgowej netto 8,6 mld zł oraz zobowiązania byłych ppgr w stosunku do około 30 tys. podmiotów, w łącznej kwocie blisko 2 mld zł. Zobowiązania te zostały w całości uregulowane z wpływów z prywatyzacji. Z danych na koniec 2013 r. wynika, że w Zasobie WRSP pozostawało około 1,6 mln ha gruntów. W rzeczowej strukturze przejętego przez Agencję majątku trwałego wymienić trzeba: 337 tys. mieszkań wraz z towarzyszącą infrastrukturą (kotłownie, hydrofornie, oczyszczalnie ścieków itp.), obiekty przemysłu rolno-przetwórczego, handlowe i usługowe, w tym m.in.: 849 gorzelni, 6 winiarni i 3 browary, 269 masarni i rzeźni, 898 suszarni zbóż i zielonek, 717 mieszalni pasz, 31 młynów i kaszarni, 75 chłodni, a także 415 sklepów, 147 hoteli, zajazdów, restauracji i barów, 672 obiekty o charakterze socjalnym, kulturalnym i sportowym.

Podstawowymi kierunkami rozdysponowywania nieruchomości Skarbu Państwa przejętych do Zasobu WRSP są sprzedaż i dzierżawa. Realizowane są one głównie w formie przetargów nieograniczonych lub ograniczonych. Łącznie od początku działalności do końca 2013 r. przeprowadzono ponad 1 180 tys. przetargów na sprzedaż gruntów. W tym okresie Agencja sprzedała 2,49 mln ha, głównie w województwach: warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim, pomorskim, dolnośląskim i lubuskim, co wynika z rozkładu terytorialnego nieruchomości Zasobu WRSP.

Sprzedawane grunty nabywane są w formie przetargowej (przetargi nieograniczone i ograniczone), jak i bezprzetargowej (głównie przez dotychczasowych dzierżawców). W ostatnim czasie Agencja znacznie zwiększyła ofertę gruntów skierowanych do przetargów ograniczonych dla rolników indywidualnych powiększających gospodarstwa rodzinne (do 300 ha użytków rolnych). Powierzchnia sprzedana w przetargach ograniczonych stanowiła 67% gruntów sprzedanych w przetargach ogółem w 2013 r.

Należy zauważyć, że po wejściu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r., nastąpił szybki wzrost cen w transakcjach sprzedaży gruntów rolnych organizowanych przez Agencję (rys. 33). Największy wzrost cen odnotowano w roku 2007 (o 33% w relacji r/r). W latach 2007-2009 dynamika wzrostu cen gruntów rolnych Zasobu malała, w roku 2010 nastąpiła ich stabilizacja, a w latach 2012-2013 wzrost cen był na poziomie 12-13%.

Rysunek 33. Średnie ceny państwowych gruntów rolnych w latach 1992-2013 (zł/ha)

Źródło: dane ANR.

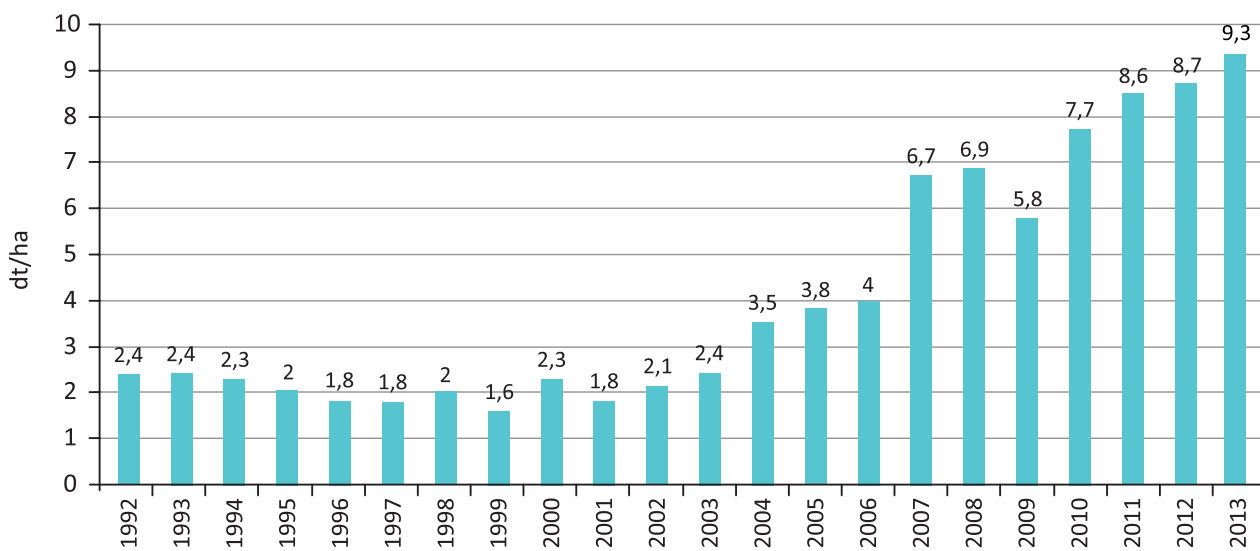
Niezależnie od sprzedaży, Agencja do końca 2013 r. trwale rozdysponowała ponad 622 tys. ha, w tym m.in. przekazała: 153,2 tys. ha – Lasom Państwowym, 54,8 tys. ha – jednostkom samorządu terytorialnego, ok. 87,2 tys. ha – kościelnym osobom prawnym różnych wyznań, 210,8 tys. ha – regionalnym zarządom gospodarki wodnej (grunty pod jeziorami o wodach płynących), blisko 23,8 tys. ha – wniosła aportami do spółek. Innym uprawnionym podmiotom oraz w pozostałych formach (przekształcenie prawa użytkowania wieczystego w prawo własności, scalanie i wymiana gruntów, zniesienie współwłasności itp.) rozdysponowano łącznie 35 tys. ha.

Inną formą rozdysponowania nieruchomości Zasobu jest dzierżawa. W dzierżawie jest obecnie 1,2 mln ha, czyli 72% powierzchni Zasobu. Najwięcej wydzierżawionej powierzchni znajduje się na terenie działania oddziałów terenowych ANR we Wrocławiu, Szczecinie, Warszawie, Poznaniu i Olsztynie. W całym ubiegłym roku wydzierżawiono 29,7 tys. ha.

W większości umów dzierżawy czynsz wyrażony jest w decytonach (dt) pszenicy za hektar. W 2013 r. średni czynsz dzierżawny osiągnął wysokość 9,3 dt/ha dla nowo zawieranych umów. W 2012 r. średni czynsz dzierżawny wyniósł 8,7 dt pszenicy za 1 ha, w roku 2011 8,5 dt za 1 ha, a w 2010 r. 7,7 dt za ha. W latach 2007, 2008 i 2009 czynsz dzierżawny był znacznie niższy i wynosił odpowiednio – 6,7 dt/ha, 6,9 dt/ha i 5,8 dt/ha. Dla porównania: czynsz uzyskiwany z takich samych umów w roku 2006 wyniósł 4,0 dt/ha, a w latach 2005 i 2004 – odpowiednio 3,8 dt/ha i 3,5 dt/ha. Natomiast średni czynsz dzierżawny dla wszystkich trwających umów wynosi ok. 3,5 dt pszenicy na ha.

Agencja Nieruchomości Rolnych oprócz gruntów rolnych w swojej ofercie posiada ok. 100 tys. ha gruntów o charakterze nierolnym. Są to działki przeznaczone w planach lub studiach zagospodarowania przestrzennego pod zabudowę przemysłową, handlowo-usługową, mieszkaniową oraz sportowo-rekreacyjną.

Rysunek 34. Średni czynsz dzierżawny w latach 1992-2013 (dt/ha)

Źródło: dane ANR.

Nieruchomości te charakteryzują się atrakcyjną lokalizacją, uregulowanym stanem prawnym oraz jasnymi procedurami nabywania. Część z nich jest obecnie wykorzystywana rolniczo i wymaga prac związanych ze zmianą planów zagospodarowania przestrzennego. W 2013 r. Agencja sprzedała ponad 1,2 tys. ha takich gruntów za kwotę ponad 189 mln zł.

ANR sprawuje nadzór nad działalnością 43 spółek hodowli roślin i zwierząt o szczególnym znaczeniu dla gospodarki narodowej. Spółki te prowadzą hodowlę twórczą i zachowawczą oraz gromadzą najcenniejszy materiał genetyczny roślin i zwierząt, decydujący o postępie biologicznym. Spółki te odgrywają wiodącą rolę w hodowli roślin, mają bowiem 48,5% udziałów wśród odmian roślin rolniczych i 60,3% wśród odmian roślin warzywnych pochodzących z krajowej hodowli, wpisanych do Rejestru Odmian. Spółki hodowli zwierząt prowadzą głównie hodowlę bydła, a w mniejszym stopniu trzody chlewnej i owiec. Stadniny Koni i Stada Ogierów poza główną działalnością, jaką jest hodowla koni, zajmują się również hodowlą bydła i produkcją mleka. Dzięki temu zachowują bezpieczeństwo ekonomiczne i mają środki finansowe na prowadzenie hodowli. Spółki ANR dysponują także zasobem genetycznym w postaci rodzimych ras zwierząt dostosowanych do miejscowych warunków glebowych i klimatycznych.

Agencja, jak już wcześniej wspomniano, jest instytucją zadaniową. Jej głównym zadaniem jest prywatyzacja majątku państwowego w rolnictwie, a do czasu zakończenia tego procesu racjonalne gospodarowanie powierzonym mieniem. Mimo że Agencja trwale rozdysponowała już ponad 66% powierzchni gruntów przejętych do Zasobu, nadal pełni istotną rolę w obszarze polityki rolnej państwa, zwłaszcza w zakresie kształtowaniu ustroju rolnego.

KASA ROLNICZEGO UBEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) jest instytucją ubezpieczenia społecznego realizującą, odrębny od powszechnego, system ubezpieczenia społecznego dla rolników na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2013 r., poz. 1403 z późn. zm.). Prezes KRUS jest centralnym organem administracji rządowej podległym ministrowi właściwemu do spraw rozwoju wsi. Zadania KRUS obejmują:

- obsługę rolników i osoby współpracujące z nimi w prowadzeniu działalności rolniczej (małżonka i domowników) w sprawach dotyczących obejmowania ubezpieczeniem i opłacania składek na to ubezpieczenie,
- przyznawanie i wypłatę świadczeń pieniężnych z ubezpieczeń emerytalno-rentowego oraz wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego,
- orzecznictwo lekarskie dla ustalenia prawa ubezpieczonych do świadczeń uzależnionych od całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym lub oceny stanu zdrowia,
- prowadzenie działalności prewencyjnej na rzecz zapobiegania wypadkom przy pracy rolniczej i chorobom zawodowym oraz promocji zdrowia,
- prowadzenie rehabilitacji leczniczej dla osób uprawnionych do świadczeń z KRUS, wykazującym całkowitą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym, ale rokującym jej odzyskanie w wyniku leczenia i rehabilitacji, albo osobom zagrożonym całkowitą niezdolnością do pracy w gospodarstwie rolnym.

Wg stanu na koniec 2013 r. ubezpieczeniu społecznemu rolników podlegało około 1,46 mln osób, a świadczenia emerytalno-rentowe z tego ubezpieczenia pobierało około 1,24 mln osób. Ponadto KRUS realizuje szereg innych zadań, sukcesywnie zleczanych przez państwo na podstawie odrębnych przepisów. Do tych zadań należy m.in.:

- obsługa ubezpieczenia zdrowotnego osób podlegających ubezpieczeniu społecznemu rolników, polegająca m.in. na ewidencjonowaniu, naliczaniu, pobieraniu i przekazywaniu do Narodowego Funduszu Zdrowia składek na ubezpieczenie zdrowotne za rolników i domowników (zarówno tych opłacanych samodzielnie przez ubezpieczonych, jak i finansowanych przez budżet państwa) oraz emerytów i rencistów rolnych;
- wypłata obywatelskich świadczeń pieniężnych przysługujących świadczeniobiorcom rolnym, tj. m.in.: dodatków kombatanckich, ryczałtów energetycznych, świadczeń pieniężnych dla byłych żołnierzy zastępczej służby wojskowej, osób deportowanych, cywilnych niewidomych ofiar wojny, dodatków kompensacyjnych.

Od 2004 r. KRUS uczestniczy w realizacji zadań dotyczących koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w krajach członkowskich Unii Europejskiej (EOG i Szwajcarii), wynikających obecnie z przepisów Rozporządzeń 883/2004 i 987/2009 Parlamentu Europejskiego i Rady (EWG).

System ubezpieczenia społecznego rolników finansowany jest w oparciu o 3 państwowe fundusze celowe: Fundusz Emerytalno-Rentowy, Fundusz Prewencji i Rehabilitacji oraz Fundusz Administracyjny, a także pozabudżetowy Fundusz Składowy Ubezpieczenia Społecznego Rolników (dalej Fundusz Składowy). Fundusz emerytalno-rentowy przeznaczony jest na finansowanie świadczeń emerytalno-rentowych oraz składek na ubezpieczenie zdrowotne za rolników. Fundusz emerytalno-rentowy tworzy się ze składek rolników na ubezpieczenie emerytalno-rentowe oraz dotacji budżetowej. W 2014 r. dotacja ta wyniesie około 16,10 mld zł, w tym na pokrycie składek zdrowotnych rolników ok. 1,75 mld zł. Fundusz Prewencji i Rehabilitacji jest przeznaczony do finansowania działalności KRUS w zakresie prewencji wypadkowej i rehabilitacji leczniczej. Fundusz ten tworzy się z odpisu od funduszu składowego oraz dotacji budżetowej. W 2014 r. dotacja ta wyniesie tylko 283 tys. zł, a odpis z Funduszu Składowego wyniesie prawie 32,92 mln zł. Fundusz Składowy jest pozabudżetowym funduszem celowym posiadającym osobowość prawną. Z tego funduszu finansowane są świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego. Fundusz jest samofinansujący się, co oznacza, że świadczenia finansowane z tego funduszu związane z ryzykiem wypadku przy pracy rolniczej, choroby i macierzyństwa są całkowicie pokrywane ze składek ubezpieczonych rolników.

Ubezpieczenie społeczne rolników KRUS realizuje w strukturze organizacyjnej, w której funkcjonują: Centrala, oddziały regionalne obejmujące zakresem działania poszczególne województwa oraz placówki terenowe obejmujące zakresem działania obszar kilku gmin. Łącznie KRUS posiada w całym kraju ok. 270 jednostek organizacyjnych.

KRUS jest członkiem największych międzynarodowych stowarzyszeń skupiających instytucje zabezpieczenia społecznego na świecie, w tym: od 1992 roku członkiem ISSA (Międzynarodowego Stowarzyszenia Instytucji Zabezpieczenia Społecznego, skupiającego instytucje ubezpieczeń społecznych z ponad 130 krajów) oraz IAAMRH (Międzynarodowego Stowarzyszenia Medycyny Pracy w Rolnictwie i Ochrony Zdrowia Ludności Wiejskiej) zajmującego się medycyną wsi.

Ubezpieczenie społeczne rolników po zmianie przepisów od 1 stycznia 2013 r. i od 1 września 2013 r.

Od 1 stycznia i od 1 września 2013 r. w ustawie z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2013 r., poz. 1403 z późn. zm.) obowiązuje szereg istotnych zmian, które dotyczą m.in. przyznawania oraz wypłaty świadczeń emerytalno-rentowych i zasiłkowych, opłacania z budżetu państwa składek za osoby sprawujące osobistą opiekę nad dzieckiem.

Nowy, wyższy wiek emerytalny dla kobiet oraz mężczyzn

W wyniku zmian wprowadzonych ustawą z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2012 r., poz. 637), od 1 stycznia 2013 r. o emeryturę rolniczą w dotychczasowym wieku emerytalnym (60 lat – kobieta, 65 lat – mężczyzna) mogły ubiegać się wyłącznie kobiety urodzone do 31 grudnia 1952 r. i mężczyźni urodzeni do 31 grudnia 1947 r. Pozostałym osobom wiek emerytalny jest stopniowo podwyższany. Wiek emerytalny rośnie o 1 miesiąc w każdym kwartale, czyli o 3 miesiące każdego roku, np.:

- wiek emerytalny dla kobiety urodzonej we wrześniu 1953 r. wynosił co najmniej 60 lat i 3 miesiące – osiągnęła go w grudniu 2013 r., a dla kobiety urodzonej w październiku 1953 r. wynosił co najmniej 60 lat i 4 miesiące – osiągnęła go w lutym 2014 r.,
- wiek emerytalny dla kobiety urodzonej w czerwcu 1954 r. wynosi co najmniej 60 lat i 6 miesięcy – osiągnie go w grudniu 2014 r., a dla kobiety urodzonej w lipcu 1954 r. wynosi co najmniej 60 lat i 7 miesięcy – osiągnie go w lutym 2015 r.

Pełnym wiekiem emerytalnym wynoszącym 67 lat będą musiały legitymować się kobiety urodzone po dniu 30 września 1973 r. i mężczyźni urodzeni po dniu 30 września 1953 r.

Docelowe 67 lat zostanie osiągnięte w przypadku mężczyzn w 2020 r., a w przypadku kobiet w 2040 r.

Sukcesywne wygaszanie emerytur rolniczych przysługujących rolnikom przed osiągnięciem wieku emerytalnego

Od 1 stycznia 2013 r. możliwość uzyskania emerytury rolniczej na podstawie art. 19 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników mają rolnicy, którzy do dnia 31 grudnia 2017 r. spełnią łącznie następujące warunki:

- ukończą wiek: 55 lat – kobieta, albo 60 lat – mężczyzna,
- będą legitymować się co najmniej 30-letnim okresem podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu,
- zaprzestaną prowadzenia działalności rolniczej.

Z emerytur tych mogą skorzystać wyłącznie mężczyźni urodzeni przed 1 stycznia 1958 r. i kobiety urodzone przed 1 stycznia 1963 r.

Częściowa emerytura rolnicza

Jest to nowe świadczenie, o które mogą ubiegać się ubezpieczeni (rolnik, małżonek rolnika i domownik) przed osiągnięciem wieku emerytalnego. Uzyskanie częściowej emerytury rolniczej wiąże się ze spełnieniem następujących warunków:

- w przypadku kobiet – ukończenia 62 lat i posiadania co najmniej 35-letniego okresu podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu,
- w przypadku mężczyzn – ukończenia 65 lat i posiadania co najmniej 40-letniego okresu podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu.

Częściowa emerytura rolnicza przysługuje w wysokości 50% kwoty emerytury rolniczej ustalonej na ogólnych zasadach i nie podlega podwyższeniu do kwoty emerytury podstawowej. Nie zostanie ona zawieszona ani zmniejszona, jeżeli emeryt będzie nadal prowadził działalność rolniczą lub będzie osiągał przychody z działalności pozarolniczej podlegającej obowiązkowi ubezpieczenia społecznego. Przy świadczeniu mogą być wypłacane wszystkie dodatki przyznawane na podstawie odrębnych przepisów emerytom, którzy osiągnęli wiek emerytalny. Częściowa emerytura rolnicza zostanie z urzędu zamieniona na emeryturę rolniczą

z chwilą osiągnięcia powszechnego wieku emerytalnego przez osobę uprawnioną; wówczas część uzupełniająca emerytury rolniczej może ulec zawieszeniu, jeżeli emeryt nie zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej. Świadczenie to jest dostępne dla mężczyzn od 2013 r. (dot. mężczyzn urodzonych po 1947 r.) i będzie dostępne dla kobiet od 2021 r. (dot. kobiet urodzonych po 1958 r.).

Okresowa emerytura rolnicza

Świadczenie wprowadzone od 1 stycznia 2013 r. na podstawie art. 15 ustawy o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw. Okresowa emerytura rolnicza przysługuje osobie, której upłynął okres, na jaki została przyznana jej renta strukturalna przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, a która nie osiągnęła wieku emerytalnego. Okresowa emerytura rolnicza przysługuje:

- po upływie okresu pobierania renty strukturalnej – do dnia osiągnięcia wieku emerytalnego,
- w wysokości emerytury podstawowej – bez względu na posiadany okres podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu.

Okresowa emerytura rolnicza zostanie zawieszona lub zmniejszona, jeżeli emeryt podejmie prowadzenie działalności rolniczej lub będzie osiągał przychody z tytułu działalności pozarolniczej, podlegającej obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, w wysokości powodującej zmniejszenie świadczenia. Przy ww. świadczeniu mogą być wypłacane wszystkie dodatki przyznawane na podstawie odrębnych przepisów emerytom, którzy osiągnęli wiek emerytalny. Po osiągnięciu wieku emerytalnego zostanie przyznana emerytura rolnicza, jeżeli uprawniony do emerytury okresowej będzie legitymować się co najmniej 25-letnim okresem podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu.

Rozwiązania w zakresie wypłaty emerytur i rent rolniczych

Od 1 stycznia 2013 r. osoby uprawnione do okresowej renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy mogą podejmować w czasie pobierania tej renty działalność pozarolniczą podlegającą obowiązkowi ubezpieczenia społecznego (np. zatrudnienie lub inną pracę zarobkową), bez konsekwencji utraty prawa do tej renty. Osiąganie przez rencistę przychodów z tytułu wykonywania takiej działalności może spowodować zmniejszenie (zawieszenie) renty okresowej (części uzupełniającej renty) na zasadach wynikających z przepisów obowiązujących w systemie powszechnym. Jeżeli osiągnięte przez rencistę przychody przekroczą 70% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, a nie przekroczą kwoty stanowiącej 130% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, wówczas część uzupełniająca renty zostanie zmniejszona o kwotę przekroczenia ww. przychodu, ale nie więcej niż o maksymalną kwotę zmniejszenia. W razie osiągnięcia przychodu przekraczającego kwotę 130% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, zawieszeniu ulegnie część uzupełniająca okresowej renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy. Natomiast przychody nie przekraczające kwoty 70% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia nie powodują zmniejszenia (zawieszenia) części uzupełniającej okresowej renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy. Świadczenie to jest w takim przypadku nadal wypłacane w dotychczasowej wysokości. Od 1 stycznia 2013 r. renciści lub emeryci w pełnym wieku emerytalnym, którzy prowadzą działalność rolniczą z małżonkiem podlegającym ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu z mocy ustawy, mają prawo do wypłaty pełnej części uzupełniającej emerytury lub renty rolniczej.

Zmiany w zasiłku macierzyńskim od 1 września 2013 r.

Od 1 września 2013 r. poszerzył się krąg osób uprawnionych do zasiłku macierzyńskiego z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego rolników. Zmiany te dotyczą tych rolników i domowników, którzy przyjęli dziecko na wychowanie w wieku wyższym niż do 1 roku, oraz którzy przyjęli dziecko na wychowanie w ramach rodziny zastępczej, z wyjątkiem rodziny zastępczej zawodowej.

Zasiłek macierzyński przysługuje ubezpieczonemu (rolnikowi, domownikowi) z tytułu:

1. urodzenia dziecka;
2. przyjęcia dziecka w wieku do 7. roku życia na wychowanie, a w przypadku dziecka, wobec którego podjęto decyzję o odroczeniu obowiązku szkolnego – do 10. roku życia, jeżeli w tym czasie został złożony wniosek o przysposobienie;
3. przyjęcia dziecka w wieku do 7. roku życia na wychowanie w ramach rodziny zastępczej, z wyjątkiem rodziny zastępczej zawodowej, a w przypadku dziecka, wobec którego podjęto decyzję o odroczeniu obowiązku szkolnego – do 10. roku życia.

Jeżeli ubezpieczeniu w KRUS podlegają oboje rodzice, zasiłek macierzyński przysługuje im łącznie. W przypadku rolników ubezpieczonych w KRUS na wniosek (dobrowolnie) zasiłek ten przysługuje, jeśli okres podlegania temu ubezpieczeniu wynosi nieprzerwanie co najmniej rok bezpośrednio przed wystąpieniem zdarzenia uzasadniającego nabycie prawa do tego świadczenia (przed porodem). Do wymaganego rocz-

nego okresu ubezpieczenia nie wlicza się okresów podlegania innemu ubezpieczeniu społecznemu, nawet gdy zainteresowany nie nabył prawa do analogicznego świadczenia z tego ubezpieczenia. W związku z wprowadzonymi zmianami prawo do zasiłku macierzyńskiego z tytułu przyjęcia dziecka na wychowanie przysługuje, jeżeli:

- wniosek do sądu o przysposobienie/przyjęcie dziecka w ramach rodziny zastępczej w wieku do 7. roku życia zostanie złożony do ukończenia przez dziecko 7. lat,
- w przypadku dziecka, wobec którego podjęto decyzję o odroczeniu obowiązku szkolnego, wniosek do sądu o przysposobienie/przyjęcie w ramach rodziny zastępczej zostanie złożony do 10. roku życia dziecka.

Podstawą do rozpatrzenia uprawnień do zasiłku macierzyńskiego jest złożony do jednostki organizacyjnej KRUS wniosek wraz ze skróconym aktem urodzenia dziecka, a w przypadku przyjęcia dziecka na wychowanie wymagane jest zaświadczenie z sądu o złożonym wniosku o przysposobienie dziecka/wniosku o ustanowienie rodziny zastępczej. Jeżeli matka dziecka nabyła prawo do zasiłku macierzyńskiego z systemu powszechnego, ojcu dziecka (rolnikowi, domownikowi) spełniającemu warunek ubezpieczenia w dniu urodzenia dziecka/w dacie złożenia stosownego wniosku do sądu – przysługuje zasiłek macierzyński niezależnie od uzyskanego zasiłku macierzyńskiego przez matkę dziecka z tytułu zatrudnienia.

Zasiłek macierzyński wypłacany jest jednorazowo, w wysokości czterokrotnej emerytury podstawowej obowiązującej w dniu urodzenia dziecka.

Finansowanie składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe w okresie sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem

Od dnia 01 września 2013 r. przepisy ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników umożliwiają finansowanie składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe z budżetu państwa w okresie sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem własnym, swojego małżonka lub dzieckiem przysposobionym za niżej wymienione osoby:

- rolnika i domownika podlegającego ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu z mocy ustawy albo na wniosek,
- rolnika i domownika niepodlegającego ubezpieczeniu społecznemu rolników,
- osobę będącą członkiem rodziny rolnika (lub domownika), która nie spełnia warunków do podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników.

Uprawnienie do finansowania składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe jest nierozdzielnie związane m.in. z wiekiem dziecka, nad którym sprawowana jest osobista opieka i jest przyznawane na okres:

- **do 3 lat**, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez dziecko 5. roku życia,
- **do 6 lat**, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18. roku życia, w przypadku sprawowania opieki nad dzieckiem niepełnosprawnym.

Warunkiem korzystania z tego uprawnienia jest:

- złożenie w jednostce KRUS wniosku o finansowanie składek wraz z oświadczeniem o sprawowaniu osobistej opieki nad dzieckiem i przedłożenie skróconego odpisu aktu urodzenia dziecka oraz w przypadku dziecka niepełnosprawnego orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności,
- brak innego tytułu do podlegania powszechnemu ubezpieczeniu społecznemu np. z tytułu zatrudnienia, umowy zlecenia,
- brak ustalonego prawa do emerytury lub renty albo prawa do świadczeń z ubezpieczeń społecznych,
- zaprzestanie prowadzenia lub zawieszenie wykonywania pozarolniczej działalności gospodarczej, w przypadku osób, które ją prowadzą, albo zaprzestanie współpracy przy prowadzeniu tej działalności przez osoby, które współpracują przy jej prowadzeniu,
- niekorzystanie w tym samym czasie przez drugiego rodzica z tych samych uprawnień w KRUS lub w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych, (m.in. z tytułu pobierania zasiłku macierzyńskiego czy przebywania na urlopie wychowawczym).

Prawo do finansowania składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe przysługuje od dnia zgłoszenia jednostce KRUS wniosku o finansowanie wraz z oświadczeniem o sprawowaniu osobistej opieki nad dzieckiem. W okresie finansowania składki za osobę sprawującą opiekę nad dzieckiem rolnik nadal zobowiązany jest do opłacania za tę osobę składek na ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie oraz składki na ubezpieczenie zdrowotne, o ile rolnik jest zobowiązany do indywidualnego jej opłacania.

Zmiana wysokości jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej

Od 1 lipca 2014 r. podwyższono wysokość jednorazowego odszkodowania z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu spowodowanego wypadkiem przy pracy rolniczej lub rolniczą chorobą zawodową – z 650 zł do 700 zł za każdy procent tego uszczerbku (Dz.U. 2014 r., poz. 703).

Po zmianie kwota jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej odpowiada:

- 700 zł – za każdy procent uszczerbku na zdrowiu doznanego wskutek wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej,
- 14 000 zł – z tytułu orzeczonej niezdolności do samodzielnej egzystencji wskutek wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej,
- 700 zł – za każdy procent stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu z tytułu zwiększenia tego uszczerbku, co najmniej o 10 punktów procentowych, za każdy procent uszczerbku na zdrowiu przewyższający procent, według którego ustalone było odszkodowanie,
- 70 000 zł – z tytułu śmiertelnego wypadku, gdy do odszkodowania uprawniony jest małżonek lub dziecko zmarłego, zwiększone o kwotę 14 000 zł na drugiego i każdego uprawnionego, jeżeli do odszkodowania są uprawnieni równocześnie małżonek i dziecko (dzieci) bądź tylko dzieci,
- 35 000 zł – z tytułu śmiertelnego wypadku, gdy do odszkodowania uprawnieni są tylko inni członkowie rodziny niż małżonek i dzieci zmarłego oraz 14 000 zł z tytułu zwiększenia odszkodowania na drugiego i każdego następnego uprawnionego,
- 14.000 zł – z tytułu śmiertelnego wypadku, gdy do odszkodowania równocześnie z małżonkiem lub dziećmi zmarłego uprawnieni są inni członkowie rodziny, każdemu z nich przysługuje ta kwota niezależnie od odszkodowania przypadającego małżonkowi lub dzieciom.

ZAPLECZE NAUKOWO-BADAWCZE W POLSCE

STRUKTURA I NADZÓR

Instytuty badawcze funkcjonują w oparciu o ustawę z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz.U. Nr 96, poz. 618). Są to państwowe jednostki organizacyjne, wyodrębnione pod względem prawnym, organizacyjnym i ekonomiczno-finansowym, które prowadzą badania naukowe i prace rozwojowe ukierunkowane na ich wdrożenie i zastosowanie w praktyce.

Schemat 1. Struktura organizacyjna nadzoru merytorycznego nad działalnością statutową jednostek zaplecza naukowo-badawczego w zakresie rolnictwa, rynków rolnych, rybołówstwa i rozwoju wsi oraz źródło finansowania podstawowego

Źródło: MRiRW.

Badaniami naukowymi na rzecz rolnictwa i rynków rolnych, rybołówstwa i rozwoju wsi zajmują się jednostki wymienione poniżej.

I. Instytuty badawcze (12), nadzorowane przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (7 z nich posiada status Państwowego Instytutu Badawczego):

1. Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego w Warszawie,
2. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie,
3. Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin – PIB w Radzikowie
4. Instytut Ochrony Roślin – PIB w Poznaniu,

5. Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach,
6. Instytut Rybactwa Śródlądowego w Olsztynie,
7. Instytut Technologiczno-Przyrodniczy w Falentach,
8. Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB w Puławach,
9. Instytut Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich w Poznaniu,
10. Instytut Zootechniki – PIB w Balicach,
11. Morski Instytut Rybacki – PIB w Gdyni,
12. Państwowy Instytut Weterynaryjny – PIB w Puławach.

II. Szkoły wyższe (9 uczelni, 47 wydziałów) nadzorowane przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

III. Instytuty naukowe Polskiej Akademii Nauk (9).

IV. Instytuty badawcze częściowo związane z tematyką rolniczą i pokrewną podległe innym resortom (Ministerstwu Środowiska, Ministerstwu Gospodarki i Ministerstwu Zdrowia).

I MISJA

Strategicznym celem rozwoju polskiej nauki jest wykorzystanie nauki dla podniesienia poziomu cywilizacyjnego Polski, m.in. poprzez realizację celów określonych w Krajowym Programie Badań i pełniejsze wdrożenie jej wyników w ramach partnerstw innowacyjnych. Szczególnie ważnym zadaniem polskiej nauki jest udział w zmniejszaniu luki cywilizacyjnej pomiędzy Polską a krajami gospodarczo wysoko rozwiniętymi oraz w poprawie jakości życia polskiego społeczeństwa, a także realizacji aspiracji rozwojowych obecnego i przyszłych pokoleń, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Fundamentem dla realizacji tak określonego celu są w równym stopniu: wzrost nakładów na działalność badawczo-rozwojową w Polsce oraz ustalenie nowych, lepiej dostosowanych do dzisiejszych warunków, zasad wykorzystania tych nakładów. Nowym warunkom finansowania odpowiadać muszą nowe zasady organizacji badań oraz wskazanie priorytetowych dziedzin działalności naukowej. Doprowadzi to do podniesienia poziomu i efektywności nauki w Polsce, rozumianej jako dostarczanie wyników i produktów badań naukowych o dużej jakości poznawczej i wysokiej użyteczności społeczno-gospodarczo-technologicznej.

Jednocześnie podejmowane działania będą stanowić odpowiedź na wyzwania zarysowane w strategii *Europa 2020* ukierunkowanej na osiągnięcie inteligentnego, zrównoważonego rozwoju, sprzyjającego włączeniu społecznemu. W szczególności istotne jest promowanie zdolności innowacyjnych dla wsparcia inwestycji, dywersyfikacji gospodarki i reorientacji w kierunku produkcji i usług o wysokiej wartości dodanej poprzez wzmocnienie powiązań między szkolnictwem wyższym, sektorem badań i systemem innowacji.

Instytuty resortu dysponują ogromnym potencjałem naukowym (kadra, obszary badań, aparatura itp.). Mają unikatowy charakter w skali Europy, a niektóre jednostki są jednymi z najnowocześniejszych na świecie. Realizują badania na wysokim poziomie naukowym, a ich wyniki skutecznie wspierają procesy decyzyjne w obszarze polityki rolnej realizowanej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

I FINANSOWANIE NAUKI

Środki finansowe na działalność naukowo-badawczą i rozwojową w rolnictwie, są pozyskiwane:

- z dotacji budżetowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego;
- z tytułu uczestnictwa w międzynarodowych programach współpracy naukowo-technicznej;
- z opłat za usługi i prace naukowo-wdrożeniowe wykonywane na rzecz podmiotów gospodarczych i rolników realizowane w ramach działalności statutowej;
- z budżetu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi na realizację zadań z zakresu służb publicznych w ramach programów wieloletnich, postępu biologicznego i badań z zakresu ekologii;
- z innych źródeł, takich jak: działalność popularyzatorska i doradcza, dzierżawa zbędnego majątku, oprocentowanie kapitału itp.

I POTENCJAŁ INTELEKTUALNY

Zaplecze naukowo-badawcze instytutów podległych Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi stanowi znaczny potencjał intelektualny wspierający sektor rolnictwa (rolnictwo, rybactwo, rynki rolne, przetwórstwo, jakość życia ludności i rozwój obszarów wiejskich). Stan zatrudnienia w instytutach badawczych wg stanu na 31.12.2013 r. obrazuje tabela 34.

Praca naukowców wspiera zarówno politykę rolną państwa, jak i Wspólną Politykę Rolną i Rybacką Unii Europejskiej. Środowisko naukowe aktywnie uczestniczy w przemianach systemowych i w procesach modernizacji rolnictwa krajowego – poprawie jego efektywności, konkurencyjności i jakości produktów żywnościowych. Naukowcy realizują swoją misję poprzez prowadzenie działalności badawczej, innowacyjnej, wdrożeniowej i upowszechnieniowej.

Tabela 34. Zatrudnienie w instytutach naukowo-badawczego w zakresie rolnictwa, rynków rolnych, rybołówstwa i rozwoju wsi

Lp.	Nazwa instytutu badawczego	Etaty ogółem w 2013 r.	Pracownicy naukowi w 2013 r.
1.	Instytut Ogrodnictwa	567	170
2.	Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin PIB	537	142
3.	Państwowy Instytut Weterynaryjny PIB	538	104
4.	Instytut Zootechniki PIB	515	85
5.	Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa PIB	429	71
6.	Instytut Technologiczno-Przyrodniczy	394	94
7.	Instytut Ochrony Roślin PIB	316	100
8.	Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego	254	72
9.	Morski Instytut Rybacki PIB	234	27
10.	Instytut Rybactwa Śródlądowego	184	53
11.	Instytut Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich	164	70
12.	Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB	158	74
	Razem	4 290	1 062

Źródło: MRiRW.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

W celu zapewnienia warunków współpracy z partnerami z krajów Unii Europejskiej w instytutach badawczych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi powstały Centra Doskonałości i Centra Kompetencji:

- w Instytucie Hodowli i Aklimatyzacji Roślin – PIB – Crop Improvement Centre for Sustainable Agriculture [CICSA];
- w Morskim Instytucie Rybackim – PIB – Centre of Excellence in Marine Fisheries Sciences [POLMARF];
- w Instytucie Ogrodnictwa – Research Centre of Excellence in Sustainable Pomology [PomoCentre];
- w Instytucie Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa- PIB – Protection of Land and Water Quality and Sustainable Development of Rural Areas [PROLAND];
- w Instytucie Technologiczno-Przyrodniczym – Renewable Energy Centre of Excellence and Competence in Poland [RECEPOL] oraz Transfer of Knowledge in Agricultural Engineering [TRAGEN];
- w Instytucie Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich – Medical plants in nutrition and medicine – a step towards integration engineering with European standards [MEDNAM].

Ponadto, przy Instytucie Ogrodnictwa w Skierniewicach ma swoją siedzibę Centrum Zaawansowanych Technologii, którego działania mają zdecydowanie poprawić warunki transferu wyników badań do praktyki.

Pracownicy jednostek naukowo-badawczych podjęli również aktywną współpracę międzynarodową w ramach 7. Programu Ramowego Unii Europejskiej, a także w ramach Programu *ERA – NET i EUROAGRI*. Naukowcy z Polski realizują m.in. prace koordynujące zadania Grupy Roboczej programu badawczego pt.: *Rolnictwo zrównoważone w basenie Morza Bałtyckiego* w ramach Stałego Komitetu ds. Badań Naukowych w Rolnictwie przy Komisji Europejskiej.

Kontynuowane są prace badawcze w ramach utworzonego Wirtualnego Instytutu Zrównoważonego Rolnictwa (WIRZ), który jest ogólnodostępnym, funkcjonującym w czasie rzeczywistym, elektronicznym programem informacyjno-badawczym ze stale aktualizowaną bazą danych. Planowane jest aktywne włączenie środowiska naukowego w prace nad wypełnieniem zadań wynikających z opracowanej przez Komisję Europejską Strategii Unii Europejskiej *Europa 2020* oraz programu *Horizon 2020*.

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ – PIB

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej jest samodzielną placówką naukowo-badawczą z ponad 60-letnim dorobkiem naukowym i doświadczeniem w analizowaniu procesów ekonomiczno-produkcyjnych polskiego rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Od utworzenia w 1950 roku funkcjonował pod nazwą Instytut Ekonomiki Rolnej, a po połączeniu w 1983 roku z Instytutem Ekonomiki i Organizacji Przemysłu Spożywczego pod nazwą Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Decyzją Rady Ministrów z października 2004 r. uzyskał status państwowego instytutu badawczego i od dnia 1 stycznia 2005 roku nosi nazwę Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (IERiGŻ-PIB).

Kadrę naukową Instytutu stanowi 13 osób z tytułem profesora, 8 doktora habilitowanego, 33 doktorów, 32 asystentów i 6 specjalistów badawczo-technicznych, którzy pracują w 9 zakładach naukowych: ogólnej ekonomiki, ekonomiki gospodarstw rolnych, badań rynkowych, polityki społecznej i regionalnej, ekonomiki przemysłu spożywczego, finansów rolnictwa, ekonomiki ogrodnictwa, rachunkowości rolnej i zastosowań matematyki w ekonomice rolnictwa.

Badania naukowe prowadzone w IERiGŻ-PIB skoncentrowane są na najważniejszych zagadnieniach dotyczących ekonomicznej, produkcyjnej i społecznej sytuacji polskiej wsi, rolnictwa i szeroko rozumianej gospodarki żywnościowej. Badania te realizowane są w ramach działalności statutowej oraz rozpoczętego w 2011 roku czteroletniego programu badawczego pt. „Konkurencyjność polskiej gospodarki żywnościowej w warunkach globalizacji i integracji europejskiej”. W ramach działalności statutowej w 2013 r. realizowanych było 10 tematów badawczych, tj.:

- Koszty jednostkowe wybranych produktów rolniczych;
- Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju wsi i rolnictwa;
- Polityka finansowa wobec wsi i rolnictwa w zmieniających się uwarunkowaniach krajowych, europejskich i globalnych;
- Efekty i efektywność funkcjonowania gospodarstw rolnych i ich wpływna środowisko;
- Przemiany przemysłu spożywczego w świetle procesów globalizacji i integracji europejskiej;
- Badania rynków rolno-żywnościowych;
- Procesy społecznego rozwoju wsi i rolnictwa;
- Analiza sytuacji produkcyjno-ekonomicznej rolnictwa i gospodarki żywnościowej;
- Polskie ogrodnictwo na jednolitym rynku europejskim;
- Analizyczne i metodologiczne ujęcie procesów gospodarowania w sektorze rolno-spożywczym.

Badania programu wieloletniego obejmują 26 zadań skoncentrowanych wokół 8 głównych tematów, tj.:

- Analiza uwarunkowań i wyzwań rozwoju sektora rolno-żywnościowego w Polsce na tle tendencji światowych;
- Monitoring rynków rolno-spożywczych w warunkach zmieniającej się sytuacji ekonomicznej;
- Analiza efektów wybranych instrumentów wspólnej polityki rolnej i polityki rozwoju obszarów wiejskich;
- Konkurencyjność rolnictwa zrównoważonego;
- Budżetowe podstawy poprawy konkurencyjności polskiego rolnictwa;
- Zmiany w strukturze społeczno-ekonomicznej wsi jako czynnik konkurencyjności obszarów wiejskich;
- Konkurencyjność obecna i w perspektywie średnioterminowej polskich gospodarstw rolnych i produktów rolniczych;
- Zastosowanie modelowania ekonomicznego w analizie przesłanek konkurencyjnego rozwoju sektora rolno-żywnościowego.

Wyniki analiz programu są udostępniane bezpłatnie na stronie: www.ierigz.waw.pl w formie kolejnych raportów, miesięcznika „Rynek Rolny” oraz corocznej publikacji „Rynek ziemi rolniczej. Stan i perspektywy”. Trzecim nurtem działalności Instytutu jest pełnienie od maja 2004 roku funkcji Agencji Łącznikowej FADN (Farm Accountancy Data Network). Polega ona na zbieraniu w ramach systemu europejskiego danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. System FADN jest narzędziem wspomagającym programowanie i realizację Wspólnej Polityki Rolnej w 27 krajach członkowskich UE. Zadaniem Agencji Łącznikowej jest dostarczenie danych rachunkowych z reprezentatywnej próby 12,1 tys. gospodarstw rolnych do sieci FADN oraz krajowych ośrodków decyzyjnych, doradczych i naukowo-badawczych. Zgromadzone dane wykorzystywane są m.in. do oceny sytuacji produkcyjno-ekonomicznej gospodarstw oraz wielopłaszczyznowych analiz skutków polityki rolnej. Dane przekazywane są także rolnikom uczestniczącym w systemie w postaci

raportów indywidualnych i porównawczych. Wyniki standardowe analiz umieszczone są na stronie: www.fadn.pl i udostępnione bezpłatnie.

IERiGŻ-PIB jest także koordynatorem utworzonej w 2002 r. Międzynarodowej Sieci Naukowej „Rozwój Obszarów Wiejskich w Europie Środkowo-Wschodniej” (ERDN). W jej skład wchodzi wiodące instytuty i ośrodki akademickie z dziedziny ekonomii, ekologii, geografii, gleboznawstwa, hydrologii, socjologii, nauk technicznych i cybernetyki z Polski, Niemiec, Austrii, Rumunii, Węgier, Słowacji, Litwy, Finlandii i Szwecji. Przedmiotem działalności Sieci jest:

- nawiązywanie współpracy z europejskimi instytutami badawczo-rozwojowymi zajmującymi się rozwojem obszarów wiejskich z punktu widzenia różnych dyscyplin naukowych;
- programowanie wspólnych, multidyscyplinarnych badań;
- przygotowanie i koordynowanie wspólnych projektów badawczych;
- wymiana i popularyzacja wyników badań.

Szczegółowe informacje o Sieci ERDN dostępne są na stronie www.erdn.waw.pl.

W dorobku naukowym Instytutu ważne miejsce zajmują zbiory oryginalnych i unikalnych danych empirycznych gromadzonych od wielu lat na podstawie badań terenowych. W Zakładzie Rachunkowości Rolnej w ramach Systemu Rachunkowości Rolnej, a od 2003 roku w ramach Polskiego FADN gromadzone są informacje o wynikach ekonomiczno-produkcyjnych gospodarstw indywidualnych. Zakład Polityki Społecznej i Regionalnej przeprowadza co 4-5 lat w 76 wsiach całej Polski ankietę dotyczącą sytuacji produkcyjno-ekonomicznej i społecznej gospodarstw rolnych. W IERiGŻ-PIB gromadzone są także dane GUS dotyczące sytuacji ekonomiczno-finansowej przemysłu spożywczego, produkcji i cen żywności oraz dane CIHZ o sytuacji w handlu zagranicznym artykułami rolno-żywnościowymi. Wyniki badań IERiGŻ-PIB wykorzystywane są w kształtowaniu polityki państwa wobec wsi i rolnictwa. Na zlecenie najważniejszych organów administracji państwowej (Sejm, Senat, URM, Kancelaria Prezydenta, MRiRW, MF, NIK), agend rządowych (ARR, ARiMR), sądów i urzędów statystycznych, a także przedsiębiorstw, firm oraz związków producentów i przetwórców opracowywane są ekspertyzy dotyczące sytuacji w gospodarce żywnościowej i na obszarach wiejskich. Prace badawcze i eksperckie publikowane są w wydawnictwach własnych Instytutu w seriach „Komunikaty Raporty Ekspertyzy”, „Studia i Monografie”, „Analizy Rynkowe” i poza seriami oraz w wydawnictwach innych ośrodków naukowych i ogólnopolskich czasopismach, jak np.: „Ekonomista”, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, „Wieś i Rolnictwo”. Aktualna oferta wydawnictw Instytutu znajduje się na stronie www.ierigz.waw.pl. Odbiorcami prac naukowych IERiGŻ-PIB jest około 380 instytucji w całym kraju.

Międzynarodowa współpraca IERiGŻ-PIB koncentruje się na integracji badań prowadzonych w Instytucie z europejską i światową przestrzenią badawczą. Integracja ta odnosi się do ustawicznego doskonalenia kadr naukowych oraz uczestnictwa w zespołach badawczych podejmujących problematykę rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich z perspektywy ponadnarodowej. W ramach VI Programu Ramowego UE IERiGŻ-PIB uczestniczył w projekcie „Foresight Analysis for Rural Areas of EU – FARO EU”, natomiast w ramach VII Programu Ramowego współrealizował badanie „Enlargement Network for Agripolicy Analysis”. Aktualnie w ramach CERGE-EI Twelfth Annual Global Development Network Regional Research Competition IERiGŻ-PIB realizuje projekt badawczy „Urban-rural connections: local policy and livelihood strategies?”

PAŃSTWOWA INSPEKCYJA OCHRONY ROŚLIN I NASIENICTWA

Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa (PIORiN) jest urzędową służbą właściwą w sprawach nadzoru nad ochroną roślin oraz wytwarzaniem, oceną i obrotem materiałem siewnym. W skład Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa wchodzi Główny Inspektorat oraz 16 wojewódzkich inspektoratów, w strukturze których znajduje się 19 delegatur (pełnią równocześnie funkcję oddziałów terenowych), 240 oddziałów terenowych i 12 oddziałów granicznych. Zatrudnienie na koniec 2013 r. wynosiło 2 235 osób, a budżet PIORiN na 2013 r. wynosił ok. 121 mln zł.

Szczegółowe zadania Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa:

NADZÓR NAD OBROTEM I STOSOWANIEM ŚRODKÓW OCHRONY ROŚLIN

Do zakresu działania Inspekcji w ramach nadzoru nad obrotem i stosowaniem środków ochrony roślin realizowanych na podstawie przepisów ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (tekst jednolity: Dz.U. z 2014 r., poz. 621) oraz ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (Dz.U. z 2013 r. poz. 455) należą w szczególności następujące urzędowe działania:

- kontrola podmiotów prowadzących produkcję środków ochrony roślin w zakresie spełnienia wymagań określonych w przepisach ustawy o środkach ochrony roślin oraz w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE);

- upoważnianie podmiotów do prowadzenia badań skuteczności działania środków ochrony roślin oraz kontrola w zakresie spełniania wymagań dobrej praktyki doświadczalnej w rozumieniu art. 3 pkt 20 rozporządzenia nr 1107/2009;
- wykonywanie obowiązków organu prowadzącego rejestr działalności regulowanej w zakresie wprowadzania do obrotu lub konfekcjonowania środków ochrony roślin, w tym kontrola podmiotów prowadzących działalność w tym zakresie;
- kontrola składowania i przemieszczania środków ochrony roślin;
- kontrola opakowań środków ochrony roślin znajdujących się w obrocie w zakresie spełnienia wymagań określonych w przepisach ustawy o środkach ochrony roślin oraz w rozporządzeniu nr 1107/2009;
- kontrola składu lub właściwości fizycznych lub właściwości chemicznych środków ochrony roślin wprowadzonych do obrotu;
- kontrola wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin;
- kontrola reklamy środków ochrony roślin w zakresie określonym w rozporządzeniu nr 1107/2009;
- kontrola stosowania środków ochrony roślin;
- wykonywanie obowiązków organu prowadzącego rejestr działalności w zakresie potwierdzania sprawności technicznej sprzętu przeznaczonego do stosowania środków ochrony roślin, w tym kontrola podmiotów prowadzących działalność w tym zakresie;
- upoważnianie podmiotów do prowadzenia działalności w zakresie certyfikacji w integrowanej produkcji roślin, kontrola zgodności działalności tych podmiotów z przepisami dotyczącymi integrowanej produkcji roślin oraz wykonywanie działalności w zakresie certyfikacji w integrowanej produkcji roślin;
- wykonywanie obowiązków organu prowadzącego rejestr działalności w zakresie prowadzenia szkoleń dotyczących środków ochrony roślin, w tym kontrola podmiotów prowadzących działalność w tym zakresie;
- monitorowanie zużycia środków ochrony roślin.

Prowadzone przez Wojewódzkich Inspektorów Ochrony Roślin i Nasiennictwa rejestry przedsiębiorców upoważnionych do konfekcjonowania lub wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin uregulowały rynek tych produktów, a przede wszystkim umożliwiły jego kontrolowanie. Na koniec 2013 roku w rejestrach Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa zaewidencjonowano 5843 przedsiębiorców prowadzących konfekcjonowanie lub obrót środkami ochrony roślin. Liczba wpisów do rejestru działalności regulowanej wykazuje tendencję wzrostową, co związane jest z rosnącą liczbą punktów obrotu.

Inspekcja prowadzi również urzędowe badania kontrolne jakości środków ochrony roślin dopuszczonych do obrotu. Realizacja tego zadania ma na celu sprawdzenie spełnienia przez producentów środków ochrony roślin wymogów jakościowych zatwierdzonych w procesie rejestracji. Przedmiotem urzędowej kontroli są środki ochrony roślin dopuszczone do obrotu przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W latach 2010-2013 w wyniku przeprowadzonych kontroli Inspekcja wycofała z obrotu: w 2010 r. – 29 360 kg/l, w 2011 r. – 8 588 kg/l, w 2012 r. – 10 835 kg/l, a w 2013 r. – 36 061,15 kg/l środków ochrony roślin niedopuszczonych do obrotu, podrobionych, przeterminowanych, nieodpowiadających wymaganiom jakościowym lub sprzedawanych w uszkodzonych lub nieoryginalnych opakowaniach.

W ramach nadzoru sprawowanego nad prawidłowością stosowania środków ochrony roślin w latach 2010-2013 inspektorzy PIORiN przeprowadzali corocznie 31,5-41 tys. kontroli. Przedmiotem kontroli było sprawdzenie wykonania, przez stosujących środki ochrony roślin, obowiązków wynikających z przepisów. Przede wszystkim sprawdzano poprawność prowadzenia dokumentacji wykonywanych zabiegów, posiadanie dokumentów potwierdzających sprawność techniczną sprzętu przeznaczonego do stosowania środków ochrony roślin, ukończenie szkolenia w zakresie stosowania środków ochrony roślin i posiadanie aktualnych zaświadczeń o ukończeniu ww. szkolenia oraz wykonywanie zabiegów ochrony roślin zgodnie z zaleceniami. W wyniku kontroli przeprowadzonych w latach 2010-2013, stwierdzono odpowiednio: 4 239, 3 822, 2 502 i 2 750 nieprawidłowości, które skutkowały wystawieniem odpowiednio: 408, 1 262, 1 055 i 893 mandatów karnych oraz złożeniem łącznie 19 wniosków do sądu. Wykryte nieprawidłowości dotyczyły przede wszystkim: braku badania technicznego sprzętu do wykonywania zabiegu, użycia środka ochrony roślin niezgodnie z zakresem stosowania, braku ukończenia szkolenia oraz braku lub niepoprawnego prowadzenia dokumentacji zabiegów wykonywanych środkami ochrony roślin.

W ramach urzędowej kontroli pobierane są próbki płodów rolnych w celu przebadania ich pod kątem obecności pozostałości środków ochrony roślin. W 2013 r. przebadano 2 905 próbek, w tym m.in. 1 193 próbek owoców i 1 179 próbek warzyw. Przekroczenia najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości (NDP) stwierdzono w 46 przypadkach (1,6%). Przekroczenia NDP stwierdzone w płodach rolnych wprowadzonych do obrotu objęte były procedurą powiadamiania w Systemie Wczesnego Ostrzegania o Niebez-

piecznych Produktach Żywnościowych i Środkach Żywnienia Zwierząt – RASFF. Jednocześnie stwierdzano obecność substancji niedozwolonych do stosowania w poszczególnych uprawach. Ustawowy obowiązek badania sprawności technicznej opryskiwaczy wprowadzono w 1999 r. Badania te wykonują jednostki wpisane do rejestrów prowadzonych przez właściwych wojewódzkich inspektorów ochrony roślin i nasiennictwa. Na terenie kraju jest 375 jednostek upoważnionych do prowadzenia badań sprawności technicznej sprzętu przeznaczonego do stosowania środków ochrony roślin. W ciągu dwunastu lat, do 31 grudnia 2013 r., przeprowadzono ogółem 657,5 tys. badań sprawności technicznej opryskiwaczy. Na koniec 2013 roku aktualne zaświadczenie potwierdzające sprawność techniczną miało 196845 opryskiwaczy. Ponadto w 2013 r., na terenie kraju, stwierdzono 2105 opryskiwaczy po raz pierwszy wprowadzonych do eksploatacji.

Również działalność polegająca na prowadzeniu szkoleń w zakresie środków ochrony roślin wymaga wpisu do rejestrów. Do dnia 31 grudnia 2013 r. do rejestrów prowadzonych przez wojewódzkich inspektorów ochrony roślin i nasiennictwa zostało wpisanych 307 jednostek prowadzących szkolenia. W latach 2010-2013 zostało zorganizowanych 10816 szkoleń z zakresu środków ochrony roślin. Na zorganizowanych szkoleniach zostało przeszkolonych 287400 osób.

Do zadań Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa należy wydawanie upoważnień do prowadzenia badań skuteczności działania środka ochrony. Na koniec grudnia 2013 r. upoważnienie do prowadzenia takich badań posiadały 42 podmioty z siedzibami w województwach: mazowieckim (11 podmiotów), wielkopolskim (10), łódzkim (9), dolnośląskim (4), kujawsko-pomorskim (3), lubelskim (2), zachodniopomorskim (1), opolskim (1) oraz śląskim (1).

Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa, w celu zapewnienia skutecznego nadzoru nad obrotem i stosowaniem środków ochrony roślin, monitoruje zużycie środków ochrony roślin. Zbierane informacje dotyczą rodzaju i ilości stosowanych środków ochrony roślin w poszczególnych uprawach (szczegółowe dane w zakresie prowadzonego monitoringu są przedstawione corocznie w informacji o sytuacji na rynku środków ochrony roślin).

Inspekcja od 2004 r. sprawuje nadzór oraz prowadzi certyfikację integrowanej produkcji (IP). W 2013 roku wojewódzcy inspektorzy ochrony roślin i nasiennictwa wydali producentom rolnym 2898 certyfikatów, z czego 63 na uprawy prowadzone zgodnie z alternatywnymi programami ochrony roślin opracowanymi pod kątem wymagań i norm Federacji Rosyjskiej. Certyfikacją IP w Polsce w 2013 roku objęto 18 316,9 ha upraw, na których wyprodukowano 583 095,7 ton płodów rolnych. Największy udział w produkcji stanowiły jabłka. W ramach nadzoru nad IP inspektorzy PIORiN przeprowadzili 2642 kontrole pod kątem zgodności prowadzenia upraw z wymogami IP oraz pobrali 228 próbek płodów rolnych, w celu zbadania pozostałości środków ochrony roślin. Nieprawidłowości wykryto w 7 próbach. Zostało również pobrane 98 próbek płodów rolnych, w celu przebadania ich na obecność pozostałości azotanów, metali ciężkich i innych pierwiastków oraz substancji szkodliwych, w których nie stwierdzono nieprawidłowości.

I ZDROWIE ROŚLIN – NADZÓR FITOSANITARNY

Do najważniejszych zadań z zakresu nadzoru fitosanitarnego należy prowadzenie urzędowych działań dotyczących zwalczania i zapobiegania rozprzestrzenianiu się organizmów szkodliwych oraz nadzorowanie przemieszczania towarów roślinnych. Wszystkie podejmowane w tym zakresie działania mają zapewnić bezpieczny, pod względem fitosanitarnym, import na terytorium Unii Europejskiej oraz obrót handlowy materiałem roślinnym w obrębie państw członkowskich, a także umożliwić eksport towarów do państw trzecich, tj. poza Unię Europejską.

W celu realizacji powyższych założeń prowadzone są ukierunkowane, urzędowe kontrole zdrowotności roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów w miejscach produkcji, obrotu, a także w trakcie przemieszczania materiału roślinnego wewnątrz kraju. Sprawowana jest także kontrola fitosanitarna roślin, produktów roślinnych i przedmiotów wprowadzanych do krajów członkowskich UE poprzez granice Polski, będącą zewnętrzną granicą Unii Europejskiej. Działania kontrolne obejmują ocenę wizualną oraz, w określonych przypadkach, badania laboratoryjne. Jednocześnie podmioty zajmujące się produkcją, dystrybucją lub importem materiałów roślinnych niosących ze sobą ryzyko wprowadzenia i rozprzestrzenienia się organizmów szczególnie szkodliwych (tzw. organizmów kwarantannowych), objęci są obowiązkiem uzyskania wpisu do urzędowego rejestru prowadzonego przez Państwową Inspekcję Ochrony Roślin i Nasiennictwa. Pozytywne wyniki urzędowych kontroli stanowią podstawę do wydania przez Inspekcję specjalnych dokumentów – tzw. paszportów roślin, dołączanych do przemieszczanych w obrębie Unii Europejskiej materiałów roślinnych, lub też innych dokumentów stosowanych m.in. do certyfikacji materiału roślinnego eksportowanego poza granice Unii Europejskiej, takich jak świadectwa fitosanitarne lub też zaświadczenia. W przypadku stwierdzenia wystąpienia lub podejrzenia wystąpienia organizmów kwarantannowych

Inspekcja podejmuje szereg działań zwalczających i zapobiegających rozprzestrzenianiu się tych organizmów, m.in. ustala źródło i zasięg porażenia, ustala i nadzoruje wykonanie działań, które powinien podjąć posiadacz porażonego materiału roślinnego (np. stosowanie odpowiednich zabiegów uprawowych, zniszczenie materiału roślinnego, zakaz obrotu roślinami lub przemieszczania ich poza określone miejsce).

Szczegółowe zadania realizowane w ramach nadzoru nad zdrowiem roślin przedstawiają się następująco:

- kontrola fitosanitarna roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów, podłoży i gleby oraz środków transportu w miejscach wwozu i na terytorium Polski, w tym pobieranie prób roślin, produktów roślinnych do badań laboratoryjnych,
- wydawanie decyzji w sprawie postępowania z roślinami, produktami roślinnymi lub przedmiotami podlegającymi granicznej kontroli fitosanitarnej,
- ocena stanu zagrożenia roślin przez organizmy szkodliwe oraz prowadzenie ewidencji tych organizmów,
- wydawanie decyzji w sprawie zwalczania organizmów szkodliwych,
- ustalanie i doskonalenie metod oraz terminów zwalczania organizmów szkodliwych, a także zapobieganie ich rozprzestrzenianiu się,
- prowadzenie rejestru przedsiębiorców,
- wydawanie świadectw fitosanitarnych, paszportów roślin i zaświadczeń,
- kontrola zabiegów oczyszczania, odkażania i przerobu roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów,
- zawiadamianie organizacji ochrony roślin państwa, z którego pochodzą rośliny, produkty roślinne lub przedmioty o ich zatrzymaniu,
- nadzór nad pracami naukowo-badawczymi z wykorzystaniem organizmów kwarantannowych, roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów porażonych przez organizmy kwarantannowe lub niespełniających wymagań zdrowotnościowych, zakazanych do wprowadzania na terytorium Polski.

W ramach kontroli fitosanitarnych na rzecz eksportu towarów pochodzenia roślinnego do państw trzecich, w 2013 r. w jednostkach organizacyjnych PIORiN wydano ok. 89 tys. świadectw fitosanitarnych, które były kierowane do 102 państw, niemniej większość dokumentów (tj. 88%) adresowanych było do służb: Federacji Rosyjskiej, Ukrainy i Białorusi. W ramach granicznej kontroli fitosanitarnej (kontrola roślin, produktów roślinnych i przedmiotów wprowadzanych do krajów członkowskich UE poprzez granice Polski) skontrolowano natomiast ok. 13,9 tys. przesyłek.

Liczba podmiotów zarejestrowanych ze względów fitosanitarnych w rejestrze przedsiębiorców, prowadzonym przez Państwową Inspekcję Ochrony Roślin i Nasiennictwa, w 2013 r. wyniosła ok. 64 tys.

W ramach realizacji zadań związanych z nadzorem nad obrotem materiałem roślinnym wewnątrz Unii Europejskiej, w 2013 r. wydano blisko 2,8 mln paszportów roślin – dokumentów dołączanych do roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów zaświadczaających, że materiały te zostały wyprodukowane przez podmiot zarejestrowany w rejestrze przedsiębiorców i że spełniają wszystkie wymagania fitosanitarne lub podczas wprowadzania na terytorium Unii Europejskiej zostały poddane granicznej kontroli fitosanitarnej pod kątem wymagań dotyczących zdrowia roślin. Dzięki danym zawartym na paszporcie roślin możliwa jest szybka identyfikacja miejsca pochodzenia materiału roślinnego znajdującego się na rynku. Tym samym paszport roślin umożliwia identyfikację ewentualnych źródeł porażenia roślin, produktów roślinnych i przedmiotów przez organizmy kwarantannowe, niemniej jest to zależne od skali produkcji materiałów objętych obowiązkiem paszportowania oraz sposobu jego realizacji przez producentów (np. pojedyncze rośliny czy opakowania zbiorcze).

W 2013 r. Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa wydała ogółem 143 zaświadczenia potwierdzające brak występowania bakterii *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* w bulwach ziemniaków. Tonaż ziemniaków, przemieszczanych do krajów Unii Europejskiej, wyniósł ok. 3,1 tys. ton. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa w tym zakresie, przesyłki ziemniaków przemieszczane na terenie z Polski do innych państw członkowskich Unii Europejskiej muszą być zaopatrzone w zaświadczenie wydane przez wojewódzkiego inspektora ochrony roślin i nasiennictwa, potwierdzające niewystępowanie w partii bulw ziemniaka bakterii *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* (sprawcy bakteriozy pierścieniowej ziemniaka).

W wyniku działań kontrolnych, podejmowanych przez Inspekcję na obszarze kraju m.in. w zakresie oceny stanu zdrowotności materiałów roślinnych, w 2013 r. przeprowadzono blisko 118 tys. kontroli na obecność organizmów szkodliwych. W trakcie tych kontroli wykryto obecność 14 organizmów kwarantannowych (mogących wywołać znaczące straty gospodarcze i w związku z tym podlegających obowiązkowemu zwal-

czaniu na podstawie przepisów prawa), łącznie w 1098 miejscach produkcji. We wszystkich przypadkach wykrycia organizmu kwarantannowego, zgodnie z wymaganiami Unii Europejskiej i standardami międzynarodowymi, podejmowano szereg działań zwalczających takie organizmy, dzięki czemu możliwe było zapobieżenie ich dalszemu rozprzestrzenianiu się. Szczególną uwagę należy zwrócić na rezultaty działań ograniczających występowanie bakterii *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus*, sprawcy groźnej choroby kwarantannowej w uprawie ziemniaków. W związku z wykryciami organizmów kwarantannowych, w 2013 r. wydano 1773 decyzji administracyjnych w sprawie zwalczania tych organizmów. Ze względu na obowiązki określone w decyzjach administracyjnych dotyczących zwalczania organizmów kwarantannowych, w 2013 r. pracownicy Inspekcji przeprowadzili u podmiotów 1442 kontroli w zakresie wykonania obowiązków określonych w tych decyzjach.

W ramach działań wspierających podmioty, w związku z wykonywaniem działań zwalczających organizmy kwarantannowe, przyznawane są z budżetu państwa przez Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa dotacje przedmiotowe. W 2013 r. udzielono dotacji na kwotę blisko 2,3 mln złotych.

Zgodnie z zapisami Traktatu Akcesyjnego do sadzenia na terytorium Polski przez okres 10 lat od dnia uzyskania akcesji do UE dopuszcza się wyłącznie ziemniaki odmian wpisanych do krajowego rejestru odmian lub wspólnotowego katalogu, o pełnej odporności polowej i laboratoryjnej na grzyba *Synchytrium endobioticum*. W roku 2013 do Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa wpłynęły 94 wnioski dotyczące uzyskania zezwolenia na uprawę ziemniaków odmian nieodpornych lub o nieustalonej odporności na grzyba *Synchytrium endobioticum*. Ziemniaki odmian nieodpornych lub o nieustalonej odporności na grzyba *Synchytrium endobioticum* uprawiało 99 producentów w 9 województwach. Kontrolą zdrowotności podczas wegetacji objęte były wszystkie plantacje, na których były uprawiane ziemniaki odmian nieodpornych lub o nieustalonej odporności na grzyba *Synchytrium endobioticum*. W żadnym przypadku nie stwierdzono występowania sprawcy raka ziemniaka.

W 2013 r. do Głównego Inspektora wpłynęło 6 wniosków dotyczących uzyskania pozwolenia na prowadzenie prac z wykorzystaniem organizmów kwarantannowych oraz materiałów roślinnych porażonych lub niespełniających ustalonych wymagań zdrowotnościowych lub też takich materiałów roślinnych, których nie wolno wprowadzać i przemieszczać na obszarze Unii Europejskiej. Ponadto, w 2013 r. Główny Inspektor Ochrony Roślin i Nasiennictwa wydał 133 dokumenty przewozowe wymagane przy przemieszczaniu/ imporcie organizmów kwarantannowych lub materiałów roślinnych niespełniających określonych zdrowotnościowych wymagań fitosanitarnych.

■ NASIENICTWO

Do zakresu działania PIORiN zgodnie z ustawą o nasiennictwie, ustawą o ochronie roślin, ustawą o rolnictwie ekologicznym oraz ustawą o wyrobie i rozlewie wyrobów winiarskich, obrocie tymi wyrobami i organizacji rynku wina, należą następujące urzędowe działania:

- ocena polowa, laboratoryjna i cech zewnętrznych materiału siewnego oraz pobieranie prób urzędowych materiału siewnego;
- kontrola przestrzegania zasad i obowiązujących wymagań w zakresie wytwarzania, oceny, przechowywania, obrotu i stosowania materiału siewnego, w tym modyfikowanego genetycznie;
- wydawanie akredytacji w zakresie pobierania prób i oceny materiału siewnego oraz kontrola warunków ich przestrzegania;
- wydawanie urzędowych etykiet i plomb oraz nadzór nad jednostkami upoważnionymi do wypełniania etykiet;
- wydawanie zezwoleń na stosowanie urządzeń do automatycznego pobierania prób materiału siewnego oraz nadzór nad prawidłowością działania tego urządzenia;
- kontrola materiału siewnego wwożonego z państw trzecich;
- prowadzenie ewidencji przedsiębiorców i rolników dokonujących obrotu materiałem siewnym oraz dostawców zajmujących się materiałem szkółkarskim i materiałem rozmnożeniowym i nasadzeniowym roślin warzywnych i ozdobnych;
- nadzór nad systemem pobierania prób i dokonywaniem oceny materiału siewnego przez podmioty akredytowane;
- wydawanie urzędowych etykiet i urzędowych plomb;
- uczestnictwo w testach porównawczych UE;
- prowadzenie bazy o materiałach ekologicznych i prowadzenie spraw związanych z wydawaniem zezwoleń na użycie materiału konwencjonalnego;
- kontrola upraw winorośli, z których owoce przeznaczone są do wyrobu wina.

W ramach zadania związanego z oceną polową w 2013 r. oceniono urzędowo i przez podmioty akredytowane 14 639 plantacji nasiennych roślin rolniczych o łącznej powierzchni 120 301,6 ha, z czego zakwalifikowano 13 937 plantacji o powierzchni 115 381,5 ha. W stosunku do roku poprzedniego powierzchnia zakwalifikowana plantacji nasiennych roślin rolniczych wzrosła o 2,9%. Wzrost ten spowodowany był przede wszystkim przez wzrost powierzchni nasiennych roślin pastewnych bobowatych o ponad 83%. Dominującą powierzchnię wśród plantacji nasiennych roślin rolniczych, w grupie roślin zbożowych zajmowała pszenica ozima, pszenżyto ozime i jęczmień jary, natomiast w całej grupie roślin pastewnych nastąpił 2,2% wzrost powierzchni upraw nasiennych. Powierzchnia plantacji nasiennych ziemniaka wyniosła 4 859,4 ha, z czego zakwalifikowano 4 758,9 ha. W produkcji nasiennej w 2013 r. było 178 odmian ziemniaka. W grupie roślin warzywnych, w zdecydowanej większości ocenę materiału siewnego w celu uznania go w kategorii standard, wykonali zachowujący odmianę. W 2013 r. Inspekcja urzędowo oceniła jedynie 36 plantacji o łącznej powierzchni 42,1 ha. Wykonano także ocenę 723,48 ha upraw materiału szkółkarskiego roślin sadowniczych. Był to rok niewielkiego wzrostu powierzchni kwalifikowanych upraw materiału szkółkarskiego. Największą powierzchnię wśród ocenianych rodzajów materiału szkółkarskiego zajmują szkółki drzewek owocowych – 310,89 ha, co stanowi 43% całej kwalifikowanej powierzchni upraw szkółkarskich. W roku 2013 wyprodukowano blisko 185 mln sztuk sadzonek truskawek kat. CAC – stanowi to duży, 70% wzrost w porównaniu z 2012 r. W produkcji sadzonek truskawek zaobserwowano wyraźny wzrost produkcji materiału kategorii CAC kosztem zmniejszenia produkcji materiału kwalifikowanego.

W zakresie oceny laboratoryjnej w 2013 r. laboratoria i pracownie oceny nasion wojewódzkich inspektoratów ochrony roślin i nasiennictwa (laboratoria urzędowe), wykonały ocenę laboratoryjną łącznie 38 735 prób materiału siewnego. Ogółem oceniono 8 969 partii materiału siewnego o masie 204,5 tys. ton. Istotnej zmianie uległ udział laboratoriów akredytowanych w ocenie materiału siewnego roślin rolniczych. Akredytację do oceny laboratoryjnej posiadało 28 laboratoriów należących do przedsiębiorców nasiennych, w których oceniono 6 839 partii o masie 145 5 tys. ton.

W ramach nadzoru nad przedsiębiorcami posiadającymi upoważnienie do wypełniania etykiet urzędowych PIORiN przeprowadziła 72 kontrole u 55 przedsiębiorców posiadających upoważnienie do wydruku urzędowych etykiet.

Na koniec 2013 roku wpisanych do ewidencji było 4683 przedsiębiorców prowadzących obrót materiałem siewnym oraz 304 rolników. PIORiN przeprowadziła 7 077 kontroli u 5 008 prowadzących obrót materiałem siewnym.

W ramach nowego zadania *kontrola zakazu stosowania materiału siewnego kukurydzy odmian MON810* przeprowadzono kontrole 9 164 gospodarstw uprawiających kukurydzę, co stanowi 5% liczby gospodarstw o powierzchni 134 3 tys. ha oraz 19,4% całkowitej powierzchni upraw kukurydzy. W ramach kontroli pobrano i wysłano do Centralnego Laboratorium 579 prób materiału roślinnego z kontrolowanych plantacji. PIORiN jako jeden z organów w systemie nadzoru, kontroli i certyfikacji w zakresie produkcji roślinnej w rolnictwie ekologicznym prowadzi wykaz materiału siewnego, nasion i wegetatywnego materiału nasadzeniowego wyprodukowanego metodami ekologicznymi oraz wykaz dostawców ekologicznego materiału siewnego. W 2013 r. wykaz zawierał 59 dostawców. Główny Inspektor Ochrony Roślin i Nasiennictwa wydał 69 decyzji dot. rejestracji w „Wykazie materiału siewnego, nasion i wegetatywnego materiału nasadzeniowego wyprodukowanego metodami ekologicznymi” oraz 3 decyzje organu drugiej instancji w sprawie udzielenia pozwolenia na zastosowanie w rolnictwie ekologicznym materiału siewnego, który nie był wyprodukowany metodami ekologicznymi. W „Wykazie materiału siewnego, nasion i wegetatywnego materiału nasadzeniowego wyprodukowanymi metodami ekologicznymi” dostępny był materiał siewny oraz nasiona dla 100 gatunków roślin uprawnych.

W porównaniu z poprzednim rokiem, 2013 r. przyniósł spadek zainteresowania uzyskaniem pozwolenia na zastosowanie w rolnictwie ekologicznym materiału siewnego, który nie był wyprodukowany przy użyciu metod ekologicznych. Wojewódzcy inspektorzy wydali ogółem 3 910 decyzji w tej sprawie, udzielając 8 299 pozwoleń dla 85 gatunków roślin rolniczych, 51 gatunków warzyw, 21 gatunków roślin sadowniczych. W 1087 przypadkach pozwolenie nie zostało udzielone.

W roku 2013 kontrolę upraw winorośli przeprowadzono w 54 gospodarstwach o łącznej powierzchni upraw wynoszącej 120,94 ha, jest to wzrost powierzchni winnic o prawie 35%.

I DZIAŁALNOŚĆ LABORATORYJNA INSPEKCI

Diagnostyka laboratoryjna jest nieodłącznym elementem nadzoru nad zdrowiem roślin. Wyniki analiz laboratoryjnych stanowią m.in. podstawę do podejmowania decyzji administracyjnych w zakresie zwalczania organizmów szkodliwych podlegających obowiązkowi zwalczania i dyskwalifikacji materiału siewnego. W strukturze sieci diagnostycznej PIORiN funkcjonują:

- Centralne Laboratorium Głównego Inspektoratu Ochrony Roślin i Nasiennictwa obejmujące:
- Pracownię Diagnostyki Fitosanitarnej,
- Pracownię Badania GMO,
- Pracownię Badania Pozostałości Środków Ochrony Roślin,
- Wojewódzkie Laboratoria (fitosanitarne i oceny nasion).

W laboratoriach fitosanitarnych PIORiN wykonywane są badania próbek roślin, produktów roślinnych, przedmiotów i podłoży uprawowych na obecność organizmów szkodliwych pochodzących z partii materiału importowanego przeznaczonego do obrotu wewnętrznego i na eksport, w tym ocena sadzenia ziemniaka oraz badanie materiału szkółkarskiego drzew owocowych. W laboratoriach Inspekcji poddaje się analizom rocznie ok. 150 tys. próbek roślin, wykonując ok. 180 tys. analiz laboratoryjnych na obecność organizmów szkodliwych. Wśród wykonanych analiz dominują badania gleby na obecność cyst mątwików z rodzaju *Globodera* (ok. 40 tys. próbek), obecność zarodni przetrwalnikowych *Synchytrium endobioticum* (ok. 40 tys. próbek) oraz analizy bulw ziemniaka pod kątem obecności bakterii: *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* (ok. 17 tys. próbek) i *Ralstonia solanacearum* (ok. 17 tys. próbek). Ponadto, liczne są badania sadowniczego materiału rozmnożeniowego pod kątem *Plum pox virus*, *PPV* (ok. 15 tys. próbek) oraz *Apple proliferation phytoplasma*, *ApMLO* (ok. 2,5 tys. próbek).

Badania są realizowane w oparciu o międzynarodowo uznane procedury, zgodne z wytycznymi Unii Europejskiej oraz zaleceniami Europejsko-Śródziemnomorskiej Organizacji Ochrony Roślin (EPPO) i Międzynarodowego Związku Badania Nasion (ISTA). Laboratoria dysponują wykwalifikowaną kadrą specjalistów, a w miarę postępu technik diagnostycznych wprowadzane są nowe metody badawcze, ze szczególnym uwzględnieniem technik biologii molekularnej. Pozwala to na ciągłe doskonalenie procedur badawczych, a tym samym zapewnienie wysokiego standardu świadczonych usług.

W celu zapewnienia odpowiedniego poziomu diagnostyki działalność laboratoriów wojewódzkich jest koordynowana i nadzorowana przez Centralne Laboratorium GIORiN, pełniące funkcję jednostki referencyjnej. Centralne Laboratorium w ramach sprawowanego nadzoru odpowiada za:

- opracowywanie i wdrażanie jednolitych protokołów diagnostycznych przeznaczonych do stosowania w laboratoriach sieci diagnostycznej PIORiN oraz nadzór nad ich prawidłowym stosowaniem,
- opracowywanie innych wytycznych, instrukcji i zaleceń dla podległych jednostek,
- weryfikację wyników badań uzyskanych w laboratoriach szczebla wojewódzkiego, w tym w przypadku odwołań i zwrotów eksportowanego materiału roślinnego,
- udzielanie konsultacji i bieżącego instruktażu pracownikom laboratoriów sieci diagnostycznej Inspekcji,
- organizację i prowadzenie szkoleń dla pracowników Inspekcji,
- przeprowadzanie okresowych kontroli działalności laboratoriów wojewódzkich,
- organizację i prowadzenie porównań międzylaboratoryjnych w celu oceny biegłości laboratoriów oraz w zakresie walidacji metod badawczych.

Oprócz wewnętrznego monitorowania kompetencji laboratoria uczestniczą również w międzynarodowych badaniach biegłości, takich jak FAPAS – Food Analysis Performance Assessment Scheme.

Ważny element działalności laboratoriów fitosanitarnych stanowi wdrażanie systemu zarządzania laboratorium i podejmowanie intensywnych działań ukierunkowanych na uzyskanie akredytacji na zgodność z normą międzynarodową PN-EN ISO/IEC 17025:2005 „Ogólne wymagania dotyczące kompetencji laboratoriów badawczych i wzorcujących”. Obecnie certyfikat akredytacji, wydany przez Polskie Centrum Akredytacji (PCA), posiada 10 Laboratoriów Wojewódzkich: w Poznaniu, Koszalinie, Rzeszowie, Katowicach, Warszawie, Olsztynie, Bydgoszczy, Białymstoku, Lublinie i Krakowie oraz Centralne Laboratorium GIORiN w Toruniu. Zakres akredytacji laboratoriów obejmuje badania szeroko stosowane w związku ze statutową działalnością PIORiN i jest stopniowo rozszerzany.

Do zadań Pracowni Badania GMO Centralnego Laboratorium należy wykonywanie analiz materiału roślinnego w zakresie detekcji i identyfikacji organizmów genetycznie zmodyfikowanych (GMO) oraz oznaczania procentowej zawartości zdarzenia transformacyjnego w próbce. Analizy prowadzone są w oparciu o metody znormalizowane bądź rekomendowane przez Unijne Laboratorium Referencyjne ds. genetycznie zmodyfikowanej żywności i pasz (Joint Research Centre, Ispra, Włochy) i ISTA. W zakresie jakościowego oraz ilościowego oznaczania modyfikacji genetycznych zastosowanie mają techniki molekularne – Polymerase Chain Reaction (PCR) oraz Real-Time PCR.

Pracownia Badania Pozostałości Środków Ochrony Roślin zajmuje się badaniem pozostałości środków ochrony roślin, głównie w materiale roślinnym. Przedmiotem badań są przede wszystkim polskie owoce i warzywa. Badania mają na celu sprawdzenie prawidłowości stosowania środków ochrony roślin. Pra-

cownia wykonuje również badania usługowe na obecność pozostałości środków ochrony roślin w zakresie atestacji owoców i warzyw. W PBPSOR prowadzone są oznaczenia pozostałości substancji aktywnych środków ochrony roślin na poziomie śladowym takimi technikami, jak: chromatografia gazowa (MSPD-GC-ECD/NPD), chromatografia cieczowa (HPLC) i spektrofotometria (UV-VIS). W badaniach stosowane są wielopozostałościowe metody oznaczania pozostałości środków ochrony roślin oparte na nowoczesnych technikach przygotowania próbki do analizy i oczyszczania ekstraktów.

DORADZTWO NA RZECZ REALIZACJI POLITYKI ROLNEJ

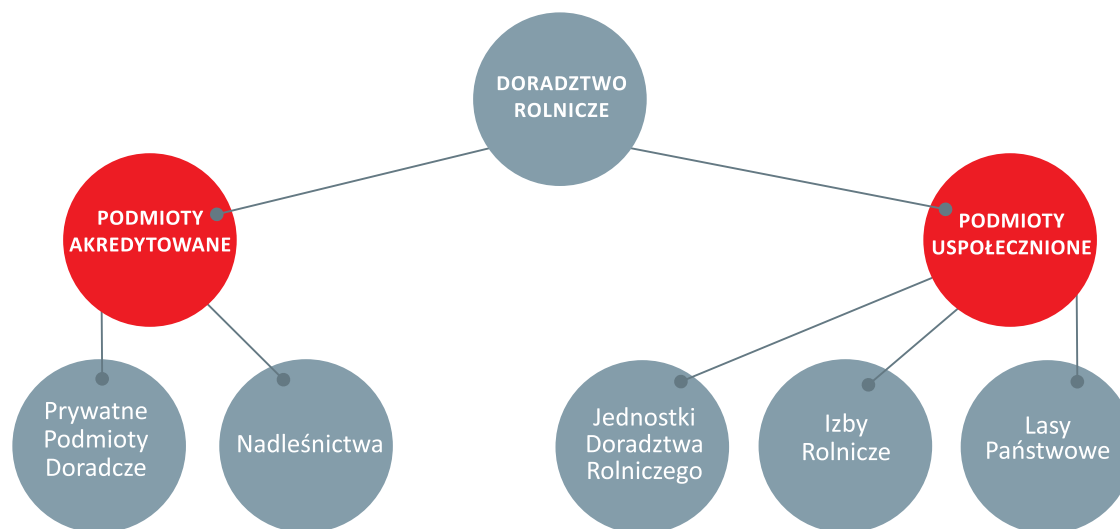
Jednostki doradztwa rolniczego funkcjonują na podstawie ustawy z 22 października 2004 roku *o jednostkach doradztwa rolniczego* (Dz.U. Nr 251, poz. 2507 z późn. zm.). Zgodnie z tą ustawą struktury publicznego doradztwa rolniczego tworzą następujące jednostki:

- Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie (CDR), posiadającego 3 oddziały (w Krakowie, Poznaniu i Radomiu);
- 16 wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego (ODR).

Centrum Doradztwa Rolniczego funkcjonuje jako państwowa osoba prawna i podlega bezpośrednio Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 23.01.2009 roku *o zmianie niektórych ustaw w związku ze zmianami w organizacji i podziale zadań administracji publicznej w województwie* (Dz.U. Nr 92, poz. 753), stały się samorządowymi osobami prawnymi, podległymi właściwemu miejscowo sejmikowi województwa. Nowelizacja ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego z 2012 r. wprowadziła podległość wojewódzkich jednostek doradztwa rolniczego do zarządów województw.

Zagadnienia związane z funkcjonowaniem systemu doradztwa rolniczego po 2013 r., w warunkach Unii Europejskiej są regulowane przez: rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013 z dn. 17 grudnia 2013 r. w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania nią i monitorowania jej – tzw. rozporządzenie horyzontalne – i rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dn. 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) – tzw. rozporządzenie o rozwoju obszarów wiejskich.

Schemat 2. Struktura organizacyjna doradztwa rolniczego

Źródło: Chyłek E.K. 2012; „Uwarunkowania innowacyjnego rozwoju sektora rolno-żywnościowego i obszarów wiejskich w ramach polityki rolnej”.

Realizacja polityki rolnej w Polsce wspierana jest poprzez działania instytucji doradczych działających w strukturach podmiotów uspołecznionych i podmiotów akredytowanych. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, zgodnie z zaleceniem Komisji Europejskiej, w celu właściwego przygotowania zadań doradztwa rolniczego i efektywnego wykorzystania środków dostępnych w ramach WPR powołał w 2012 r. zespół do spraw opracowania koncepcji funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego w nowym okresie programowania. Do zadań zespołu należy:

- analiza funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego i realizacji zadań w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013,
- analiza rozporządzeń i innych dokumentów prawnych Unii Europejskiej odnośnie zadań i zasad funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego po 2014 r.,
- opracowanie propozycji rozwiązań systemowych wspierających rozwój systemu doradztwa rolniczego po 2013 r., zgodnie z wytycznymi Unii Europejskiej,
- opracowanie propozycji rozwiązań prawnych niezbędnych do zapewnienia efektywnego wsparcia rolników poprzez system doradztwa rolniczego, zgodnie z przepisami UE.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi uznał, że prace zespołu pracującego w celu poprawy efektywności działania struktur doradztwa rolniczego, między innymi na rzecz wykorzystania środków dostępnych w ramach WPR, należy kontynuować i powołał w drodze zarządzenia nr 7 z dnia 21 marca 2014 r. zespół do spraw funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego w ramach Wspólnej Polityki Rolnej 2014-2020.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wspiera system doradztwa rolniczego w realizacji zadań na rzecz przedsiębiorczości poprzez organizowanie procesu doskonalenia zawodowego kadry doradczej z tego zakresu. W instytucji podległej i nadzorowanej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi – Centrum Doradztwa Rolniczego oddział w Radomiu utworzono w 2008 r. Centrum Szkolenia Praktycznego w Zakresie Małego Przetwórstwa (na poziomie gospodarstwa rolnego). Jest to baza szkoleniowo-dydaktyczna, wykorzystywana w szkoleniach doradców rolniczych, rolników, przedsiębiorców, nauczycieli i młodzieży ze szkół rolniczych. Prowadzone tam szkolenia uwzględniają również zajęcia praktyczne. W skład Centrum wchodzi: młyn do przetwarzania zbóż, hala z liniami technologicznymi do przetwórstwa owoców i warzyw, hala z liniami technologicznymi do przetwórstwa mięsa oraz hala z liniami technologicznymi do przerobu mleka. CDR oddział w Radomiu posiada wydane przez służby weterynaryjne i sanitarne decyzje niezbędne do uruchomienia małego przetwórstwa i wprowadzenia przetworzonej żywności do obrotu rynkowego. Ponadto, znajdujące się w zasobach tej jednostki „Pokazowe Gospodarstwo Rolne w Chwałowicach” posiada atest gospodarstwa ekologicznego. Organizowane w CDR w Radomiu szkolenia obejmują zagadnienia technologii przetwórstwa owoców i warzyw, zbóż oraz mięsa z uwzględnieniem zasad HACCP, dobrej praktyki produkcyjnej (GMP) i higienicznej (GHP) oraz marketingu produktu regionalnego i lokalnego, a także zasad sprzedaży bezpośredniej. W szkoleniach omawiane są również zasady marketingu produktów rolniczych, systemy jakości produkcji żywności, wymagania formalne dla przetwórstwa ekologicznych surowców rolniczych oraz możliwości finansowania działalności związanej z przetwórstwem na poziomie gospodarstwa. Łącznie w 4 modułach (zboża, owoce i warzywa, mięso oraz mleko) przeszkolono ponad 4 tys., w tym zarówno doradców rolniczych, jak i rolników. Szkolenia, obejmujące również przetwórstwo mleka będą kontynuowane w roku 2014.

W celu zapewnienia odpowiedniego poziomu szkoleń oraz popularyzacji zagadnień związanych z przetwórstwem i rozwojem przedsiębiorczości opracowano i wydano łącznie 21 620 egzemplarzy broszur oraz poradników wdrażania GMP i GHP oraz systemu HACCP w przetwórstwie mięsnym, owocowo-warzywnym i zbożowym oraz mleka na poziomie gospodarstwa.

Co roku, pod patronatem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, organizowany jest przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie ogólnopolski konkurs „Sposób na sukces”, dla identyfikacji i promocji najlepszych przykładów przedsiębiorstw, zlokalizowanych na obszarach wiejskich, ze szczególnym uwzględnieniem tworzenia nowych miejsc pracy. W roku 2014 odbyła się jego XIV edycja. Również co roku, we współpracy Centrum Doradztwa Rolniczego oddział w Poznaniu z Niemieckim Towarzystwem Rolniczym, organizowane są Dni Przedsiębiorcy Rolnego – konferencja, w czasie której odbywa się wymiana poglądów na temat dobrych praktyk w szeroko rozumianej działalności rolniczej i pozarolniczej. Centrum Doradztwa Rolniczego oddział w Krakowie jest wyspecjalizowaną jednostką zajmującą się upowszechnianiem wiedzy z zakresu pozarolniczego rozwoju obszarów wiejskich. Szczególne osiągnięcia posiada w rozwoju turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki. Obecnie, we współpracy z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, podjęto prace na rzecz utworzenia sieci gospodarstw edukacyjnych. Przeszkolono doradców rolniczych oraz właścicieli zagród edukacyjnych włączonych do sieci. Utworzono internetową bazę gospodarstw edukacyjnych i opracowano broszury na ten temat. Jest to nowy kierunek w agroturystyce, więc wymaga odpowiednich działań promocyjno-informacyjnych. Równocześnie kontynuowane są szkolenia z zakresu rozwoju działalności turystycznej i agroturystycznej oraz podnoszenia jakości usług turystycznych. Oprócz doradców rolniczych, w szkoleniach biorą udział przedstawiciele samorządów oraz lokalnych grup działania. Co dwa lata, wspólnie z przedstawicielami świata nauki, organizowane są sympozja agroturystyczne.

Obecnie w świetle reformy Wspólnej Polityki Rolnej oraz wyzwań wynikających z globalizacji planuje się doskonalenie zawodowe doradców rolniczych na temat odnawialnych źródeł energii, przeciwdziałania niekorzystnym zmianom klimatycznym, podejmowania zespołowych form prowadzenia działalności gospodarczej, aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich i ochrony środowiska. Zagadnienia te są także poruszane w kwartalniku „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, czasopiśmie będącym na liście czasopism naukowych klasyfikowanych przez MNiSW. Wydaje je CDR Oddział w Poznaniu.

W związku z koniecznością sprostania konkurencji na globalnych rynkach rolnych podejmowane są działania na rzecz marketingu i sprzedaży bezpośredniej. Umożliwi to upowszechnienie wiedzy na temat zasad marketingu w rolnictwie i sprzedaży bezpośredniej gwarantującej uzyskanie przez producentów rolnych wartości dodanej poprawiającej wyniki działalności gospodarczej w rolnictwie.

Omówione kierunki wsparcia przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, a w szczególności doskonalenia zawodowego i podnoszenia kwalifikacji będą kontynuowane w najbliższych latach. Resort rolnictwa skupi swoją uwagę na działaniach związanych z doskonaleniem kadry doradczej, zatrudnionej w ośrodkach doradztwa rolniczego, ponieważ od tego zależy poziom działań edukacyjnych organizowanych dla mieszkańców obszarów wiejskich. Planowane są kolejne szkolenia dla kadry doradczej, a także dla Lokalnych Grup Działania, nauczycieli szkół rolniczych, członków grup producenckich i przedstawicieli instytucji samorządowych.

Planowane są działania na rzecz poprawy transferu wiedzy, którego celem będzie poprawa efektów wymiany i przekazu wiedzy z nauki do praktyki. Planuje się także włączenie wojewódzkich jednostek doradztwa rolniczego do aktywnego uczestnictwa w realizacji działań w ramach PROW 2014-2020 oraz projektach krajowych i zagranicznych, mających na celu wspieranie rozwoju przetwórstwa rolno spożywczego, przedsiębiorczości i organizacji grup producenckich.

SZKOŁY ROLNICZE

Publiczne szkoły rolnicze prowadzone są przez jednostki samorządu terytorialnego (głównie szczebla powiatowego), a także przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi aktualnie prowadzi 45 zespołów szkół rolniczych, w których kształcą się ponad 11 tys. uczniów i jest zatrudnionych ok. 1455 nauczycieli. Bazę dydaktyczną do kształcenia praktycznego stanowią szkolne warsztaty i pracownie dydaktyczne oraz szkolne gospodarstwa rolne, a także gospodarstwa rolników indywidualnych, zakłady przetwórcze, placówki gastronomiczno-hotelarskie. Szkoły resortowe kształcą w 25 zawodach, obejmujących obszary takie jak: produkcja rolnicza, ogrodnictwo, technika rolnicza, przetwórstwo spożywcze, usługi gastronomiczne, agrobiznes, turystyka wiejska. Najwięcej uczniów i słuchaczy kształcą się w zawodach: technik mechanizacji rolnictwa – 1858, technik rolnik – 1561, technik żywienia i usług gastronomicznych – 1279, technik architektury krajobrazu – 1081. Ponadto w istniejących strukturach ww. zespołów szkół funkcjonuje 35 centrów kształcenia ustawicznego, które organizują przede wszystkim kwalifikacyjne kursy zawodowe, stanowiąc znaczące uzupełnienie systemu kształcenia i nabywania kwalifikacji przez osoby dorosłe.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadząc szkoły rolnicze ma możliwość bezpośredniego oddziaływania na jakość i efektywność kształcenia rolniczego, a tym samym kreowania polityki kadrowej dla sektora rolno-spożywczego. Szkoły rolnicze mają wyposażyć absolwentów w wiedzę i umiejętności zawodowe umożliwiające im podjęcie pracy w sektorze rolno-usługowym oraz właściwe konkurowanie w warunkach gospodarki wolnorynkowej, a także przygotować do ciągłego podnoszenia i doskonalenia kwalifikacji zawodowych. Dlatego też Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi podejmuje działania, aby podległe szkoły stały się nowoczesnymi ośrodkami edukacji – centrami kształcenia rolniczego, z dobrym wyposażeniem dydaktycznym i odpowiednio przygotowaną kadrą pedagogiczną, kształcącymi w różnych zawodach w zależności od potrzeb sektora rolno-spożywczego, szeroko oddziaływującymi na środowisko poprzez organizację różnych form edukacji adresowanych do młodzieży, jak i dorosłych mieszkańców wsi. W celu pełnej realizacji przyjętych założeń MRiRW podejmuje działania w zakresie: modyfikacji kierunków i treści kształcenia w dostosowaniu do zmieniających się warunków produkcji i życia na wsi, upowszechniania kształcenia modułowego, przygotowania i doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych (główną rolę spełnia tu podległa MRiRW placówka doskonalenia nauczycieli – Krajowe Centrum Edukacji Rolniczej w Brwinowie), a także zapewnienia szkołom rolniczym odpowiedniej bazy do kształcenia praktycznego.

Ponadto w 2013 r. Zespoły Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego podległe Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi realizowały 44 projekty w ramach następujących programów UE:

- Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL),
- Leonardo da Vinci (LdV),
- Comenius (COM).

Szkoły promując innowacyjne podejście do edukacji i doskonalenia zawodowego w ramach Programów Leonardo da Vinci i Comenius przystąpiły do realizacji 20 projektów o łącznej wartości 900 727 euro. Dzięki temu nawiązano współpracę z partnerami z 12 państw członkowskich UE, przy czym najczęściej byli to partnerzy z Niemiec i Francji. W ramach realizowanych projektów uczniowie mieli możliwość uczestniczyć w licznych stażach, praktykach, kursach i szkoleniach, dzięki którym mogli ugruntować wiedzę w określonych dziedzinach tak, aby zwiększyć swoje szanse na sukces na wymagającym rynku pracy na terenie UE. W 2013 r. szkoły realizowały także 24 projekty w ramach PO KL na łączną kwotę 18 088 778 zł, które przyczyniły się do podniesienia jakości kształcenia oraz unowocześnienia bazy dydaktycznej. Efektem realizacji tych projektów jest m.in. poszerzenie oferty edukacyjnej, stworzenie profesjonalnych pracowni dydaktycznych i sal praktycznej nauki zawodu, wyposażenie w maszyny i urządzenia, wybudowanie sal sportowych i warsztatów szkolnych, zorganizowanie licznych kursów i szkoleń zawodowych i językowych oraz zajęć z przedmiotów ogólnych a także nawiązanie współpracy z przedsiębiorcami umożliwiającej odbycie praktyk i staży zawodowych.

ADRESY JEDNOSTEK ZWIĄZANYCH Z ROLNICTWEM**MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI (MRiRW)**

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30

tel + 48 22 623 10 00;

fax + 48 22 623 27 50

<http://www.minrol.gov.pl>

e-mail: kancelaria@minrol.gov.pl

AGENCJA RYNKU ROLNEGO (ARR)

00-400 Warszawa, ul. Nowy Świat 6/12

tel./fax + 48 22 661 72 72/ + 48 22 628 93 53

<http://www.arr.gov.pl>

e-mail: tpi@arr.gov.pl

AGENCJA RESTRUKTURYZACJI I MODERNIZACJI ROLNICTWA (ARiMR)

00-175 Warszawa, Al. Jana Pawła II 70

tel./fax + 48 22 318 53 30/ + 48 22 318 42 20

<http://www.arimr.gov.pl>

e-mail: info@arimr.gov.pl

AGENCJA NIERUCHOMOŚCI ROLNYCH (ANR)

00-215 Warszawa, ul. Dolańskiego 2

tel./fax + 48 22 635 80 09/ + 48 22 635 00 60

<http://www.anr.gov.pl>

e-mail: anr@anr.gov.pl

FUNDACJA PROGRAMÓW POMOCY DLA ROLNICTWA (FAPA)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30

tel./fax + 48 22 623 16 03/ + 48 22 623 19 09

<http://www.fapa.com.pl>

e-mail: fapa@fapa.com.pl

KASA ROLNICZEGO UBEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO (KRUS)

00-608 Warszawa, Al. Niepodległości 190

tel./fax + 48 22 592 65 90/ + 48 22 825 95 97

<http://www.krus.gov.pl>

e-mail: centrala@krus.gov.pl

**GŁÓWNY INSPEKTORAT JAKOŚCI HANDLOWEJ ARTYKUŁÓW
ROLNO-SPOŻYWCZYCH (GIJHARS)**

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30

tel./fax + 48 22 623 29 00/ + 48 22 623 29 98

<http://www.ijhar-s.gov.pl>

e-mail: sekretariat@ijhar-s.gov.pl

INSPEKCJA WETERYNARYJNA – GŁÓWNY INSPEKTORAT WETERYNARII (GIW)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30

tel./fax + 48 22 623 20 88/ + 48 22 623 14 08

<http://www.wetgiw.gov.pl>

e-mail: wet@wetgiw.gov.pl

I PAŃSTWOWA INSPEKCJA OCHRONY ROŚLIN I NASIENICTWA (PIORIN)

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30
tel./fax + 48 22 623 23 02/ + 48 22 623 23 04
<http://www.piorin.gov.pl>
e-mail: gi@piorin.gov.pl

I CENTRUM DORADZTWA ROLNICZEGO W BRWINOWIE

05-840 Brwinów, ul. Pszczelińska 99
tel./fax + 48 22 729 66 34 (38)/ + 48 22 729 72 91
<http://www.cdr.gov.pl>
e-mail: brwinow_sekretariat@cdr.gov.pl

I KRAJOWA RADA IZB ROLNICZYCH

00-930 Warszawa
ul. Wspólna 30
tel. 22 623 21 65
fax: 22 623 11 55
<http://www.krir.pl>
e-mail: sekretariat@krir.pl

I KRAJOWY ZWIĄZEK ROLNIKÓW, KÓŁEK I ORGANIZACJI ROLNICZYCH

00-410 Warszawa
ul. Solec 18/20
tel. 22 827 75 55
fax: 22 827 30 01
<http://www.kolkarolnicze.eu>
e-mail: biuro@kolkarolnicze.pl

DZIESIĄTY ROK FUNKCJONOWANIA POLSKI W UNII EUROPEJSKIEJ

W 2013 r. rozpoczął się dziesiąty rok członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Akcesja do UE oznaczała dla polskiego rolnictwa i rybołówstwa istotną zmianę ekonomicznych warunków produkcji. W jej wyniku wdrożono w Polsce unijne polityki, w tym wspólną politykę rolną, wspólną politykę rybołówstwa i politykę handlową. Stosowane do tej pory instrumenty wsparcia w rolnictwie zostały dostosowane do zasad funkcjonowania na jednolitym rynku oraz do reguł dotyczących pomocy państwa.

Przed akcesją pojawiało się wiele obaw, że polskie rolnictwo i sektor spożywczy nie będą w stanie sprostać unijnej konkurencji. Obawy te nie sprawdziły się. Członkostwo Polski w UE z jednej strony oznaczało

dostęp do znaczących środków na rozwój z budżetu UE, z drugiej zaś wymagało spełnienia licznych standardów, wymogów i norm nałożonych na krajowe instytucje, rolników czy przetwórców rolnych. Dostosowania do przepisów unijnych nie obyły się więc bez kosztów. Ważne przy tym było bardzo dobre wykorzystanie środków z funduszy przedakcesyjnych (PHARE, SAPARD).

Skutki funkcjonowania Polski w UE są różnorodne. Obejmują one efekty ekonomiczne i społeczne. Ekonomiczne związane są z transferami finansowymi, rozwojem gospodarczym, zmianami w handlu zagranicznym, koniunkturą gospodarczą itp., a społeczne z poprawą jakości życia.

Mimo rozdrobnionej struktury obszarowej oraz gorszej, w porównaniu z innymi krajami członkowskimi, jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, Polska jest znaczącym w świecie i w Europie wytwórcą surowców rolnych i ogrodnich, dysponując wysokimi zasobami siły roboczej. Wsparcie rolnictwa z budżetu UE i krajowego pozwoliło unowocześnić technologię produkcji przyczyniając się do wzrostu wydajności. Przy zmniejszających się zasobach ziemi rolniczej poprawa wydajności powoduje wzrost produkcji przekraczającej zapotrzebowanie krajowe. Zagospodarowanie nadwyżek rynkowych następuje na rynkach zagranicznych.

SEKTOR ROLNO-SPOŻYWCZY LIDEREM POLSKIEGO HANDLU ZAGRANICZNEGO

Od czasu akcesji, polski sektor rolno-spożywczy ma bardzo silną pozycję w bilansie handlu zagranicznego – jego udział w handlu ogółem systematycznie rośnie. W latach 2004-2013 eksport rolno-spożywczy zwiększał się przeciętnie w roku o 1525 mln euro (o 13,5%), a import o 1100 mln euro (o 12,7%). Szybszy wzrost eksportu niż importu skutkowało poprawą salda obrotów handlowych, które wzrosło w latach 2004-2013 7,3-krotnie (z 836,5 mln euro w 2004 r. do 6115 mln euro w 2013 r.).

Tak wysoka dynamika rozwoju prowadziła do wzrostu udziału handlu produktami rolno-spożywczymi w obrotach handlowych ogółem, eksportu z 8,6% w 2004 r. do 13,2% w 2013 r., a importu odpowiednio: z 6,1% do 9,1%. Dodatkowo saldo handlowe produktami rolno-spożywczymi zmniejsza deficyt w handlu towarowym pozostałych sektorów gospodarki.

Do podstawowych czynników dynamizujących obroty handlowe można zaliczyć:

- otwarcie rynku pozwalające na swobodny handel z państwami UE,
- konkurencyjność cenowo-kosztową z powodu niższych cen wielu surowców, niższej opłaty pracy i kosztów produkcji,
- rozwój i przygotowanie przemysłu rolno-spożywczego do standardów unijnych,
- wzrost inwestycji bezpośrednich zmniejszających lukę technologiczną,
- zaangażowanie w obroty międzynarodowych sieci handlowych mających silną markę i własne kanały dystrybucji,
- rosnący i nowoczesny potencjał przemysłu przetwórczego,
- wspieranie eksportu poza UE ze środków WPR,
- płynny kurs walutowy.

FINANSOWY BILANS CZŁONKOSTWA

Począwszy od wejścia Polski do Unii Europejskiej ważnym czynnikiem wzmacniającym procesy rozwojowe w polskiej gospodarce są transfery z budżetu UE, które w okresie od 1 maja 2004 r. do 31 lipca 2014 r. wyniosły 104,3 mld euro. W tym samym czasie Polska wpłaciła do budżetu UE ok. 33,8 mld euro tytułem składki członkowskiej oraz 143,2 mln euro tytułem zwrotu środków. Podsumowując, saldo transferów finansowych z budżetu UE po 123 miesiącach członkostwa ukształtowało się na poziomie 70,3 mld euro.

W transferach z UE do Polski dominują środki związane z realizacją polityki spójności (prawie 61%) i wspólną polityką rolną (32,1%) (tab. 35).

ŚRODKI FINANSOWE NA WSPÓLNĄ POLITYKĘ ROLNĄ ORAZ RYBOŁÓWSTWO

Pierwsze lata funkcjonowania Polski w Unii Europejskiej pokazały, że rolnicy stali się grupą społeczną, która najszybciej mogła skorzystać ze wsparcia wspólnotowego. Objęcie polskich rolników mechanizmami wspólnej polityki rolnej oraz uruchomienie poszczególnych programów w ramach funduszy strukturalnych sprawiło, że na tereny wiejskie skierowane zostały większe niż dotychczas środki finansowe. Istotnym następstwem wprowadzenia wspólnej polityki rolnej, obok wsparcia z budżetu UE, jest równoczesny wzrost wydatków na rolnictwo ze środków krajowych. W konsekwencji od momentu akcesji Polski do UE całkowite wydatki na rolnictwo (środki unijne i krajowe) systematycznie rosły od 30,2 mld zł w 2005 r. do 52,5 mld zł w 2013 r.

Tabela 35. Transfery finansowe z UE do Polski (mln euro)

Transfery	2013 r.	Narastająco od 1.05.2004 r. do lipca 2014 r.
I. Transfery z UE do Polski ogółem	15 635,6	104 295,3
	w tym:	
Polityka Spójności	3 482,7	66 517,3
WPR	4 991,1	33 480,5
	w tym:	
Dopłaty bezpośrednie (ARiMR)	3 066,0	17 944,5
Interwencje rynkowe	96,8	1 421,1
PROW	1 696,0	13 491,9
II Wpłaty do budżetu UE	4 439,0	33 823,7
III Zwroty środków do budżetu UE	1,5	143,2
IV Saldo rozliczeń	11 195,1	70 328,4

Źródło: dane finansowe podane za MF „Transfery finansowe Polska – Unia Europejska” (dostęp 1.09.2014).

Wsparcie ze środków publicznych wpłynęło na poprawę sytuacji dochodowej rolników i pozostałych mieszkańców obszarów wiejskich. Na podstawie Rachunków Ekonomicznych dla Rolnictwa udział dopłat i subwencji w dochodzie przedsiębiorcy rolnego wyniósł w 2012 r. 44,6%, a szacunkowo dla 2013 r. 38%.

EFEKTY POLITYKI ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Od 2004 roku działania na obszarach wiejskich w ramach wspólnej polityki rolnej wynikały z wprowadzenia PROW 2004-2006. Spośród wszystkich programów realizowanych z funduszy unijnych na obszarach wiejskich w latach 2004-2008 miał on największy budżet (prawie 3,6 mld euro, w tym blisko 2,9 mld euro środków UE). W tym okresie dla rolnictwa i na rozwój wsi dostępne były również środki w ramach polityki spójności (Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”, który obejmował swym zakresem większość działań wcześniej realizowanych przez SAPARD oraz uzupełniający te działania Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego – ZPORR).

W ramach PROW 2004-2006 ponad połowę środków (60%) wydano na działania związane z ochroną środowiska i wsparciem obszarów ONW, mniejszą część stanowiły działania o charakterze inwestycyjnym (36%). Spośród poszczególnych działań Planu największą część (27%) przeznaczono na wsparcie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Znaczną część budżetu (19%) stanowiły płatności uzupełniające płatności obszarowe. Na dostosowania do standardów UE wydano 18% środków, zaś 15% budżetu stanowiły renty strukturalne¹⁴.

Na realizację polskiego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 przeznaczono w budżecie UE 13,4 mld euro (ceny bieżące). Wśród wszystkich państw członkowskich Polska jest największym beneficjentem tej polityki z udziałem 15%. Łącznie z wymaganym współfinansowaniem krajowym wartość publicznego wsparcia w ramach tego programu sięga ponad 17 mld euro. Na konkurencyjność sektora rolnego przeznaczonych zostało 40% środków. Na ochronę środowiska zarezerwowano 34% środków. Na różnicowanie gospodarki na obszarach wiejskich przeznaczono 19%. Pozostałe wydatki to oś LEADER, służąca rozwojowi społeczności wiejskich, które organizują się w lokalne grupy działania i realizują projekty finansowane ze środków lokalnych strategii rozwoju. Pod względem pojedynczych działań najwięcej środków z budżetu UE przeznaczono na płatności dla obszarów ONW (prawie 2 mld euro), działania rolnośrodowiskowe (1,8 mld euro), renty strukturalne (1,6 mld euro) (wcześniejsze emerytury) oraz modernizację gospodarstw (1,3 mld euro).

W ramach realizacji PROW na lata 2007–2013 osiągnięto następujące efekty (stan na 31 grudnia 2013 r.)¹⁵:

- zmodernizowano blisko 43 tys. gospodarstw rolnych,
- ponad 23 tys. młodych rolników¹⁶ otrzymało jednorazową premię w wysokości 75 000 złotych (na początku wdrażania programu wynosiła ona 50 000 złotych) w związku z rozpoczęciem samodzielnego prowadzenia gospodarstwa,
- wsparciem objęto 1210 grup producentów rolnych,
- przeprowadzono 8,2 tys. szkoleń dla rolników i posiadaczy lasów¹⁷,
- corocznie pomoc otrzymało około 730 tys. gospodarstw rolnych położonych na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania,
- wsparciem rolnośrodowiskowym¹⁸ objęto powierzchnię wynoszącą ponad 2,6 mln ha,
- zalesiono powierzchnię ponad 32 tys. ha,
- odtworzono lub zagospodarowano lasy na powierzchni ponad 7,8 tys. ha, wybudowano lub zmodernizowano dojazdy (drogi) pożarowe o długości – 823 km,

14 Więcej na temat realizacji PROW na lata 2004-2006 dostępne jest na stronie internetowej MRiRW w publikacji „Wyniki wdrażania Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006”: <http://www.minrol.gov.pl/pol/content/download/862/4666/file/ocena+ex-post+PROW+2004-2006.pdf>.

15 Niepublikowane informacje MRiRW z monitoringu realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013.

16 Kryterium wiekowe wynosiło 40 lat w momencie składania wniosku. Pomoc uzyskało kilka procent rolników spełniających kryteria.

17 Szkolenia dotyczyły minimalnych wymagań wzajemnej zgodności dla gospodarstw rolnych, zastosowania mikrokomputerów i programów komputerowych w usprawnieniu zarządzania gospodarstwem rolnym i leśnym, ekonomiki i zarządzania gospodarstwem rolnym lub produkcją leśną, upowszechniania standardów jakościowych w produkcji rolniczej i leśnej, podejmowania nowych, rynkowo zorientowanych kierunków produkcji rolnej, upowszechniania zasad proekologicznych metod produkcji rolniczej, a w szczególności integrowanej produkcji rolniczej i rolnictwa ekologicznego, poprawy jakości i higieny produkcji, upowszechniania nowoczesnych technologii w rolnictwie i leśnictwie.

18 Wsparcie to polega na rekompensacie rolnikowi utraty dochodów w związku z zastosowaniem bardziej ekologicznych rozwiązań niż wymaga to prawo.

- wybudowano ponad 15 tys. km sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, wykonano ponad 33 tys. kanalizacji zagrodowych, wybudowano 420 oczyszczalni ścieków, utworzono system zbioru, segregacji i wywozu odpadów komunalnych, który umożliwia zagospodarowanie blisko 246 tys. ton śmieci, stworzono możliwość wytwarzania 210 MW energii ze źródeł odnawialnych,
- ponad 12 tys. osób – rolników lub członków ich rodzin – podjęło działalność pozarolniczą, głównie w sferze usług.

Elementem gospodarki żywnościowej jest także rybołówstwo. W Polsce w tym obszarze jednymi z najpilniejszych i niełatwych zadań po wejściu Polski do UE były: dostosowanie wielkości floty do dostępnych zasobów, modernizacja infrastruktury portowej i przystani rybackich, rozwój przetwórstwa rybnego, a także (w ostatnim okresie) poprawa życia społeczności zależnych od rybactwa. Na te działania Komisja Europejska przyznała Polsce niemałe środki. Ważnym elementem polskiej polityki rybackiej było, aby te środki w jak największym stopniu pozwoliły na modernizację polskiego rybołówstwa i zapewniły mu ekonomiczne funkcjonowanie w przyszłości.

Wysokość pomocy unijnej dla polskiego sektora rybnego w latach 2004-2013 ukształtowała się następująco:

- Instrument Finansowy Wspierania Rybołówstwa (FIFG) 2004-2006 – ok. 1 mld zł,
- Europejski Fundusz Rybacki (EFR) 2007-2013 – ok. 4 mld zł.

Razem daje to ok. 5 mld zł (75% tej sumy stanowił wkład UE, pozostałe 25% stanowił wkład strony polskiej). Nie można mówić o ekonomicznie opłacalnym rybołówstwie, kiedy jego potencjał połowowy znacznie przekracza wielkość dostępnych kwot połowowych. Tak było w chwili wstąpienia Polski do Unii Europejskiej. Stąd też jednym z zadań polskiej polityki rybackiej w okresie 2004-2006 było zmniejszenie wielkości floty rybackiej, aby umożliwić jej ekonomiczne funkcjonowanie. W latach 2004-2006 liczba jednostek floty bałtyckiej została zmniejszona o ok. 31%. Środki z funduszy unijnych w znacznym stopniu zniwelowały negatywne skutki ekonomiczne tego procesu (przewidziano emerytury oraz odszkodowania dla rybaków odchodzących z zawodu). W sumie na działania społeczno-ekonomiczne oraz rekompensaty finansowe związane ze zmniejszeniem nakładu połowowego floty wydatkowano tylko w latach 2004-2006 kwotę 452 mln zł, tj. ok. 50% dostępnej alokacji w SPO Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb 2004-2006. Ponadto w latach 2004-2006 27% (270 mln zł) wydatkowanych środków zostało przeznaczone na przetwórstwo rybne, natomiast 14% (148 mln zł) na inwestycje w infrastrukturę portów rybackich.

W okresie programowania (lata 2007-2013) ponad połowa dostępnych środków przeznaczona została na działania inwestycyjne, w tym na przetwórstwo rybne (ok. 560 mln zł), inwestycje w portach (ok. 650 mln zł), natomiast kwotę ok. 580 mln zł przeznaczono dla sektora akwakultury. Prawie 300 mln zł zostało wydatkowane do tej pory na rekompensaty z tytułu czasowego zawieszenia działalności połowowej w związku z koniecznością ochrony zasobów. Kwota ponad 1 mld zł została przewidziana na wsparcie działalności okołorybackiej (Lokalne Grupy Rybackie – LGR). W związku z powyższym mamy w Polsce obecnie zmodernizowane porty, gospodarstwa rybackie oraz kutry, natomiast polskie zakłady przetwórcze ryb śmiało konkurują z zachodnimi przetwórcami.

Ważnym elementem polityki rybackiej jest wsparcie dla rozwoju nie tylko samego rybołówstwa czy przetwórstwa ryb, ale także poprawa warunków funkcjonowania społeczności zależnych od rybactwa. Ma to szczególne znaczenie w związku z redukcją floty, a tym samym redukcją zatrudnienia i koniecznością poszukiwania alternatyw dla osób odchodzących z rybołówstwa. Służą temu (i mają w przyszłości służyć) działania Lokalnych Grup Rybackich (LGR). W sumie obecnie działa 48 LGR, które finansowane są z osi IV Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013” (PO RYBY 2007-2013). Działalność Lokalnych Grup Rybackich powinna w istotny sposób przyczynić się do aktywizacji społeczności na obszarach zależnych od rybactwa, wdrażania lokalnych inicjatyw, które pozwolą na rozwój tych terenów oraz poprawę jakości życia tych społeczności. Obszar, jaki zajmują LGR-y to ok. 25% powierzchni Polski, a liczba ludności mieszkających na tych obszarach to prawie 10% ludności Polski.

OCENA ZMIAN W OPINII MIESZKAŃCÓW WSI

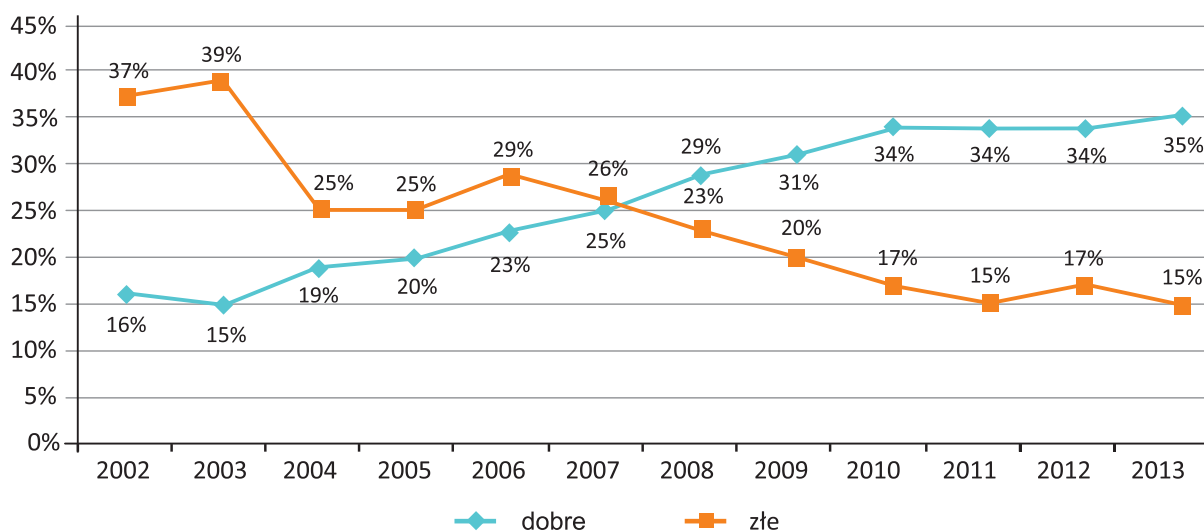
Obszary wiejskie są coraz bardziej doceniane przez ich mieszkańców (obecnie zamieszkuje je w Polsce niemal 40% społeczeństwa, tj. 15,211 mln osób w 2013 roku wg GUS). Nieprzerwanie od 2005 roku zdecydowana większość (90%) mieszkańców wsi jest zadowolona z tego, że mieszka na wsi, przeciwnego zdania jest zaledwie 7% respondentów. Systematycznie spada również odsetek mieszkańców wsi, którzy negatywnie oceniają warunki materialne swojego gospodarstwa domowego (rys. 35).

Mieszkańcy wsi w Polsce najbardziej zadowoleni są z bezpieczeństwa w miejscowości, dostępu do sieci wodociągowej i dostępu do Internetu. Natomiast najczęściej narzekają na trudności z dostępem do infra-

struktury technicznej – do sieci gazowej i kanalizacyjnej, niewielkie możliwości podnoszenia kwalifikacji zawodowych i poziomu wykształcenia, a także na brak swobodnego dostępu do kultury, sztuki i innych rozrywek. W 2013 r. została zrealizowana kolejna edycja badania ankietowego pt. *Polska Wieś i Rolnictwo*. Badanie to przeprowadzane jest cyklicznie od 2003 r., a jego celem jest

(i) uzupełnienie informacji gromadzonych przez różne instytucje na temat obszarów wiejskich i rolnictwa; (ii) monitoring i ocena zmian zachodzących na wsi; (iii) ocena efektywności polityk publicznych kierowanych na wieś. Zakres badania obejmuje ocenę postaw i opinii rolników oraz mieszkańców wsi wobec dokonujących się przemian społeczno-gospodarczych, działań państwa oraz instytucjach pracujących na rzecz obszarów wiejskich i rolnictwa¹⁹.

Rysunek 35. Ocena warunków materialnych gospodarstwa domowego mieszkańców wsi

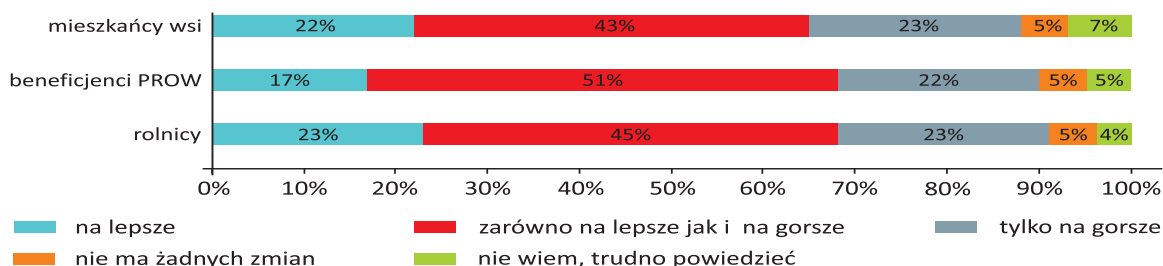

Źródło: „Wieś polska – dwadzieścia lat przemian”, CBOS, listopad 2013.

Najważniejsze wnioski płynące z wyników badań są następujące²⁰:

1. Zarówno rolnicy, jak i mieszkańcy wsi niepracujący w rolnictwie są zadowoleni z faktu, że żyją na wsi (odpowiednio: 92% i 91% nierolnicy). Zdecydowana większość (80%) mieszkańców wsi jest zadowolona z tego, że mieszka na wsi, a nie w mieście.
2. Mieszkańcy wsi najczęściej wskazywali na produkcję żywności, ochronę środowiska oraz funkcje turystyczne jako najważniejsze funkcje obszarów wiejskich.
3. Coraz więcej jej mieszkańców twierdzi, że polska wieś zmierza w dobrym kierunku. Wyniki badania wskazują ponadto, iż większym optymizmem charakteryzują się rolnicy niż mieszkańcy wsi niebędący rolnikami.

W jakim kierunku Pana(i) zdaniem zmierza polska wieś? Czy Pana(i) zdaniem na wsi dokonują się zmiany na lepsze, na gorsze, czy też zarówno na lepsze, jak i na gorsze?

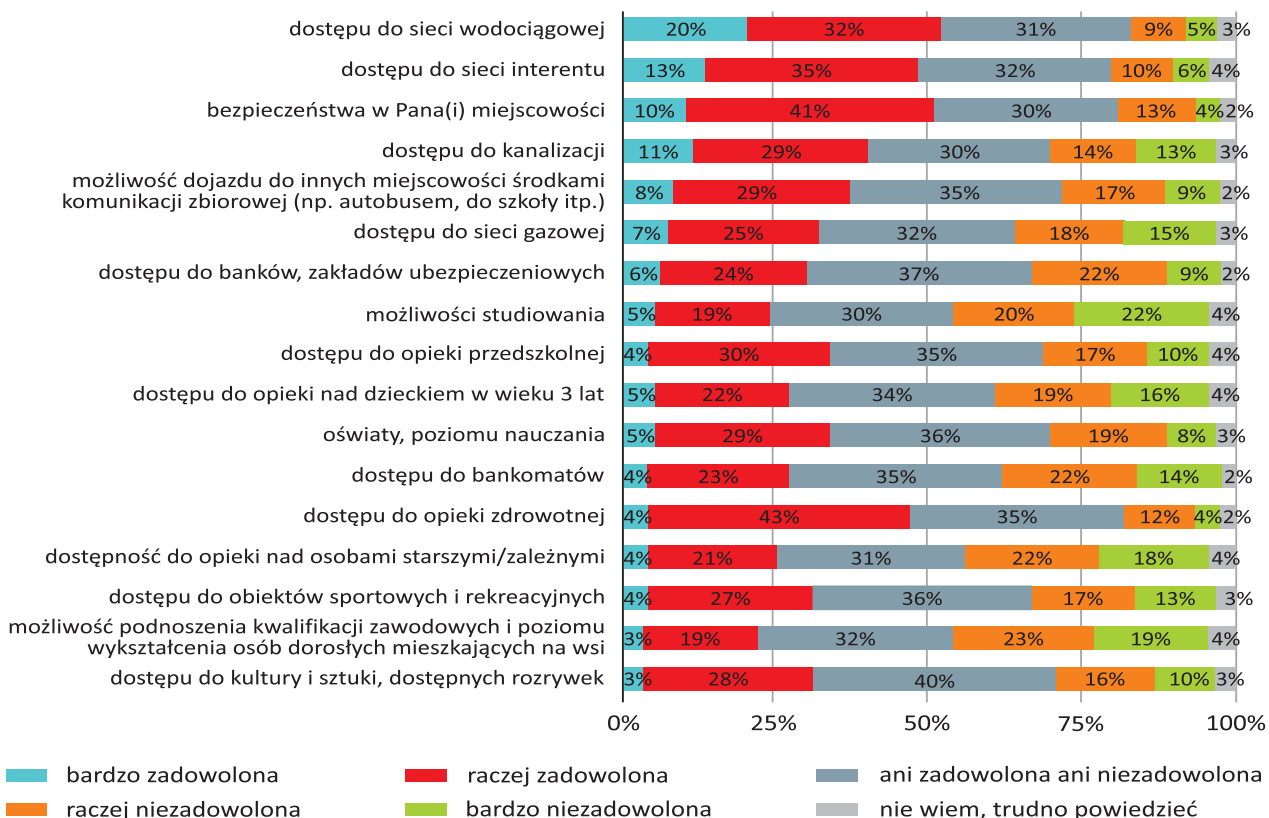

19 Niezmiennie od 2003 r. badanie realizowane jest techniką wywiadów bezpośrednich na podstawie kwestionariusza wywiadu. Badanie miało zasięg ogólnopolski i zostało zrealizowane na reprezentatywnej próbie mieszkańców wsi (1500 respondentów ogółem), w tym: reprezentatywnej, kwotowo-celowej próbie „nierolników” – N=633 i reprezentatywnej, kwotowo-celowej próbie „rolników” – N=867.

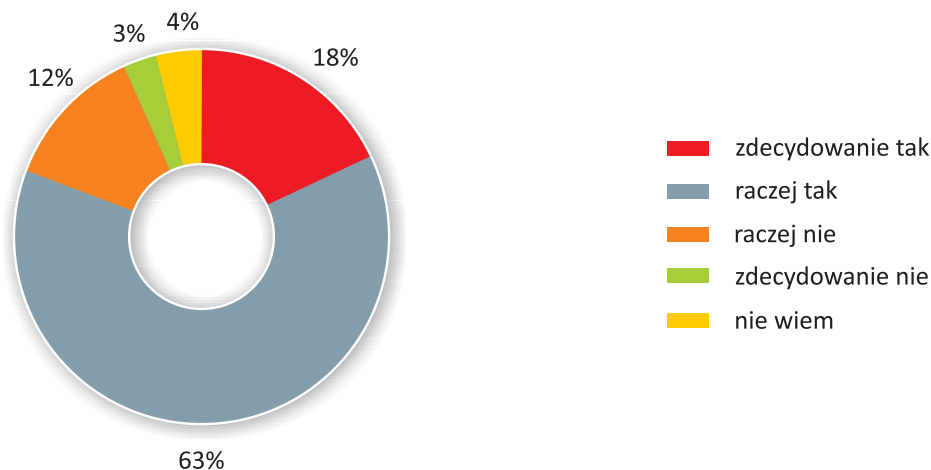
20 Pełny Raport zamieszczony został na stronie internetowej Ministerstwa, zakładka Informacje branżowe/Opracowania i publikacje/Opracowania i publikacje Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz na dysku S [S:\Departament Strategii, Analiz i Rozwoju\wydział Analiz\Baza wyników badania PWiR.

1. Mieszkańcy wsi najbardziej zadowoleni są z dostępu do sieci wodociągowej, dostępu do Internetu oraz bezpieczeństwa w miejscowości. Natomiast najczęściej narzekają na brak dostępu do usług nad osobami starszymi, dostępu do kultury, sztuki i innych rozrywek, na możliwość studiowania, brak możliwości podnoszenia kwalifikacji zawodowych i poziomu wykształcenia osób dorosłych.
2. Polska wieś jest na stałe i w sposób nierozzerwalny związana z rolnictwem, które jest głównym miejscem pracy danej części mieszkańców obszarów wiejskich. Badając nastawienie rolników do swojego zawodu stwierdzono, że zdecydowana większość rolników (81%) lubi pracować w gospodarstwie rolnym.

Czy mógł(a)by Pan(i) powiedzieć, kierując się tą listą, w jakim stopniu jest Pan(i) zadowolony(a) lub niezadowolony(a)?

Biorąc pod uwagę wszystkie aspekty prowadzenia działalności rolniczej, proszę powiedzieć, czy lubi Pan(i) pracować w gospodarstwie rolnym?

Bilans członkostwa Polski w UE w sektorze rolno-spożywczym jest zdecydowanie dodatni. Od czasu wejścia do UE Polska stała się ważnym producentem rolnym w UE. Saldo handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi jest dodatnie, a udział sektora rolno-spożywczego w handlu ogółem systematycznie rośnie. W latach 2003-2013 eksport rolno-spożywczy wzrósł pięciokrotnie. Poprawiła się sytuacja dochodowa rolników i społeczności zależnych od rybactwa, a konsumenci mają dostęp do produktów żywnościowych o wysokiej jakości, w cenach, które są jednymi z najniższych w UE. Nastąpiło unowocześnienie rolnictwa, rybołówstwa i sektora przetwórczego.

I MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI

00-930 Warszawa, ul. Wspólna 30

tel. +48 22 623 10 00

fax +48 22 623 27 50

email: kancelaria@minrol.gov.pl

www.minrol.gov.pl